

**"Ne budite više djeca po razboritosti...
budite zreli ljudi!"**

(1 Kor 14,20)

T. C. HAMMOND

**UVOD U
TEOLOGIJU**

PRIRUČNIK KRŠĆANSKE DOKTRINE

IZVORNIK UREDIO I DOPUNIO

DAVID F. WRIGHT

PRVO IZDANJE

IZVORI
KRŠĆANSKI NAKLADNI ZAVOD
OSIJEK, CVJETKOVA 32

Naslov izvornika: IN UNDERSTANDING BE MEN

© 1968 INTER-VARSITY PRESS, LEICESTER, ENGLAND

© 1993 ZA HRVATSKO IZDANJE:

"IZVORI", KRŠĆANSKI NAKLADNI ZAVOD
OSIJEK, CVJETKOVA 32

Prijevod: Prof. dr. Miroslav Wolf

Lektura: Boris Peterlin, Višnja Bućanović

Korektura: Ela Balog

Grafički uredio: Zdravko Konecký

Odgovorni urednik: mr. Damir Špoljarić

Izdaje: "IZVORI",
KRŠĆANSKI NAKLADNI ZAVOD,
p.p. 370. 54103 OSIJEK

Za izdavača: Antal Balog

ISBN 953-177-001-8

Naklada: 1000 primjeraka

I IZDANJE, 1994.

Tiskano u Hrvatskoj

SADRŽAJ

Predgovor	9
UVOD	
VAŽNOST KRŠĆANSKE DOKTRINE	11
KLASIFIKACIJA	
1. Točnost terminologije	13
2. Svrha kvalifikacije	14
DEFINICIJE	
1. Kršćanska objava	16
2. Vjera i njezin sadržaj	16
3. Religija i teologija	17
4. Biblijska i dogmatska teologija	17
5. Povijesna razmatranja	18
6. Evropske crkve	20
PRVI DIO	
TEMELJI VJERE	
1. Izvori	25
2. Kanon Svetog Pisma	28
3. Pisamsko nadahnuće	32
4. Odnos između Starog i Novog zavjeta	39
5. Pismo kao konačni autoritet	41
DRUGI DIO	
BOG	
1. Bog kao biće	45
2. Narav Božja: Božja imena	49
3. Narav Božja: Božja svojstva	50
4. Suparnička gledišta monoteizmu	57
5. Sветo Trojstvo	59
6. Bog stvoritelj	64
7. Božje providjenje i njegova vladavina	70
8. Čudesa	74

TREĆI DIO	
ČOVJEK I GRIJEH	
1. Čovjekova priroda	79
2. Čovjekov pad i porijeklo zla	87
3. Priroda i ustaljivanje grijeha	94
4. Krivica i kazna	97
5. Božji vječni naum i čovjekova slobodna volja	99
ČETVRTI DIO	
OSOBA I DJELO ISUSA KRISTA	
1. Božanstvo i sinovstvo	109
2. Utjelovljenje	112
3. Božanstvo i ljudskost u jednoj osobi našeg Gospodina	115
4. Kristov život	119
5. Kristova smrt	122
6. Silazak u pakao	123
7. Kristovo uskrsnuće i proslavljenje	124
8. Kristovo trostruko djelo	129
NAUKA O POMIRENJU	
1. Evandeosko gledište	133
2. Primjeri iz Pisma	134
3. Značenje riječi pomirenje	135
4. Teologija pomirenja	136
5. Zamjerke znanosti o pomirenju	139
6. Neki daljnji problemi	140
7. Povjesni pregled	141
PETI DIO	
DUH SVETI	
A. OSOBA DUHA SVETOGA	
1. Osobnost Duha Svetoga	147
2. Božanstvo Duha	148
3. Imena Duha u Pismu	150
4. Povjesni pregled	151
B. DJELO DUHA SVETOGA	
1. Božanski izvršitelj	153
2. Božji pristup grešniku	156

3. Otpuštanje grijeha i opravdanje	162
4. Krštenje i ispunjenje Duhom	167
5. Jedinstvo s Kristom i posvećenje	171
ŠESTI DIO	
KRŠĆANIN U CRKVI	
1. Crkva	180
2. Darovi Duha	187
3. Službe	194
4. Sredstva milosti	201
SEDMI DIO	
ESHATOLOGIJA	
1. Kristov drugi dolazak	215
2. Ljudska sudbina	221
3. Ispunjene svega	227
BILJEŠKE	229
DODATAK I	
Luther o studiju teologije	235
DODATAK II	
O odnosu evandeoske i pravoslavne teologije	239

PREDGOVOR

Bilo je to prije skoro dvadeset godina kada sam još kao srednjoškolac počeo prevoditi T.C. Hammondovu knjigu *In Understanding Be Men* koja sada konačno izlazi pred hrvatsku javnost. Dok sam se još kao mladi teološki amater mučio ne toliko oko razumijevanja engleskoga teksta koliko oko pronalaženja adekvatne hrvatske protestantske teološke terminologije, naučio sam više teologije nego što što sam i mislio. U stanovitom smislu Hammond je bio prvi učitelj koji je dao značajne smjernice mome teološkom mišljenju. Tijekom prevodenja saznao sam kako moje iskušto s Hammondom nije bilo jedincato. Na engleskom govornom području decenijama evandeoski su studenti odrastali s Hammondom u ruci. U evandeoskom svijetu danas postoje dakako suvremeniji i bolji kratki prikazi dogmatike nego što je Hammond. Pa ipak, taj je udžbenik u stanovitom smislu mali klasik evandeoske teologije iz sredine našega stoljeća. Zato s radošću pozdravljam njegovo objavljivanje u hrvatskom prijevodu u nadi da će mu uspjeti još mnoge studente uzeti za ruku i usmjeriti njihove prve korake na dugačkom i zanimljivom putu istraživanja bogatsva Božje mudrosti.

Dr. Miroslav Wolf
Profesor sustavne teologije
Evandeoski teološki fakultet, Osijek
Fuller Theological Seminary,
Pasadena, California

OPĆA BIBLIOGRAFIJA

- L. Berkhof, *Systematic Theology*, Banner of Truth, 1959.
H. Heppe, *Reformed Dogmatics*, Allen and Unwin, 1950.
A. A. Hodge, *Outlines of Theology*, Eerdmans, 1949.
C. H. Hodge, *Systematic Theology*, 3 vols., James Clarke, 1960.
A. Lecerf, *An Introduction to Reformed Dogmatics*, Lutterworth, 1949.
E. A. Litton, *Introduction to Dogmatic Theology*, James Clarke, 1960.
H. C. G. Moule, *Outlines of Christian Doctrine*, Hodder and Stoughton, 1890.
The New Bible Dictionary, IVF, 1962.
A. H. Strong, *Systematic Theology*, Pickering and Inglis, 1956.
W. H. Griffith Thomas, *The Catholic Faith*, Church Book Room Press, 1952.
G. Vos, *Notes on Biblical Theology*, Eerdmans, 1948.

UVOD

VAŽNOST KRŠĆANSKE DOKTRINE

Daroviti propovjednik dr. Thomas Guthrie, svratio je pažnju na razliku između dogmatske i biblijske teologije. Biblijsku je teologiju usporedio s nabujalošću prirode u kojoj je bilje i cvijeće rasipano darežljivom rukom u "uredenom neredu". Dogmatsku je teologiju usporedio s botaničkim vrtom gdje je bilje i cvijeće skupljeno te uredeno prema vrstama. Prvo je ugodno oku. Drugo je pogodno za bliže proučavanje koje pred nama otvara tajne prirode.

Obrazovani botaničar ne smije podcenjivati širi domet i veću ljepotu prirodne uređenosti. No, botanički mu je vrt vrijedan jer pomaže boljem razumijevanju darova koje priroda nudi.

Biblija nam prikazuje Božje djelo u različitim vidovima. Jedanput je to proročki glas, drugi put je to molitva sveca. Božja nam je providnost ocrтana na cijelom platnu povijesti. Božje postupanje s čovjekom otkriveno je u različitim izvještajima pojedinačnih iskustava. Tu je ljepota i preobilnost slična rasipnosti prirode. No, na nama je da klasificiramo i uredujemo tako da ujedinjujuća svrha koja upravlja cjelinom bude shvatljivija. Da li su kršćani kao takvi obavezni da se posvete proučavanju dogmatske teologije? Odgovor ovisi o mnogim okolnostima. Od jednostavne osobe koja uživa u ljepoti prirode ne traži se da studira botaniku. Vrtlar već mora nešto o njoj znati. Znanstvenik, ako mu je to specijalnost, mora težiti da predmet poznaje iscrpno.

Obrazovani student bi svakako trebao nešto znati o intelektualnim procesima koji su tijekom stoljeća vladali tumačenjima poruke Božje. Od onih koji su bili učeni klasificiranju i jasnom razmišljanju u odnosu na neku svjetovnu granu znanosti može se očekivati da primijene svoje uhodane mentalne navike na razumijevanje i poučavanje božanske objave. Na nesreću, nalazimo vrlo često da su "obrazovani" kršćani među onima koji ne znaju kako ispravno postaviti stvari kada se radi o teologiji. Kako se često srećemo s izjavom: "Vidiš, ja uopće ne znam teologiju!" Često se to neznanje smatra vrijednim ponosa. Misli se da je proučavanje kršćanske nauke "suho i nezanimljivo". Čak se ponekad pojavi i kakva izvitoperena ideja da je to i "neduhovno". "Doktrina", "teologija", "dogma" smatra se riječima koje se odnose na nešto što je odvratno po sebi, na cjeplidlačenje; misli se da je to sve skupa jako udaljeno od vitalnih pitanja spasenja.

Svako područje ima svoje "dogme". Liječnik govori svojim posebnim jezikom i piše recepte "hijeroglifima". Od liječnika se traži da stručno djeluje u oblasti svoje specijalnosti. Student koji se hvali da se svojim dijagnozama oslanja na "zdrav razum", a nikada nije napravio ozbiljniji pokušaj da nauči osnovne principe dijagnostike, brzo će se otrijezniti od sustovom pacijenata, koji će više voljeti da trpe nego da riskiraju oslanjanjući se na njegov "zdrav razum". Ipak, ponekad se i "profesionalni" povjednici Evandelja zadovolje minimumom teoloških informacija. "Amaterski" kršćanski radnici često pokazuju hvalevrijednu revnost za "spasavanjem duša" a sami se zadovoljavaju veoma nejasnim znanjem stvarne naravi spasenja.

Moramo zapamtiti kako je kršćanska doktrina važna. Ima dvostruku primjenu: vrijedna je za utvrđivanje vjere i za davanje poticaja duhovnom životu pojedinca. U odnosu na posljednje bilo bi dobro da čitatelj prikupi sve novozavjetne citate koji naglašavaju "poučavanje", "znanje", "razumijevanje" i "sigurnost" u vjeri. Bit će iznenaden kolika se važnost polaže na jasno shvaćanje kršćanske tradicije. Studij poslanica Timoteju učinit će ovu činjenicu veoma očitom.

Ne valja žuriti s odgovorom da je takvo znanje "duhovno", a ne "intelektualno". Ono zaista jest "duhovno" jer se odnosi na stvari "Duha". No do njega se dolazi onim istim aktivnostima uma kojima se koristimo i pri drugim proučavanjima. Gospodin je svojim učenicima prosvijetlio razum. On to još uvijek čini. Kada je jedan od Faraona zamolio Ptolomeja da ga na brz način nauči geometriju, mudrac je odgovorio: "Nema carskog puta k znanju." Moramo zapamtiti da postoji samo jedan put do Božje istine.

"Po tvojim naredbama postajem razuman" (Ps 119,104). Biblija ne pozna je suprotnosti između "vjere" i "razumijevanja" ili "znanja". Naprotiv, za kršćanina će mogućnost rasta u vjeri i poslušnosti neizbjegno ovisiti o napredovanju u intelektualnom shvaćanju kršćanske vjere.

Kršćanska je doktrina osim svoje vrijednosti za pojedinca veoma važna i u kršćanskoj službi. Ne može se jasno poučavati ni djecu niti odrasle ako se jasno ne shvate principi predmeta o kome se govori. Efektivno vodstvo u kršćanskoj zajednici ili na biblijskom satu može se postići samo tamo gdje postoji jasna koncepcija cilja kojemu se ide.

Moramo imati na umu kako istina uvijek proizvodi odgovarajuće rezultate, a da zabluda uvijek traži svoju plaću. Čak i mala skretanja od činjenica objave mogu u konačnici dovesti do ozbiljnih odstupanja. Najbolji način da se izbjegne zabluda jest što jasnije definirati normu istine.

KLASIFIKACIJE

1. TOČNOST TERMINOLOGIJE

Jedna od najvećih slabosti suvremenog kršćanstva jest netočna, da ne kažemo nepažljiva, upotreba riječi koje su se prvotno primjenjivale u stručnom teološkom smislu. Razlog za upotrebu grčkih i latinskih riječi u nekim znanostima jest potreba za točnjom terminologijom, gdje će svaka riječ imati jedno, i samo jedno, značenje. To obično nije moguće u našem svagdanjem govoru. Ova se potreba vjerojatno najviše osjeti u predmetima kao što je medicina. Zašto bi trebalo smatrati manje važnim osigurati točnost terminologije u "kraljici naukâ"?

Evo primjerâ. Često se može čuti mlada evangelizatora, (koji nije uvijek svjestan starijeg značenja izraza), kako svojoj zajednici naglašava da je čovječanstvo "potpuno iskvareno". Njegov način govora i kontekst sugeriraju da je čovjek izgubio svaku sličnost dobru u bilo kom vidu, te da je svaki pojedini grešnik pokvaren koliko samo može biti. Prvotno, termin "potpuna iskvarenost" upotrebljava se da označi da čovjek posjeduje princip zla koji zahvaća cijelu njegovu narav. Ako se izraz neće upotrijebiti striktno teološki, u vezi sa svojim pravim značenjem, nije li bolje uzeti biblijski izraz? Slično, mnogo je zbrke nastalo zbog toga što se riječ "preporod" u teologiji upotrebljava u širokom, uskom i prenesenom

ili simboličnom značenju (Mt 19,28; Iv 3,3; Tit 3,5) dok je mnogi evandeoski kršćani upotrebljavaju samo kao stručni izraz za "obnovljenje". Usporedi, također, upotrebu riječi "vjera" i "vjerovanje".

Gotovo je previše ponadati se da će se postići potpuna točnost terminologije, no kršćanski proučavatelj treba dati sve od sebe da bude što točniji u opisima važnijih i glavnih doktrina. Njegov cilj treba biti stечi *jasne definicije i različite termine upotrebljavati samo u jednom određenom značenju u odnosu na pojedini predmet*. Ako to nije moguće, zbrku treba izbjegći definiranjem vlastitih termina.

2. SVRHA KLASIFIKACIJE

Svrha je klasifikacije pomoći proučavatelju da dođe do veće točnosti te da se lakše upotrebljava mnoštvo materijala koje se akumuliralo o svakom predmetu. Neki ljudi imaju čudnu odbojnost prema klasificiranju, no oni se u svojoj oblasti studija veoma rijetko popnu do uzoritosti! Klasificiranje je naročito potrebno u onim predmetima gdje se susrećemo s velikim brojem apstraktnih pojmoveva koji su naizgled nepovezani, kao što je to u Pismu. Tek onda kada se pokuša upoređivati i grupirati ono što je prvotno izgledalo kao kaos, javlja se čudnovata uređenost.

Na taj će se način ne samo ovladati mnogim zbumujućim i u prvi mah teškim principima, nego će se izbjegići izjave koje mogu zavesti, jalovi pokušaji borbe s praktičnim pitanjima te besplodne prepirke među kršćanima.

Pisac bi ponukao svakoga koji hoće biti djelotvoran kršćanin da ima *jasnu klasifikaciju* glavnih teoloških sistema; da jasno shvati karakterističan naglasak u svakome od njih; da izrazito važne doktrine i praktične implikacije svake od njih (na primjer, različiti oblici crkvene uprave, pogledi na predmete najčešćih neslaganja kao što su sredstva milosti, izbor metoda propovijedanja Evangelijsa, čak i gledišta o Gospodinovu ponovnom dolasku) obradi u sekundarnim klasifikacijama. U određenom periodu svojega života čitatelj se sigurno čudio uzajamnom optuživanju dvojice kršćana u prepirci oko neke stvari kada je svaki od njih bio savršeno uvjeren da je u pravu te da ispravnije proslavlja Boga nego onaj drugi. Često se jedan prepire s ekstremno "kalvinističke", a drugi s ekstremno "arminijanske" točke gledišta. Zbumjeni promatrač bi se s nekoliko jednostavnih vodećih principa poštio mnogih mentalnih potresa.

Kao primjer mogu se navesti takozvane *antinomije*. Ovaj se termin u teologiji primjenjuje na konfliktne doktrine o istom predmetu. Ograničenosti uma ponekad nam onemogućuju pristupiti istini bliže od dva naizgled suprotna sistema ideja za čiju istinitost se mogu naći podjednako dobri argumenti. Proučavatelju predlažemo da skupi i usporedi primjere tih i sličnih poteškoća u kršćanstvu. Vrijeme provedeno u skupljaju i pokušajima da se naprave vlastite klasifikacije nikada nije izgubljeno, ako je cilj da se stigne do jasnijeg razumijevanja božanske objave. Antinomije su uglavnom povezane s:

1. Božjim pristupom čovjeku (beskonačno u kontaktu s konačnim). Postoji, na primjer, pitanje Božjeg suvereniteta (što Pismo jasno uči) i ljudskog slobodnog izbora (što Pismo isto tako jasno uči). Bog sam zna kako se mogu uskladiti ti, naizgled, neuskladivi principi kada se primijene na neke ključne trenutke u životu kao što je obraćenje.

2. Vječnosti i vremenom - U svim svojim diskusijama o Bogu (neograničeni i apsolutni prebivalac vječnosti) i njegovu djelovanju u vremenu možemo se samo približiti istini i susrećemo se s prividnim proturječnostima. Usporedi izjave kao što je "moje misli nisu vaše misli" i "hiljadu godina je kao jedan dan i jedan dan kao hiljadu godina".

No, ako nam je jedino ostavljeno da s punim poštovanjem prihvativimo "neuskladost" nekih izjava Pisma, to još uvijek ne znači da ne možemo znati *praktičnu primjenu* njihovih načela.

Podsticaju na klasificiranje nužno je dodati upozorenje u pogledu na opasnost ako se s procesom ide u ekstreme. Bilo je nekoliko primjera posvećenih ljudi u povijesti Crkve koji su (idući predaleko u klasifikacijama) pokušali reducirati sve doktrine na striktno logički sistem. Rezultat je bio ne samo da su oni bili prisiljeni na nebibiljske izjave, nego su Crkvi bile nametnute hereze i podjela.

Za svakog obrazovanog teologa važno je naučiti kako će uvijek, u svakom teološkom sistemu, ostati neizbjegivi jazovi. Gdje božanska objava nije ukazala na put, krajnje je nemudro da to pokušava ljudska spekulativna filozofija. Kada se klasifikacija proširi do točke gdje (u ma kojoj pojedinosti) ne može imati autoritet Pisma, ona prestaje biti pomoć i brzo postaje opasnost. Bolje je smjerno priznati neznanje, nego izraditi zaključke bez podloge.

DEFINICIJE

Pošto smo uvidjeli nužnost preciznih definicija, pomoći će nam ako navedemo nekoliko najvažnijih.

1. KRŠĆANSKA OBJAVA

Glavna novozavjetna riječ (upotrijebljena je samo djelomice u stručnom smislu) jest *apokalipsis*, sa značenjem "otkrivenje onoga što je prethodno bilo skriveno". Objava je Božje postupno otkrivenje svoga karaktera i svojih namjera moćnim djelima u povijesti i riječima za to posebno odabranih ljudi. Ona počinje poviješću zapisanom u Starom Zavjetu (uglavnom povijest Izraela) a do svoga vrhunca i ispunjenja dolazi u Kristovu prvom dolasku, uspostavljanju njegove Crkve te određivanju sadržaja kršćanskog vjerovanja Duhom Svetim po apostolima. Kršćanska objava obuhvaća sveukupnu samoobjavitelsku djelatnost Božju za čovjekovo spasenje. Ta djelatnost, bez koje bi bilo nemoguće upoznati transcendentnoga Boga, ima svoje središte u Kristu i zapisana je u Pismu. I samo Pismo ima za nas karakter objave, jer ono je jedino stalno sredstvo po kojem dolazimo do činjenica objave. Bog ga je posebno inspirirao da prvočinu objavu prenese dolazećim generacijama. Tako shvaćena "kršćanska objava" isključuje "opću objavu" (vidi dolje) i ponekad se, za razliku od nje, naziva "posebnom objavom". Objava je Radosna vijest i propovijedanje Isusa Krista "po objavi Tajne sakrivene od vječnosti, ali sada očitovane i po zapovijedi vječnoga Boga, a pomoći proročkih spisa saopćena svim narodima da dodu k poslušnosti vjere..." (Rim 16,25.26).

2. VJERA I NJEZIN SADRŽAJ

Netko je spretno kazao: "Što je u čovjeka vjera, to je u Boga milost." Bog čovjeku pristupa "milošću", a čovjek se odziva "vjerom". Bogu je u njegovojoj milosti bilo ugodno da čovjeku objavi sebe samoga, i jedini adekvatan odziv koji čovjek može ponuditi jest pouzdanje. Gospodin je na to ukazao kada je hvalio djetinju vjeru. Vjera je *sredstvo* kojim se prihvata božanska objava i blagoslovi koji su u njoj sadržani.

No postoji i druga upotreba riječi "vjera" u smislu "skupa kršćanske nauke", "jezgre istine". Tako se u Judi 3 govori o "vjeri koja je jednom zauvijek predana svetima".

3. RELIGIJA I TEOLOGIJA

Ove dvije riječi treba međusobno razlikovati, a također i od riječi "objava". Religija je usmjerenje života, ponašanja i karaktera u svjetlu čovjekove vjere o Bogu, praktični odziv čovjeka na božansku objavu. Ona je uvelike *umijeće*. Teologija je *znanost*. Ona je proučavanje i opis objave Božje. Stoga i teologija i religija jesu odziv na činjenicu objave; religija hoće po njoj živjeti, a teologija je hoće analizirati.

4. BIBLIJSKA I DOGMATSKA TEOLOGIJA

Već smo bili ukazali na razliku između biblijske i dogmatske teologije. Biblijska teologija proučava osobujnosti različitih dijelova Biblije, razmatrajući, na primjer, "Ivanovo razumijevanje Riječi ili Logosa", ili "Vjera u poslanici Hebrejima". Ona promatra prekrasnu raznolikost Pisma, usredotočava se na proučavanje teksta upotrebljavajući sva moguća sredstva da bi došla do njegova izvornog značenja. Izlažući Bibliju ona izbjegava izvanbiblijske kategorije misli i uzima u obzir razvoj misli u vremenskim okvirima biblijske objave.

Dogmatska teologija, međutim, ujedinjava i sistematizira raznolike i komplementarne biblijske činjenice te pokušava pokazati međuodnose pojedinačnih doktrina unutar određene sveobuhvatne strukture ili u svjetlu određene ključne teme. Ona često najprirodnije funkcioniра kada je potrebno vjeru obraniti od kritičkog napada (apologetika), ili kada se zahtijeva izlaganje službenog vjerovanja (vjeroispovijest) određene denominacije ili crkvene tradicije. Da bi objasnila i opravdala cjelovite implikacije biblijskih tekstova, ona se često koristi konceptima i terminologijom koje u Bibliji eksplikite nema (npr., "Trojstvo", "bit", "nepogrešivost", "sakrament"). Dogmatska teologija pažljivo osluškuje povjesni razvoj teološke misli u životu Crkve.

Može se primijetiti da Pismo ne daje jamstvo za takvu upotrebu sekundarnih spisa. No, isti ljudi koji to prebacuju u svom (navodno nepristranom) čitanju Pisma pod utjecajem su tradicionalnih ili osobnih

gledišta, i svjesno ili nesvjesno oslanjaju se na svoga omiljenog propovjednika ili komentatora.

Tako i oni koji kažu: "Za našu kršćansku zajednicu dovoljno je samo Sveti pismo, bez ikakvih pravilnika ili priručnika", zaboravljaju da je citiranjem Pisma nemoguće odgovoriti na neka pitanja koja se tiču vjerovanja. Ako nas pitaju što vjerujemo o Božjoj immanentnosti, možemo citirati skoro cijelu Bibliju! S druge strane, neke podmukle hereze ne možemo opovrgnuti jednostavnim biblijskim izjavama. Preostaje nam, dakle, izabrati između vlastite parafraze onoga što vjerujemo da Pismo kaže ili pozvati u pomoć dogmatsku ili sistematsku teologiju.

Dogmatska se teologija razvila rano u povijesti Crkve zbog razvoja hereze (na primjer, u vezi s osobom našega Gospodina). U razračunavanju s tim herezama od crkvenih su se vođa tražile jasne definicije. Zbirka tih definicija zajedno s dodacima kasnijih teologa i vjeroispovijedima napose iz doba reformacije tvore sistematsku teologiju. Vratimo se na ilustraciju upotrijebljenu ranije (da se Biblija može porediti s divljom šumom gdje vegetacija raste u izobilju, a sistematska teologija s botaničkim vrtom gdje je rastlinje klasificirano): u botaničkom vrtu proučavaju se kako *bolesti bilja* tako i njihova struktura.

5. POVIJESNA RAZMATRANJA

a. Principi povijesti Crkve

Mnogi studenti kršćani dobro bi učinili kada bi se upoznali s važnjim činjenicama i principima povijesti Crkve. Ako mu se pravilno pristupi, studij povijesti može postati jedan od najuzbudljivijih i najpraktičnijih hobija. Proučavajući povijest ranih kršćana mnogi je čovjek bio izvučen iz svoje beznadne površnosti u religiji i uveden u duhovnu životnu svrhovitost te postao duhovni heroj. Razna odbojna imena koja se ponekad samo usputno pojavljuju u teološkim knjigama - npr., arijanizam, gnosticizam, pelagijanizam - sasvim su nepotrebno zaplašila proučavatelja koji u drugim predmetima (čak i u svojim hobijima) veselo tolerira daleko odbojnije tehničke termine.

Da li se čitaocu ikada učinilo kako još uvijek ima u izobilju gnostika i polupelagijanaca? Da li shvaća kako Stari i Novi zavjet imaju oružje

kojim se može s njima boriti? No, teško je biti uspješan borac ako se ne poznaju i ne otkriju ranjive točke duhovnih neprijatelja.

b. Opći koncili

Ovo ime dato je onim saborima koji su bili sveopći jer su na njima bili zastupljeni svi dijelovi Crkve. Protestantci prihvataju samo šest općih koncila, a napose prva četiri.

1. Nicejski (325. po Kr.) - sabran zbog arijanske hereze.
2. Prvi carigradski (381. po Kr.) - sabran da ponovo utvrdi nicejsko vjerovanje kao osnovu jedinstva te da razmotri neke kasnije zablude.
3. Efeški (431. god. po Kr.) - sabran da se preispita nestorijanska hereza.
4. Kalcedonski (451. god. po Kr.) - sabran da se suzbije učenje Eutiha.
5. Drugi carigradski (553. god. po Kr.)
6. Treći carigradski (680. god. po Kr.)

c. Vjeroispovijedanje i konfesije

Vjeroispovijedanja su kratke izjave vjere koje su bile rezultat koncila a imale su veoma veliku vrijednost i stabilizirajući utjecaj u Crkvi. Ostale su utjecajne sve do danas.

Najvažnija vjeroispovijedanja su:

1. Apostolsko, koje ustvari predstavlja postepene dodatke formuli krštenja. Ono nije apostolsko po porijeklu.
2. Nicejsko, (dopunjeni oblik vjeroispovijedanja Nicejskog koncila) koje sadrži potpunije izjave o osobi Gospodina i Duha Svetoga.
3. Atanazijsko, koje jasnije definira nauku o Trojstvu i inkarnaciji. (Nema nikakve veze s Atanazijem).

Između godine 451. i reformacije veoma je malo bilo dodano. No u vrijeme reformacije, kada su bili preispitivani temelji Crkve, načinjeno je izobilje izjava koje se općenito u to vrijeme nazivaju "simbolima vjere" ili "konfesijama".

Dok se za vjeroispovijedanja može reći da predstavljaju gledište cijele Crkve u dato vrijeme, konfesije su reprezentativne samo za dijelove Crkve iz kojih su proizašle. Većinom se crkve i mogu definirati i klasificirati po konfesijama.

6. EVROPSKE CRKVE

a. Glavne teološke podjele

1. Protestantska teologija - Pod ovim naslovom uključene su nauke onih crkava koje su se odvojile od Rima za vrijeme reformacije. Kasnije se ona dijeli na luteransku i reformiranu, s anglikanizmom kao podgrupom reformirane teologije.

2. Rimokatolička teologija - U određivanju sadržaja vjerovanja Katoličke crkve najsigurnije je slijediti *Dokumente Drugog vatikanskog koncila*.

Glavne razlike između katoličke teologije i (evandeoskih) protestantskih teologija su sljedeće:

a. Autoritet - Katolici smatraju da je Bog Crkvi dao objavu pomoću *Pisma i žive Predaje*, čiju vjernost osigurava crkveno učiteljstvo. Pored Pisma, nezabudivost posjeduje kako biskupski kolegij tako i papa kada govori *ex cathedra* ("tj. kad, vršeći službu pastira i učitelja svih kršćana, snagom vrhovnog apostolskog autoriteta definira nauku o vjeri i čudoredu kao obvezatnu za svu Crkvu"). Nadovezujući se na učenje reformatora, evandeoski teolozi smatraju da je u Pismu sadržana sva objava te stoga Pismo za njih predstavlja vrhovni autoritet po pitanjima vjere i čudoreda.

b. Sacerdotalizam - Protestantni niječu da svećenici treba da (i da imaju vlast) posadašnju Kristovu žrtvu na euharistijskim oltarima. Biblija govori: "Ali sad, on se samo jedanput zauvijek - u punini vremena - pojavio da svojom žrtvom uništi grijeh" (Heb 9,26). Istinski kršćansko bogoštovlje moguće je samo kada se dozvoli da taj dogadaj ostane "božanski čin u prošlosti u onome trenutku treće decenije naše ere u kojem ga je Boga, Gospodin vremena, izvršio. U našim bogoslužjima posadašnju se posljedice toga otkupiteljskog čina, a ne sam čin".¹

c. Naglasak - Katolicizam je religija utjelovljenja. Gospodinovo se prisustvo, smatra katolička teologija, nastavlja u Crkvi po biskupima, koji

su nosioci Kristove vlasti. Protestantizam se usredotočuje na križ i uskršnuće kao sadržaj spasonosnog navještanja ljudima te na ostvarenje njihova oslobođenja od grijeha.

3. Pravoslavna teologija - Pravoslavna se crkva 1054. godine konačno odvojila od Rima. Jedan je od glavnih razloga bio što je carigradski patrijarh osporavao primat rimskom biskupu. Glavne su teološke razlike (a) u teologiji Duha, gdje Pravoslavna crkva ne prihvata dvostruko izlaženje Duha kako od Oca tako i od Sina, nego samo od Oca; (b) Pravoslavna crkva ne priznaje primat pape smatrajući da svi patrijarsi imaju ista prava (patrijarhijska oligarhija); (c) Pravoslavna crkva dopušta ženidbu nižemu svećenstvu; (d) Rimska crkva pri euharistijskom slavlju ne daje čaše puku.

b. Glavne podjele među protestantima

1. Luteranske crkve - One su predstavljene Augsburškom konfesijom i spisima Luthera. Nalaze se većinom u Njemačkoj i sjevernoj Evropi.

2. Reformirane ili kalvinističke crkve - One su predstavljene Švicarskom konfesijom i spisima Calvina. Nalaze se uglavnom u Švicarskoj, centralnoj Evropi i Nizozemskoj. Prezbiterijanske crkve su ogrank reformiranih i predstavljene su Westminsterskom konfesijom.

3. Anglikanska i udružene episkopalne crkve - Predstavljene su sa Trideset i devet članaka (koji imaju i luteranske i reformirane elemente, ali su reformirani u odnosu na sakramente).

Metodisti u Americi imaju Revidirane članke religije Anglikanske crkve (Wesley ih je sam preporučio kao osnovu za razumijevanje svojih spisa o Novom zavjetu) i četiri sveska njegovih propovijedi. Od njihovih propovjednika traži se da ovo prihvaćaju. Druge razne podjele postoje među crkvama koje krštavaju djecu i onih koje krštavaju samo nakon odgovornoga isповijedanja vjere (baptisti i većina pentekostalaca), i u pogledu nauke o crkvi (npr. braća).

c. Principi podjele

Proučavatelju može pomoći ako zapamti da su principi koji su podloga podjele u crkvama danas povezani ili s (1) konačnim autoritetom ili

(2) dugogodišnjom filozofskom poteskoćom u vezi s Božjim suverenitetom i ljudskom slobodom.

1. Konačni autoritet može biti:

- (1) *Crkva* - "katoličko" gledište.
- (2) *Ljudski razum* - "modernističko" gledište.
- (3) *Biblija* - "evandeosko" gledište.

Ovo ne znači kako evandeoski kršćanin ne priznaje vrijednost Crkve i razuma u sekundarnom smislu, nego da on inzistira na bezuvjetnom prvenstvu Biblije u svim pitanjima vjere i ponašanja.

2. Suverenitet i sloboda - "Kalvinist" ("augustinovac", po Sv. Augustinu, koji je Calvinu bio više nego prethodnik) primarno naglašava Božji suverenitet, i slijedeći Calvina (čiji sistem je najlogičniji i najkompletniji među konfesionalnim teologizma), unosi to gledište u sva područja svojega života.

"Arminijevac" (nazvan tako po nizozemskom teologu Harmensenu, koji je pisao protiv nauke o predestinaciji) primarno stavlja svoj naglasak na ljudsku odgovornost i čovjekovu potrebu za suradnjom s Bogom. Prenaglašeno isticanje ovoga utječe na druga područja njegove teologije.

Mnoge od kontroverzija između podjednako odanih kršćana tiču se pitanja ekstremnog naučavanja predestinacije i ekstremne nauke o slobodnoj volji. Ova dva gledišta (koja se razilaze ako se tjeraju do ekstrema) korijen su mnogih zbrka u naučavanju u svim aspektima kršćanskog rada, od propovijedanja Evangelja i teologije obraćenja do predmeta kao što su posvećenje i drugi dolazak.

PITANJA

1. Da bi pokazao važnost poznavanja kršćanske istine, sakupi novozavjetne citate o poučavanju, znanju, razumijevanju i sigurnosti u pitanjima vjere.
2. Da li su riječi "teologija", "religija" i "vjera" istoznačne? Definiraj svaku od njih.
3. Koje je značenje riječi "objava"?
4. Da li je svaki dio Biblije "objava" u punom značenju toga izraza?
5. U kojoj je mjeri istinito kazati da je Biblija dovoljna za potrebe crkve?
6. Da li ima razlike između dogmatske i biblijske teologije? Zašto je dogmatska teologija potrebna kršćanskoj crkvi?

BIBLIOGRAFIJA

- H. Bavinck, *Our Reasonable Faith*, Eerdmans, 1956.
- T. D. Bernard, *The Progress of Doctrine in the New Testament*, Pickering and Inglis, 1968.
- H. Heppe, *Reformed Dogmatics*, Allen and Unwin, 1950.
- A. A. Hodge, *Outlines of Theology*, Eerdmans, 1949.
- C. H. Hodge, *Systematic Theology*, James Clarke, 1960.
- E. A. Litton, *Introduction to Dogmatic Theology*, James Clarke, 1960.
- Handley Moule, *Outlines of Christian Doctrine*, Hodder and Stoughton, 1890.
- W. Niesel, *Reformed Symbolics*, Oliver and Boyd, 1962.
- James Orr, *The Progress of Dogma*, Eerdmans, 1962.
- E. Routley, *Creeds and Confessions*, Duckworth, 1962.
- K. Ruina, *I Believe in God...*, Tyndale Press, 1963.
- W. H. Griffith Thomas, *The Principles of Theology*, Church Book Room Press, 1956.
- R. A. Trickey, *What the Bible Teaches*, Oliphants, 1957.
- G. Vos, *Notes on Biblical Theology*, Eerdmans, 1948.

PRVI DIO***TEMELJI VJERE*****1. IZVORI**

Teologija nam govori da se znanje o Bogu u principu može crpsti iz dva područja: iz opće objave i iz kršćanske objave. Po samoj definiciji, svaka je objava rezultat Božjega slobodnog i milosrdnog djelovanja. Stijecati znanje nadnaravnom objavom oprečno je njegovu stijecanju znanstvenim istraživanjem ili filozofskim spekuliranjem. U nekim je stvarima kršćaninu nemoguće načiniti kompromis između filozofskog spekuliranja i božanske objave.

a. Potreba objave

Skrivenost onostranoga i suverenoga Boga može se otkloniti samo ako on odluči otkriti se čovječanstvu. Bog nije bio dostupan čovjeku niti dok čovjek još nije bio sagriješio, toliko je on uvišen iznad čovjeka. Nadalje, posljedice grijeha još su povećale čovjekovu nesposobnost da svojim snagama upozna Boga. Posljedice mu grijeha onemogućuju da prepozna i prizna Boga čak i ondje gdje se on otkriva, osim ako Bog u isto vrijeme ne prosvijetli njegov razum, te čovjek pravilno sagleda božansku stvarnost.

Nadalje, ako postoji osobni Bog o kojemu ovisi sve što postoji, *a priori* je vjerojatno da će se ljudima objaviti i neće im dopustiti da ga zalud traže u mraku.

b. Opća objava

Biblija govori o Božjoj ograničenoj samoobjavi izvan granica židovsko-kršćanske objave, u stvorenju, djelovanju providnosti u prirodi i povijesti te u moralnom životu i sposobnostima čovječanstva. U takvoj objavi očituju nam se uglavnom njegova božanska moć, vječnost i slava. Zbog sljepoće čovjekova razuma, ona je nedostatna da urodi pravom spoznajom Boga. Čovjekova reakcija na tu stalnu Božju samoobjavu pokazuje njegovu izopačenost i dokaz je njegove neoprostive krivnje pred Bogom. Ali kada Duh prosvjetli čovjeka, on počinje prepoznavati Božju opću objavu i njegovu prisutnost u Kristu, te se tome na odgovarajući način odaziva: štovanjem, pokajanjem, vjerom.

c. "Prirodna teologija"

U tradiciji teološkog mišljenja dugo se, na osnovi racionalnih argumenta iz postojanja i prirode svijeta te sveopće moralne i religijske svjesnosti čovječanstva, htjelo uspostaviti određeni minimum istine o Bogu. To htijenje nalazi svoj klasični izraz u "prirodnoj teologiji" (valja je lučiti od opće objave, iako prirodna teologija crpi svoju gradu iz opće objave) mislilaca poput Anselma i Tome Akvinca (jedanaesto i trinaesto stoljeće), koji su vjerovali da filozofska misao može utvrditi opstojnost i, u određenoj mjeri, narav Božju. Drugi su dokazivali neke druge istine, kao, na primjer, nužnost božanske objave. Takve istine prirodne teologije smatraju se nužnim principima koje pisamska objava prepostavlja i na koje se nadovezuje.

Mišljenja se evandeoskih teologa o valjanosti takva pristupa razilaze. Mnogi oklijevaju upotrijebiti takve dokaze osim u sekundarnom smislu, kao "neutralnu" potvrdu kršćanske objave (u istom smislu u kojem se takva potvrda može naći u znanstvenim dokazima, svjetovnoj povijesti (npr., ispunjenje proročanstva), arheologiji itd., što bi neki stavili pod naslov "prirodna teologija"). Većina se evandeoskih mislilaca želi ograditi od "kršćanskog racionalizma" zasnovana na prirodnoj teologiji.

d. Kršćanska objava

Najbolji dokaz kršćanstva jest život, služba, smrt i uskrsnuće Isusa Krista. Novi zavjet to izražava na onim mjestima gdje kao spašenike opisuje one koji su uzvjerovali u utjelovljenje ili uskrsnuće (Rim 10,9; usp. I Iv 4,2). Objava je, dakle, prvenstveno data u osobi, a onda drugotno, u pripravnim doživljajima Božjega naroda Izraela te u kasnjem osnivanju Božjega novog naroda Crkve, po Duhu Svetome. Imajući na umu kako vremenska tako i prostorna ograničenja te božanske objave, možemo s dosta vjerojatnoće pretpostaviti da se Bog svojim posebnim zahvatom pobrinuo da dobijemo autentičan izvještaj te da se pobrinuo za njegovu stalnost i dostupnost. Biblija je izvještaj i autoritativno tumačenje "objave u životu", te nam stoga tu objavu donosi ne u obliku sistematske teologije (iako su poslanice Rimljanima i Efežanima veoma nalik na sistematsku teologiju), nego uglavnom putem različitih povijesnih i "osobnih" (usp. poslanice) spisa. Kako je Duh Sveti nadahnuo upotpunjavanje objave Krista u apostolskoj Crkvi i zapisivanje cijele pisamske objave, tako on prosvjetljava razum svakom čitatelju kršćaninu. Njegovu vodstvu treba pripisati i pojašnjavanje bitnih doktrina sadržanih u Pismu te njihovo očuvanje od krivih mišljenja; Duh je Crkvu vodio u njezinu promišljanju poruke objave.

Razmatrajući pisamsku objavu, na prvo mjesto valja staviti život, karakter i nauk Kristov. On je začetnik i završitelj naše vjere. Međutim, nužno je naglasiti da se dodaci evangelista, apostola i drugih svetih pisaca u Novom zavjetu ne smiju zanemariti u takozvanom "traganju za povijesnim Isusom". Isto se tako ne smiju zanemariti ni starozavjetni spisi, u kojima nam je opisan razvoj namisla Božjega. Krist kojega pozajmimo Krist je Pisma i to cijelog Pisma.

CITATI

a. Potreba objave i "prirodna teologija"

Job 11,7.8; 23,3-9; Iz 55,8.9; Iv 1,18; 1 Kor 1,21; 2,6-14; 1 Tim 6,16; Heb 11,6.

b. Opća objava

Ps 19,1.2; Iv 1,5; Rim 1,18-25; 2,12-15; Dj 14,15-17; 17,24-29.

c. Kršćanska objava

Pnz 29,29; Am 3,7; Mt 11,27; Iv 7,17; 14,6; 16,12-14; Rim 16,25,26;
2 Kor 4,3-6; Gal 1,11,12; Ef 1,9,10; 3,3-11; 2 Tim 3,15,16; Heb 1,1-4.

PITANJA

- 1. U čemu je opća objava nedostatna? Koja je njena vrijednost?*
- 2. Koje su opasnosti "prirodne teologije"?*
- 3. "Najbolji dokaz kršćanstva jest karakter Krista". Prokomentiraj ovu rečenicu.*
- 4. Kakav je odnos između Krista i pisamske objave koja mu je prethodila i došla nakon njega?*
- 5. Koje je mjesto Svetog pisma u kršćanskoj objavi?*

BIBLIOGRAFIJA

- H. Bavinck, *The Philosophy of Revelation*, Eerdmans, 1956.
 G. C. Berkouwer, *General Revelation*, Eerdmans, 1955.
 E. Brunner and K. Barth, *Natural Theology*, Centry Press, 1946.
 C. F. H. Henry (ed.), *Revelation and the Bible*, Tyndale Press, 1959.
 J. G. Machen, *What is Faith?*, Eerdmans, 1946.
 B. Ramm, *Special Revelation and the Word of God*, Eerdmans, 1961.
 P. Carnegie Simpson, *The Fact of Christ*, James Clarke, 1952.
 Article on 'Revelation', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

2. KANON SVETOG PISMA*a. Značenje riječi "kanon"*

Grčka riječ *kanón* znači "ravnalo" ili "štap za mjerjenje". U odnosu na Pismo ima dvostruko značenje. Na prvom se mjestu upotrebljava da označi skup knjiga koje su provjerene u skladu s propisom te su prihvateće kao autentične ili "kanonične". Isti se termin upotrebljava za skup spisa u cjelini, jer on sačinjava kanon ili "pravilo vjere" kojim se provjera cijelokupna doktrina.

Ovdje nas zanima prvo značenje. Valja imati na umu da su svete knjige bile kanonske (po njihovoj unutarnjoj prirodi ili po autoritetu

pisca) prije nego što su bile prihvateće u kanon. Lista "službenih" spisa ne čini ih nimalo "službenijim" nego što su prvotno bili. Isto je tako nužno imati na umu da se riječ "nadahnute" odnosi na božansko usmjeravanje pisca, dok se riječ "kanon" odnosi na broj knjiga koje su priznate kao nadahnute. Netko je spretno primjetio: "Biblija nije autorizirani skup knjiga, nego skup autoriziranih knjiga."

Neke druge knjige kojih ne nalazimo u kanonu nazivaju se "deuterokanonskim" (ili "apokrifnim") zato što isprva nisu bile prihvateće kao podjednako nadahnute, nego kao korisne za izgradnju. U ranim danima bio ih je prihvatio samo dio Crkve. No, i za njih te su knjige imale podređen položaj u odnosu na one koje su bile prihvateće kao nadahnute i autoritativne u pitanjima vjere.

b. Povijest starozavjetnog kanona

Detalji konačnog dovršenja starozavjetnog kanona nisu poznati.¹ Samo Pismo spominje skup autoriziranih knjiga koje su bile pohranjene u svetim zgradama. (Vidi, na primjer, izvještaj u 2 Kr 22 kako je Hilkija otkrio Knjigu zakona). U Kristovo vrijeme hebrejska se Biblija sastojala od Zakona, Proroka i Svetih zapisa. Gospodin je hebrejsku Bibliju prihvatio za svoj život i službu i autorizirao je za svoje učenike (Lk 24,27). U Novom zavjetu nalaze se citati iz svih starozavjetnih knjiga osim četiri.

Važna je i činjenica da među Kristovim optužbama protiv židovskih religijskih voda ne nalazimo optužbe za dodavanje ili oduzimanje iz samomu Pismu. Židovi po cijelome svijetu prihvatali su (i još uvijek prihvataju) cijeli sadašnji Stari zavjet. Korisno je također imati na umu da je samarijansko Petoknjižje, koje je gotovo identično hebrejskom imalo dugu nezavisnu povijest.

Josip Flavije (oko 95. g. po Kristu) daje nezavisnu potvrdu liste hebrejskog kanona.

c. Povijest novozavjetnog kanona

Skupljanje novozavjetnih knjiga odvijalo se postupno i prirodno:

1. Isusove riječi smatrane su u vrijeme njegove javne službe kao apsolutno autoritativne.

2. Izvještaji (onih koji su ga čuli) primljeni su kao autoritativni isto kao i sama živa Riječ.
3. Poslanice apostola primane su i javno čitane s istim poštovanjem koje se ukazivalo i njihovoj službi riječi. Gospodin je u svojoj Crkvi apostolima dao takav autoritet. Dao je svoju potvrdu za (buduće) dodatke skupu objavljenih istina koji su načinjeni po dolasku Duha Svetoga (Vidi Iv 16,13.14.).
4. Slijedila je razmjena poslanica između susjednih crkava.
5. Pitanje autoriteta javilo se nakon što su apostoli bili otklonjeni mučeništvom te su u opticaj došle patvorine njihovih spisa.

Sam proces sakupljanja kanonskih knjiga trajao je oko tri stotine godina. Pojednostavljeni može ga se sažeti na sljedeći način:

1. Novozavjetne su knjige napisane između 50. i 100. god. po Kristu.
2. U crkvama su skupljene i čitane od 100. do 200. god.
3. Brižljivo su ispitivane i poredene s patvorenim spisima od 200. do 300. godine.
4. Potpuna složnost postignuta je u razdoblju između 300. i 400. god.

Ni jedan pojedinačni koncil nije odgovoran za proizvoljno skupljanje i proglašavanje knjiga kanoničnim. To je veoma važna činjenica.

U četvrtom stoljeću Sveti pismo podijeljeno je na:

1. *Homolegoumena* - Knjige koje su sve crkve bez izuzetka prihvatile. Otkrivenje je, čini se, nekima zadavalo poteškoće, kao i Poslanica Hebrejima.
2. *Antilegomena* - Knjige koje su neki osporavali, no većina ih je prihvatile. To su bile poslanice: Jakovljeva, 2. Petrova, 2. i 3 Ivanova i Judina.

Druge knjige, kao Didahe i Hermin "Pastir", bile su prihvaćene kao deuterokanonske, te su čitane kao čudoredne upute, ali ne za određivanje kršćanskog nauka. Nema ni jedne knjige koja je bila jednom odbačena a da je kasnije prosuđena podobnom i stoga pripojenu kanonu. Lako je preuvećati značenje duljine i dubine neslaganja. Najveći dio našeg kanaona otprije je bio prihvaćen.

d. Kako je određen kanonicitet?

To je važno pitanje. Postojala su tri glavna uvjeta.

1. *Autoritet pisaca u Crkvi* - Knjige su, najvećim dijelom, pisali ljudi priznati kao od Boga postavljeni da objave njegovu volju - zakonodavci i proroci u Starom i apostoli i njihovi neposredni suradnici u Novom zavjetu.

U slučaju Novog zavjeta osnovni je kriterij, dakle, bio apostolicitet (apostolski potpis ili autorizacija).

2. *Izvanjski dokaz* - Važna je bila suglasnost postojećih crkava o povijesnosti knjiga. Iznađuje jednodušnost (ako se zanemari faktor nadahnuća) o tome koje su knjige kanonske. Zbog nedostatka znanja o porijeklu nekih knjiga, manji je dio Crkve privremeno sumnjao u njihovu kanoničnost. Bilo je poteškoća u vezi s knjigama, koje su sadržavale doktrinalne izjave koje su naizgled bile oprečne naučavanju sadržanom u knjigama koje su već bile prihvaćene. Knjige nepoznatih autora također su bile teško prihvaćene.
3. *Unutarnji dokaz* - Knjige same jasno pokazuju da posjeduju autoritet i nadahnuće Svetog Duha. To je bio konačni i najvažniji element u određivanju kanoničnosti. Da je toga nedostajalo u bilo kojoj kanonskoj knjizi, nikakav apostolski autoritet (*per se*) niti suglasnost mišljenja ne bi to mogli nadoknaditi. Realnost ovog unutarnjeg dokaza cijenit će oni koji usporede apokrise - posebno novozavjetne apokrise - sa Svetim pismom. Izvanjski dokazi mogu dovesti do vjere samo u njihovu povijesnu autentičnost, ali svjedočanstvo Duha Svetog donosi pravo duhovno uvjerenje o činjenici kanoniciteta.

CITATI

a. Stari zavjet

Izl 24,4-7; Pnz 31,9-26; Jš 1,7.8; 24,26; 2 Kr 22,8-11; Ezr 7,6-14; Neh 8,1; Izr 25,1; Iz 8,16; 34,16; Jer 36,1-4.32; Dn 9,2; Lk 24,27.44; Iv 2,22; Dj 28,23.

b. Novi zavjet

Iv 13,20; 1 Kor 7,10.25; 14,37.38; 2 Kor 10,8-11; Kol 4,6; 2 Sol 2,15; 1 Tim 1,12-14; 2 Pt 3,16; Otk 1,1-3.10; 2,1.7.

PITANJA

1. Što se podrazumijeva izrazom "kanon Svetog pisma?"
2. Prodiskutiraj: (a) stadije formiranja kanona; (b) principe koji su upravljali uključivanjem knjiga u kanon; (c) značaj deuterokanonskih knjiga.
3. "Crkva je stvorila kanon, ali ne i njegov autoritet." Slažeš li se s ovom izjavom?
4. Prodiskutiraj apostolicitet Markova i Lukina evanđelja, Djela apostolskih i Poslanice Hebrejima.
5. Ako se Isusov autoritet traži odvojeno za svaku Biblijsku knjigu, koliko ih on nije autentizirao? Da li smatraš ovaj pristup problemu zadovoljavajućim?
6. Kako nemamo autografa, u kojoj mjeri možemo biti sugurni u točnost većine svetopisamskih tekstova? Obrazloži.

BIBLIOGRAFIJA

- F. F. Bruce, *The New Testament Documents: Are They Reliable?*, IVF, 1960.
 O. Cullmann, *The Early Church*, SCM Press, 1956, chapter on 'The Tradition'.
 J. Norval Geldenhuys, *Supreme Authority*, Marshall, Morgan and Scott, 1953.
 W. H. Green, *General Introduction to the Old Testament: The Canon*, Murray, 1899.
 C. F. H. Henry (ed.), *Revelation and the Bible*, Tyndale Press, 1959.
 A. Souter, *The Text and Canon of the New Testament*, Duckworth, 1954.
 B. B. Warfield, *The Inspiration and Authority of the Bible*, Marshall, Morgan and Scott, 1951.
 B. F. Westcott, *A General Survey of the Canon of the New Testament*, Macmillan, 1881.
 Article on 'The Canon', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

3. PISAMSKO NADAHNUĆE

a. Značenje nadahnuća

Grčka riječ koja najviše odgovara našoj riječi nadahnuće (θεό-
πνευστο, ili "bogomnadahnut") javlja se u Bibliji samo jednom (2 Tim
3,16). U teologiji se obično definira kao "nadnaravni utjecaj Duha

Božjega na svete pisce po kojem njihovi spisi dobivaju božansku pouzdanost" (Warfield). Pri pokušaju da odredimo značenje ovoga izraza na umu treba da imamo sljedeće:

1. Pismo samo ne definira točnu prirodu, način i ograničenja nadahnuća. Od pomoći mogu biti primjeri kao što su u 2 Ljet 15,1; Mt 22,43 i 2 Pt 1,21.
2. Iste teškoće susrećemo u pokušaju da točno odredimo spoj ljudskog i božanskog u osobi našega Gospodina. Ta su dva problema oblikom gotovo identični.
3. Pri proučavanju problema nadahnuća ljudski um, uvjeren da je sposoban analizirati božanski misterij, opetovo je pokazivao svoju neskromnu malenkost. Čitatelju savjetujemo da se oprezno i ponizno pokloni pred misterijem pisamskog nadahnuća te da si ne dozvoli podleći destruktivnoj kritici.
4. Pisamska se nadahnutost donedavno nije osjetila kao problem. Sve do kraja devetnaestog stoljeća ni o jednom predmetu Crkva nije bila jedinstvenija.

b. Način nadahnuća

Nemoguće je točno definirati način nadahnuća.¹ Kako je Duh Sveti radio na umovima pisaca, ne znamo. No, važno je da nam bude jasno sljedeće:

1. Osobnost svetoga pisca nije bila potisnuta. Mnoge od knjiga sadrže ulomke koji otkrivaju da je Duh Sveti upotrijebio piščivo prethodno obrazovanje i osebujnosti temperamenta. Štoviše, u nekim je slučajevima to upravo važno za poruku.
2. Bog je namjerno izabrao niz ljudi različita socijalnog položaja te ih prethodno obučio kroz različita iskustva kako bi Pismo bilo što bliže mnogostranosti života. Isto je tako bilo i s utjelovljenjem našega Gospodina. Oba su oblika kršćanske objave data neposredno u ljudski život i zahvaljujući tom životu (usp. Jr 1,5; Gal 1,15).
3. Samo pisanje posvema sigurno nikada nije bilo puko "mehaničko" (usp. suvremeni pisači stroj), niti su autori bili samo pisari (*amenuenses, notarii*) Duha Svetoga - kako se to u protestantskoj ortodoksiji znalo kazati, tako da bi i hebrejski vokali bili inspirirani (Matija Vlačić Ilirk).

Time bi ljudskost autora bila zanijekana. Proces mišljenja pisaca nije bio potisnut. Iako uvijek nisu razumjeli za njih sekundarni (za nas primarni) smisao riječi koje su pisali, ipak su ih svjesno pisali kao od Boga datu poruku upućenu svojoj i narednim generacijama.

4. S druge strane, dok se od ljudskog autora očekivalo da upotrebljava rodoslovla, statistike i dokumente na raspolaganju (usp. Lk 1,1-4), Pismo samo tvrdi da je Duh tako upravljao piscem da on nije mogao unijeti pogreške, koje bi osuđetile spasiteljsku nakanu objave sadržane u spisima.

5. U tom se smislu može govoriti o *verbalnom nadahnuću* Pisma - tj. o bogoduhosti ne samo piševe poruke već i samih riječi u koje je poruka zaodjenuta. I riječi same imaju *potvrdu* Duha. Time se neće kazati da je svaka riječ bila mehanički *diktirana*. Sveti je pisac ljudskim jezikom izrazio objavljenu mu Božju poruku i pritom svjesno upotrebljavao svoj um. Sveti Duh, Otkrivatelj i pokretačka Snaga procesa, brinuo se i za njen formuliranje.

c. Obujam nadahnuća

Nemoguće je u potpunosti odrediti obujam pisamskog nadahnuća. Pa ipak, parametri se dadu naslutiti i na njih valja ukazati.

1. Stariji i glavni protestantski teolozi smatraju da se za cijelo sadašnji kanon, onakav kakvog ga imamo, mora reći da je nadahnut. Drugim riječima, sve starozavjetne i novozavjetne knjige (izuzev grešaka uslijed prijepisa i prevođenja) u biti su onakve kakve ih je Duh naumio.

2. No, to ne znači da treba slijepo vjerovati da nema razlika u svrsi nadahnuća. Bog se pobrinuo da se točno zapišu izreke zavedenih ljudi Starog zavjeta. Na primjer, Bog se sam kasnije suprotstavlja neispravnim argumentima Jobovih tješitelja. Očito se od nas ne očekuje da iz njihovih govora izvodimo kršćansku nauku! Sve je to napisano za naše upozorenje, uputu i karanje. Drugi su dijelovi Biblije, kao što su Pavlove poslanice, izričito pisani da budu prihvaćeni kao kršćanska nauka. Cijelo je dakle Pismo potpuno autorizirano od Boga, mada pojedine knjige mogu imati različitu svrhu nadahnutosti. Razlika je u krajnjoj primjeni prije negoli u stupnju nadahnutca. Proučavatelj se treba čuvati izjava "Ivanovo je evanđelje nadahnutije od Propovjednika." Prije će biti da je u prvom

slučaju Duh Sveti davao Ivanu najuzvišenije i napotpunjije otkrivenje Sina Božjega, a u drugom izvještaj o krajnjim rezultatima bespomoćne trke čovječanstva za srećom i suprotnosti božanskoj objavi.

3. Predlagala se riječ "plenarno" umjesto "verbalno" da bi se izrazilo gorenavedeni shvaćanje nadahnuća. Time se htjela izbjegći kritika onih koji izraz "verbalno nadahnuće" shvaćaju posve mehanički. Međutim, "plenarno", čini se, zahtijeva isto toliko objašnjenja a ni jedan pokušaj da ga se definira neće zadovoljiti kritičare koji ne mogu vidjeti nikakve razlike između potpunog upravljanja Duha i "diktafonske" metode. Oni sami predlažu nam izvanredno težak pojam nadahnute poruke u nenadahnutim riječima!

d. Svrha nadahnuća

Kako su to reformatori stalno naglašavali, osnovna je svrha Svetog pisma da zasvјedoči o spasenju koje je Bog omogućio čovjeku te da čovjeka uputi kako da do tog spasenja dođe i kako da živi boguugodnim životom. Biblija se, kazao je Luther, ne sastoji "od riječi za puko čitanje (...), već su u njoj sve same riječi života, koje nisu bile napisane da se o njima spekulira (...), već da ih se živi i čini." U klasičnom odjeljku Novog zavjeta o nadahnuću stoji da je njegova svrha poučavanje, uvjerenje, popravljanje i odgajanje u pravednosti, "da čovjek bude vrstan, za svako dobro djelo podoban" (2 Tim 3,16).

To znači da je pogrešno primarnu svrhu nadahnuća vidjeti u točnosti povijesnog ili znanstvenog izvještaja. (U stvari bilo bi pogrešno, (anakrono), primijeniti na biblijske izvještaje naše suvremene kriterije točnosti, koji su nastali nakon rascvata znanosti). To znači da se nezabludivost Svetog pisma primarno sastoji u tome da nam ono nepogrešivo ukazuje na pravi put spasenja, a manje u tome da je bilo povijesno i znanstveno točno.

e. Riječ Božja i knjiga čovječja

Važno je još jednom cjelovitije istaći kako je uzrok čovjekovoj poteškoći da shvati narav i obujam pisamskog nadahnuća u tome što se tu radi o dodiru ljudskog i božanskog. Gdje god je Boga, ondje je misterij. No, upravo je to jedinstvena slava kršćanske objave! U kršćanstvu se ne

radi o nekom bezličnom vrhovnom predmetu štovanja, niti o filozofiji života koja je na kamenim pločama spuštena s neba. Bog se pojavio i boravio u ljudskom tijelu među nama. Njegova nam pisana objava dolazi u obliku koji je bitno povezan sa životom objavom, približen manjkavom prirodnog ljudskog shvaćanja.

Obrati pažnju na sljedeća poređenja. Živa je objava misteriozno došla u svijet bez suradnje ljudskog oca. Duh Sveti bio je posrednik. Pisana objava nastala je na sličan način bez pomoći ljudskih filozofske apstrakcije. Duh Sveti ponovo je bio posrednik. Gospodinova majka ostala je ljudska majka i proživiljala je, čini se, isto što proživiljava i svaka druga majka - osim što je bila svjesna da njezino dijete treba da bude dugo očekivani Otkupitelj Izraela. Pisci biblijskih knjiga ostali su ljudski autori i njihova su iskustva, čini se, bila prirodna, mada su ponekad bili svjesni da Bog kroz njih daje svijetu posebno važnu poruku (npr. "Ja sam, uistinu, primio od Gospodina ono što sam vam i predao..." 1 Kor 11,23). Marija, Gospodinova majka, vjerojatno je normalnim procesom rada donijela na svijet i drugu djecu. Pisci biblijskih knjiga vjerojatno su napisali i druga posve osobna pisma koja nisu nužno bila kanonske važnosti. Još važnije, ni jedan proučavatelj ne bi smio izgubiti iz vida kako je ljudsko-božanska narav Gospodinova jedna, te je nerazdvojiva bilo kakvim ljudskim načinom analiziranja. Nigdje nam se u izvještajima ne da naslutiti kako se jednom prilikom radi o *čisto božanskoj* misli, a drugom o *čisto ljudskoj*. Dvije naravi bile su ujedinjene u jednu nerazdvojivu osobu. Od jaslica pa do križa o Gospodinu se uvijek mora misliti s toga gledišta i odatle ga i opisivati.

Analogno tomu (ali imajući na umu da paralela nije potpuna), proučavatelj će si uštedjeti mnogo lutanja, nepotrebne zbrke i štete svojoj vjeri ako primjeti da su u Pismu božanski i ljudski elementi spojeni na takav način da je nemoguće analizirati izvještaje i izdvajati čisto ljudske odnosno čisto božanske elemente.

f. Određenost

Ponekad se protiv autoriteta Biblije iznosi kako njezino značenje nije jasno te kako su potrebna tumačenja ili ispravci. U vezi s tim važno je primijetiti sljedeće:

1. Izjaviti da je Bog ponudio čovjeku objavu koju je nemoguće razumjeti znači zauzeti jedva održivu poziciju. Objava je namijenjena

svakom razdoblju i ljudima svakog društvenog položaja i stupnja naobrazbe. Ni jedna knjiga bez izravnog značenje ne bi mogla zahtijevati sveopće prihvatanje.

2. Dovoljno poznavanje hebrejskog i grčkog jezika i ondašnje povijesti omogućuje nam da se razumije i razriješi većina *tematskih aluzija* i drugih nejasnoća.

3. Kakve se god alternative Pismu samom predlože, (vjeroispovijedanje, zaključci koncila, privatna tumačenja itd.), sve se moraju zaodjenući ljudskim govorom te se ne mogu oteti istim primjedbama.

4. Nejasnoće koje nas danas brinu često se radikalno razlikuju od onih u prethodnim razdobljima povijesti Crkve. Nejasnoće današnjice lako mogu biti raspršene otkrićima rastućeg znanja i osvitom novog razdoblja za koje su ti pojedini odlomci pisani.

Ako je čovjek voljan slušati Duha i dozvoliti da ga Duh pouči, držimo da Pismo može dati svoje pravo značenje za svako razdoblje i okolnosti u kojima se čovjek nade.

g. Dostatnost

Pitanje dostatnosti Svetog pisma jedan je od osnovnih razloga za rasjed protestanata s Rimskom crkvom. Rimska crkva smatra kako ima pravo tražiti od svog puka da kao nužne za spasenje prihvati doktrine i moralne zakone za koje nema izravne potvrde u Pismu. (Dogme poput Marijina bezgrešnog začeća (1854) i njezina uznesenja na nebo (1950) očito nemaju biblijske podloge).

U vezi s oblikom bogoštovlja i nekih praktičnih detalja glede uprave u Crkvi koji nisu opisani u Svetom pismu, evandeoski protestanti smatraju da Crkva može sama donositi odluke ukoliko one nisu "jasno protuslovne Svetom pismu", no ništa ne može biti nametnuto kao obaveza vjere bez izravne pisamske potvrde.

Pet polazišta valjati shvatiti:

1. "Sveto pismo sadrži sve potrebno za spasenje. Nitko ne smije tražiti da se kao stavak vjere prihvati ono što u Pismu ne piše ili što se Pismom ne može dokazati."

2. Sveto pismo za sebe tvrdi da je samo sebi dostatno. Ta se tvrdnja nužno javlja pri završenju Novog zavjeta. Vidi citate pod ovim odjeljkom.

3. Zatvaranje kanona implicira kako dostatnost i potpunost njegova sadržaja, tako i uvjerenje da je objava okončana.

4. U svakodnevnoj praksi kršćanskih zajednica i u životu pojedinačnog kršćanina Pismo se nebrojeno puta dokazalo dostatnim.

5. Povijest Crkve jasno nam pokazuje dostatnost Pisma. Kad god je bilo većih dodavanja, uslijedile su aberacije i slabost.

h. Biblija kao vlastiti tumač

Ovdje se moramo podsjetiti kako Duh Sveti, koji je Sveto pismo nadahnuo, nastavlja ga i tumačiti. On i njegovo djelovanje izvori su jasnoće i dostatnosti Pisma. Gospodin je jasno naučavao u Iv 14 i Iv 16 kako je Duh glavni tumač njegovih riječi, "učitelj" i "vođa" učenika.

Važno je razumjeti:

1. Pismo u sebi sadrži gradu i vodeća načela po kojima se može odrediti značenje svakog pojedinog stiha. Na primjer u Novom zavjetu imamo mnogo slučajeva starozavjetnih stihova koji su upotrijebljeni u kontekstu njihova ispunjenja u evandeljima ili ih apostoli tumače u svojim kasnijim spisima. Na taj način imamo nadahnuti i autorizirani komentar Staroga zavjeta. Iz tih primjera možemo izvoditi principe za daljnje tumačenje.

2. Izreku "Biblija i samo Biblija religija je protestanata" valja tumačiti u svjetlu odjeljaka (f) i (g). Do pravilnog značenja Pisma valja nadasve doći indukcijom, a ne usvajanjem pravila bilo kojeg tumača.

CITATI

a. Posebni slučajevi nadahnuća

Br 24,2,3; 1 Sam 10,6; 1 Kr 22,5-28; Iz 61,1; Mih 3,8; Dj 4,8; 1 Kor 2,9-13; 7,40; Otk 2,7.17.29.

b. Nadahnuće Pisma

Mt 19,4,5; Mk 12,36; Dj 1,16; 4,25; 28,25; 2 Tim 3,14-17; Heb 3,7; 10,15; 1 Pt 1,10-12; 2 Pt 1,21; 3,2;

PITANJA

1. *Kako razumiješ riječ "nadahnuće" u odnosu na (a) Pismo i na (b) književna djela?*

2. *Što je prijeporno u vezi s izrazom "verbalno nadahnuće"? Možeš li boljim riječima opisati što oni koji upotrebljavaju taj izraz žele njime reći? Kakav je odnos između "verbalnog nadahnuća" i nepogrešivosti Pisma?*

3. *Kakva je veza između djelovanja Duha u nadahnjivanju Pisma i njegove sadašnje uloge u Crkvi?*

4. *Da li su pisci biblijskih knjiga bili svjesni svoga nadahnuća? Citiraj odlomke na kojima se zasniva tvoj odgovor.*

BIBLIOGRAFIJA

R. Abba, *The Nature and Authority of the Bible*, James Clarke, 1958.

C. F. H. Henry (ed.), *Revelation and the Bible*, Tyndale Press, 1959.

James Orr, *Revelation and Inspiration*, Eerdmans, 1953.

J. I. Packer, *'Fundamentalism' and the Word of God*, IVF, 1958.

N. B. Stonehouse and P. Woolley (eds.), *The Infallible Word*, Tyndale Press, 1946.

J. F. Walvoord (ed.), *Inspiration and Interpretation*, Eerdmans, 1957.

B. B. Warfield, *The Inspiration and Authority of the Bible*, Marshall, Morgan and Scott, 1951.

4. ODNOS IZMEĐU STAROG I NOVOG ZAVJETA

Naš stav prema ovom pitanju proizlazi iz sljedećih načela:

a. Jedinstvo dva odvojena skupa spisa - Ne da se naslutiti da su novozavjetni pisci smatrali da stvaraju novi i nezavisni kanon. Naprotiv, čini se da Novi zavjet pojačava autoritet Staroga. Osnova jedinstva nalazi se u stupnjevitom razvoju obećanjâ Mesije u Starom zavjetu i njihovu ispunjenju u Novom.

b. Autoritet Starog zavjeta - Neke su stvari u Novom zavjetu potpunije otkrivene, a dolaskom Krista i Svetog Duha priopćene su nam prethodno neobjavljene istine. U nekim slučajevima one pojačavaju učenje Starog zavjeta. Ali treba jasno shvatiti *kako su nam uvijek kada je Stari zavjet potisnut, date jasne odrednice*. Potiskivanje redovito nije oprečno starozavjetnim istinama, već ih nadilazi.

c. *Tumačenje Starog zavjeta* - Duhovno značenje Starog zavjeta uvelike bi bilo nerazumljivo bez tumačenja i dopuna koje nalazimo u Novom zavjetu. Proročanstva se ispunjavaju i, u mnogim slučajevima, pojašnjavaju u Novom zavjetu. Na primjer, žrtve su upotpunjene i potisnute savršenim Kristovim prinosom. Kristovo uskrsnuće transformira strah i težnje Starog zavjeta u nerazrušivu nadu kršćanina.

d. *Kristovo svjedočanstvo* - Sam Gospodin autorizirao je Stari zavjet citirajući iz nekoliko glavnih knjiga Petoknjižja i Proroka. Usporedi i njegovu upotrebu Starog zavjeta u Lk 24.

CITATI

a. *Stari zavjet nije ukinut Novim zavjetom*

Mt 5,17-19.20.21-48; 7,12; 22,34-40; Rim 3,31; 13,8-10;

b. *Krist - ključ*

Lk 24,27; Iv 1,45; 5,39.46; Dj 8,35; 10,43: 18,28; Rim 1,2.3; 3,21; 10,4; 16,25.26; 2 Kor 1,20; 1 Pt 1,10-12.

c. *Ispunjene proročanstva u Kristu*

Usporedi: Mih 5,2 s Lk 2,4.15; Iz 7,14 s Mt 1,23; Iz 35,4-6 s Mt 11,4.5; Iz 61,1.2 s Lk 4,16-19; Jr 31,31 s 1 Kor 11,25 i mnoge druge slične odломke. Usp. također Dj 2,16.21; 13,46.47.

PITANJA

1. "Novi zavjet ne citira ulomke Starog zavjeta kao da su i same riječi nadahnute." Prokomentiraj ovu izjavu.

2. Po tvom mišljenju, koje su glavne veze Starog i Novog zavjeta? Zašto je važno razumjeti njihovu povezanost? Obrazloži.

3. Koje knjige smatraš najvažnijima u Starom i u Novom zavjetu i zašto? Koju bi od njih savjetovao obraćeniku da prvo pročita?

BIBLIOGRAFIJA

- G. C. Aalders, *A Short Introduction to the Pentateuch*, Tyndale Press, 1949.
- W. F. Albright, *Recent Discoveries in Bible Lands*, Funk and Wagnalls, 1953.
- O. T. Allis, *The Five Books of Moses*, PRPC, 1943.
- Millar Burrows, *What Mean These Stones?*, Thames and Hudson, 1957.
- C. H. Dodd, *According to the Scriptures*, Fontana, 1965.

E. E. Ellis, *Paul's Use of the Old Testament*, Oliver and Boyd, 1957.

A. H. Finn, *The Units of the Pentateuch*, Marshall, 1917.

James Orr, *The Bible Under Trial*, Marshall, Morgan and Scott, 1907.

James Orr, *The Problem of the Old Testament*, Nisbet, 1900.

F. Robertson, *The Old Testament Problem: a Re-investigation*, Manchester University Press, 1950.

R. V. G. Tasker, *The Old Testament in the New Testament*, SCM Press, 1954.

G. E. Wright, *Biblical Archaeology*, Duckworth, 1957.

5. PISMO KAO KONAČNI AUTORITET

Kao što smo već vidjeli, osnovano se može reći da su tri krajnja autoriteta u pitanjima religije: razum, Crkva i Biblija.

Ne smije se misliti da su oni međusobno neuskladivi; dapače, često ih valja kombinirati. No proučavatelj mora jasno razumjeti na čemu treba biti naglasak.

a. Razum

Razum ne može biti krajnji izvor autoriteta zbog svoje iskvarenosti grijehom, odakle proistječe njegova nepouzdanost i nedostatnost. Proučavatelj se treba čuvati popularnih nerazlikovanja razuma kao principa i upotrebe moći logičkog, diskurzivnog mišljenja o nekom predmetu. Čovjek može pogrešno upotrijebiti svoj razum.

Kao posljedica toga danas moderna teorija sutra se napušta. U nekim je slučajevima racionalistički pristup nekim aspektima vjere gorko zaveo ljudi. Razum, pravilno upotrijebljen, ne stvara doktrinu nego je ispituje i procjenjuje.

b. Crkva

Crkva ima autoritet kako kao nacionalna crkva ili nezavisna zajednica kršćana, tako i kao sveopća Crkva, Tijelo svih istinskih vjernika, ali je to autoritet podslužbe Riječi Božjoj. Valja se čuvati sljedećih lažnih tvrdnji:

1. Da se pod Crkvom treba podrazumijevati hijerarhiju koja si u svako vrijeme može prisvojiti pravo da Pismo skloni ustranu.

2. Da je Crkva prethodila Novom zavjetu, te stoga ima prvotniji autoritet. Te ideje ne nalazimo u Bibliji. Naprotiv, govorena (i poslije pisana) Riječ Božja stvorila je Crkvu.

3. Da crkvena predaja može nadopunjavati Pismo. (Usporedi to s predajom židovskih vođa, koju je Gospodin oštro osuđivao.)

Tvrdo se mora držati da ni jedna doktrina niti obred nisu pravovaljani ako se jasno suprotstavljaju Pismu. Pozivanja na tradiciju fundamentalno se razlikuju u katoličanstvu i protestantizmu.

Rimokatolički je stav da je Crkva u svojim koncilima vrhovno zakonodavstvo čije se odluke moraju poštovati. Protestantni, pak, smatraju da pojedinci u Crkvi mogu djelovati kao svjedoci (i, ponekad, kao žiri) na sudu, ali ne i kao suci.

c. Biblija

Srž evandeoskog stava jest pripisivanje potpunog autoriteta Svetom pismu. Međutim, to ne znači da razum i Crkva nemaju sekundarni autoritet. Ali to znači da se ne može previše naglasiti važnost nenadomjestivog autoriteta Svetog pisma u svim vjerskim raspravama bilo o doktrini ili praksi.

Posljedica toga jest da ekumenska vjeroispovijedanja, odluke ekumenskih koncila, konfesije vjere i pravila svih suvremenih sinoda valja smatrati autoritativnim samo u sekundarnom smislu. Njihove formule nikad ne mogu imati konačni autoritet ako ih se ne može dokazati Svetim pismom.

CITATI

a. Autoritet i važnost Pisma

Neh 8,18; Ps 19,7-11; 119,1.9; Iz 8,19.20; Mt 4,1-11; 12,1-5; Mk 7,1-13; 12,35-37; Lk 18,31; 22,37; Iv 12,48; Dj 15,14-19; Rim 4,3; 9,17; 10,11; 11,2; 2 Tim 3,14-16.

b. Upozorenje protiv zanemarenja i zloupotrebe

Mt 5,19; Mk 12,24; Heb 3,11; Jak 1,22-24; 2 Pt 3,16.17; Otk 22,18.19.

c. Moć Božje Riječi

Iz 55,10.11; Jr 23,29; Hoš 6,5; Ef 6,17; 1 Pt 1,23-25; Otk 1,16.

PITANJA

1. Što je osnova pisanskog autoriteta?

2. Navedi i kritiziraj razloge koji se navode za Crkvu kao krajnji autoritet.

3. Po tvome mišljenju treba li u određivanju nauke dati kršćanskim vjeroispovijedanjima sličan autoritet kao riječima Obrazloži i jasno pokazi odnos vjeroispovijedanja i Pisma.

BIBLIOGRAFIJA

- O. Cullmann, *The Early Church*, SCM Press, 1956, chapter on 'The Tradition'.
- P. T. Forsyth, *The Principle of Authority*, Independent Press, 1952.
- J. N. Geldenhuys, *Supreme Authority*, Marshall, Morgan and Scott, 1953.
- E. M. B. Green, *The Authority of Scripture*, CP-AS, 1963.
- C. H. Hodge, *Systematic Theology*, James Clarke, 1960.
- J. G. Machen, *The Christian Faith in the Modern World*, Eerdmans, 1947.
- J. G. Machen, *Christianity and Liberalism*, Eerdmans, 1946.
- B. Ramm, *The Pattern of Religious Authority*, Eerdmans, 1959.
- P. Schaff, *The Creeds of Christendom*, Baker Book House, 1966.
- Article on 'Authority', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

DRUGI DIO

BOG

1. BOG KAO BIĆE

a. Osnova teizma

1. Teizam možemo definirati kao vjeru u opstojnost Boga koji upravlja svijetom. "Bog" je biće koje se štuje kao Gospodara ljudi i prirode.

2. Pismo samo ne pokušava dokazati postojanje. Ono jednostavno kaže: "U početku... Bog..."

Biblija svjedoči da kako je Bog ostavio svoje tragove u prirodi te čovjek stoga u principu može Boga poznati preko prirode (Rim 1,19). U isti mah Biblija nam govori kako se čovjek oglušuje o taj govor Božji kroz prirodu, potiskuje istinu o Bogu koja mu je pred očima, pretvara je u idolopoklonstvo (Rim 1,18-23). Grešnom je čovjeku dakle nemoguće prihvatiti objavu Božju u prirodi, te znanje o Bogu može praktično crpsti samo iz nadnaravnih izvora.

3. Iako zbog same naravi predmeta nema potpuno uvjerljivih intelektualnih dokaza, za postojanje Božje ima snažnih razloga, koji, uzeti zajedno, čine bremenit, kumulativan argument za njegovo postojanje. Neke ćemo od njih ukratko prikazati kasnije.

Međutim, valja nadodati kako neovisno o logičkoj valjanosti tih dokaza, koju mnogi dovode u pitanje, velik dio evanđeoskih teologa smatra pogrešnim pokušavati dokazivati postojanje Boga čovjeku kojem je razumijevanje pomračeno grijehom.

4. Diljem svijeta u čovjekovu srcu postoji intuicija o opstojnosti vrhovnog bića kojemu se treba klanjati. Ta se intuicija izražava na mnogo različitih načina, ali je u osnovi ista u svakom razdoblju i svakom narodu. Njezino je postojanje jak dokaz opstojnosti Božje.

b. Razumski dokazi

Božje je postojanje moguće dokazivati kako s intelektualne tako i s religijske perspektive. Ovdje navodimo glavne razumske dokaze kojima se htjela opravdati vjera u Božje postojanje.

1. *Ontološki* - Povjesno gledano, ovaj je oblik dokaza najkasniji. Logički, on je prvi. Dokaz se zasniva na ideji savršenosti.

Razvio ga je Anselmo Canterburyjski (1033-1109). Bog je za Anselma "ono iznad čega se ništa veće ne može misliti". Kako imamo ideju o tom biću, možemo zaključiti da ono postoji u našem umu, kao predmet naših misli. "Zaista, ono iznad čega se ništa veće ne može misliti, ne može biti samo u misli. Jer ako bi bilo samo u misli, moglo bi se misliti da je u stvarnosti, to jest da bi bilo veće. Ako dakle ono o čemu se ne može misliti ništa veće jest samo u misli, onda to o čemu se ne može misliti ništa veće zapravo je ono o čemu se može misliti nešto veće (jer ono što je u stvarnosti (*in re*) veće je od onoga što je samo u misli (*in intellectu*), MV). Ali to je jamačno nemoguće. Nema dakle sumnje da ono o čemu se ništa veće ne može misliti postoji i u misli i u stvarnosti." U samoj definiciji Boga uključeno je i to da on mora postojati (upravo kao što se iz definicije trokuta zna da on mora imati tri kuta). Descartes, Hegel (uz modifikacije) prihvataju ovaj argument; Akvinac, Kant,¹ Russel odbacuju ga kao logički pogrešan.

2. *Kozmološki* - Za razliku od ontološkog dokaza, koji počinje s idejom Boga analizirajući njegovu bit, polazna točka kozmološkog dokaza jest svijet. Svijet ne postoji sam po sebi. Živimo u svijetu uvjetovanih predmeta i zbivanja. Dogadaji se u njemu objašnjavaju vanjskim uzrocima. Na primjer, para, koja se kondenzira zbog hladnoće, pada u

obliku kiše. Hladnoća se opet objašnjava nekim drugim uzrokom. Iza svakog datog događaja postoji niz uzroka. Da bismo izbjegli beskonačno nizanje uzroka, moramo postulirati biće koje samo nije uzrokovano. Kontinentnost svega u svijetu tjera nas da priznamo postojanje bića koje nužno postoji. Taj neuvjetovani, nužni izvor svega postojećeg jest Bog. Platon, Aristotel, Akvinac, Descartes, Locke prihvataju ovaj argument kao valjan; Hume, Kant, Mill odbacuju ga kao pogrešan.

3. *Teleološki* - Posljednji u klasičnoj trijadi dokaza za postojanje Boga jest teleološki. U svijetu vidimo jasne znake "poretka koji je utvrđen prema određenom cilju", znake svrhovite uredenosti. Ta uredenost pripada stvarima samo slučajno. Prema tome, postoji neki užvišeni i mudri uzrok svijeta, inteligencija koja djeluje na osnovi slobode. Taj je uzrok jedan i to se da zaključiti iz jedinstva uzajamnih odnosa dijelova svijeta. Ovaj nam dokaz više govori o naravi "Planera" ("Arhitekt"), nego što dokazuje njegovo postojanje. Ako prvi uzrok postoji (kozmološki dokaz), onda je to *intelligentan* uzrok.

Kant, jedan od najvećih kritičara dokaza za postojanje Božje, kaže: "Um, koji se stalno uzdiže na osnovu tako jakih dokaza koji, iako su samo empirički, stalno rastu u njegovim rukama, ne može nikakvim sumnjama suptilne i apstraktne spekulacije da bude tako utučen da se ne bi mogao na osnovu jednog pogleda na čuda prirode i na veličanstvenost svjetske zgrade prenuti iz svake sofističke neodlučnosti kao iz nekog sna, pa da se, idući od jedne veličine do druge, popne do najveće od svih veličina i da, penjući se od onoga što je uslovljeno ka njegovom uslovu, dopre do najvišeg i bezuslovnog tvorca." (*Kritika čistogauma* 466-467).

4. *Moralni* - Upravitelj logora u Jasenovcu nedvojbeno je bio u krivu! Sigurni smo da se tu ne radi samo o našem osjećaju, nečem subjektivnom. Moralni zakon koji nam govori o ispravnosti odnosno neispravnosti tudiš ili naših čina doživljavamo kao nešto *objektivno*. Postoji čudoredni ideal koji nam se nadaje izvana, koji mi samo sebi ne dajemo (jer sutra bismo ga, ako nam to ustreba, mogli zamijeniti). Taj objektivni čudoredni ideal zahtijeva da postuliramo postojanje onostranog, intelligentnog, osobnog Boga koji bi mu bio izvorom (usp. Rim 2,14.15.). Ljudsko moralno iskustvo zahtijeva postojanje Boga. Kant i Rashdal glavni su pobornici toga dokaza; Russell zajedno sa svim materijalistima i utilitaristima smatra ga nevaljanim.

c. Argumenat iz pojave Krista

Zasniva se na činjenici da je skup fenomena koji sačinjavaju početke kršćanstva jak dokaz za postojanje Boga. Misli se na Kristov jedinstveni karakter, njegovu tvrdnju da je u njemu sažeta objava Boga, njegovo uskrsnuće i rađanje Crkve kroz propovijedanje radosnog navještaja. Ovaj mnogostrani dokaz hoće ukazati na unutarnju suglasnost novozavjetnih izvještaja i njihovih logičkih implikacija te da se ona može objasniti jedino ako se ustvrdi da je Bog djelovao u Isusu i po njemu.

CITATI

Božje se postojanje u Pismu uvelike prepostavlja. Ne izgleda nam da sveti pisci misle kako ono može doći u pitanje.

Vidi Ps 53,1; Iz 40,12-26; Jr 10,10-16; Iv 4,24; Dj 17,23-30; Rim 1,18-20; Heb 11,6. Vidi također Jš 3,10; 1 Ljet 28,9; Dn 6,26; 1 Sol 1,9.

PITANJA

1. Kako se razumskim putem pokušalo dokazati Božje postojanje? Na osnovu čega te pokušaje prihvaćaš ili odbacuješ?

2. Koji te dokaz za Božje postojanje najviše impresionira? Koji bi od njih najviše odgovarao (a) studentu umjetnosti, (b) liječniku, (c) prirodoslovcu? Na osnovu čega formiraš svoj sud?

3. Na čemu zasnivaš svoju vjeru u postojanje Božje? Koliko su tvoji razlozi biblijski?

BIBLIOGRAFIJA

- H. Bavinck, *The Doctrine of God*, Eerdmans, 1951.
- J. S. Candlish, *The Christian Doctrine of God*, T. and T. Clark, 1888.
- K. Heim, *God Transcendent*, Nisbet, 1935.
- James Orr, *The Christian View of God and the World*, Eerdmans, 1947.

2. NARAV BOŽJA: BOŽJA IMENA

Čak i ako prihvatimo da nas filozofsko razmišljanje može uvjeriti u opstojnost Božju, moramo priznati da nam ono veoma malo govori o naravi Božjoj. Zato nam je potrebna objava.

Stari su Semiti smatrali da se u imenu izražava sama bit onoga što se imenuje. U imenima koje Pismo daje Bogu otkriva nam se dakle Božja narav. Prostor nam ne dopušta da potpunije razmotrimo što nam sve Božja imena otkrivaju o njemu. Tomu ćemo predmetu najlakše pristupiti ako imamo na umu neke opće klasifikacije te ako znamo kako upotreba pojedinog imena nikada nije slučajna. Postoji odnos između upotrebe imena i opisanoga Božjeg djela ili poruke koja je dana.

a. Opća imena

1. *El* (singular) pojavljuje se oko 250 puta. U osnovi je pojam snage. U sebi nosi ideju o "prvom uzroku", kao na primjer u Post 14,18-22. Može se prevesti sa "Svevišnji Bog". Obično se povezuje s Božjim svojstvima (na primjer) "Milosrdni Bog" (Pnz 4,31); "Ljubomorni Bog" (Izl 20,5). Ovo ime u hebrejskom daje brojne kombinacije kao što je El Elyon (Post 14 - vidi gore); El Olam - "Vječni Bog" (Post 21,33); El Sadaj - "Bog Svesilni" (Post 17,1). Brojne takve upotrebe valja pažljivo proučiti uz pomoć konkordancije.

Možemo zamijetiti dva usko povezana singularna oblika - Eloah i Elah - koji se upotrebljavaju za Boga kao "objekat kulta".

2. *Elohim* (plural) pojavljuje se preko 2000 puta. U sebi nosi ideju "Boga stvaranja", "providnosti" i također "vrhovne vladavine".

b. Osobno ime

*Jahve*² - Kada je Izraela htio izvesti iz egipatskog rođstva, Bog se Mojsiju objavljuje kao Jahve (Izl 3,1-15; 6,2.3). To je ime koje Bog sam sebi daje. Njegovo je značenje: "Ja sam koji jesam" (Izl 3,14), tj., "ja sam stvarno i istinski prisutan, spremam da pomognem i djelujem; onakav sam kakav sam uvijek bio" (Eichrodt). U tom najkritičnijem trenutku Izraelove povijesti Bog se Izraelu očitovao imenom koje je "oličenje spasosne objave". Izrael je stoga tijekom čitave svoje povijesti govorio o

svom Bogu kao onom koji ih je izbavio iz Egipta (Izl 20,2; Hoš 11,1; 12,9). To je najvažnije Božje ime u Starome zavjetu i pojavljuje se 6800 puta.

Septuaginta to ime prevodi s *Kyrios* - Gospodin. Razmišljajući o objavi Boga u Kristu, rana se Crkva osjećala slobodnom da izjave iz Staroga zavjeta o Jahvi-Gospodinu prenese na svoga Gospodina Isusa Krista (usp. 1 Sol 5,2; 2 Sol 2,2; Dj 2,20 sl; i također Isusove opetovane riječi u Ivanu "Ja jesam"). Novozavjetni nam pisci hoće kazati: Jahve, Bog saveza, otkupiteljski se objavio u Isusu Kristu.

c. Posebna imena

Mnoga od tih imena složenice su imena Jahve s imenicama ili glagolskim oblicima. Nalazimo, na primjer, sljedeće: *Jahve-Jireh* (Jahve će vidjeti, ili pobrinuti se), Post 22,14; *Jahve-Nissi* (Jahve, moj stijeg) Izl 17,15,16; *Jahve-Tisdkenu* (Jahve, pravda naša), Jr 23,6; 33,16.

Postoji još nekoliko oblika Božjeg imena kao što su *Jah*, koje se javlja 49 puta; *Adon* (sing.) 30 puta; *Adonai* (plural) oko 280 puta. Dva se posljednja oblika najbolje prevode sa "Suvereni Gospodin" ili "Vlasnik". Vidi na primjer Izl 23,17 i Post 15,2,8.

BIBLIOGRAFIJA

J. A. Motyer, *The Revelation of the Divine Name*, Tyndale Press, 1960.
Article on 'God, Names of', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

3. NARAV BOŽJA: BOŽJA SVOJSTVA

Božja su svojstva kvalitete njegova bića i karaktra. U odnosu na njih na umu valja imati sljedeće:

1. Iako ih navodimo pojedinačno, svako svojstvo valja naruže povezati sa svima ostalima. Do zaokružene slike o Bogu možemo doći samo ako razmatramo svaku od osobina Božje naravi zasebno.

2. Svojstva govore o Božjim neotudivim osobinama. Bog ne bi bio Bog kad ne bi bio beskonačan, pravedan, sveznanju itd. Njegova svojstva nisu osobine koje u njemu kvalificiraju nešto drugo što bi sačinjavalo

samu njegovu bit. (Usporedi to s načinom na koji govorimo o ljudskim svojstvima).

3. Iako bismo mogli kazati da je Božja narav zbroj njegovih svojstava (ako bismo ih mogli iscrpno nabrojati), nije dobro o njima misliti kao o *dijelovima njegova bića*. Božje je *čitavo biće* pravednost, sveznanje itd.

4. Božja su nam svojstva najsveobuhvatnije opisana u onim svetiopisamskim knjigama koja su svjedoci osobne pobožnosti i dubokih vjerskih iskustava (npr., Psalmi). To nam hoće ukazati na ulogu obožavanja u razumijevanju Božjih svojstava.

Teolozi nam nude tri glavne klasifikacije, od kojih ni jedna u potpunosti ne zadovoljava.

1. Jedna od klasifikacija govorí o (a) svojstvima koja pripadaju Božjem *apsolutnom biću* (npr., beskonačnost, samobitnost); (b) svojstvima koja pripadaju Božjem *osobnom biću* (npr., sloboda, osobnost); i (c) *specifičnim svojstvima* (npr., sveznanje, posvudašnjost).

2. Druga podjela govorí o (a) *odnosnim svojstvima* (tj., o onima koja su u odnosu na stvorena) i (b) *neodnosnim svojstvima*. Ponekad se upotrebljavaju izrazi *komunikabilna i nekomunikabilna svojstva*.

3. Podjela koju smo mi usvojili pravi razliku između (a) *prirodnih svojstava* i (b) *moralnih svojstava*. Ni ta podjela u potpunosti ne zadovoljava (osobito s obzirom na rečeno pod (2) i (3) gore). No iz onoga što slijedi vidjet će se kako njezina vrijednost tako i njezina ograničenja.

a. Prirodna svojstva

1. Beskonačnost - Čovjeku je beskonačnost neshvatljiva. Pomoći će nam ako uočimo da taj izraz ne označava puku beskonačnu protežnost, već hoće govoriti o Bogu kao o biću koje nema granica. Ako samo malo mislimo o pojmu beskonačnosti, lako uočavamo kako ni čovjek niti ikoje drugo biće ne može poznavati kvantitativne beskonačnosti. Ali je moguće shvatiti biće koje nema nikakvih ograničenja. "Beskonačna svetost ili ljubav nije neograničena *količina* svetosti ili ljubavi, nego svetost i ljubav koje kvalitativno nemaju nikakvih ograničenja i nedostataka." Možda možemo reći da je u konačnici beskonačnost u Boga prvenstveno unutarnje i kvalitativna odsustnost svih ograničenja i mana; a zatim neograničena aktivnost. "Čovjek ima potencijalne moći, ali Bog je 'aktivna moć'."

2. Osobnost i sloboda - Točnija definicija Boga je "slobodni i osobni Duh".

a) Ljudskom je umu teško shvatiti Božju osobnost. Ali Biblija na tome insistira i pripisuje Bogu elemente osobnosti - um, osjećanja (u izvjesnom smislu različita od ljudskih emocija), volju, slobodu. Kao *Duh*, Bog je osoban bez ikakvih ograničenja koja su prisutna u našem shvaćanju ljudske osobnosti. Sviest o njegovoj osobnosti čuvat će nas od hladnih i jalovih refleksija o Božjoj beskonačnosti i njegovu apsolutnom suverenitetu.

b) Sloboda je element njegove osobnosti. Valja naglasiti kako Pismo prepostavlja Božju slobodu. Na nekim se mjestima jasnije govori da je on apsolutno slobodni osobni uzrok koji je suveren nad svakolikim životom (npr. Ef 1,11).

3. Nepromjenjivost i vječnost - Pismo jasno izjavljuje (npr., u 1 Tim 1,17) kako je Bog vječan i nepromjenjiv. On nije ograničen vremenom i prostorom; njegova su svojstva potpuno stalna. Na primjer, njegova je ljubav stalna sila, a ne hirovita emocija.

4. Onostranost i nazočnost - Kršćanstvo je jedino koje u svom opisu Boga ujedinjava onostranost (tj., transcendenciju, odvojenost Boga kao samo-postojećeg od svojih stvorenja) i nazočnost (tj., imanenciju, prisutnost, prožimanje organskog i neorganskog). Po samoj svojoj biti Bog je daleko od čovjeka. Kao suvereni stvoritelj i sudac svijeta, Bog je izvan svijeta i svojih tvorevina. Ali je u isto vrijeme u svemu i "sve se u njemu drži u redu" (Kol 1,17).

Apostol Pavao je u svom govoru na Areopagu navijestio oboje. "Bog koji stvari svijet... on, neba i zemlje Gospodar... ne poslužuju ga ljudske ruke kao da bi on što trebao". "Ta nije daleko ni od koga od nas. U njemu, doista živimo, mičemo se i jesmo..." (Dj 17,24.25.27.28.).

Onostranost i nazočnost valja pažljivo lučiti, a istodobno ih držati u pravoj ravnoteži. Nedostatak ravnoteže prouzročio je krivovjerje o tom predmetu. Naglasak na jednom od njih do praktičnog isključenja drugog vidi se u agnosticizmu (naglašava nedokučiv Božji misterij), deizmu (naglašava onostranost), panteizmu (naglašava nazočnost).

5. Posvudašnjost - Dva principa temelj su naše misli o Božjoj posvudašnjosti. Prvo, Bog je tako velik da ne može biti odvojen od svojih djela; drugo, kao prvi uzrok i očuvatelj, on je aktivno uključen u svaki dio

svojeg stvorenja. Suprotno je to deističkom shvaćanju kako je Bog stavio u pokret sile svijeta i prepustio ih njihovoj sudbini.

Proučavatelj mora imati na umu kako se ne radi toliko o tome da je sam Bog svugdje, koliko da je to "svugdje" on sam. Prostorna je predodžba, u najboljem slučaju, metafora. Možda će biti jasnije ako kažemo da nema niti može biti ičega iznad i izvan Boga. Moramo se oslobođiti svakog iskušenja da ograničavamo Boga. On nije *djelomice* prisutan kod određene osobe ili na određenom mjestu - on je u *potpunosti* prisutan na svakome mjestu. Može netko upitati: "Da li je Bog podjednako i na isti način prisutan svugdje?" Stariji teolozi razlikovali su njegovu "*opću* prisutnost" u svijetu i njegovu "*posebnu* prisutnost" u srcu vjernika. Ali je, čini se, bolje tu razliku shvatiti kao razliku u značenju riječi "prisutnost". Značenje se mijenja sa svrhom prisutnosti. Bog je stvoriteljski prisutan u svim svojim djelima. On je moralno prisutan u području ponašanja. On je milosno prisutan, kako sputavajući zlo tako i dijeleći blagoslove. U potonjem smislu on je s određenom svrhom prisutan, na primjer, kod dvojice sabranih u njegovo ime. Usporedi Izl 33,15. "Ako ti (neki drugi prijevodi kažu: tvoja prisutnost, op. pr.) ne podeš..." i Ps 139,7 "...kamo da od tvog lica pobegnem?"

6. Sveznanje - Božje je znanje dio njegove naravi. Ono nije pridodano njegovoj naravi ili na nju nadogradeno poput čovječjeg znanja. Ono je potpuno i apsolutno. Bog zna i budućnost i prošlost; apsolutan je čak i na području uma. Posjeduje predznanje, svojstvo kojim izaziva idole da potvrde svoje tvrdnje natječeći se s njima (vidi Iz 41.). Mnogima upravo to stvara poteškoće, posebno u odnosu na njegovo znanje onoga što bi se dogodilo da se nisu umiješala neka druga djela ili okolnosti te u odnosu na njegovo predznanje ljudskih djela, za koja se kaže da su "slobodna". Odatile su proizišle dvije krajnosti.

Neki niječu predznanje *slobodnih djela*, a drugi postojanje slobodnih djela! Rješenje se vjerojatno nalazi u priznavanju da je naše poimanje "slobode" pogrešno. "Sloboda" i racionalna determiniranost nisu protuvječni. Da smo savršena moralna bića, na primjer, učinili bismo isto u svakoj situaciji isto, tj., ono ispravno i najbolje. Odsustvo alternativa bilo bi najviše očitovanje slobode. Vjerojatno ima duhovnih principa koji upravljaju našom "slobodom" koje samo Bog razumije, tako da, mada se smatramo "slobodnima" i odgovornima za svoja djela, Božje predznanje može nepogrešivo čitati čovjekovu budućnost, jer on zna kakva ona treba da bude i koji nedostatak sprečava njen razvitak.³

7. Svermoćnost - Moramo paziti da ne pravimo prebrzo analogije između Božje moći i ograničene ljudske moći. Čovjekova moć sastoji se uglavnom od postojanja i upotrebe volje koja upošljava već postojeću snagu. Božja moć uvijek je kreativna.

Nužno je prokomentirati tri poteškoće:

(1) Božja moć ne obuhvaća ništa proturječno Božjoj naravi. Na primjer, Bog ne može prouzročiti da sedam puta šest bude devet. Neka djela bila bi nespojiva s njegovom naravi i proturječna drugim njegovim atributima koji su u sebi dosljedni i međusobno suglasni. Takva bi shvaćanja, ustvari, ograničavala Boga; nikako ne bi bila dokazi njegova slobodnog djelovanja.

(2) Odredena su ograničenja *samo-nametnuta*. Bog ostaje pri zakonima koje je sam uspostavio. Suprotno je gledište, ponovo, ograničavanje Boga i ono bi uključivalo promjenu u svrsi.

(3) On često djeluje na uobičajen način kroz prirodne zakone i ljudsko racionalno razmišljanje.

b. Moralna svojstva

1. Dobrota - Bog neprestano želi dobrobit svojoj tvorevini. Nigdje se ne da naslutiti da je zlo namjerno usadeno u tvorevinu. Svako zlo valja smatrati kršenjem svrhe bića i njegovom negacijom.⁴ *Opća tendencija* svega stvorenoga jest ka dobroti. Ta je tendencija često osjećena zločom i glupošću, koje su prirodene čovjeku.

Pismo naglašava posebne oblike dobrote kao što su ljubav, dobrostivost, milosrde, dugotpljenje i milost. Najviše djelo ljubavi vidi se u ot-kupljenju, i novozavjetna riječ "milost" sažima svu raznolikost starozavjetnih riječi kojima se izražava savršenost Božje dobrote.

2. Svetost - U Starom se zavjetu neprestano naglašava svetost kao nešto suštinsko Bogu, - "Svetac Izraelov". Težište je značenja na odvojenju od svega što je nečisto. Sa sobom takođe nosi ideju "uzvišenosti" i potpunog odvojenja od svega što je konačno i nesavršeno.

Nužno je da se uvijek podsjetimo na uzvišenost te apsolutne čudoredne savršenosti koja okružuje božansku osobu. Pravog bi klanjanja bez toga nestalo i čovjek bi postao uobražen.

3. Pravednost - U čovjeka "pravednost" znači "činiti pravicu". No, to je samo sjena onoga što ta riječ znači kada se odnosi na Boga. On je vječna i suštinska pravednost. U njegovoj je prirodi da bude pravedan i njemu je nemoguće da djeluje drugačije do u suglasnosti sa svojom biti. Pravednost je princip u Bogu koji stvara i održava moralni red u svijetu. Povezani su s njegovom pravednosti pravda, istina i gnjev.

Neki smatraju kako je teško pomiriti ovo učenje s nepravednosti, nejednakosti i bijedom kojima obiluje svijet. Kršćanski je odgovor:

(1) Ti se elementi pojavljuju kao posljedica čovjekova odvajanja od Boga - posljedica slobode koja mu je dana kao moralnom i konačnom biću.

(2) Milost neprestano zadržava zlo i osigurava najveću moguću mjeru dobra u okvirima ostvarivanja čovjekove slobode.

(3) Konačni je učinak izbavljenja novo nebo i nova zemlja.

U Ps 73 čitaj kako David postavlja taj problem i kako na nj odgovara.

Pri pokušaju da izbjegnemo modernu tendenciju poistovjećivanja pravednosti s ljubavlju Boga, moramo paziti da ne padnemo u suprotnu zabludu te stvorimo podvajanje u opisu Božjih svojstava, tako da bi jedan dio njegove prirode bio u opreci s drugim. Pravednost i pravda u njemu suglasni su s ljubavlju i milosrđem. Oni nikad nisu neusklađivi. Božji gnjev, kao što je to odavno istakao nadbiskup Magee, nije "kivnost ili srdžba, nego *sudska neodobravanje*."

c. Bez tijela, dijelova ili strasti

Valja dobro razmisliti kakve je opise dozvoljeno upotrebljavati za Boga. Posebno se to odnosi na takozvane "antropomorfizme". Čovjeku je nemoguće zamisliti Božja djela niti o njima govor bez analogija s ljudskim dijelima.

Takav govor o Bogu često sadrži opise koji bi, ako ih se shvati doslovce, implicirali da je Bog ograničen tjelesnim oblikom, da posjeduje anatomske dijelove.

No, kao *Duha* Boga je na taj način nemoguće ograničiti. Treba se, stoga, držati pravila da je najbolje ne upotrebljavati antropomorfizme kojih nema u Pismu, a onda kada antropomorfizme upotrebljavamo, moramo znati da ih je Bog dopustio samo kao pomagala razumu (na

primjer, "nije ruka Jahvina prekratka", "Jahve svojim očima gleda po svoj zemlji").

S druge strane, ne smijemo nijekati Božji moralni karakter. Pismo nam opisuje Boga kako trpi zbog čovjekove hotimične nezahvalnosti. Vidimo ga kako se veseli kada je njegov narod poslušan njegovim željama. Duh Sveti nam je to u Pismu otkrio upotrebljavajući govor svakodnevice i mi o tome možemo govoriti i pokušati razumjeti samo ako smo poslušni svetopisamskoj objavi.

Imajući u vidu ono što smo gore kazali, možemo prihvati kao istinite riječi prvoga članka Engleske crkve: "Samo je jedan živi i istiniti Bog, vječan, bez tijela, dijelova i strasti.⁵

CITATI

Primijeti da u pojedinim svetopisanskim knjigama, na primjer u Evangelju i poslanicama Ivanovim, postoji posebni nauk o Božjoj naravi: *Bog je Duh* (Iv 4,24); *Bog je svjetlost* (1 Iv 1,5); *Bog je ljubav* (1 Iv 4,8.16).

a. Prirodna svojstva

1. "Osobnost" i sloboda - Ps 94,9.10; 147,11; Jr 10,10 (i optovani spomeni "živoga Boga"); Ef 1,9.11. Božja osobna narav izražena je pomoću *antropomorfizama*; usp. Post 6,6.7; Pnz 29,20; 2 Ljet 16,9; Jr 15,6, itd.

2. Vječnost - Ps 90,2; Iz 40,28; Rim 1,20; 1 Tim 1,17; 6,16. Samobitan: Iv 5,26; 6,57; Dj 7,25; Rim 11,33-36; Nepromjenjiv: Ps 102,24-27; Mal 3,6; 2 Tim 2,13; Jak 1,17.

3. Onostranost - 1 Sam 15,29; 1 Ljet 29,11; 2 Ljet 6,18; Iz 6,1-3; 40,12-15; Otk 4. Nazočnost - Ps 139,7-12; Iz 66,1; Jr 23,23.24; Dj 17,24-28.

4. Sveznanje - Ps 33,13-15; 139,1-6; 147,4.5; Ez 11,5; Am 9,1-4; Heb 4,13; 1 Iv 3,20.

5. Posvudašnjost - Job 42,2; Ps 115,3; 135,6; Jr 32,17; Mt 19,26; Mk 14,36.

b. Moralna svojstva

1. Dobrota i ljubav - Pnz 33,3; Ps 107,1.8.15; Sef 3,17; Mk 10,18; Iv 3,16; 13,1; Rim 2,4; 5,8; Ef 2,4; i Iv 3,1; 4,8-16. **Aspekti ljubavi** - (1) *Opća dobrohotnost*: Ps 33,5; Mt 5,45; Dj 14,17; 17,25. (2) *Milost*: Ps 103,2-18; 145,8.9; Iz 63,9; Lk 18,13; Jak 5,11; 1 Pt 1,3. (3) *Vjernost*: Pnz 7,9; Ps 36,5; 100,5; 119,89.90; Tuž 3,22.23; 1 Kor 1,9; Fil 1,6; 2 Sol 3,3; 2 Tim 2,13; Tit 1,2.

2. Svetost - Lev 19,2; Ps 5,4; 99,3.5.9; Iz 1,4; 6,1-3; 57,15; Hoš 11,9; Hab 1,13; Heb 7,26; 1 Pt 1,15.16.

3. Pravednost - Post 18,25; Ezra 9,15; Ps 11,7; 103,6; Iv 17,25; Rim 2,2; 3,4-6.21-26.

PITANJA

1. Da li je moguće vjerovati u više nego samo "jednoga istinitoga Boga"? Obrazloži svoj odgovor.

2. Navedi različite klasifikacije Božjih svojstava. Zašto je to važno?

3. "Nikada ne može biti kvantitativne beskonačnosti. Svemoć ne znači apsolutnu količinu moći, nego neiscrpljivo djelovanje moći." Smatraš li ispravnim takvo razlikovanje? Navedi razloge na kojima temeljiš svoje mišljenje.

4. Božja pravednost ponekad zahtijeva odmazdu. Je li to u suglasnosti s njegovom posvemašnjom ljubavi? Je li moguće neka od Božjih svojstava smatrati uzajamno neuskladivim? Formuliraj najjasnije što možeš rješenje tog problema.

4. SUPARNIČKA GLEDIŠTA MONOTEIZMU

1. Ateizam - U današnje vrijeme ateistom nazivamo osobu koja zabacuje vjeru u jednoga istinitoga Boga, Tvorca i Gospodara svega vidljivoga i nevidljivoga. Možemo govoriti o teorijskom i praktičnom ateistu. **Teorijskim ateistom** nazvali bismo onoga tko bi iz racionalnih razloga nijeao postojanje Božje ili smatrao kako je pitanje "Postoji li Bog?" besmisленo. Teorijski ateisti mogu biti *toleranti* te poštovati gledišta suprotne njihovima. S druge strane, *militantni* ateizam ima misionarske ciljeve, smatra vjeru štetnom (npr., sredstvom za podjarmljivanje širokih

masa) te različitim sredstvima nastoji iskorijeniti vjeru iz naroda. *Praktični ateist* ne niječe Boga na razini intelekta; on to čini svojim životom. Praktični je ateist i vjernik koji više: "Gospodine, Gospodine!" ali samo svojim usnama (Mt 7,21).

S biblijskog gledišta, u samom korijenu ateizma nalazi se ne toliko nemogućnost logičkog dokazivanja za Božjeg postojanja, nego *ponos*. Čovjekov ponos, koji je poželio da budu istinite riječi zmije: "vi će biti kao bogovi" (Post 3,5) srž je njegova grijeha, njegova odmetanja od Boga, srž ateizma. Još i danas (i pogotovo danas!) duboka je čovjekova težnja da bude autonoman, da bude sam svoj gospodar, svoj Bog. Upravo ta želja izvor je kako praktičnog tako i teorijskog ateizma.

Odatle slijedi da će se ateista teško moći uvjeriti u Božje postojanje puko intelektualnim putem. Čovjek može doći do racionalno smislene spoznaje Boga tek kada u pouzdanju prizna Boga i prihvati sve praktične posljedice toga priznanja (Küng).

2. Agnosticizam - Agnostiци smatraju da je Bog "nespoznatljiv". U određenom smislu istina je da je Bog "nespoznatljiv". Pismo nas, na primjer, često podsjeća da su "... neistraživi putovi njegovih". Ali je veličina kršćanske objave da se Bog otkrio, te da ga možemo spoznati po Kristu. U ograničenom smislu Bog nam se otkriva i kroz opću objavu (vidi gore).

3. Deizam - Deisti priznaju da postoji močno božanstvo, ali smatraju da je odvojeno od svoga vlastitog svemira te da njime aktivno ne upravlja. Bog je naprosto prvi uzrok i njega se ne mora smatrati osobnim.

4. Panteizam - Panteisti smatraju svemir jednim od oblika "Boga". Time je Bog sveden na neosobnu silu. U konačnici, Boga se poistovjećuje s njegovim vlastitim stvorenjem! Nepotrebno je reći da panteizam razara sve apsolutne vrijednosti na području čudoređa i potkopava cijelu strukturu kršćanske vjere. Kršćani moraju inzistirati na jasnom učenju Pisma i na svjedočanstvu Duha Svetog i savjesi o opstojnosti "slobodnoga osobnog Duha" koji je različit od svemira i njegov Gospodar. Što se Božje immanentnosti tiče, u panteizmu ima elemenata istine.

5. Politeizam - Suprotno vjerovanju u jednoga istinitog Boga, koje je, suprotno široko rasprostranjenom modernom mišljenju o tom predmetu, čini se, bilo prvotna vjera čovječanstva, mnoge su rase na osnovu prirodnih pojava razvile vjerovanje u više bogova. Znanstvena otkrića opetovano pokazuju jedinstvo svemira, te sličnost, a u nekim slučajevima i isto-

vjetnost, sila koje vladaju njime. Sama je znanost, dakle, dovoljna da rasprši vjeru u politeizam.

CITATI

1. Božje jedinstvo

Pnz 4,35 i 6,4; Iz 42,8; 44,6; Zah 14,9; Mk 12,29.32; Iv 17,3; 1 Kor 8,4-6.

2. Bog je djelatan u svome svijetu

1 Kr 18,24,27,38; Job 22,13,14.17; Ps 10,11-14; 73,11; 94,7-9; 121,4; Iz 45,7; Ez 8,12; Am 3,6.

PITANJA

1. Kakav je odnos između judeo-kršćanskog monoteizma i njemu suparničkih gledišta? Da li je do ovih došlo iz (1) neznanja ili (2) iskrivljenja prave vjere u jednoga Boga?

Usp. Ps 19,1-4; Iv 1,9; Rim 1,18-23.25; i 1 Kor 1,21.

2. Što se misli kada se kaže da je Bog osoban? Imaš li bolji izraz za to?

BIBLIOGRAFIJA

H. Bavinck, *The Doctrine of God*, Eerdmans, 1951.

J. S. Candlish, *The Christian Doctrine of God*, T. and T. Clark, 1888.

K. Heim, *God Transcendent*, Nisbet, 1935.

James Orr, *The Christian View of God and the World*, Eerdmans, 1947.

5. SVETO TROJSTVO

Od samog početka valja shvatiti kako se do znanja o Trojstvu dolazi samo putem kršćanske objave. Bilo je pokušaja da se Božje trojedinstvo izvede iz grčke filozofije i iz nekih drugih izvora. Sigurno je da ima filozofske sličnosti i principa koji bi mogli navesti čovjeka da izjaví kako postoji različitost u Božanstvu. Ali je jasno kako je Crkva do te doktrine došla čistom indukcijom nakon prikupljanja i usporedivanja onoga što

Krist i Pismo imaju kazati o Božanstvu i o tri posrednika ljudskog spasenja. O tom je predmetu Krist dao najjasnije učenje u Iv 14 i 16.

a. Osnova doktrine

Nauka o Trojstvu u Starom se zavjetu prvi puta dade naslutiti u izvještaju o stvaranju; Bog stvara pomoću svoje Riječi i Božjega Duha (Post 1,1-3; Ps 33,6).

U Novom zavjetu "Trojstvena formula" koju je Gospodin upotrijebio u zapovijedi o evangelizaciji i krštenju (Mt 28,19) prvi puta jasno izražava nauku o Trojstvu. Valja primijetiti kako Pismo o ovom predmetu govori u kontekstu prevladavajućeg politeizma. Na tome da je Bog *jedan* i insistira se kroz cijeli Stari zavjet, čak i onda kada se upotrebljava pluralni oblik "Elohim". To je jedna od glavnih točaka židovskog učenja. Ali se istovremeno govori o Duhu i opisuju se različiti oblici božanskog djelovanja na takav način da imamo jasan dokaz o različitosti osoba. Mudrosna literatura, posebno knjiga Izreka, daje ovdje važne natuknice koje proširuju kasniji židovski pisci. Sljedeći razvojni stupanj došao je s naukom o *utjelovljenju*. Ako se s ovim složimo onda nema filozofskih poteškoća u dodavanju treće osobe. Gospodin je razvio ovo učenje naglašavajući svojim učenicima činjenicu kako postoji razlika između njega i njegova Oca, i jasno učeci da ima i treća osoba, Branitelj, koga će Otac poslati u njegovo ime. Krist opisuje tri osobe kao različite. Ipak je značajno kako je Pismo veoma obazrivo kad pravi ove distinkcije. Učenici na primjer, ne trebaju krštavati u tri imena, nego "u ime" (jednina) Oca i Sina i Duha Svetoga.

b. Neke definicije

U apostolskim se spisima jasno opisuje različite funkcije tri osobe, ali se ipak pažljivo čuva njihovu jedinost biti.

1. Osobe - Valja biti pažljiv kada se pokušava opisati osobnost Boga i Trojstva. Naša definicija osobnosti kao izražaj bića koje posjeduje um, emocije i volju, neadekvatna je kada se primjeni na osobe Trojstva ako implicira ikakvo ograničenje. Pismo nas jasno uči da svaka od tri osobe Trojstva ima sopstvenu svijest o sebi i upravlja sama sobom, ali nema ni najmanjeg nagovještaja da jedna osoba može djelovati u suprotnosti drugoj. Ovdje nam može pomoći grčka ideja o jedinstvu vrline. Kada bi

postojale suprotnosti između osoba to bi jedino moglo značiti da je mankar jedna osoba Trojstva manjkava.

Pri pokušajima da razumijemo riječ "osoba" kada se ona odnosi na Trojstvo, skloni smo poći u dvije krajnosti. S jedne strane skloni smo pomisliti kako Trojstvo predstavlja samo različite aspekte u kojima se pokazuje jednoosobni Bog. Ta zabluda poznata je kao sabelijanizam. S druge strane, ne smijemo pretjerano naglašavati ni razlike između osoba tako da bismo govorili o tri odvojena bića u Božanstvu s različitim prirodama. Postoje tri centra izražaja u jednoj istovjetnoj naravi. Najvjerojatnije je da pravu osobnost možemo vidjeti samo u Bogu. Tri oblika njegova bića, ili tri vida pod kojima njegova božanska bit postoji, ne mogu se adekvatno izraziti; riječ "osoba" najprikladnija je da izrazi ono što se hoće tim pojmom kazati. Razlike između ljudi ne leže u njihovoj osobnosti, nego u njenom ograničenju, u "individualnosti" koju uvjetuje nasljednost, okoline, itd. To se ne može kazati za Božanstvo.

Vrijedno je primijetiti da nas je Gospodin učio da oslovljavamo tri osobe tako prisnim imenima kao što su Otac, Sin i Sveti Duh. Jasno je da sam Bog želi da naši ograničeni umovi što jasnije shvate međusobni odnos svakoga od tih božanskih "posrednika" i njihov odnos prema našem otkupljenju. Čini se kako je riječ "osoba" najpogodnija da izrazi svu raznolikost onoga što se njome želi reći.

2. Bit - Krivovjerje je natjerala ranu Crkvu da jasnije definira odnos osoba u jedinosti Božanstva. Najprikladnijom se našla latinska riječ "substantia", a formula koja se najčešće prihvaćala kao opis Trojstva bila je "jedna bit u tri osobe". Time se očuvala bitna jedinost Božanstva, a isto tako i različitost tri božanske osobe.

3. "Ishodenje" - U učenju o Trojstvu brižljivo se treba paziti na međusobni odnos tri osobe.

Dvije glavne doktrine treba imati na umu: (1) potčinjenost (u smislu odnosa između osoba, a ne po njihovoj naravi) Sina i Duha Ocu i (2) ishodenje Duha Božjega kako od Sina tako i od Oca. Što se potčinjenosti tiče, Oca treba smatrati izvorom sveg Božanstva; Sin je od njega *rođen*, a Duh od njega *ishodi*. Što se ishodenja tiče, u devetom stoljeću, nakon mnogo poteškoća, glavnina Zapadne crkve složila se s formulom koja uključuje izjavu našeg Gospodina u Iv 15,26. Istočna crkva nije prihvatile dodavanje riječi *filioque* ("i od Sina"). Nicejsko je vjeroispovijedanje lijepo izrazilo istinu da je Sin jednoroden od Boga, "Bog od Boga" (tj.

"Bog iz Boga" kao što direktno kaže grčki prijedlog), i da Duh izlazi od Oca i od Sina.

Spominju se različite ilustracije koje bi trebale makar djelomice oslikati narav Trojstva: od lista djeteline, (navodne) trihotomne naravi čovjeka, tri elementa svijesti, do trojnosti u nekim zakonima kemije i drugih znanosti. Prije nego što pohitamo to prihvatići, valja razmislići. Iako se ljudske i prirodne analogije mogu upotrijebiti da potkrijepe i ilustriraju božanske istine, ni jedna ograničena ilustracija ne može odgovarajuće izraziti Božju neograničenost. Nadasve, ne treba odobravati nastojanje ka nesmotrenom gomilanju ilustracija, te izvlačenju zaključaka iz dalnjih prirodnih paralelnosti u ilustracijama.⁶

c. Neka rana odstupanja

Dva su glavna odstupanja bila:

1. Sabeljanizam - S namjerom da izbjegne opasnost shvaćanja kako ima tri odvojena boga Sabelije je, kao što smo već prethodno napomenuli, oko sredine trećeg stoljeća, naučavao kako nema različitih osoba u Božanstvu. On je smatrao kako su tri novozavjetna imena - Otac, Sin i Duh Sveti - samo oznake za tri očitovanja jednoga Boga, za načine djelovanja koje on privremeno prihvata radi našeg otkupljanja.

2. Arianizam - Arije (oko 325. god.) je otišao do drugog ekstrema. Iako je smatrao kako je Bog jedan, previše je naglaska položio na svoje učenje o osobama Trojstva, tako da je podijelio Božanstvo. Uglavnom je to rezultat njegove definicije Sina i Duha Svetog kao manjih, podređenih bića koje je Otac stvorio da budu njegovi posrednici u njegovu općenju sa svijetom i čovjekom. Arije, je spustio Isusa Krista (i Duha) ispod razine striknog Božanstva. On je priznavao njegovo božanstvo u drugotnom smislu, ali je nijekao njegovo vječno sinovstvo. Arije je smatrao kako je Krist postao prije postanka svijeta, ali je govorio da nije suvjećan s Ocem. Naučavanjem da je Duh postao od Sina, Arijevi su učenici reducirali Duha na relativni oblik božanstva (u tercijarnom smislu).

Posljednjih stoljeća bilo je pokreta kao što je unitarianizam (ponekad pogrešno nazvan socinianizmom po sličnom učenju dvojice Talijana u šesnaestom stoljeću), i izvjesnih suvremenih sekti koje imaju možda samo jedno zajedničko: gledište da se Bog sastoji od jedne osobe. To, nadalje, zahtijeva da se našem Gospodinu i Svetom Duhu pripše položaj niži od pravog Boga. Ovo je jedan od najvažnijih problema u

povijesti Crkve. Ni jedan istiniti kršćanin ne smije tolerirati određenje prirode našeg Gospodina koje mu ne bi pridodavalo potpuno božanstvo kao istobitnome Ocu i suvjećnome s njime. Iako na prvi pogled možda ne izgleda očito, kršćanin se mora podjednako boriti za puno božanstvo Duha Svetoga.

Ukratko, cijelovita kršćanska nauka zahtijeva slijedeće:

1. Jedinstvo Božanstva.
2. Potpuno božanstvo Sina (koji je bio rođen) i Duha (koji ishodi od Oca i Sina).
3. Potčinjenost Sina i Duha Ocu.

CITATI

a. Pluralitet u Božanstvu

1. Anticipiranje nauke o Trojstvu u Starom zavjetu: usp. Post 16,7-13; 48,15,16; Izl 31,3; Izr 8,22-31; Iz 6,3,8; 11,2; 42,1; 61,1.
2. Sin u odnosu prema Ocu i Branitelju: Iv 14,16.
3. Duh u odnosu prema Sinu: Mk 1,10,11; Lk 4,14,18; Mt 12,28. U proučavanju ovog predmeta ključni je tekst formula krštenja (Mt 28,19) i apostolski blagoslovi (npr., 2 Kor 13,14).

b. Osobe u Trojstvu

1. *Otac* - On je apsolutni Bog (Iv 1,1; 17,3; Ef 1,9,11; 1 Sol 1,9).
2. *Sin* - On je "rođen" i "slika Boga" (Iv 1,14,18; Heb 1,2-6; Kol 1,15).
3. *Duh* - On "ishodi" od Oca i Sina (Iv 15,26; 1 Kor 2,10,11; Usp. genitive u Rim 8,9 (Duh Kristov) i Mt 10,20 (Duh Oca)).

c. Odnos osoba

1. *Uzajamno poštivanje* osoba Trojstva vidi se iz Iv 15,26; 16,13,14; 17,1,8,18,23.
2. *Suradnja* između osoba Trojstva na djelu otkupljenja vidi se iz citata kao što su Heb 10,7-17; 1 Pt 1,2; Ef 4,4-6; 1 Kor 12,4-6.
3. U izvjesnom smislu svaka osoba Trojstva posebice učestvuje u sprovodenju božanske svrhe u djelu. O tome nam govore ovi citati:

(1) Dj 2,23; Rim 11,33; Ef 1,4.9.11; 3,11; (Otac je "Savjetnik").

(2) Ef 1,7; Iv 17,4.5; 1 Kor 1,30; (Sin upravlja i prvenstveno je odgovoran za djelo otkupljenja čovjeka).

(3) 1 Kor 12,13; Ef 2,18.22; 2 Sol 2,13 (Duh Sveti je Izvršitelj koji primjenjuje u Crkvi i pojedincu rezultate otkupljenja koje je Sin učinio).

Postoji vječno jedinstvo u svrsi i izvanska razlika u funkciji shodno planu spasenja.

PITANJA

1. Da li je Isus išta naučavao o Trojstvu? Koje prethodno znanje o tom predmetu su posjedovali njegovi slušatelji, (ako su ga uopće posjedovali), i iz kojih izvora?

2. Iz kog izvora, ili iz kojih izvora, dolazimo do saznanja da postoji Trojstvo u Boga? Skupi o tome citate iz Novog zavjeta osim, onih koji su gore navedeni.

3. Što naučava Pismo u međuodnosu tri osobe u Trojstvu? Koje su posebne funkcije svake od njih?

4. Misliš li da je važno smatrati da je Isus nazvan "Sinom" u dva smisla? Da li bi bilo ikakvih posljedica ako se previde citati koji podrazumijevaju da je On "vječni Sin" (Kol 1,15)?

BIBLIOGRAFIJA

- H. Bavinck, *The Doctrine of God*, Eerdmans, 1951.
- H. M. Gwatkin, *Studies of Arianism*, Deighton Bell, 1900.
- L. Hodgson, *The Doctrine of the Trinity*, Nisbet, 1943.
- B. B. Warfield, *Calvin and Augustine*, PRPC, 1956, chapter 4.

6. BOG STVORITELJ

a. Izvještaj o stvaranju

Za cijelovitu diskusiju problema povezanog s porijekлом materijalnog svemira proučavatelja se upućuje na neku knjigu iz apologetike.⁷

U slijedećem kratkom razmatranju govori se o samo onim točkama koje su direktno vezane za nauku o stvaranju kako se ona tradicionalno proučavala.

U tumačenju izvještaja iz prvih poglavlja Postanka treba primijetiti kako mu nije namjera pružiti naučni opis postanka svemira. Da se radilo o znanstvenom opisu, što bi od toga razumjeli Izrael i prvi kršćani? Nije nužno smatrati kako je Bog ovo dao kao obrazac povijesti o tim stvarima. Valjalo je to izreći jezikom koji bi bio shvatljiv u svakom slijedećem periodu povijesti.

Očito je nemoguće doslovce opisati stvari koje su u svojoj samoj prirodi "nevidljive" (na primjer, vječnu njegovu moć i božanstvo), Bog je htio da imamo djelomično simboličan opis temeljnih *principa* njegovih stvaralačkih djela. Razlog za takve izvještaje sličan je onome za antropomorfizme koji se primjenjuju u odnosu na Božju osobu. Oboje je dato da pripomogne vjeri i za naše ograničene umove predstavlja najpribližniji pristup istini o Božjem biću i njegovim djelima koji nam je dostupan.

Moguće je "dane" Postanka smatrati kao periode vremena. Izvještaj bi onda slikovito predločavao oblike života koji je prevladao za vrijeme dotičnog perioda. Naglasak treba staviti ne toliko na činitelj vremena koliko na narav Božjeg djelovanja u svakom pojedinom slučaju. Svakom proučavatelju se savjetuje da bude siguran o ovome posljednjem; ostali faktori su manjih posljedica. Izvještaj Postanka (potpomognut Novim zavjetom, koji uključuje izjave samog našeg Gospodina o tom predmetu) jasno kaže da je početak svakog perioda vremena (uzeli mi to kao neodređeni period vremena, ili doslovce kao period od dvadeset četiri sata) bio praćen definitivnim (nadnaravnim) djelom Božjim. Ovo zaključno djelo božanske volje je iskazano riječju "stvor", što bez odbitaka odgovara kao prijevod hebrejske riječi *bara*, onako kako je ona upotrijebljena u prvom poglavlju Postanka. Međutim, pažnju valja usmjeriti na šturu primjenu te riječi. Ona se pojavljuje samo tri puta.

Pismo nam ne govori točno o načinu kako je ostvareno djelo stvaranja. Ne znamo da li se radi o neposrednom i trenutačnom činu, ili postupno i u određenom smislu razvojno. Valja imati na umu simboličan karakter izvještaja.

a. Nauka o stvaranju

Ključno polje na bojištu kršćanstva i nevjere nije *vrijeme tijekom koga* je Bog djelovao, nego je to priroda njegova djela ili njegovih djela. Pismo je jedinstveno u svom naglasku na činjenici da je definitivno, moćno i cijelovito djelovanje božanske volje, koje mora biti shvaćeno kao "nadnaravno", učinilo da nastane materijalni svemir i svi oblici organskog života, uključujući i čovjeka. "... ti si sve stvorio i tvojom voljom sve postade i bi stvoren!" (Otk 4,11). U slučaju čovjeka, Pismo stavlja dodatni naglasak na nadnaravnу prirodu njegova porijekla.

Valja zamjetiti slijedeće:

1. Ex nihilo - U rečenici "Bog je stvorio svijet ni iz čega", riječi "ni iz čega" valja pažljivo definirati. Ne valja upotrijebiti tu riječ na takav način kao da podrazumijevamo da je to "ništa" vrsta materijala koji je Bog upotrijedio. Sa *ex nihilo* su srednjevjekovni teolozi i teolozi reformacije mislili da prije Božjeg stvarateljskog djelovanja u svemiru nije bilo drugog materijalnog postojanja.

Netko bi mogao upitati: "Što bi za mene danas značilo da je postojala neka (vječna) materija kada je Bog počeo uređivati svemir?" Ovo je, međutim, značajno za kršćanina. Evo nekih razloga:

(1) Ako je postojala neka nestvorena (jednako vječna) "materija" ne možemo biti sigurni da ju je Bog mogao, i da je može kontrolirati. Mogla se ona pokazati nemogućom za kontrolirati - u stvari, jedan filozofski pravac predlaže upravo to kao moguće objašnjenje porijekla zla.

(2) Ako postoji jedna vrsta materije (ili života) nad kojom Bog nema kontrolu (a to rezultira u uspostavljanju dualizma) kako možemo biti sigurni da nema drugih vrsta materija koje takođe nisu pod kontrolom božanske volje?

(3) Ako je Bog upotrijebio već postojeći materijal da sačini svijet, kako znamo da je uspio napraviti ono što je namjeravao napraviti? Mogao je biti osujećen "tvrdoglavosću" materijala u reagiranju na njegovu (sada ograničenu) volju i moć.

(4) To je važno zbog toga što kršćanin inače ne bi imao sigurnosti da će Bog u konačnici pobijediti. Jer, ako postoji neka druga vječna osoba ili supstanca koja postoji sa istim pravom kao i Bog sam, kako možemo biti sigurni da njegova krajnja svrha za Crkvu neće biti osujećena katastrofom nad kojom on neće imati vlasti?⁸

2. Druge priče o stvaranju - Biblijska doktrina o stvaranju je jedinstvena. Mitski izvještaji o legendama starih civilizacija se od biblijskog izvještaja razlikuju u značenju koje daju riječima i koje se mogu prevesti kao "stvoreno" ili "stvoritelj". Marduk, na primjer, iz babilonskih epova nije "stvoritelj" u istom smislu u kome se to kaže za Boga u Postanku.

3. Suparnička objašnjenja - Biblijske izjave treba pažljivo usporediti s glavnim alternativnim teorijama. Značajnija suparnička "objašnjenja" su:

(1) Ateističko shvaćanje da je materijalni svemir vječan i neovisan od ikakvog čina Božje volje.

(2) Platonističko gledište da je Bog oblikovao i aranžirao materiju koja je postojala od vječnosti.

(3) Perzijski sustav dualizma (potječe od Zarastre) koji svijet objašnjava kao arenu u kojoj se dva uzajamno neusklađena lačela (jedan dobar, a drugi zao) bore za prevlast.

(4) Panteističko vjerovanje da je Bog neodvojiv od svemira i s njime podudaran, ili da je svijet vanjska manifestacija unutrašnjeg života božanstva koja sadrži odnos prema unutrašnjoj duši sličan odnosu ljudskog tijela prema živoj duši.

(5) Moderni znanstveni pokušaji da se daju detaljnija objašnjenja procesa po kojem je postao materijalni svemir i organski život. Neke od tih pokušaja je, čini se, nemoguće pomiriti s biblijskim shvaćanjem. Biblijski se odgovor na ove teorije i tvrdnje može ovako sažeti:

(a) Materijalni svemir *nije* vječan. Valja primijetiti kako nas izvještaj iz Postanka navodi na zaključak da svijet nije imao početak u vremenu, nego zajedno sa vremenom - tj., vrijeme je počelo istovremeno sa svijetom.

(b) Bog je odlučio u početku Zemlje: "... spoznajemo da su svjetovi uređeni riječju Božjom tako te ovo vidljivo ne posta od nečega pojavnoga" (Heb 11,3).

(c) Ništa nije primoralo Boga na ma koje od njegovih djela u stvaranju. "U početku stvori Bog nebo i zemlju" (slobodnim činom).

(d) Svijet nije istovjetan s Bogom. Iako imantan svjetu, Bog je ipak različit od njega. On ostaje "samobitan" prebiva u vječnosti (usp. Ef 4,6).

(e) Nemoguće je ovdje dati detaljan pregled mnoštva objašnjenja koja daje suvremena znanost. Nije potrebno pravu nauku smatrati neprijateljem vjere. Kako znanstvenici uče razlikovati činjenice od nez-

nanstvenih hipoteza sve se više pokazuje suštinski integritet izvještaja iz Postanka. Ako se podsjetimo da Postanak opisuje na svakodnevnom jeziku fenomene za koje nauka upotrebljava ogromni tehnički rječnik, kršćanin ima mnogo razloga tvrditi kako su izvještaji iz Postanka točni. Još uvjek upotrebljavamo izraze "izlazak" i "zalazak" Sunca. Oni su dovoljno točni za svakidašnju upotrebu. Ali znanost će opisati rotaciju zemlje oko svoje osi i definirati njezinu putanju ili orbitu oko Sunca. Da je Biblija upotrebljavala takve termine kao što su os, rotacija, orbita, itd., što bi od toga razumjeli najraniji neobrazovani čitatelji Petoknjižja i čemu bi im to koristilo? Njima su "zalazak" i "izlazak" Sunca bila praktična iskustva. Slično, veliki dio (navodnog) konflikta između Postanka i znanosti nepotrebno je diskutirati sve dok imamo na umu da Biblija prilično nedvosmisleno tvrdi da je Bog *stvorio* nebo i zemlju. Sukcesivne pojave glavnih oblika života bile su rezultat božanskog djelovanja koje isto tako zahtijeva upotrebu riječi "stvoriti". Može nam puno pomoći ako razlikujemo fenomenološki jezik od jezika nauke. Prvi je jezik iskustva i ostaje istinit sve dok se organi posmatranja ne promijene. Na primjer, trava je "zelena" i znanstveniku i seljaku.

Konačno, kršćani moraju uporno zastupati sljedeća četiri principa:

1. Bog je jedini stvoritelj svijeta.
2. Svijet je imao početak istodobno s vremenom.
3. Postojao je slijed slobodnih stvarateljskih Božjih djela.
4. Čovjek je rezultat posebnog stvoriteljskog djela i dana mu je vlast nad drugim živim bićima.

c. Druga duhovna bića

Prije stvaranja vidljivog svijeta već su postojala mnoga duhovna bića koja je Bog postavio da budu posrednici između Trojstva i ljudi (u Pismu se nazivaju "služnički duhovi"). Jasno nam se govori da je njih *stvorio* Bog te da njihovo postojanje nije istovjetno s njegovim postojanjem. Stupnjevani su u najmanje tri "reda" - arhanđeli, kerubini i serafini, i anđeli.

Opisana su nam također i zla duhovna bića. Pismo i o njima govori kao o "stvorenima". Njihov poglavica, Sotona, isto tako je stvoren. Mora se priznati da se radaju neke filozofske poteškoće iz tih koncepta stvorenih bića koja u sebi utjelovljuju princip zla (u apstraktnom smislu). Pismo nam daje malo obavještenja za to, osim što nas upozorava kako je

Sotona sada neprijateljski raspoložen prema Trojstvu, (iako nije uvijek tako bilo), i o njegovoj neprestanoj aktivnosti u poslovima ljudi.

CITATI

1. Pogledaj Post 1; Job 38,4-11 i slične odlomke u Starom zavjetu. Usporedi Iv 1,1-3 i druge Novozavjetne citate kao što je Rim 11,36. Biblija uči da je stvaranje bilo "slobodan čin" Božji (Heb 11,3; i usp. Ps 33,6-9; Rim 1,20; Otk 4,11); da Bog još uvjek "održava" svijet (Dj 17,28; usp. Kol 1,16,17); i da on nastavlja da podržava stvorene (Heb 1,2,3).

Posebnu pažnju treba obratiti na naglasak koji Novi zavjet polaže na ulogu Sina u stvaranju. On je,isto kao i Otac, duboko uključen u samo stvaranje. Vidi Kol 1,16,17; 1 Kor 8,6; Iv 1,1-3; Heb 1,2,10.

2. Materijalni je svemir odvojen od osobe Stvoritelja. On je kako "nad svime" tako i "u svemu". Vidi Ef 4,6; Heb 1,2,12; 2 Pt 3,10.

3. Biblija jasno uči kako je Bog stvorio sva duhovna bića. Po njemu "je sve stvoreno" (Dj 17,24; Kol 1,16; Heb 1,6,7; Otk 4,11; 10,6).

Sotona je izgleda, bio jedan od stvorenih kerubina koji je imao kontrolu nad anđelima i svim stvorenjem. Usporedi Ez 28,11-15. Za taj odlomak se uzima da se odnosi, pod simbolom tirskog cara, na Sotenu, ili je to, po drugom gledištu, prilagođeni jezik koji opisuje Sotenu, a odgovara kralju tirskom. Jasniji se izvještaj nalazi u Jd 6 i 2 Pt 2,4.

PITANJA

1. Koja je osoba (ili osobe) Trojstva odgovorna za djela stvaranja?
2. "Bog je stvorio svijet ni iz čega". Prodiskutiraj logiku ovog iskaza. (Vidi Heb 11,3; Rim 4,17).
3. Po tvom mišljenju, da li izvještaj stvaranja iz Postanka treba smatrati doslovnom povijesti? Koje značenje ti daješ šesterodnevnom Postanku?
4. Koji je cilj (ili ciljevi) biblijske nauke o stvaranju?

BIBLIOGRAFIJA

- R. E. D. Clark, *Christian Belief and Science*, EUP, 1960.
 R. E. D. Clark, *Creation*, Tyndale Press, 1946.
 R. E. D. Clark, *The Universe: Plan or Accident?*, Paternoster Press, 1949.

- K. Heim, *Christian Faith and Natural Science*, SCM Press, 1953.
 K. Heim, *The World: Its Creation and Consummation*, Oliver and Boyd, 1962.
 B. Ramm, *The Christian View of Science and Scripture*, Paternoster Press, 1955.
 N. H. Ridderbos, *Is There a Conflict between Genesis and Natural Science?*, Eerdmans, 1957.
 A. Rendle Short, *Modern Discovery and the Bible*, IVF, 1954.

7. BOŽJE PROVIĐENJE I NJEGOVA VLADAVINA

Iz nauke o stvaranju nužno slijedi razmatranje o Božjem očuvanju svijeta i njegovom upravljanju stvorenjima u njemu. U vezi s time slijedeće se mora uzeti u obzir.

a. Održavanje

Ovaj se termin upotrebljava da označi kako sve što postoji dobiva svoje trajanje, i moć da bivstvuje iz volje Božje. Pismo nas uči:

1. Da svemir ne može opstati ako se prepusti samome sebi.
2. Da sav život (kako biljni tako i životinjski) ne traje samo zbog inherentnog principa koji ima: on je zavisan o volji Božjoj.
3. Ova ovisnost o Božjoj volji ne vrijedi samo za bića, nego i za kvalitete i sile svih oblika života.

Za one koji prihvataju nauku o stvaranju neće biti poteškoća s ovakvim definiranjem održavanja. Slijedeća dva gledišta vrijedna su pažnje.

1. Srednjevjekovni mislioci govorili su o stvaranju i održavanju pod jednim izrazom: "kontinualno stvaranje". Ali ovo gledište ne naglašava dovoljno činjenicu da svijet ne bi mogao postojati bez stalne prisutnosti Božje koja ga održava.

2. Drugo gledište predstavlja Božje održavanje samo kao njegovu nevoljnost da uništi svijet koji je stvorio. Ovo je gledište potpuno negativno i ne dopušta nam da Boga smatramo za djelatan uzrok u procesu održavanja.

b. Priroda i doseg Božjeg proviđenja

Treba reći da Biblija uči kako je Božja providnost potpuna i sveobuhvatna. (Vidi, na primjer, Ps 135,6 i Dj 4,28). Ona uključuje ne samo sve osobe nego i sve događaje i sva djela. Svi su se događaji sigurno kretali (i da se kreću) ka kraju koji je određen Božjom svrhom. Ali se mora jasno shvatiti kako providnost nema nikakve sličnosti s vjerom u slijepu sudbinu kako kod antičkih religija. Nauka se o proviđenju potpuno suprotstavlja učenju o slučaju, koje nužno odbacuje zamisao o Bogu koji upravlja.

Božja providnost proteže se na cijelu prirodu (uključujući i životinjski svijet), djela pojedinih ljudi i cijelih naroda. Ona stoji i u vezi s djelima zlih ljudi.

Dokaz za sveobuhvatnu narav Božjeg proviđenja da se naslutiti iz slijedećega:

1. Djelovanje vrhunske inteligencije svugdje u prirodi.
2. Moralna i religiozna priroda ljudi zahtijeva odgovarajuću providnost koja svime upravlja.
3. Ispunjeno proročstva i obećanja Božjih, čime Pismo obiluje, čine jak potvrđni dokaz.

U ovom predmetu su iskrsla brojna pitanja:

(1) Neki nalaze kako je prihvatljivo da postoji opća providnost te da svijetom upravljaju neki nepromjenljivi zakoni, ali ne mogu dozvoliti da postoji posebna providnost s obzirom na pojedince. Ovo gledište odražava veoma ograničeno shvaćanje Boga. Iz područja njegova djelovanja uklonjena je svaka povezanost s detaljima. Međutim, što više čovjekova zapažanja napreduju tim postaje sve jasnije kako Bog posjeduje neograničenu mogućnost za detalje. Ne samo to, nego i fiksirani zakoni sami su protkani i oblikovani na način koji svjedoči upravo suprotno Božjoj nemogućnosti, ili nedostatku volje, da se zamara pojedinostima. S druge se strane isto tako htjela umanjiti Božja providnost time što se smatralo kako Božje djelovanje izostaje u interesima pojedinca protiv drugog pojedinca. Ovo moramo izbjegći.

(2) Neki se bore da saznaju kako se Božja providnost može pomiriti sa ljudskom slobodom. Ako Božja ruka neprestano radi u ljudskom životu, oni smatraju da se za njega ne može reći da je slobodan u svojim činima. Ali je čovjekovo htijenje uvjijek samo mali dio opće situacije. Iako

je slobodan da djeluje u granicama svojih vlastitih sposobnosti, sama njegova sloboda, kao i mnogi drugi jaki utjecaji oko njega, a izvan njegove kontrole, rezultati su Božje providnosti. Što se više misli o tome postati će sve jasnije da bi i najmanja promjena u lancu događaja koji vode do datog djela bila dovoljna drastično promijeniti konačne rezultate.

(3) Često se raspravljalo o tome kakav može biti Božji odnos prema djelima grijeha. Kako bi izbjegli mogućnost da bi Bog mogao biti uzrok zlih djela, neki se zadovoljavaju mišlju o Božjoj volji koja samo "dozvoljava" grijeh. Ali je makar u nekim slučajevima jasno kako ima nešto više od samo dozvole. Na primjer, primijeti kako se opisuje raspeće u Dj 2,23 (usp. Ps 76,10). Može nam pomoći ako smatramo kako Bog ne samo dozvoljava zla djela, nego, dosljedno, i sve rezultate koji o njima zavise. Volja da dozvoli čovjekov pad donijela je sa sobom sve što je označavalo posljedicu grijeha.

c. Priroda Božje vladavine primjenjena na čovjeka

Iako se proviđenjem brine, skrbi za djela svojih ruku, Bog vlada razumskim bićima koje je stvorio (i ljudima i anđelima) prema određenim moralnim zakonima. Iz Pisma je, na primjer, jasno kako se on otkupljenjem pobrinuo za iscjeljenje od grijeha, kako je uredio način za čovjekovo upravljanje od grijeha te kako će, upravljajući svim stvarima na dobro svoje Crkve, konačno obraniti svoju svetost.

Da li je to bio samo slučaj da je, na primjer, Oliver Cromwell bio uhićen uoči svog putovanja za Ameriku i pritvoren u Engleskoj, da bi se konačno posvetio pitanju religiozne slobode? Mnogi citati podupiru gledište kako Bog upotrebljava sva poznata sredstva za moralnu vladavinu svijeta. Vidi, na primjer, Božji izazov bogovima u Izajiji i njegovo predskazivanje da će Krist učiniti Njegovu volju. "Pastiru moj! I on će sve želje moje ispuniti... Primih ga za desnicu da pred njim oborim narode..." (Iz 44,28; 45,1).

d. Božansko očinstvo

U suvremenom se teološkom naučavanju riječ "Otac" za Boga primjenjuje odviše slobodno. U Pismu se ona rijetko upotrebljava osim

kada se odnosi na odnos između božanskog Oca i Sina, i u odnosu na one koji su postali "sinovi Božji" otkupljujućim djelom Sina Božjega.

U odnosu na čovjeka Božje očinstvo je trostruko.

1. On je Otac svih ljudi *po stvaranju*.
2. On je Otac pojedinaca *po savezu* (npr. "Sinove sam ti odgojio, podigao, al' se oni od mene odvrgoše").
3. On je u posebnom smislu Otac kršćana, a to je dostupno samo po Kristu (npr. "Ulazim Ocu svome i Ocu vašemu").

Novi zavjet, iako ne zabacuje druga značenja riječi, polaže poseban naglasak na upotrebu termina da opiše Božji odnos do Krista i kršćana.

CITATI

a. Božje proviđenje i vladavina

1. *Održavanje stvorenja* - Post 8,22; Ps 104,29.30; Iz 40,26; 45,18; Kol 1,17; Heb 1,3.

2. *Providnosna briga* - Možemo zapaziti Božju brigu za svoja stvorenja (Ps 145,15.16; 10,29); za ljudski rod (Ps 139,16; 145,9; Dj 14,17; 17,26), i njegovu posebnu brigu za otkupljenike (2 Ljet 16,9; Mt 6,33; 1 Pt 5,7). Knjiga Psalama daje nam mnoge odlomke koji ukazuju na Božju providnost, na primjer, Ps 104 (u prirodi), Ps 121 (za čovjeka), Ps 103 (za one koji su u Savezu).

3. *Božja vladavina* - Cijelo Pismo, otkad je Bog dopustio prvu ljudsku vladu pa do okončanja biblijske povijesti (u vrhovnom uzvišenju Krista), jeste jedan dugački izvještaj božanske vladavine. Vidi na primjer, Iz 45,1-7 (u odnosu na svjetskog pobjednika); Dn 2,20-22; 4,34.35; i sljedeće: Ps 33,13-17; 75,6-8; Rim 13,1; 1 Tim 6,15.

Proučavateljima se preporuča da si uzmu vremena za obuhvatan studij Božje vladavine nad narodima te postepenog otkrivanja njegovih svrha.

b. Božansko očinstvo

1. *U odnosu prema Kristu* - Vidi Rim 15,6; 2 Kor 1,3; Ef 1,3; i mnoge citate u Ivanovu Evangeliju, kao što je 1,18; 3,35; 5,36; 6,57; 10,38; 16,15 itd. Usporedi također Mt 11,27; 17,5; Lk 10,22.

2. U odnosu na čovjeka - Božje očinstvo po stvaranju (Dj 17,28.29; Mal 2,10; Heb 12,9); po savezu (pojedincima i Izraelu) (Iz 1,2; 63,16; Izl 4,22.23; Pnz 14,1; Ps 89,27; Jr 31,9), i po otkupljenju (što je ostvareno samo po Kristu) (Iv 2,1; 14,6; 20,17; Gal 3,26; 4,6; 1 Iv 1,3; 3,1.20.

PITANJA

1. Na što se misli kada se govori o providjenju? Dokle doseže Božja providnost? Da li vjeruješ da se svijet održava stalnim Božjim djelovanjem?

2. Prema naučavanju Biblije, kako utječe Božje očinstvo na: (a) Božji odnos prema svom narodu, i na (b) njihov odaziv i karakter? Usp., npr., Ef 5,1; Heb 12,7.

BIBLIOGRAFIJA

G. C. Berkouwer, *The Providence of God*, Eerdmans, 1952.

James Orr, *The Christian View of God and the World*, Eerdmans, 1947.

8. ČUDESA

Nedostatak prostora ograničava nas da potpunije raspravljamo o ovom predmetu. Moramo se zadovoljiti slijedećim zapažanjima.

a. Definicija

Vestminsterska konfesija kaže kako "Bog u običnom providjenju upotrebljava prirodna sredstva, a kako je ipak slobodan, ako mu je to ugodno, da radi bez njih, neovisno o njima i protiv njih". Drugim riječima, čudo je ma koji dogadjaj, koji je učinjen snagom Božje volje. Taj se dogadjaj redovito, *ne uvijek*, razlikuje od običnih očitovanja božanske sile prema zakonima koje do izvjesnog stupnja razumijemo. Nadalje, čudo nije samo neko puko očitovanje Božje sile, već ima poseban *značaj* (usp. znamenja u Ivanovu evandelju) u Božjem ophođenju s čovjekom. Valja naglasiti kako Biblija govori o Bogu koji održava *čitav* prirodni red

i njime upravlja. Ona ne pravi jasnu razliku između njegova providnog i čudnovatog djelovanja. S toga stanovišta, "prirodni zakoni" nisu fiksirane vječne sile koje Bog mora "nadvladati" da bi učinio čudo. Prirodni zakoni opisi su njegova redovitog održavanja prirode, te stoga i "prirodni" dogadjaji mogu postati čudnovati po vremenu u kojemu su se zbili, ili time što ih prati riječ objave.

b. Primjedbe

Ovdje želimo navesti neke primjedbe protiv čudesa kao dokaza za pouzdanost objave:

1. Neki se protive samoj mogućnosti čudesa i pouzdanosti svjedoka za njih. Ovaj se stav može sažeti riječima Matthewa Arnolda: "Čudesu se ne događaju". Hume je anticipirao ovaj argumenat rečenicom: "Neshvatljivo je da bi čovjek mogao ustati iz mrtvih, ali nije neshvatljivo da su svjedoci mogli pogriješiti".

2. Neka se čudesu čine odveć trivijalnima da bi se uzela u razmatranje.

3. Kaže se da Novi zavjet sadrži izjave (npr. riječi samog našeg Gospodina u Iv 4,48) koje preziru one koji se oslanjaju na čudesu kao dokaze.

4. Tvrdi se da su čudesu bila često činjena, i da se često čine, i na druge načine osim božanskom silom. Odgovore na te primjedbe ne treba daleko tražiti.

(1) Ne može se unaprijed reći da su čudesu nemoguća; time smo definirali čudo kao "nešto što se ne događa". Nema nesklada između biblijskog izvještaja o Božjoj slobodi i suverenitetu u odnosu prema svijetu, i njegova mijenjanja "uobičajenih tokova", kao na primjer pri Kristovu rođenju. Biblijski svjedoci o čudesima pokazali su se vjerodostojni na drugim područjima, pa s pravom možemo prihvati njihove izjave. Često jedino čudnovati dogadjaj može poslužiti kao objašnjenje posljedica i drugih faktora u datoj situaciji (usp. djevičansko začeće i uskrsnuće).

(2) Pismo upotrebljava različite oblike čudesa, od najmanjeg do najvećeg, da bi što jasnije izrazilo svoje naučavanje o posebnom providjenju Božjem (Vidi 2 Kr 6,5-7 i Jš 10,12-14).

(3) Mada pismo obeshrabruje traženje čuda zbog njih samih, u mnogim se prilikama na njih poziva kao na dokaze (npr. Iv 5,20.36; Dj

2,22). Čudesa su obično (ali nikako ne isključivo) povezana ili sa značajnim stupnjevima u povijesti spasenja (usp. izlazak i davanje Zakona, advent i uskrsnuće Kristovo i Pentekost) ili s periodima u kojima je prijetilo uništenje istinske religioznosti (usp. vrijeme sudaca, Ilike i Elizeja). Jedan od ciljeva čudesa je potvrđivanje istinitosti objave i znanja o Bogu. To je ujedno i jedan od kriterija za razlikovanje pravoga čuda od krivih (usp. Pnz 13,1-3; Mt 7,22; 24,24; Otk 16,14). (Biblija ne niječe činjenicu da bezbožnici čine čudesa, no ona niječe da su njihove carolije čudesa u pravom biblijskom smislu).

Potvrda objave, međutim, nije ni jedina niti glavna svrha čudesa. Izlazak, kao centralno čudo Staroga zavjeta, primarno je čin *spasenja*, a tek sekundarno stoji u funkciji objave. Spasenjska narav čudesu jasno je izražena u Novom zavjetu. Isusova čudesna na opipljiv način anticipiraju buduće kraljevstvo. To je upravo i najvažnija razlika između Isusovih čudesa i čudesu koja su se dogadala u židovskim i helenističkim krugovima u Novozavjetno vrijeme. "Ono što u konačnici i radikalno razlikuje Isusova čudesa od čudesa iz židovskih i helenističkih priča jest njihov eshatološki karakter. Mt 11,2 ss. par.; Lk 7,18ss; Lk 11,20 jasno pokazuju kako su ona znaci Božje kraljevske vladavine, čiji je osvit Isus naviještao u svom propovijedanju (Mt 4,23; 9,35; Mk 1,39; 6,6; Lk 4,14-44). Isusove riječi i njegova djela početak su spasenja, a čudesu su bila nagovještaji i obećanja dolaska univerzalnog otkupljenja".⁹

Čudesu su, kako je to Barth lijepo rekao, "signali nečeg fundamentalno novog"; njima se na vidljiv način anticipira otkupljena priroda, stanje slobode i života u kojemu neće biti žalosti, suza, plača, te gdje neće biti posljednjeg neprijatelja.¹⁰

c. Vrijednost čudesu

Što se tiče vrijednosti čudesu postoje mnoga mišljenja. Neki smatraju da su čudesu jedini zadovoljavajući dokaz božanske objave. Drugi odgovaraju da vjera mora biti zasnovana na istini kao takvoj, te da nikakvi izvanjski dokazi neće dovesti do vjere. Biblijia smatra čudesu važnim i uvjerljivim dokazima, ali ih definitivno postavlja kao drugotne samoj istini. Vrijednost čudesu nije to što dokazuju poruku kao takvu, nego božansko poslanstvo vjerovjesnika. Pomoći će nam ako se sjetimo da su čudesu neuobičajena čak i u božanskoj objavi.

CITATI I PITANJA

1. Napravi listu biblijskih riječi za "čudo" primijeti što svaka pojedina od njih hoće naglasiti i uoči njihovu učestalost. Usp., npr., Izl 7,3,9; 15,22; Ps 145,4-6; Dj 2,22; 2 Kor 12,12.
2. Napravi listu čudesu koja se spominju u Bibliji i uoči (a) njihovu svrhu, i (b) kontekst u kome se ona najčešće pojavljuju. Usp. Pnz 4,34; Neh 9,10; Ps 78,43; Mt 21,18.19; Iv 2,11; 3,2; 9,3; 11,3; Dj 2,22; Rim 15,19; Iv 9,6,7.
3. Kako "nadnaravno" mora biti čudo? Da li "prirodno" objašnjenje odmah dokazuje odsutnost čuda? Usp. Izl 14,21; 2 Kr 2,19-22; 4,32-35.38-41.42-44; job 5,9.10; Iv 9,6,7.
4. Kakav odnos vidi Biblija između vjere i čudesu? Usp. Izl 14,31; Mt 13,58; 17,19; Lk 7,2-10; Iv 2,11.12; 10,37.38; 20,29-31; Dj 8,9-13.18-21.
5. Misliš li da se mogu i danas čudesu dogadati? Nevedi biblijski razlog za svoj odgovor. Usp. Iv 14,12; 1 Kor 12,10; 2 Kor 12,12.

BIBLIOGRAFIJA

- R. Hooykaas, *Natural Law and Divine Miracle*, Brill, Leiden, 1959.
 C. S. Lewis, *Miracles*, Bles, 1947.
 R. C. Trench, *Notes on the Miracles of our Lord*, Pickering and Inglis, 1958.
 Article on 'Miracles', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

TREĆI DIO

ČOVJEK I GRIJEH1. ČOVJEKOVA PRIRODA¹*a. Porijeklo čovjeka*

Pismo nam ne daje klasificiranu antropologiju, no, ono nam daje brojne veoma važne principe o prirodi čovjeka što je osnov za svu daljnju nauku Svetog pisma. Izvještaji o porijeklu čovjeka usporedno su oskudni. Pa ipak, biblijskim se izjavama mora dati prednost nad svim filozofskim spekulacijama. Samo će se na taj način iskreni proučavatelj uspjeti otrgnuti od različitih prijevarnih mišljenja koja dovode do široko rasprostranjenih skretanja od jednostavnog novozavjetnog učenja o ovom predmetu i o predmetima koji su mu srodni.

Za novozavjetne pisce Adam je bio isto toliko povjesna osoba koliko i Krist. Oni su često jedan drugome suprotstavljeni (npr., u poslanicama Rimljana i Korinćanima). Kristovi izvještaji o porijeklu čovjeka isto su toliko neposredni. Literarnim tumačenjem ti se izvještaji o Adamu ne mogu drukčije objasniti osim da je i on bio osoba u istom smislu kao i praoci o kojima se kasnije govori u istoj knjizi.

Ovdje je nemoguće dati pregled različitih alternativa teorija. Sukob između religije i prave znanosti nikada nije bio tako velik kao što to

mnogi misle. Većina se znanstvenika (mislimo na vodeće znanstvenike u istraživanjima i najveće autoritete na različitim područjima) želi ograničiti na činjenice i načela u svojoj užoj specijalnosti te priznati da je krajnje objašnjenje porijekla još uvijek stvar filozofskih spekulacija. Svakako, ima popularnih autora koji mnogo preciznije govore i koji ponекad ustvrde puno više nego većina vrhunskih znanstvenika. Ali, je čini se, najčešći stav znanstvenika određeni indiferentni agnosticizam, te sve veća usmjerenošć na sve uža visoko specijalizirana područja istraživanja.

Glavni cilj iskrenog proučavatelja Svetog pisma treba biti jasno shvaćanje osnovnih principa od kojih ne smije odstupati. Koji su to principi?

1. Materijalni svemir je postao slobodnim i svrhovitim djelom (ili djelima) Božjim.

2. Glavni oblici života nastali su slijedom sličnih djela.

3. Cijelo je čovječanstvo u biti jedna zajednica. Mnogima se čini primjernim dodati kako Pismo uči porijeklo ljudskog roda od jednog para, čije postojanje je rezultat sličnog, ali posebnog dijela.

U prvom i drugom slučaju faktor vremena je manje važan; u slučaju tri važan je samo ako se prvo može dokazati da su rodoslovja Pisma potpuna (da se u njima htjelo spomenuti svaku generaciju) i da su predložene kronologije pravilno izvedene (što je nevjerojatno).

Nauka Pisma o podrijetlu čovjeka u svim je svojim detaljima jedinstvena u književnosti. Čovjek je ne samo rezultat stvoriteljskog čina, nego i predmet savjetovanja božanstva prije samog čina. Post 1,26.27 govori kako stvaranje čovjeka ima u sebi nečega jedinstvenoga. Jasno je kako znanost ne može dati sud o ovoj činjenici i dvjema koje su prethodno navedene.

Narav je biblijske objave takva da znanstvenici o njoj ne mogu dati svoj sud. Između znanosti i religije ne može biti kompromisa zato što ne može doći do konflikta. U izvjesnim se slučajevima može reći kako znanost djelomično potvrđuje biblijsko naučavanje:

1. Čovjeka treba smatrati vrhuncem živoga svijeta. On je "glava" stvaranja.

2. Ljudski je rod jednočlan i porijeklo mu je u jednom paru (Dj 17,26). Teorije o serijama "kolijevki" ljudskog roda se sada napuštaju.

3. S obzirom na razvojni put nastanka ljudskog tijela, objašnjenja drugačije prirode zahtijevaju pojašnjenja oko nastanka čovjekova uma i njegove moralne prirode.

Za pregled suprotnih teorija vidi neke knjige iz apologetike. Čitatelj se treba čuvati preslobodne upotrebe riječi "evolucija". U svom prvotnom pojmovnom značenju ona se može pravovaljano upotrijebiti. Pismo Staroga zavjeta pokazuje evoluciju u smislu "razvijanja" sukcesivnih stadija božanskog plana u ljudskoj povijesti i stupnjevitje objave ljudima. Ali je najbolje potpuno izbjegavati riječ kada je ona samo visoko-zvučni nadomjestak za mutne izraze kao što je "nekako je postalo" ili "prvi put se pojavilo". Kršćani mogu prihvati da je teorija evolucije opis *naćina* božanskog djelovanja, ali je moraju potpuno odbaciti kao *uzrok* dovoljan samom sebi.

b. *Tijelo, duša i duh*

Među kršćanskim su misliteljima dugo postojala dva mišljenja o komponentama ljudskog bića. Neki smatraju čovjeka tripartitnim (tijelo, duša i duh), a drugi bipartitnim (tijelo i duša sa duhom, kao biti duše ili nekim njezinim drugim aspektom). Mnogi, zbog dolje navedenih razloga, prihvataju gledište kako čovjeka treba smatrati bipartitnim. U posljednje vrijeme sve prihvaćenje postaje treće gledište koje naglašava čovjekovo jedinstvo. Riječi kao "tijelo" i "duša", smatra se, ne opisuju različite dijelove čovjeka, nego različite aspekte čovjekova *cijelog* života i njegova djelovanja u različitim odnosima prema Bogu i prema svijetu (npr., čovjek kao duh, čovjek kao tijelo).

1. Pismo nas nikada ne uči da na tijelo gledamo kao na beskorisnu smetnju ili zapreku duši, kao nešto što treba što prije odbaciti. Važno je primijetiti da nas Biblija nikada ne potiče na obešćaščivanje ili zlostavljanje tijela, nasuprot, dio ljudskog života u tijelu prilično je važan. Na sudu će, na primjer, svatko dobiti "što je kroz tijelo zaradio". Smatra se da tijelo daje sredstva po kojima se mogu izraziti moralne vrednote prirodene duši.

2. Utjelovljenje nam govori o vrijednosti koja se u kršćanstvu daje tijelu. Bog Sin došao je u našu povijest upravo u tijelu. Duh Sveti se želi nastaniti u otkupljenom čovjeku. O tome govori, također i činjenica da Biblija naglašava uskrsnuće *tijela*, a ne besmrtnost duše kao eshatološku nadu kršćana.

3. Sigurno je da se riječi "duša" i "duh" u jeziku Pisma ne trebaju smatrati istoznačnicima. Pismo ih - s druge strane - ne smatra ni za potpuno raznorodne. Usporedi Ps 74,19 sa Prop 3,21; Mt 10,28 sa Lk 23,46; Dj 2,27 sa 7,59 i također 1 Kor 15,45.

4. Općenito gledajući, Pismo je više naklono bipartitnoj podjeli na dušu i tijelo. Riječ "duša" upotrebljava se za cijeli život čovjeka - npr., "Svaka duša neka se podlaže vlastima nad sobom" (Rim 13,1) - kao i za nematerijalni dio čovjeka koji preživljava smrt.

5. Tripartitna podjela se zasniva na citatima kao što su 1 Sol 5,23; Heb 4,12; usp. Lk 1,46.47. Ali oni koji predlažu tripartitnu podjelu su-glasni su da su duša i duh u tijelu razdvojivi samo teorijski. Najbolje bi bilo smatrati ih neistovjetnim aspektima iste biti. Bilo kako mi razlučivali u pogledu duhovnih pouka iz Pisma, postoji jedna zajednička podloga i duši i duhu.

Važnije razlike koje, po mišljenju autora valja uočiti su:

1. Duša (*psihe*) je odnos nematerijalnog dijela čovjeka prema svijetu, a duh (*pneuma*) je njegov odnos prema Bogu (Bog je Duh i ljudi mu mogu pristupiti samo "u duhu").

2. U 1.Kor 2,14-15 pravi se razlika između "naravnog" i "duhovnog" čovjeka. Nepreporođeni čovjek (*psyhikos*) ili "duševan", ne može cijeniti Božju objavu, ali je obnovljeni čovjek (*pneumattikos*), ili "duhovni" živ u svom odnosu prema Bogu. Tako možemo govoriti o "dusima savršenih pravednika" (Heb 12,23).

Čini se da je osnovna razlika u posjedovanju božanskog Duha. Juda 19 govorí o "sjetilnicima (*psychoi*) koji nemaju Duha". Tako nam postaje jasno kada se za nevjernika kaže da je "mrtav", a za vjernika da je "oživljen iz mrtvih" u odnosu prema Bogu.

3. Neki su učitelji išli tako daleko u razlučivanju pa su opisivali ne-preporođenog čovjeka kao bipartitnog a preporođenog kao tripartitnog; i u izvjesnom smislu to je istina. Uvezvi pak u obzir, prvotnog čovjeka on je imao kako dušu tako i tijelo, i njegova je duša bila sposobna za duhovni odnos s Bogom.

c. "Slika" ili "sličnost"

Koje je značenje tih izraza koji se upotrebljavaju u opisu čovjekovog prvotnog stanja?

One sigurno ne znače:

(1) da je čovjekovo tijelo slično božanskom "obliku". Kao Duh, Bog je "bez dijelova";

(2) samo ljudsku premoć na ostalim stvorenjem;

(3) da je čovjek utjelovljenje Boga. Utjelovljenje našeg Gospodina ilustrira čovjekov prvotni odnos prema Bogu, ali je bitno različito od njega po svojoj prirodi;

(4) da je čovjek, pošto ga je Bog proglašio "veoma dobrim", posjedovao neotudivu savršenost i mimo svog odnosa prema Bogu.

O slici Božjoj u čovjeku (ili, još bolje: o čovjeku kao slici Božjoj), možemo govoriti u dva smisla. S jedne strane, svi su ljudi, bili oni "u Kristu" ili ne, stvoreni kao slika Božja. Tako Stari zavjet shvaća sliku Božiju. U Novom zavjetu nam se, s druge strane, govorí kako su oni koji su prihvativi Krista na poseban način slika Božja.

(1) Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku, stvorio ga je - kaže Postanak 1,27 - kao "muško i žensko". Čovjek, dakle, nije stvoren kao osamljeni pojedinac, nego kao zajedništvo između čovjeka i žene, čovjeka i čovjeka. Sve dok Bog Adamu nije stvorio nekoga "kao što je on" (Post 2,20) Adam još nije bio potpun čovjek, Bog koji čovjeka stvara nije samotni Bog, već postoji kao presveto Trojstvo osoba koje su u međusobnom odnosu. Isto tako i čovjek, stvoren na njegovu sliku, nije samotni čovjek nego biće-u-zajedništvu, u odnosu između "Ja" i "Ti". Bit čovjeka, njegova ljudskost, slika Božja u njemu jes *su-čovještvo*.

(2) Čovjeka kao biće-u-zajedništvu Bog stvara zato da ima zajedništvo s njime kao svojim tvorcem. Punina njegova čovještva ostvaruje se tek u pozitivnom odnosu s Bogom. Novi zavjet nam u prvom redu prikazuje Krista - pravog Boga i pravog čovjeka - kao sliku Božju (2 Kor 4,4); Kol 1,13-18; Heb 1,3), a onda i sve one koji se po njemu izmire s Bogom. Taj valjan odnos do Boga je slika Božja u Novozavjetnom smislu. Pad ju je u potpunosti uništilo.

Tu svoju sličnost Bogu čovjek može zadobiti samo kao dar Boga koji se u Kristu otkriva kao onaj koji to zajedništvo uspostavlja s nama (Ef 4,17-24).

Taj je dar vjernicima već sada darivan po Kristu, no on je i njihova obećana baština u eshatonu.

d. Sloboda

Pismo veoma jasno govori kako je Adam bio slobodan djelovati prema božanskoj volji ili protiv nje. Iako je mogao biti kušan (poput Gospodina kada je bio na zemlji), Adam nije bio pod prisilom da sagriješenja. Njegov čin grijeha bio je neposlušnost po slobodnom izboru. (Usporedi to s Gospodinom koji je slobodno izabrao da ne grijesiti). Adam je u pogledu toga bio u boljoj situaciji nego mi, jer nije imao unutarnjeg nukanja na grijeh kao što mi imamo. U tom pogledu mi smo manje slobodni nego Adam.

Prvotna pravednost prvog čovjeka nije bila dio njegovog neutudivog prava niti njegova inherentna karakteristika. Da li će ostati pravedan ovisilo je o njegovom odnosu prema svome Stvoritelju. Sve dok njegovo zajedništvo s Bogom nije bilo prekinuto neposlušnošću, božanska sila ga je čuvala. Nikad se ne može dovoljno naglasiti da Adamovo opiranje uopće nije bilo nužno, nego namjerno i osude vrijedno. Ni u kom slučaju to nije bilo slučajan promašaj. Po svojoj prirodi, prvi je grijeh usporediv s grijehom zbog kojeg je pao Sotona.

Čovjek je mogao *ne* grijesiti da je to želio ("*posse non peccare*") ali nije bio u stanju u kojemu bi mu bilo nemoguće sagrijesiti ("*non posse peccare*").

e. Besmrtnost

U apsolutnom smislu besmrtnost pripada jedino Bogu. Besmrtnost stvorenja je izvedena. Ona je ovisna o Stvoriteljevu održavanju. Čovjek nije *stvoren* tako da bi mu bilo nemoguće umrijeti (što je kasnije postalo očito). Na svijetu je bilo smrti i prije stvaranja čovjeka. O tome svjedoče mnogi fosili u nižim geološkim slojevima. Ali je iz Svetog teksta očito da smrt nije čovjeku *prirodna*. Sama priroda čovjeka kao tijela-i-duše ukazuje na smrt kao na negaciju svega o čemu govore sve čovjekove karakteristike. Filozofski je teško povjerovati (usprkos različitim primjedbama i alternativnim teorijama) da čovjek nije određen za besmrtnost. U Starom zavjetu se smatra da obestjelovljeni duh u Šeolu ima osjećaj zle slutnje i potištenosti. Novi nas zavjet ne potiče da sa zadovoljstvom promatramo obestjelovljeni duh. "Duhovi pravednika" čekaju dokončanje uskrnjeg jutra, kada će konačno, otkupljenjem tijela, biti učinjeni savršenima (Rim 8,23; Fil 3,21).

"Stablo života" u Postanku 3 treba biti prihvaćeno kao simbol Božje besmrtnosti. Prekid čovjekova odnosa s Bogom uklonio ga je od utjecaja stabla te je tako nestalo njegove izvedene besmrtnosti.

Besmrtnost ne znači puko beskrajno "preživljavanje", nego "vječni život". *Kvaliteta* je važna. Iako će duše nepreporođenih preživjeti raspadanje tijela, samo preporođeni mogu iskusiti život, život koji je istog kvaliteta kao i božanski život koji je bio "obznanjen" po Evandelju (vidi 2 Tim 1,10).

f. Porijeklo duše

Smatralo se da je važnost ovoga pitanja upravo u njegovoj povezanosti s prenošenjem istočnoga grijeha. Međutim, to mišljenje pretpostavlja da je duša nešto posebno što treba razlikovati od ostatka ljudskog bića. Ono prestaje imati smisla kada se duša smatra aspektom ili odnosom cijelovite osobe u njezinom jedinstvu. Po ovome se gledištu rasprava o "porijeklu" duše rješava time što se smatra da Bog stvara (cijelog) čovjeka na svoju sliku.

Teolozi su u prošlosti mnogo raspravljali o tome kako postaju duše pojedinaca. "Kreacionista" naučava da prilikom rođenja, ili ukratko prije njega, Bog usađuje dušu u svako novo ljudsko biće. "Traducionista" odgovara da se i duša prenosi isto kao i tijelo.

CITATI

1. *Stvaranje* - Da je čovjek stvoren kaže nam se u Post 1,26.27; 2,7-25; 5,1.2; Mal 2,10, Gospodin je to također potvrdio (vidi Mt 19,4-6; Mk 10,6).

2. *Prvotno stanje* - "Malo manji od Boga", Ps 8,6; "na sliku Božju" - Post 1,26; 9,6; Jak 3,9. Usporedi Novozavjetne izjave da se slika Božja obnavlja (Rim 8,2a; Ef 4,23; Kol 3,10).

3. *Tijelo, duša, duh* - 1 Sol 5,23; 1 Kor 2,14 (gdje Pavao pravi razliku između "duhovnog" čovjeka i "naravnog" (sjetilnog, putenog) čovjeka).

Na osnovu citata iz Pisma ponekad se prave ove razlike:

(1) Hebrejska riječ *ruach* (dah, vjetar, duh) = grčkoj *pneuma*. Usporedi Post 41,8 i 1 Kor 5,5. Neki smatraju da je to dio čovjeka koji je sposoban biti svjestan Boga i koji nadživjava smrt.

(2) Hebrejska riječ *nephesh* (duša) = grčkoj *psyche*. Usp. Ps 72,14 i Mt 26,38. Neki smatraju da ova riječ označava ego ili sebe- svjesni dio čovjeka.

Mnogi stručnjaci odbacuju ovo tumačenje zbog toga što se ove riječi u Pismu ne upotrebljavaju dosljedno. (Vidi gore).

4. *Sloboda* - Jr 27,13; Iv 5,40; Dj 5,4; 7,51.

5. *Besmrtnost* - Besmrtnost u punom smislu pripada samo Bogu (1 Tim 6,16; usp. Post 3,22). Čovjek ima istinsku besmrtnost samo po Kristu (1 Kor 15,53.54; 2 Tim 1,10). Vidi također Mt 22,31.32; 25,46; Iv 3,36; 5,28.29; Otk 20,10.15.

PITANJA

1. *U kojoj se mjeri biblijska i znanstvena gledišta o porijeklu čovjeka nadopunjuju?*

2. *Da li smatraš čovjekovu prirodu bipartitnom ili tripartitnom, ili smatraš da duh, duša i tijelo označavaju različite aspekte cijelog čovjeka? Navedi razloge za svoj odgovor.*

3. *Koja se važnost može dati sličnosti između izraza u opisima našeg Gospodina u Kol 1,15 i Heb 1,3 i u opisu čovjekove prirode u Post 1,26. Prokomentiraj upotrebljene izraze. Usp. također Ps 8,4-6; s Hb 2,5-9.*

BIBLIOGRAFIJA

- G. C. Berkouwer, *Man the Image of God*, Eerdmans, 1962.
- D. S. Cairns, *The Image of God in Man*, SCM Press, 1953.
- J. Laidlaw, *The Bible Doctrine of Man*, T. and T. Clark, 1905.
- J. G. Machen, *The Christian View of Man*, Banner of Truth, 1965.
- James Orr, *God's Image in Man*, Eerdmans, 1948.
- H. W. Robinson, *The Christian Doctrine of Man*, Scribner, 1926.
- A. Rendle Short, *Modern Discovery and the Bible*, IVF, 1954.
- W. D. Stacey, *The Pauline View of Man*, Macmillan, 1956.

2. ČOVJEKOV PAD I PORIJEKLO ZLA

a. *Porijeklo zla*

Pristupa li čovjek ovom problemu putem objave ili filozofije; tajna porijekla zla ne da se odgonetnuti. Većina materijala što objava daje nalazi se, na primjer, u obliku raštrkanih aluzija koje se odnose na daleku prošlost, te sugestija o motivima iza Sotoninog neprestanog neprijateljstva prema Sinu Božjemu. Pismo ne potiče da se o ovom problemu filozofske spekulira. Ono se drži čovjekovih praktičnih potreba te usmjerava našu pažnju na odgovorne čine čovjeka. Današnjem kršćaninu savjetujemo da učini isto tako. Ali čitatelj treba shvatiti određene principe koji su u Pismu veoma jasni. Ne možemo dati konačni odgovor na pitanja poput ovoga: "Zašto Bog u svome predznanju nije računao na grijeh i spriječio ga, kako kod prvog čovjeka tako i na samom njegovom ulasku u svemir (u ma kojem obliku to bilo)?" Ali na osnovu autoriteta objave možemo reći slijedeće:

1. Bog nije izvor grijeha.
2. Bogu nije potreban grijeh da bi povećao svoju slavu; on ga nije dozvolio samo zato da pokaže svoju moralnu veličinu.
3. Kasnija odgovornost čovječanstva zbog grijeha ne umanjuje se niti otklanja zbog toga što ljudi koji sada žive nisu krivi za njegov početak.
4. Boga ne treba smatrati suučesnikom u djelima grijeha koje čovjek neprestalno čini, niti ga se može smatrati djelomice odgovornim za opetovanje poroka samo zbog toga što nije povukao svoju održavalučku silu iz svemira. Ako čovjek slobodno izabire da zloupotrebljava neke od svojih divnih darova te da do kraja skvrni svoje sposobnosti, nije za to ispravno kriviti Boga.

Prostor nam ne dopušta pregled različitih filozofskih mišljenja i teorija. Vrijedno je spomenuti mogućnost (to je Augustinovo rješenje) da zlo, pošto je u biti negativno, nema porijeklo u uobičajenom smislu te riječi.

b. *Posljedice pada*

Važno je shvatiti da je ljudska struktura - njegov um, osjećaji i volja - ostalo nepovrijedeno. Padom su čovjekove sposobnosti sigurno uman-

jene ali su glavne karakteristike njegova ustrojstva ostale. Pismo stavlja svoj naglasak na čovjekov *duhovni* gubitak. Ono najvrijednije na što je čovjek izgubio pravo jest njegova sloboda komuniciranja s Bogom. Nebo je, čini se, bilo vrlo blisko prvom čovjeku, i zastor između neba i zemlje nevidljiv i veoma tanak. Čovjekova pobuna poremetila je njegovu moć da komunicira s Bogom. Između njegova potomstva i božanskog bića nastala je prepreka koju samo Krist može otkloniti. Pali čovjek još uvijek ima sposobnost za zajedništvo s Bogom, ali ga ne može ostvariti dok ne primi pomirbu u Kristu i nije "obnovljen" Duhom Svetim. Kao posljedica gubitka tog odnosa prema gore čovjek je postao pljen "zakona grijeha" u svojim udima koji neprestano vrši pritisak nadolje (to se može porebiti sa zakonom sile gravitacije). Čovjek ne može izbjegći njegovu stalnom djelovanju dok ga drugi, jači zakon, zakon Duha ne oslobodi.

Daljnja ograničenja koja je Bog u svojoj providnosti postavio, disciplinirane su naravi, a njihova je namjera uglavnom spriječavanje čovjeka u dalnjem zlu. Među te disciplinarne mjere ubraja se i neprestana borba za opstanak protiv beskompromisnih zakona prirode, poteškoće pri radanju djece, ograničenje trajanja života na nekih sedamdesetak godina, i konačno, fizičko raspadanje. U misaonom životu, to su optužbe savjesti, osjećaj stida i strah od osvete.

Čovjek je, također, lišen "prvotne pravednosti", ili sklada s voljom i namjerama Božjim, iako je još uvijek pod obavezom (sada djelomice disciplinarnom) da bude podložan božanskom zakonu. Stanje pravednosti može se ponovo zadobiti samo po Kristovoj poslušnosti. U Kristu je čovjek oslobođen od osude zakona, a djelovanjem Svetog Duha postepeno biva oslobođen od pokvarenosti grijeha.

c. *Iskonski grijeh*

Objava daje objašnjenje sveopćeg iskustva čovjekove nasljedne sklonosti ka grijehu koja se prije ili kasnije ispolji u svakom djetetu. Pismo kaže da su se posljedice grijeha prenijele na sve ljude, a osobito stalna sklonost ka grijehu o kojoj smo već govorili kao o "zakonu grijeha".

Nemoguće je cijelovito razmotriti probleme ovog najvažnijeg pitanja u granicama ovih proučavanja. Savjetujemo čitateljima da pogledaju neka veća djela kako bi mogli točno razumjeti prirodu čovjekova duho-

vnog stanja. Slijedeće kratke bilješke namjenjene su ukazivanju na nekoliko najvažnijih aspekata tog problema.

1. Nauka Pisma - Odlomci kao što su Post 8,21 i Ps 51,5 ukazuju da od trenutka začeća čovjek posjeduje stalnu sklonost ka grijehu i pobuni protiv božanske volje. Stanje u kojem se čovjek nalazi suprotno je "prvotnoj pravednosti"; on je izgubio moć da postane i ostane pravedan. O tome govori univerzalno iskustvo. Da bi opisali to stanje srednjevjekovni teolozi su upotrebljavali riječ "lišenost" (*deprivare*). Podređenost principu zla koji stalno djeluje jest stanje iskvarenosti (*depravare*). Stanje nedostatka i iskvarenosti prenosi se rođenjem (Iv 3,6; Rim 5,12). Nema dokaza da je itko ikada izbjegavao ovu ljagu osim našeg Gospodina. Pismo nam ne daje nikakva opravdanja za rimokatoličku nauku o bezgrešnom začeću blažene Djevice. Utjelovljenjem našeg Gospodina, i samo u tom slučaju, ovaj je proces bio prekinut tako da je naš Gospodin bio bez grijeha, kao onaj "koji ne okusi grijeha".

To je stanje ujedno i negativno i pozitivno. Gledano s negativne strane, može se reći da je "čovjek daleko otiašao od svoje prvotne pravednosti (tj., u stanju je "nedostatka"); s pozitivne strane, on "je po samoj svojoj prirodi naklonjen k zlu, tako da tijelo želi uвijek protiv duha" (tj., stanje "pokvarenosti" ili posjedovanje stalnog principa zla koji djeluje kao sila koja vuče na dolje).

2. Potpuna pokvarenost - Valja paziti da se ovaj izraz upotrebljava samo u smislu koji su mu prvotno dali teolozi. Nikada se njima nije namjeravalo reći da je čovjek toliko pokvaren da pokvareniji ne može biti, te da je u paloga čovjeka izgubljen svaki trag moralne ispravnosti. Izrazom "potpuna pokvarenost" želi se reći da je gore navedeni princip zla prodro u svaki dio čovjekove prirode te da nema ni jednog njezinog dijela koji postojano može činiti pravedna djela, ili pravedno misliti. To znači da se potpunost odnosi na polje djelovanja principa zla, a ne na stupanj zla u pojedincu. "U nama je sve to (prirodna spoznaja Boga, moć razlikovanja dobra i zla, itd.) potpuno zagadeno na isti način na koji vino koje je potpuno zagadeno i pokvareno gadnim okusom gubi svoj dobar ukus i postaje gorko i opasno. Tako u cijeloj našoj prirodi ne ostaje ni kapi čestitosti. Stoga je očito da moramo biti iznova oblikovani drugim rođenjem" (Calvin). Pokvarenot je potpuna u smislu da ju je bez božanske pomoći nemoguće otkloniti.

3. Neke primjedbe - Različite se primjedbe iznose protiv ove nauke. Možemo dati nekoliko primjera:

(1) Bog ne bi bio pravedan ako bi ljudima davao beznadan početak trke života, a onda ih sudio zbog neuspjeha.

(2) Ova nauka čini Boga izvorom grijeha, pošto je on stvoritelj ljudske prirode, samim tim dakle, grešne prirode.

(3) Ona je u suprotnosti sa čovjekovom "slobodom".

(4) Čovjek je odgovoran samo za voljna djela. Ako je podložan neumitnom zakonu on ne može biti pravedan.

U pregledu ovih i svih sličnih poteškoća čitatelja savjetujemo da dobro pazi kako upotrebljava pojedine izraze. Na primje, u (2) riječ "priroda" upotrebljena je u dva smisla. Bog jest stvoritelj prirode u smislu njene biti, ali on nije stvoritelj naše sadašnje sklonosti k zlu osim utoliko što je on stvoritelj čovjekove slobode. Zbog toga što nije uništio čovjekovu moć rasplodivanja, njega se ne može smatrati aktivnim izvorom svih izopačenosti čovječanstva! Savjetovali bismo čitatelja na pažljivo razmatranje toga gdje Pismo stavlja naglasak u takvim problemima. Problemi (3) i (4), naglašavaju čovjekova ograničenja. Valja shvatiti da su sva stvorena nužno ograničena. Andeli, na primjer, djeluju "slobodno", ali pod stalnim zakonom pravednosti. Da nisu bili "slobodni" ni jedan ne bi pao. Pismo, s druge strane, stavlja naglasak na čovjekovu *slobodu* da izabere Krista ako to želi. "A ovo je taj sud: Svetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost" (Iv 3,19). Ništa ne može ispričati čovjeka koji namjerno odbija Krista. Sličan je moralni izbor dat ljudima koji nemaju "posebne" objave (usp. Dj 17,27.30; Rim 1,19-25; 2,14.15). Pismo ne smatra da je čovjekova pokvarenost oprečna njegovoj odgovornosti.

Proučavatelja savjetujemo na pažljivo razmatranje nekih problema izvan domena striktnе teologije prije nego što si dozvoli prebrzo generaliziranje o predmetu "slobodne volje". Riječ sloboda upotrebljava se s različitim značenjem. Često naprosto označava odsustvo vanjskog ograničenja. Pijanica slobodno piće (ako ga tko nije natjerao da nešto popije). Sloboda ponekad znači sposobnost kontroliranja nagona. Čovjek djeluje slobodno kada ne mari za unutrašnje porive. Usko vezano uz ovo posljednje značenje, sloboda se ponekad poistovjećuje s pokoravanjem vlastitom razumu. Govorimo o čovjeku "zasljepljenom strašeu", itd. Svi su ljudi racionalni, ipak nitko uvijek ne djeluje savršeno racionalno. Ovaj etički problem ide paralelno s teološkim problemom istočnog grijeha.

Psihologija uzima u razmatranje i čovjekovu "povijest". Psihoanaliza objašnjava neracionalna djela podsvjesnim nagonima. Naslijedem i

okolinom objašnjavaju se mnoga od naših najjednostavnijih i naizgled najslobodnijih djela. "Dobro ponašanje" djelomice je rezultat tradicija, a djelomice proizvod samo-discipline. Tako u odnosu na primjedbu (1) pitamo: "Što da uzmemo za početak?" Ljudi nisu nepovezane, nepovijesne jedinke. Nema lakšeg (niti prevarnijeg) puta nego razdvojiti osobu i prirodu pojedinca, smatrajući da je osoba "slobodna" a priroda povjesno uvjetovana. Loša je to kako teologija tako i psihologija.

Problem slobode usredotočen je oko pitanja: "Možemo li govoriti o slobodi ograničenog bića a da nema mogućnosti moralno pogrešnog izbora? Ukoliko pogriješi, koje bi bile posljedice?" Problem primjedbe (4) je: "Možemo li izolirati djelo od njegove povijesti te ga smatrati voljnim, nepovezanim s prethodnim moralnim stanjem? Ako ne, kako shvatiti riječ voljno?" Čini se da riječ voljno mora označavati slobodan izražaj pojedinca u nekom datom momentu; njegova priroda i povijest zbiljski su elementi njegova izbora. Izbor je slobodan ali ne i neuvjetovan. Ukoliko ovo nije točno, svi su pokušaji psihologije uzaludni, a odgoj besmislen.

Često se napominjalo - a tome se nije pridavalo dovoljno pažnje - kako poteškoće koje suvremeni čovjek ima u vezi sudjelovanja pojedinca u sudbini cijelog roda nisu nužne ako se obrati pažnja na slijedeće: Bog je kao osnov ljudskog života mogao uzeti pojedinca ili zajednicu. U svojoj je mudrosti izabrao zajednicu te povezao ljudi. To je u mnogim slučajevima - mora se priznati - služilo na njihovo zajedničko dobro. Kada se grijeh pojavio, Bog nije mogao zaustaviti prenošenje grijeha ljudskoga roda, a da ne uništi ljudski rod u potpunosti.

Nije se, s druge strane, razmišljalo dovoljno o tome kako je križ Kristov spasio čovjeka od potpune pogibli. Posredničkim i iskupiteljskim djelom Krista stalno se podiže pali ljudski rod. Bog, koji se drugačije odnosi prema vremenu, mogao je primijeniti zasluge križa kako prije tako i poslije samoga događaja (Rim 3,24-26; 5,6.8.12-19). Indirektno svi ljudi imaju koristi od poslušnosti "posljednjeg Adama"; njezinu otkupiteljsku vrijednost, međutim, proživljavaju samo oni koji se, počinivši grijeh, odriču neposlušnosti te prignu uho k Evandelju. Valja naglasiti: kao što je ljudski život organiziran kao zajedništvo, *isto tako* od poslušnosti "drugog Adama" imaju koristi svi koji ga kao takovog prihvate. Ako se ne slažemo s jednim, i drugo moramo ispustiti. K tomu, pokajniku koji priznaje Krista obećaje se sve što je mogao imati Adam i cijeli ljudski rod da nije izgubio svoju prvotnu pravednost. Da nema biblijskog izvještaja o padu, netko je rekao, bili bismo primorani da nešto takvog izmislimo kako bismo objasnili ljudsku povijest.

d. Pelagianizam i druge različite teorije

Vrijedno je spomenuti nekoliko glavnih različitih gledišta:

1. U prvom dijelu petog stoljeća. Pelagije je razvio učenje koje se radikalno razlikovalo od shvaćanja koje je do tada bilo prihvaćeno u Crkvi. Tvrđio je kako Bog ne može pravedno tražiti od čovjeka više nego što bi čovjek mogao u ma koje vrijeme učiniti. Bit je njegova učenja kako je obaveza srazmjerna sposobnosti da se učini. "Ako trebam, mogu." Slijedi kratki sažetak glavnih točaka Pelagijske shvaćanja:

(1) Ljudska je sloboda takva da čovjek ima potpunu moć da u bilo kojem trenutku izabere između dobra i zla te čini dobro ako to želi. Grijeh se, dakle, sastoji u namjernom i, reklo bi se, trenutnom izboru zla.

(2) Nema nasljednog grijeha; ljudi se rađaju u stanju u kojem je bio Adam prije svog pada.

(3) Adam je bio stvoren smrtan i on bi u svakom slučaju umro. Njegov je grijeh utjecao samo na njega.

(4) Ljudi, ako to žele, mogu živjeti bez grijeha; neki su to i učinili i to bez nadnaravnog utjecaja Krista i Duha Svetoga. Međutim, Pelagije je priznavao snagu sklonosti k zlu.

Implikacije ovog učenja konačno vode suočavanju prirode grijeha na slijed izoliranih djela pobune (koja nisu povezana s onim što je prethodilo niti s onim što slijedi), te niječanju apsolutne nužnosti božanske milosti u čovjekovu otkupljenju.

Ukratko, protiv Pelagijske nauke govori:

(1) zajedničko iskustvo ljudi koje ukazuje da znaju kako trebaju savršeno ljubiti Boga te da im je česta želja činiti ono što je ispravno, ali usprkos toga oni stalno zakazuju u obje te stvari;

(2) moralna priroda ljudi koji znaju da su njihove misli glavni izvor nevolje: oni su žrtve zavisti, mržnje, zlobe i ponosa i nad tim nemaju vlasti;

(3) čovjekovo iskustvo da se sloboda i sposobnost izvršavanja ne podudaraju;

(4) Riječ Božja koja se jasno suprotstavlja takvoj nauci i kategorički izjavljuje kako je Adamov grijeh imao utjecaja na sve ljude te da je stoga milost Božja nužna.

Augustin je Pelagijsku teoriju odgovorio jasno definiranom naravi grijeha i snažnim naglaskom na nužnost Kristova djela za čovjekovo obnovljenje. Augustin je naučavao da je grijeh - a njegova je bit, prema Augustinu ne-pokornost zakonu moralnog dobra - po svojoj naravi negacija, te da zbog toga nije nužan. On je takođe postavio tradicionalnu nauku naslijedne pokvarenosti i nužnosti božanske milosti.

2. Postoji izrazita razlika rimokatoličkog i protestantskog učenja o tom predmetu. Prvo je u praksi semi-pelagijsko (iako je Tridentski koncil osudio pelagijanstvo). U odlukama Tridentskog koncila nema unutarnje dosljednosti, ali je vrijedno iznijeti sljedeći sažetak:

(1) Posljedice pada bile su gubitak pravtne pravednosti, ograničenja fizičke prirode koja se prenose, i duhovna smrt (nije pobliže definirana).

(2) Posljedice se pravtognog grijeha prenose na svako dijete, a mogu se otkloniti samo po Kristu milošću krštenja.

(3) Krštenje ne otpušta samo krivicu nego utječe i na iskonski grijeh. Želja za grijesnjem (*concupiscentia*) otaje i poslije krštenja, no ona kao takva nije grijeh, ali može rezultirati grijehom. Ovdje naglasak je na krijeponi Crkvenog krštenja.

Protestantski su teolozi jako naglašavali kako u čovjeku postoji i princip zla te se sam čovjek ne može otrgnuti od grijeha; jedino Božja milost može ostvariti čovjekovo spasenje. Oni su poistovjetili želju za grijehom (*concupiscentia*) s iskonskim grijehom te smatraju kako grijeh zadire u samu narav čovjeka bio on kršten ili ne. Reformatori su naučavali da je, kao posljedica Adamova pada, svaki čovjek ne samo lišen pravtne pravednosti nego i da u njemu djeluje princip zla koji u njemu proizvodi pobunu protiv Boga.

3. U novije vrijeme pojavilo se više teorija. Većina su od njih preinčavanje ranijih teorija u pokušaju riješavanja filozofskih poteškoća o kojima se raspravljalo u srednjem vijeku. Njih spominjemo da bi se proučavatelj mogao čuvati svakog učenja koje potcenjuje ozbiljnu prirodu grijeha. Netko je dobro rekao da je iskodište mnogih hereza nepravilno shvaćanje grijeha i njegovih dalekosežnih posljedica. Suvremena je psihologija, kako se naučava i prakticira od mnogih, sklona niječanju samih činjenica grijeha te hoće otkloniti čovjekovu odgovornost na osnovu, npr., poremećaja endokrinskih žljezdi. No čini se da oni koji tako opovrgavaju stvarnost grijeha zaboravljaju kako je u konačnici ljudski grijeh uzrok nenormalnosti i poremećaja. Njihove se tvrdnje tiču pitanja odgovornosti samo u ograničenom broju slučajeva.

CITATI

1. Krajnje se porijeklo zla ne opisuje u Pismu niti se pokušava riješiti tajnu zašto je Bog dozvolio čovjekov prvi grijeh. Zamijeti pažljivo da Iz 45,7 ukazuje kako je Bog odredio posljedice grijeha, a ne sam grijeh. Pismo počinje govoreći o zlobnom stavu sotone prema Bogu i prema Božjem posljednjem stvorenju - čovjeku. Vidi Pos 3,1-7; Iz 14,12-15; Ez 28,12-19; Iv 8,44; 1 Kor 11,3; Otk 12,9.

2. *Posljedice pada* - Post 3,14-19; usp. razvoj mnogih poroka u Post 6, i 9,19; Job 14,1-10; Ps 90,5-12; Rim 3,10-18; 5,12-21; 7,5-24; 8,10.19-22; 1 Tim 2,13-15; Jak 4,14.

3. *Iskonski grijeh* - Post 5,3 (N. B. "njemu (a ne Bogu sličan"); 6,5.12.13; 8,21; Job 15,14-16; Ps 14,1-3; 51,5; 143,2; Jr 17,9; Mt 7,16; 12,33-35; Mk 7,20-23; Rim 1,18-3,32; 8,7,8; 1 Kor 15,22; Gal 3,10; Ef 2,1-3; 4,18.19; 1 Iv 3,8.

PITANJA

1. *Vjeruješ li da je Sotona osoba? Ako ne, možeš li dati neko drugo zadovoljavajuće objašnjenje za porijeklo zla i njegovu prisutnost svugdje u svijetu? Objasni zašto smatraš to svoje objašnjenje zadovoljavajućim.*

2. *Nabroji promjene koje su se dogodile kod pada (a) u odnosu između Boga i čovjeka, (b) čovjeka i čovjeka, (c) čovjeka i stvorenja.*

3. *Definiraj značenje izraza "potpuna pokvarenost" u njegovom teološkom smislu. Možeš li tu misao izraziti boljim izrazom?*

4. *"Odvojenje od Boga samo je po sebi dovoljna kazna za grijeh" Prokomentiraj ovu izjavu.*

3. PRIRODA I USTALJIVANJE GRIJEHA

a. *Priroda grijeha*

Valja imati na umu kako je Biblija "izvještaj otkupljenja", a ne udžbenik o grijehu. Otuda i oskudnost preciznih definicija. Biblija gleda na grijeh kao na voljnu neposlušnost božanskoj volji, ili, drugim riječima, on je, u krajnjoj liniji, djelo ili stav namjerne pobune protiv Boga. U

grijehu se čovjek odmeće od Boga, a okreće se samom sebi, postaje, kako je to Luther lijepo rekao, *incurvatus in se* - uvijen poput srpa, u sebe samoga. Grijeh prema tome, kako je to Augustin rekao, ima dva aspekta: on je *motus aversionis a deo* (odvraćanje od Boga) i (2) *motus conversionis ad creaturam* (okretanje stvorenju). Grijeh se samim time može shvatiti i kao narušavanje saveza između Boga i njegova naroda. To znači da je on u biti nevjera (Luther).

Narav grijeha kao pobune protiv Boga otkriva se ponajviše u čovjekovu stavu do Isusa Krista u kojem je Bog postao čovjekom. "Od Betlehema do križa on je bio napušten od svijeta koji ga je okruživao, odbacivan, izrugivan i konačno optužen, osuden i razapet. Takav je čovjekov napad na njega, na samoga Boga. Ovdje se otkriva čovjekova pobuna protiv Boga. Božjeg se Sina odbacuje" (Barth). Narav je grijeha najbolje izražena riječima zlih vinogradara: "Ovo je baštinik! Hajdemo ga ubiti i imat ćemo baštinu njegovu" (Mt 21,38).

Grijeh je primarno pobuna protiv Boga ili nevjera. Grijeh je, također, (kako se to naglašavalo tijekom čitave povijesti teologije) prekršaj vječnoga zakona (*lex aeterna*) shvaćenog ili kao prirodni zakon (*lex naturalis*) ili moralni zakon (*lex moralis*).

U tom smislu on znači "neuspjeh da se dostigne propisana norma", "samovolja", "bezakonje" (kako u smislu aktivnog suprotstavljanja zakonu, tako i u smislu njegova zanemarivanja). Uzima se za gotovo da čovjek posjeduje osobnost i pretpostavlja se da on shvaća ono što se od njega zahtijeva te njegova odgovornost koja ovisi o njegovoj slobodi. Riječ "grijeh" treba razlikovati od riječi "zlo". Zlo može postojati i osim ljudske odgovornosti za njega, ali je grijeh povezan s htijenjem pojedinaca ili cijelih nacija. S tim u vezi se grijeh ima smatrati kao voljno odvojenje od Boga.

Razmatrajući kako Bog gleda na grijeh moramo razlikovati dva aspekta. U odnosu na Božju prirodu on je nesvetost, a u odnosu na njegovu moralnu vladavinu on je izravna neposlušnost božanskom zakonu. Sto se tiče Božjih zahtijeva, čovjek je stvoren kao moralno biće i on je univerzalno svjestan te činjenice. On je, na primjer, kako iz vlastitog opažanja tako i iz božanske objave potpuno svjestan da je pod Božjim zakonom. Čovjek je, također, svjestan da je odgovoran poslušati; i njegova savjest stalno svjedoči o njegovoj dužnosti poslušnosti. Čovjekova krivnja se izražava kroz njegovu volju. Stoga je, u odnosu na Božju vladavinu, grijeh u konačnici odbijanje čovjekove volje podređivanja božanskim

zahtijevima. Mora se ipak zamijetiti, kako u odnosu do samog Boga, grijeh postoji u čovjekovu umu i srcu. Ljudska priroda je grešna i ta grešna priroda se izražava u izvanjskim djelima (Mt 15,18).

b. Opseg grijeha

Kao što smo već napomenuli, Pismo kaže da svaki pojedinac sudjeluje u grijehu. Naš je Gospodin jedini izuzetak zbog svoga nadnaravnog rođenja. Naglasiti ćemo da ne učestvuje samo svaki pojedinac u grijehu, nego da je njima zahvaćen svaki dio prirode pojedinca. Zajedno s ljudskim karakteristikama na svakog se prenosi i grešna priroda, uljučujući podložnost posljedicama ljudskog grijeha i principa zla ("zakon grijeha") koji beskompromisno djeluje u suprotnosti zahtijevima božanskog Zakona.

Primjedbi da ovo nije gledište starozavjetnih pisaca, nego da je to isključivo Pavlova ideja, jasno se suprotstavljaju slijedeći starozavjetni odlomci Post 6,12; Job 25,4; Ps 51,5. Do ovog su gledišta, također došli i kasniji židovski pisci prije nastanka Novog zavjeta.

c. Grijeh i pojedinac

Osoba je palog čovjeka u neskladu. Osjećanja, um i volja koji bi trebali biti savršeno uravnoveženi i usmjereni ka čovjekovu najvišem dobru, stalno se nalaze u stanju konflikta. Najštetnije od svega je izdizanje nižih čulnih dijelova njegove prirode iznad viših i duhovnih.

On zna i slaže se s dobrim, a ipak stalno čini zlo koje mrzi (vidi Rim 6 i 7). Drugim riječima, "iskonski grijeh" je korijen stvarnog grijeha koji se manifestira u opetovnim djelima pojedinca.

CITATI

1. *Grijeh je primarno "pobuna"* - Jr 44,4; Dn 9,5.6.10.11; Rim 8,7; 1 Iv 3,4. Za druge vidove grijeha vidi Mt 15,18; Rim 14,23; Heb 3,13; Jak 4,17; 1 Iv 2,16. Da je on također neumoljivi princip zla može se zaključiti iz Rim 6,6; 7,17.23.

PITANJA

1. Koji su sve čimbenici bili prisutni u prvom činu grijeha? Što je srž prvoga grijeha? Usp. Iv 8,44; 2 Kor 11,3; 1 Tim 2,14; Jak 1,14.15; 1 Iv 2,16.
2. Prouči učenje o prirodi grijeha u (1) Petoknjižju, (2) Psalmima, (3) stavu Gospodina prema grešnicima, (4) nauci Pavla i Ivana.
3. Klasificiraj definicije i izraze kojima se u Pismu opisuje grijeh.
4. Da li je ispravno reći djeci da su "grešnici". Ukoliko je tvoj odgovor negativan, navedi razloge za njega i preciziraj što ih se treba poučavati o tome zašto čine pogreške?

4. KRIVICA I KAZNA

a. Priroda krivice

Često se stavlja primjedba da nije pravedno što Bog uračunava kako krivicu pojedincu koji nije svojom voljom rođen na svijet i koji je svoj život počeo sa sklonosću ka grijhu za koji se smatra krivim. Drugi (ne uzimajući u obzir prirodu krivice) idu i dalje te protestiraju da nikako nije u redu da pravedni Bog pripisuje Adamovu krivicu svakom pojedincu.

Moramo oprezno razlikovati između krivice za pojedino djelo i krivice koja rezultira iz zajedničke odgovornosti. U našoj se svakodnevničko često događa da jedan čovjek bude odgovoran za pogreške drugoga. Bog danas ne sudi ni jednog čovjeka za krivicu pojedinog Adamova čina ali, ako je Adam začetnik cijelog roda, razložno je pretpostaviti zajedničku odgovornost za prvo djelo grijeha. Dio je samog podrijetla ljudskog roda da čovjek, dolazeći u svijet oklanjan ranjom pobunom, nije samo pasivno uključen u krivicu, nego i sam od početka svog svjesnog postojanja aktivno prihvata stav pobune.

Kao što se "iskonski grijeh" prenosi na svakog pojedinca, tako se, imlicira Pismo, "iskonska krivica" računa kod Boga. Nema grijeha bez njemu odgovarajuće krivice. Čitatelj treba pažljivo razmotriti učinak Kristova otkupljenja. Nasljeđivanje "iskonskog grijeha" se, na primjer, preduhiće darivanjem "nove prirode"; "iskonska krivica" se predusreće "otpuštenjem" grijeha na osnovu žrtvene smrti Gospodina. Ova su dva principa

usko povezana. Kao što po Adamu na ljude dolaze grijeh i krivica, tako po Kristu, novoj glavi čovječanstva, dobijamo oproštenje i pravednost.

Konačno, čovjek je vječno osuđen samo za svoj vlastiti grijeh. Bog je spojio stvarni grijeh s krivicom. Ljudi su sami sebi namjerno izabrali grijeh. Oni koji su čuli Evanelje nemaju isprike pošto su namjerno odbili ponuđeni oprost.²

b. Savjest

Poseban mali odjeljak posvećujemo predmetu savjesti.

Savjest je jednostavno procjenitelj koji nam svjedoči o stupnju našeg sklada s božanskim zakonom (Rim 2,15). U čovjeku koji je stvoren na Božju sliku utisnut je određeni princip koji ga potiče na stalnu poslušnost božanskom zakonu.

Taj princip u sebi ne sadrži snagu koja bi čovjeku pomogla da posluša, no on ostavlja čovjeka bez isprike za to što ne shvaća narav svojih djela, te u toj mjeri, povećava njegovu odgovornost.

Ali savjest procjenjuje samo na osnovu činjenica pred sobom. U tom se smislu savjest može razvijati.

c. Pravednost kazne

Kazna je neizbjježna posljedica grijeha. Božanska kazna u sebi nema ničega osvetničkoga. Svrha je kazne obrana Boga kao zakonodavca. U izvesnoj mjeri tako je to i s kaznom koju propisuje ljudski zakonodavac. Čovjek je namjerno izabrao da se grijehom odvoji od Boga; Bog je sa svoje strane pravedan u odvajanju od grešnog čovjeka.

Biblija spominje neke oblike "sudskih postupaka" (na primjer, u slučaju kršćana) koji se označavaju kao "kar" ili "stega". Svrha je toga da se pojedinca dovede do pokajanja i obnovljenja.

Ali u slučaju grijeha i krivice čovječanstva Bog se nepromjenljivo suprotstavlja "svakoj bezbožnosti i nepravednosti ljudi". Da bi se obranila pravednost Božjeg Zakona kazna za grijeh je duhovna smrt.

CITATI

1. *Priroda krivice* - Iz 9,27; Iz 6,5; Rim 1,18-23.32; 3,4-20; 5,16.18; Jak 1,13-15.

2. *Savjest* - Rim 2,14.15; 9,1; 13,5; 1 Kor 8,7.12; 1 Tim 4,2; Heb 9,9.14; 1 Pt 3,16.21; 1 Iv 3,19-21.

3. *Pravednost kazne* - Post 18,25; 2 Ljet 36,15-17; Neh 9,33-35; Ps 1,4-6; Job 8,3.4; Prop 8,11-13; Mal 3,18; Mat 10,15; Lk 12,47.48; 23,40.41; Rim 2,1-16; 3,9; 12,19; Jak 4,12.

PITANJA

1. *Što je savjest i od kuda ona potječe? Da li je ona samo proizvod odgoja?*

2. *Kako su medusobno povezani savjest i krivica? Prodiskutiraj, na primjer, uobičajeni izraz "otupjela savjest". Da li savjest može pogriješiti (kako u negativnom tako u pozitivnom smislu)?*

3. *Kako se svetopisamsko shvaćanje čovjeka kao slobodnog bića odnosi do njegove krivice?*

BIBLIOGRAFIJA

O. Hallesby, *Conscience*, IVF, 1950.

C. A. Pierce, *Conscience in the New Testament*, SCM Press, 1955.

5. BOŽJI VJEĆNI NAUM I ČOVJEKOVA SLOBODNA VOLJA

a. Priroda nauma

Vjeru ništa jače ne učvršćuje nego li uvjerenje da Bog djeluje prema svom naumu. Svaki pojedini kršćanin je odgovoran učiniti sve što je u njegovoj moći za širenje Evanelja te raditi za interes Crkve, kako u njoj samoj tako i u svijetu, no on ipak, u krajnjoj liniji nije odgovoran za

rezultate. Čovjek je dužan dati sve od sebe, no Bog suvereno ostvaruje svoje vječne naume.

Krajnji je Božji cilj da njegov Sin bude vrhovni u svemiru, da "uglavu u Kristu sve - na nebesima i na zemlji", "da u svemu bude Prvak". Za ostvarenje tog plana bio je neophodan Kristov križ. Skladno tom Božjem naumu koji se ostvaruje po Božjoj sveobuhvatnoj ljubavi, neposredni je Božji naum da svi oni koji prime Krista budu "suobličeni slici Sina njegova". Valja uočiti da to nikad nije bilo izraženo kao "plan otkupljenja cijelog ljudskog roda". S druge strane, Biblija nam ne govori niti da je Bog odlučio apsolutno uništenje i vječnu propast ikojeg čovjeka. Pojam apsolutne odluke (decretum) se često pogrešno shvaća. Božja odluka nije izolirana, odvojena od uvjetovanosti života i bivanja u kome se ljudi nalaze. U Božji naum uključena su kako sredstva tako i cilj. Međutim, postoji plan spasenja za pojedinca. Tek u svezi s time i sa udjelom našeg Gospodina u ostvarenju Božje vječne namisli, u Pismu nam se otkriva kako je Bog predodredio da će svi koji prime Krista biti njemu nalik (Rim 8,29.30). Pismo ne govori više od toga.

b. Božje izabranje i Savez

Puno se lutalo i bilo je isuviše izlišnih polemika na strani teologa i filozofa o predmetu Božjeg izbora po milosti. Ovdje je posebno potrebno prionuti uz ono što kaže Pismo i izbjegavati kušnji da se stvari cijelovita filozofska shema. Indukcijom možemo iz Pisma postići slijedeće.

1. Prijе ljudske povijesti, kako nas uči objava, postojaо je u Trojstvu naum otkupljenja.

2. Njegova točna narav nije nam objavljena. Govori nam se da je postojala "volja Očeva", čijeg se izvršenja prihvatio Sin i čije detalje je trebao sprovesti u djelu Sveti Duh.

3. Tajanstveni odnosi između osoba Trojstva omogućili su da svaka osoba uzme određeni dio u spasenju ljudi. Otac je začetnik plana; Sin koji je rođen od Oca, ostvaruje njegovu otkupiteljsku volju; Duh koji ishodi iz Oca i Sina sprovodi u djelu njihovu volju i s njima je ujedinjen u cilju otkupljenja. U odnosu prema ljudima, Otac je odredio otkupljenje palih ljudi, a kao sredstvo da se to postigne odredio je pomirbenu žrtvu na Golgoti, te se pobrinuo da se to ostvari u srcima ljudi.

Govoreći prvo općenito o savezu, a onda o pojedinцу koji od njega ima koristi, treba uočiti točno kako je savez opisan. Savezi s Adamom,

Nojom i Abrahamom pomažu nam da bolje sagledamo najvažniji savez, i putove koji do njega vode. Govori nam se kako je on bio čuvan u tajnosti do "punine vremena" kada je Krist otkriven kao njegov posrednik i jamac. Taj je savez bio učinjen između Oca i Sina, što će reći, bio je učinjen "za nas" jer nismo mogli držati svoj dio ugovora između Boga i čovjeka. Jedna od glavnih "klauzula" u savezu obećaje nam da će čovjek u Kristu biti uzdignut do stanja puno višeg od onoga kojeg je Adam imao prije nego što je bio pao. Upravo na to je Bog *predodredio* čovjeka u Kristu; ne da čovjeka vrati u zemaljski raj, nego da ga stvori na "sliku" božanskog Sina.

Riječ "predodređenje", također označava i odnos prema pojedincima koji vjeruju te božansko upravljanje njihovih koraka koji će dovesti do toga da prihvate Krista. Riječ "izabranje" govori o tome još jasnije. Drugim riječima, "izabranje" je poseban vid "predodređenja" koje se odnosi na one koji su odabrani da u njegovu ispunjenju uživaju. Novi zavjet upotrebljava izraz "izabranici" za one koji su bili prosvjetljeni te su svojom nesumnjivom privrženošću Kristu i drugačijim načinom života odvojeni od onih oko sebe. Ali nam se za njih kaže da su u Krisut bili izabrani prije postanka svijeta, dakle da su bili predodređeni.

Glavni problemi javljaju se u svezi Očeva izbora po milosti. Svi se slažu kako su vjera i pokajanje nužni za spasenje pojedinca, kako je Krist jedini put po kojemu nam Bog daruje otkup. Svi se slažu kako je svetost života neophodna kod otkupljenika, kako čovjek ne može sam sebi pomoći te mu je potreban doticaj Duha Svetog koji će ga osvijetliti i osnažiti. Svi se, također, slažu kako poslije obraćenja otkupljeni i posvećena osoba obično postaje svjesna da njeno obraćenje nije bila slučajnost. Čovjek otkrije da Bog ima plan za njegov život te je ispunjen zahvalnošću što mu je dozvoljeno biti među otkupljenima.

Ali neslaganja nastaju po pitanju osnove za čovjekovo izabranje. Za neke da izbora dolazi zbog toga što je Bog predvidio njihovu potencijalnu vjeru i činjenicu da će se okrenuti k njemu kada budu čuli Evangelje. U tom slučaju "izabranje" potvrđuje i osigurava njihov odaziv Bogu, a posljedica toga je predodređena suobličenost Kristu. Drugima je njihov odaziv vjere te okretanje k Bogu rezultat Božjeg prethodnog izbora po milosti koja ih je tražila te unaprijed učinila njihovu volju sklonom da se odazovu njegovu pozivu.

U prvom je slučaju teško vidjeti zašto se uopće upotrebljava riječ "izabranje"; u drugom slučaju nekim se čini da je Božje izabranje proizvoljno te da se ljudska slobodna volja ne uzima ozbiljno.

Istina je da Pismo uči kako bi bilo pravedno i ispravno da Bog s onim što je njegovo učini što mu je drago, no cijelo je Pismo protiv takve Božje okrutne proizvoljnosti, koja ne bi uzimala ozbiljno čovjekovu slobodnu volju.

Umjereno kalvinističko gledište izgleda najsuglasnije s Pismom. Da bi Krist mogao biti predstavljen s otkupljenom Crkvom kada bude objavljen kao vrhovni u svemiru, Bog je odredio da budu izabrani makar neki iz mase ljudi koji su namjernom pobunom protiv Boga izgubili svako pravo na milost. Ovo sabiranje "izabranih" odjelotvoreno je predodređenim "djelotvornim pozvanjem". Koga će sve njegov izbor po milosti obuhvatiti, pravedna osnova njegovog izbora te mnogi drugi srodni problemi nisu nam otkriveni. Pismo nam, ipak, daje do znanja kako ni jedan čovjek koji se nade izvan kruga saveza nije bio spriječen Božjim izborom po milosti doći Kristu.

Božji izbor po milosti koji kontrolira i preusmjerava tvrdoglavu čovjekovu volju ne može umanjiti prvotnu odgovornost stecenu pobunom ili stavom koji je nakon nje uslijedio. Čovjekova odgovornost ostaje ista kakva je uvijek bila.

Milost pobjeđuje duh pobune te okreće dušu prema Bogu. Krivica zbog pobune ostaje, te se čovjeku sudi tamo gdje milost ne djeluje.

c. Neka upozorenja

Ni objava ni filozofija ne nude potpuno objašnjenje tog problema, a filozofija je, u nastojanju dati uniformni sistem, često davala najnevjerljivija i najkonfliktivnija objašnjenja. Ima pojedinih točaka u kršćanskoj doktrini gdje su "smjerni agnosticizam" te iskreni pokušaji da se ostane vjeran biblijskom izvještaju, mnogo bolji od logički uskladijenih shema. U pokušaju da utvrđivanja kako Bog djeluje naši umovi neprestano zakazuju. Iskreni čitatelj koji pokušava ispitati dubine ovog predmeta dobro će uraditi ako se bude držao slijedećih upozorenja:

1. Ovo učenje, slično drugim učenjima, ne daje se u Pismu *in vacuo*. Ono se ne iznosi kao apstraktni problem, nego je u uskoj vezi s Božjom dobrotom i grijehom stvorenja.

2. Pismo nam ne daje naslutiti da Bog stvorenjima silom nameće svoju volju. Čovjeka se uvijek smatra slobodnim.

3. Pitanju božanskog izbora Biblia pristupa s namjerom da se očuvaju odredene istine - npr., da čovjek nikada ne može zaslužiti Božju mislost.

4. Pitanje Božjeg izbora samo je dio nauke o spasenju. Ono se ne može upotrijebiti kao isprika za voljni grijeh.

5. Kršćanski propovjednik (kojemu konkretni Božji izbori nisu poznati) odgovoran je pozivati svakoga da se pomiri s Bogom. Kršćanin treba biti "kalvinista na svojim koljenima, a arminijanac pri radu". I kršćani i nekršćani imaju podjednaku odgovornost, prvi na poticanje Širenja Evandelja po svijetu, a drugi na odaziv poruci.

6. Otkupljenje je učinjeno za cijeli svijet te svi trebaju biti pozvani u njemu sudjelovati. Propovjednik ne smije lišiti nikoga te prednosti.

7. Pismo implicira da je onaj tko potvrdi svoje "izabranje" svesrdnim prihvaćanjem Krista, vječno siguran. Pa ipak, ono obiluje ozbiljnim upozorenjima protiv uobraženosti i olakog shvaćanja grijeha.

8. Što više ovom problemu prilazimo iz osobnog zajedništva s Bogom, to nas manje uznemiruju različite poteškoće povezane s određenim njegovim aspektima. *Solvitur ambulando cum Deo*.

d. Povijesni pregled učenja

Prostor nam omogućuje spomenuti samo neke glavne pravce koji su se pojavili tijekom povijesti Crkve. Dobro je imati na umu kako se ovaj problem ne ograničava samo na kršćanstvo. Učenje stoika, na primjer, rezultira u ekstremnim oblicima fatalizma. Tako je i sa učenjem farizeja i nekih nekršćanskih religija (npr. islama).

1. *Do godine 350.* - Rani Oci više puta spominju ovaj problem, uglavnom da bi suzbili fatalizam pogana ili gore spomenuta židovska gledišta. Nema sustavnoga predočavanja problema.

2. *Od 350. do 600.* - U borbi protiv pelagijanske hereze koja je prenaglasila čovjekovu moć samoodlučivanja sve do nijekanja prvotnog grijeha, Augustin je prvi pristupio tom predmetu na cijelovitiji način, te razvio shvaćanje koje stavlja snažan naglasak na nužnosti božanske milosti. Bog je apsolutno nezavisan - to je najbitnija točka njegova učenja - te je svaka svetost koju mi imamo rezultat Božje prethodne namisli i njegova djela u našu korist. U svezi nepreporodenih, on je naučavao da ih

je Bog jednostavno osstavio posljedicama njihovih grijeha. Latinska je Crkva postala uglavnom augustinijanska dok je grčka Crkva ostavila problem nedorečenim, inzistirajući je kako na čovjekovoj slobodi tako i na Božjoj milosti, no bez ozbiljnog pokušaja da se ove dvije strane stave u odnos.

3. Od 600. do 1500. - Srednjovjekovni teolozi bili su većinom augustinjanci. Međutim, nekoliko ih je bilo sklonog pelagijanstvu.

4. Vrijeme reformacije - Na Tridentskom koncilu rimokatolička Crkva pokazala je tendenciju ka napuštanju augustinijanskog gledišta, mada to nije otvoreno izrazila. Ova je tendencija nadalje bila naglašena uspjehom Isusovaca u zatiranju spisa jansenističke škole u Francuskoj. Katolička crkva nije zvanično prihvatile ni jedno učenje, te tolerira kako molinički motrište da je dar Božje milosti dan u svjetlu Božjega predznanja slobodne ljudske suradnje, tako i strože tomističko gledište, premda ono nije ni približno toliko strogo kao kalvinističko.

Reformatori nisu bili po ovom pitanju u potpunosti složni, ali su uglavnom bili uvjereni augustinijanci. Taj je predmet među reformatorima postao važan pojavom Calvinove knjige *Institutio religionis Christianae*. Ovo značajno djelo možda je najlogičnije od svih spisa reformacije. Calvin je, pogotovo u oprečnoj obrani svog sustava od napadača, stavio naglasak na božanski suverenitet. Njegovi su kasniji manje sposobni sljedbenici odlazili u krajnosti, no on sam nije bio za to kriv. Calvin je bio logični augustinjanac. Njegovi su sljedbenici razvili u nauku suvereniteta božanske milosti protiv koje su reagirali teolozi kasnijih generacija. Naglasak na nauci o suverenitetu božanske milosti bio je dio protestantskog pridavanja važnosti duhovnoj i praktičnoj vjeri, oslobođenoj okova svećenstva. Engleski su reformatori bili ono što bi mi danas nazvali kalvinistima.

5. Od reformacije do danas - Na početku sedamnaestog stoljeća neki su teolozi reagirali protiv ekstremnih gledišta nekih Calvinovih sljedbenika. Ne slažući se s Calvinovom determinističkom logikom, nizozemski je teolog i profesor u Leydenu Arminije (1560-1609), naglasio usuglašenost Božje suverenosti sa čovjekovom slobodnom voljom. Učesnicima Dortskega sinoda koji su ga osudili, učinilo se da previše naglašava slobodu čovjekove volje da odredi svoj odnos prema božanskom namislu. Arminijanizam je imao utjecaja na Wesleya, a preko metodizma i na pentekostalnu teologiju, koja je uglavnom arminijanska.

U mnogim se crkvama augustinijanizam (kalvinizam) natječe za premoć s arminijanizmom, a ponegdje i s nekim oblicima semi-pelagijanizma. Kod drugih prevladava jedno gledište. Prezbiterijanske crkve su, na primjer, uglavnom kalvinističkog uvjerenja, iako se to ne izražava uvijek u njihovoj praksi.

Ove su razlike u gledištima veoma često - više se puta to i ne shvaća - korijen prepirkli između podjednako revnih kršćana. One zadiru skoro u svaki dio kršćanske nauke te bitno utječu na metode po kojima Evanelje treba prenositi ljudima. Mnoge dobromjerne, ali uzaludna nadmetanja će izostati ako se shvati činjenica kako kalvinista obično polazi od strane s Božje perspektive i odatle se srušta prema čovjeku. Međutim, arminijanac počinje s perspektive čovjeka i otuda se penje da bi shvatio Božje djelovanje.

e. Teorije i problemi

Ovdje će biti dovoljno napomenuti samo neke motive koje moraju uzeti u obzir oni koji žele makar djelomice shvatiti probleme s kojima se suočavaju kršćanski mislitelji.

1. Božanska objava nam ukazuje kako na stanoviti partikularizam, tako i na univerzalizam s obzirom na djelotvornost Evandelja. Ima takoder, primjera pojedinaca (Abraham) i nacija (Izrael) koji su bili posebno izabrani kako bi darivali blagoslov drugima. Važno je stoga znati nešto o prirodi Božjeg predodređenja.

2. Ima nekih filozofskih problema o tome kako se čovjekova volja može smatrati "slobodnom" u prihvaćanju ili odbijanju Božje milosti ako je Bog neke predodredio svojim suverenim izborom.

Glavni putevi rješenja su slijedeći (no ne smije se zaboraviti kako ima ljudi koji ih pokušavaju sintetizirati):

(a) *Arminijansko gledište* - U dokumentu *Remonstrantia* (1610) Arminijevi su sljedbenici saželi njegovo učenje. (1) Bog je odredio da u Kristu spasi one koji vjeruju u njegova Sina; (2) Krist je umro za sve ljude, a ne samo za izabrane; spasenje je u načelu moguće svakome; (3) čovjek ne može sam doći Bogu bez djelovanja milosti, no (4) toj se milosti čovjek može suprotstaviti. Dokument (5) ostavlja otvorenim; da li netko tko je jednom doživio milost može otpasti.

(b) *Augustinijansko (ili kalvinističko) gledište* - Ono stavlja naglasak na Božje predodređenje. Bog je u vječnosti odlučio otkupiti čovjeka. Taj otkup ni u kom slučaju neće biti ovisan o djelima ljudi, nego samo o Božjoj milosti. Bog će ga, u skladu s tim, udijeliti ljudima bez obzira na njihove zasluge. Pojedinac koji će biti spašen mora imati dar vjere za prisvajanje spasenja koje je Bog učinio. Vjera se stoga dariva samo izabranicima, koji su za spasenje bili odabrani prije postanka svijeta. Koliko ih je i tko su oni ljudima, dakako, nije poznato.

Mnogo što bi se dalo reći u prilog o ovom gledištu. Ali, na nesreću mnogi odlaze u ekstreme te drugima priječe uočavanje da je u njemu izraženo pravilno shvaćanje Božje milosti. Ekstremisti se u svojim gledištima približavaju fatalizmu, ili pak govore kako Bog proizvoljno izabire neke ljudi za spasenje, a druge za propast. Kalvinističko gledište ostavlja otvorenim pitanje zašto Bog, ako može sve dovesti do vječnog spasenja, tako i ne učini. Bez sumnje ima još tajni povezanih sa ljudskom voljom, koje ekstremni kalvinisti ne uzimaju u razmatranje.

Istina možda leži u modificiranom obliku kalvinizma koji će u potpunosti uzeti u obzir misteriozni element ljudske odgovornosti. Pismo o tome jednako snažno govori kao i o tome da je spasenje od početka pa do kraja u potpunosti zasnovano na Božjoj milosti. S praktične strane kršćanin mora jasno imati na umu postojanje dviju istina koje Pismo paralelno naučava. Postoji božanski suverenitet po kojem smo sigurni da će Božje svrhe biti ostvarene, ali smo ipak odgovorni raditi te i ljudima govoriti kako sve ovisi o našoj vrednoći i o ljudskom odazivu na poruku. Često citirane riječi Sv. Bernarda vrijedne su da ih ponovimo: "Otkloni slobodnu volju i neće biti ničega za spasiti; otkloni milost i neće biti sredstva za spasiti."

U svim razmišljanjima o tom predmetu proučavatelj mora shvatiti kako se radi o transcendentnom Bogu, zapamtiti da nema ničeg proizvoljnog u Božjem izboru po milosti, te uočiti kako se u Pismu o njoj naučava u kontekstima koji impliciraju da ona treba imati praktične rezultate u životu kršćana.

Često se prigovaralo kako nauka o izabranju, i njena posljedica, vječna sigurnost kršćana, vodi do neodgovornosti u dnevnom životu te bezbrižnosti glede odgovornosti nošenja Evangelijskog drugima. Istina je bila upravo ono suprotno! Kalvinisti su veoma često aktivno sudjelovali u religioznim i socijalnim reformama i bili najenergičniji misionari. Treba

samo pogledati u povijest reformacije i puritanaca, ili nacija kao što su Škotska i Holandija, i čovjek će se uvjeriti u moralnu moć kalvinizma.

CITATI

1. *Božanski naum* - Mt 25,34; Iv 6,37.44.45.65; 17, 2.6.9. Dj 2,23; Rim 8,28-30; 9,11-24; 11,5-7; Ef 1,4-12; 2,10; 2 Sol 2,13; 2 Tim 1,9; 1 Pt 1,2-5,20.

2. *Odgovornost čovjeka* - Iz 1,19.20; 65,1-2; Jr 9,6; 27,13; Mt 23,37; Iv 3,36; 5,24.40; 7,17.37; Dj 7,51; 10,43; Rim 1,28; 2 Sol 2,10; Heb 2,3; 3,6.14; 12,25; Otk 3,20.

3. *Citati koji kombiniraju oboje* - Dj 2,23; (usp. 3,23; 4,27.28; 13,46-48; Rim 6,17-23; Fil 2,12.13; 2 Pt 1,10.11; 3,9).

4. *Citati za uspoređivanja* - (1) Oni koji kažu da je otkupljenje bilo za sve: Mt 28,19; Iv 12,32; Rim 5,15-18; (usp. 1 Kor 15,22); 1 Tim 2,4.6; 4,10; Heb 2,9; 2 Pt 3,9; 1 Iv 2,2. (2) Oni koji, izgleda, ograničavaju njegovu djelotvornost na crkvu: Iv 10,15.26-28; Dj 20,28; Ef 5,25-27. Usp. Rim 8,32.22; 2 Kor 5,14.15.

PITANJA

1. *IMA LI CITATA KOJI BI NAS NAVELI NA VJEROVANJE KAKO JE BOG IMAO ODREĐENI NAMISAO TIJEKOM STOLJEĆA? ŠTO JE SADRŽAJ BOŽJEG VJEČNOG NAMISLA OTKUPLJENJA?*

2. *DA LI JE MOGUĆE NA ZADOVOLJAVAĆUĆI NAČIN POMIRITI BOŽJE PREDODREĐENJE I ČOVJEKOVU ODGOVORNOST U ODNOSU NA GRIJEH I SPASENJE? PRATI PAVLOV ARGUMENAT U RIM 9,11.*

3. *DA LIIMA IKAKVE PODRŠKE U PISMU ZA TVRDNU DA SU NEKI LJUDI PREDODREĐENI NA VJEČNU OSUDU? KAKO SU SE RAZLIČITI KRŠĆANSKI PISCI SUČELJAVALI S OVIM PROBLEMOM?*

4. *ŠTO PISMO GOVORI O (NAIZGLED) OPREČNIM GLEDIŠTIMA (a) "USTRAJNOSTI (PERSEVERANTIO) SVETIH" I (b) MOGUĆNOSTI "OTPADA OD MILOSTI"?*

BIBLIOGRAFIJA

G. C. Berkouwer, *Divine Election*, Eerdmans, 1960.

C. H. Hodge, *Systematic Theology*, James Clarke, 1960.

Abraham Kuyper, *Calvinism, Sovereign Grace*, 1930.

E. A. Litton, *Introduction to Dogmatic Theology*, ed. P. E. Hughes,
James Clarke, 1960.

Martin Luther, *On the Bondage of the Will*, ed. J. I. Packer and
O. R. Johnston, James Clarke, 1957.

H. C. G. Moule, *Outlines of Christian Doctrine*, Hodder and Stoughton, 1890.

J. I. Packer, *Evangelism and the Sovereignty of God*, IVF, 1961.

W. H. Griffith Thomas, *The Catholic Faith*, Church Book Room Press, 1952.

B. B. Warfield, *The Plan of Salvation*, Eerdmans, 1942.

ČETVRTI DIO

OSOBA I DJELO ISUSA KRISTA

1. BOŽANSTVO I SINOVSTVO

a. Njegovo prepostojanje

S obzirom na unitarianizam i druge oblike učenja, koji niječu ili potkopavaju Kristovo božanstvo, nikada se ne mogu dovoljno naglasiti biblijske izjave o njegovom prepostojanju. Ako Krist nije postojao prije svoje inkarnacije u Betlehemu, kršćanska tvrdnja kako je on došao da bude živa objava Boga odjednom je obezvrijedena, a njegova je vlastita tvrdnja da je objavio Oca (u intimnom smislu) pogrešna. Ima mnogo drugoga u izvještaju otkrivenе svrhe Božje što bi također bilo svedeno na nulu ako bi se moglo dokazati da Gospodin nije bio druga osoba Trojstva. Stoga je neobično značajno što je rana Crkva čuvala svoje učenje o tom predmetu te da se Atanazije oštro suprotstavlja napadima poput Arijeva.

Punu pažnju treba posvetiti citatima koji se odnose na Isusovo prepostojanje (npr. "On je prije svega" Kol 1,17) i na njegovu povezanost s Duhom Svetim u stvaranju (npr. "... i bez nje (Riječi) na postade ništa" Iv 1,3). Značenje je ovih citata sasvim jasno.

b. Njegovo božanstvo

Ponekad se kaže kako Gospodin nikada za sebe nije tvrdio da je Bog. Ali je sigurno da je on to mnogo čime implicirao. Na primjer, on je dozvolio da ga se obožava kao Boga. Na njegovom sudenju to je bila glavna optužba protiv njega, i on je nije porekao (Mt 26,63.64 i Lv 19,7). Teško je znati što se drugo moglo misliti s izvještajem Petra priznanja njegova sinovstva osim da je naš Gospodin potvrđio njegovu izjavu.

Kristova dva naziva "Sin Božji" i "Riječ" nedvojbeno ukazuju:

1. Da je on bio osobno očitovanje Boga, a ne samo bezlični utjecaj.
2. Da je on jednak s Ocem te da je točan izražaj njegove osobe i slave. Nije prošlo dugo u povijesti Crkve, a kršćani su, suočeni s pogrešnim shvaćanjima i krivovjerjima, koja su sve više uzimala maha (ebionizam i arijevstvo), bili prisiljeni da točno definiraju prirodu božanskih osoba, posebno našeg Gospodina. Krivovjerja su ponekad bila korisna zato što su natjerala pravovjerne kršćane na točnije definiranje svoga vjerovanja.

Na Saboru u Niceji, kršćansko vjerovanje o osobi Krista bilo je pojašnjeno time što se u formulu vjeroispovijedanja umetnula riječ *homousios* (tj. istovjetnost biti s Ocem). Ovo je ostalo kao veoma bitan dio kršćanskog vjerovanja. Gospodin nije samo sličan Ocu, nego "istobitan s Ocem". Mada to u ovom obliku nije nigdje izrečeno u Pismu, ono se podrazumijeva u mnogim stihovima. (Vidi, npr., Iv 1,1 i Kol 3,9 i usporedi sa Iv 14,10 i Heb 1,3).

c. Njegovo sinovstvo

U kojem smislu je Isus Sin Božji? Za njegovo "porijeklo" Pismo upotrebljava riječ "rođen"; za razliku od andela, on nije stvoren. Što precizno znači riječ "rođen" u tom kontekstu ostat će za čovjeka uvijek tajna. Ona u sebi sadrži ideju pravog komuniciranja biti. Ali je makar toliko otkriveno da je on "rođen, ne stvoren". Najbolji način da se izrazi različitost koja postoji u Bogu jest izraz "vječno radanje" Sina. Izraz potječe od Origena. Ideja "sinovstva" nužno je uvjetovana otkrivenjem "oči-nstva" Boga u Trojstvu. Međutim važno je naglasiti Kristovo vječno sinovstvo. Ne shvaćajući važnost toga, mnogi su kršćani znali previdjeti činjenicu kako je pored ljudskog aspekta sinovstva ("Ti si Sin moj, danas te

rođih"), važan član vjere da je Gospodin bio "Sin Božji" prije početka vremena (vidi npr., Iv 1,18; 17,5.24 i Iv 4,9).

Jedno moderno gledište koje se u nekim kršćanskim krugovima prilično prihvata, tvrdi kako se izraz "Sin" može primjeniti samo na ljudsku Kristovu prirodu te da je stoga netočno reći da je on vječni, jedinorodeni Božji Sin. Tvrdi se da je Logos bio vječan, ali da je on postao Sin u trenutku kada je bio utjelovljen preko blažene djevice Marije. Imo jedan odlomak u Pismu koji se izgleda izravno suprotstavlja ovom mišljenju. U Hebrejima 1,8 kaže: "ali za Sina: Prijestolje je tvoje, Bože, u vijeke vjekova". I jezik prvog poglavlja Ivanova evandelja ukazuje na isto gledište. Govoreći o Logosu, Ivan kaže kako Logos postade "tijelom i nastani se među nama, (i vidjesmo slavu njegovu - slavu koju ima kao Jedinorodeni od Oca,) pun milosti i istine". Izraz: "Logos" i "Jedinorodeni" odnose se na istu osobu, a ne da se naslutiti postojanje perioda vremena u kojem jedan izraz ne bi bio ispravan. Takvim mišljenjima se treba usrđno suprotstaviti jer ona - iako nemamjerno - omalovažavaju autoritet koji pripada osobi Sina Božjega.¹

CITATI

1. *Njegovo prepostojanje* - Iv 1,1-3; 8,56-58; 17,5; Fil 2,6; Kol 1,17; Heb 1,2.
2. *Njegovo božanstvo* - Ps 110,1 (Mk 12,15-17); Iz 7,14; (Mk 1,23); 9,6; Mal 3,1; Iv 20,28; Rim 9,5; Fil 2,6; Kol 1,13-17; 2,9; Tit 2,13; Heb 1,3.6.8; Jak 2,1; 2 Pt 1,1.
3. *Njegovo sinovstvo* - Mt 16,15-19; Mk 1,11; 9,7; Lk 22,70; Iv 1,18; 5,18-23.26.27; 14,7-12; 17,1; Rim 1,4; Kol 1,13-17; 1 Iv 4,9; 5,5.9-13.20.

PITANJA

1. *Što je bio glavni predmet teoloških rasprava za vrijeme prvih sto godina povijesti Crkve?*
2. *Zašto je tako neobično važno za kršćansku vjeru vjerovati u Kristovo božanstvo? Koji citati izgledaju najvažniji po tom pitanju?*
3. *"Vječno radanje" - objasni značenje ovoga izraza svojim riječima. Što se njime hoće očuvati? Možeš li pronaći u Pismu osnovu za tu tvrdnju?*

4. U kojim je svojstvima (pažljivo to izrazi) naš Gospodin bio više no čovjek? U kojim drugim svojstvima je on bio neuporediv?

5. Kako se Kristovo sinovstvo razlikuje od našeg sinovstva u odnosu prema Bogu?

BIBLIOGRAFIJA

G. C. Berkouwer, *The Person of Christ*, Eerdmans, 1954.

P. T. Forsyth, *The Person and Place of Jesus Christ*, Indenpendent Press, 1946.

H. P. Liddon, *The Divinity of our Lord and Saviour Jesus Christ*, Pickering and Inglis, 1968.

L. Morris, *The Lord from Heaven*, IVF, 1958.

B. B. Warfield, *The Person and Work of Christ*, ed. S. G. Craig, PRPC, 1950.

2. UTJELOVLJENJE

a. Svrha

Skoro u svakom izvještaju o utjevljenju Pismo navodi otkupljenje kao njegovu svrhu. Da bi mogao postati "posljednji Adam", Gava Saveza otkupljenika, Gospodin je morao uzeti tijelo slično anšemu, te kao čovjek u potpunosti poslušati Božje zahtijeve. Sporedni razlozi su implizirani. Na primjer, njegovo zastupničko djelo kao Velikog svećenika pospješeno je činjenicom da je on sam "poput nas iskušavan svime" te da je imao udjela u našim "slabostima". Isto tako, nužno je bilo da Krist bude rođen kao Hebrej te da bude "pod zakonom". I dalje, u Evandelju po Ivanu Gospodinu se daje naziv "Riječ". Za utjevljenje ni u kom slučaju nije manje važan i razlog: Krist kao pristupačno očitovanje Božje mudrosti i ljubavi.

Istina je da u nekim religijama Istoka postoje sličnosti inkarnaciji. Ali se mora zamijetiti kako je u njima inkarnacija ili prolazna, ili obrnutog karaktera od inkarnacije našeg Gospodina - čovjek se uzdiže do božanstva, a ne ponižava se božanska osoba za uzimanjem ljudskog obličja.

b. Bitne činjenice

Neki kršćani, čini se, nisu svjesni važnosti pravilnog shvaćanja stvari kao što je ova. Važno je za Kristovo kasnije djelo da oblik utjevljenja

ne oštetiti i njegovo božanstvo (posebno, njegovu čistotu) te da, i kao istinski čovjek, ne bude podložan određenim ograničenjima čovječanstva (napose, u prenošenju prvotnog grijeha). Bitne slijedeće su činjenice koje donosi Pismo o utjevljenju.

1. Naš je Gospodin imao istinsko ljudsko tijelo i sopstveni duh. Sve što je karakteriziralo čovjeka prije pada u grijeh nalazio se u njemu; u tome je smislu on bio Drugi Adam.²

2. On je posjedovao božansku prirodu u njenom najpotpunijem smislu.

3. On, ipak, nije bio dvije osobe nego samo jedna.

4. Gospodin nije bio samo rođen simbolično niti je njegovo rođenje bilo rezultat čišćenja embriona koji je već bio u razvoju. Valja se čuvati pojednostavljene pretpostavke kako se utjevljenje moglo dogoditi na drugačiji način, nego što je nama zapisano. Možemo raspravljati samo o postojećim činjenicama.

c. Nadnaravno začeće i djevičansko rođenje

1. Pismo kaže da je Gospodinova majka bila djevica, da je začeće bilo čudom te da je posrednik bio Duh Sveti. Tako Gospodin nije bio okaljan iskonskim grijehom. Normalni proces prenošenja nasljedstva roda u njegovom je slučaju bio prekinut nadnaravnim začećem. Svakako, ne smije se pretpostaviti da će sama činjenica djevičanskog rođenja odstraniti neotudivu baštinu grijeha. Treba naglasiti kako nam jedinstvene okolnosti u svezi s rođenjem našeg Gospodina pomažu u prihvatanju činjenice da je on bio rođen bez grijeha.

Još se bolje razumije značaj djevičanskog rođenja kada se shvati kako ovdje Bog počinje ostvarivati nešto novo za naš spas. Videno s te strane, vrhunaruavno rođenje poprima duboko značenje. Ono navješta kako čovjek ne može doprinijeti svome otkupljenju; Bog mora početi od samog početka, bez ljudske pomoći (usp. Iz 59,15.16; 63,4.5; Ezek 34,5.6.10-16). Čak je i Marija potpuno pasivna; Bog čini prvi korak. (To jasno pokazuje kako se katolička nauka da je Marija surađivala na djelu spasenja ne da opravdati Svetim pismom. Djevičansko rođenje govori kako Bog djeluje sam.) Bog je pohodio i otkupio svoj narod. Osjenjivanje Duha (Lk 1,35) podsjeća na Postanak 1,2 te vjerojatno ukazuje na početak novog stvaranja.

2. Ima mnogo dokaza koji potkrepljuju činjenicu djevičanskog rođenja (vidi neku knjigu iz apologetike). Biblijski nam tekst daje najjači dokaz, osobito dijelovi o Josipu.

3. Krist je imao dvije naravi (božansku i ljudsku), ali jednu osobu. On se razlikovao od nas u tome što mu otac nije bio čovjek te što nije bio okajan grijehom (iskonskim ili stečenim).

CITATI

1. *Kraljevska loza* - Iz 9,6.7; 11,1-3; Jr 23,5.6; Mir 5,2; Dj 13,22.23; Rim 1,3.

2. *Isusovo rođenje* - Lk 2,1-20 i Mt 1,18-25. O djevičanskom rođenju vidi Mt 1,16.18-25; Lk 1,31.34.35; 3,23; usp. Iv 8,14.

3. *Svrha inkarnacije* - Iv 1,14.18; 3,17; Rim 8,3; 2 Kor 8,9; Gal 4,4.5; 1 Tim 1,15; Heb 2,9-18; 10,4-14. Citati o Riječi jesu: Iv 1,1-3; Heb 1,1.2; Otk 19,13; (usp. 1 Iv 1,1.2).

4. *Važnost nauke* - 1 Iv 1,1-3; 4,2.3; 2 Iv 7.

PITANJA

1. *Pokušaj sam definirati utjelovljenje. Usporedi svoju definiciju s (a) izjavama Pisma, (b) kršćanskim vjeroispovijedanjima.*

2. *U teologiji se često govori o Gospodinovom "stanju poniženja" i njegovom "stanju proslavljenja". Kakvo je tvoje razumijevanje tih izraza?*

3. *Koliko je Gospodin sudjelovao u našoj ljudskoj naravi?*

4. *Zašto je važno smatrati da su Kristovo (a) djevičansko rođenje, (b) smrt i (c) uskrsnuće povijesne činjenice?*

BIBLIOGRAFIJA

J. Gresham Machen, *The Virgin Birth*, James Clarke, 1958.

James Orr, *The Virgin Birth of Christ*, Hodder and Stoughton, 1907.

Article on 'Internation', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

3. BOŽANSTVO I LJUDSKOST U JEDNOJ OSOBI NAŠEG GOSPODINA

Ovdje se možemo samo dotaknuti mnogih važnih problema o ovom važnom predmetu. Uglavnom se ograničavamo na *kenosis*, ili "samoispraznjenje" našeg Gospodina (Fil 2,5-8); hipostatsko jedinstvo, ili jedinstvo dviju naravi (božanske i ljudske) u jednoj osobi; i perihorezu ili prožimanje svojstva (*communicatio idiomatum*) dviju naravi u jednoj osobi.

a. Kenosis

Predlagano je nekoliko alternativnih teorija. U svjetlu biblijskih izvještaja neodrživo je ekstremno gledište da se on "ispraznio" svog božanstva te da je posjedovao samo prirodno znanje i sposobnosti običnog čovjeka. Drugi govore da se Gospodin, iako je zadržao sva svoja božanska svojstva, odrekao njihove upotrebe i skrio ih od ljudi. Ima poteškoća oko tog gledišta. Ono na primjer, zahtijeva promišljenu odluku Djetešca da odbaci upotrebu svog sveznanja i svoje svemoćnosti. Druge teorije govore da je Gospodin potisnuo svijest o svome božanstvu od vremena začeća, a da ju je ponovo primio kada je postao odrastao čovjek te da mu je božanska punina bila postupno udijeljivana kako je to dozvoljavao ljudski razvoj; da je božanstvo našeg Gospodina podloga njegove čovječnosti (kao neka vrsta podsvijesti). Na sve se te teorije mogu stavljati primjedbe.

Jasno je da Kristove božanske osobine nisu nikada bile odstranjene. Svaka teorija koja narušava integritet Gospodinova božanstva očito ne zadovoljava. Čini se kako nema teorije koja bi riješila sve poteškoće. Slijedeće je potpuno sigurno: savršena božanska narav našeg Gospodina (sa svim svojim osobinama) bila tako ujedinjena sa savršenom ljudskom naravi da se razvila jedna božansko-ljudska osoba s božanskim elementom (ako se takva razlika ovdje može sačiniti) koji je upravljao prirodnim razvojem ljudskog. Dalje od ovoga ne možemo ići sa sigurnošću. (Filipljanim 2,7 se uopće ne tiče božanskih atributa. Ovaj redak jednostavno ukazuje na ponižavajuće moralno samoodricanje onoga koji je, kao "trajni lik Božji", uzeo na sebe lik sluge).

b. Hipostatsko jedinstvo

U razmišljanju o službi i načinu življenja Gospodina na zemlji, ne smijemo, na primjer, reći da su neka njegova djela (ili izreke) bila božanska dok su druga bila čisto ljudska. Čudo sjedinjenja njegove dvije naravi u jednu osobu treba uzeti ozbiljno. Ono postaje još predivnije kad shvatimo kako je Gospodin (u svom uskrsnutom tijelu) ponio ljudsko obliće i osobnost do trona Božjeg. Ovo čudo nije puno veće od činjenice kako ćemo se i mi, na sličan način, sjediniti s njim ("zajedničari božanske naravi") te kako smo određeni da bismo postali njemu slični.

Ima poteškoća u upotrebi izraza kao što su "narav" (*substantia*) i "osoba", ali na tome ne treba pretjerano inzistirati. Važno je shvatiti slijedeće:

1. I pored toga što su dvije naravi ujedinjene, one ipak nisu pomiješane i izmijenjene u njihovom pojedinačnom sustavu tako da bi se dobila treća narav, koja nije ni božanska niti ljudska.
2. Nije bilo prelaska osobina jedne naravi na drugu; ljudske karakteristike nisu bile izmijenjene u božanske, niti je božanstvo našeg Gospodina bilo svedeno na ljudska ograničenja.
3. Spoj dvije naravi nije bio sličan prebivanju Duha Svetog u kršćaninu. Radi se o osobnom ujedinjenju, a rezultat je bilo biće, koje je bilo jedinstvo, koje je mislilo i djelovalo kao jedinstvo.

c. Perihoreza ili proživanje svojstva

Svaka je narav zadržala svoj vlastiti sustav ali one nisu bile spojene u hipostatičko jedinstvo kao prstenom stavljenim oko dva uzajamno neusklađiva elementa. Postojala je stvarna harmonija. Na primjer, nije dosta reći kako je Krist hodio morem zbog toga što mu je njegova ljudskost omogućila da hoda, a njegovo božanstvo priječilo tonjenje. Mnogo je borbe bilo oko toga, posebno u vrijeme reformacije i tada su iznesena dva glavna gledišta; luteranska nauka *communicatio idiomatum* i nauka reformiranih crkava. Prva je govorila da postoji uzajamno saobraćanje (prožimanje) ljudske i božanske naravi gdje je u jednoj osobi jedna narav davala od sebe drugoj a u isto vrijeme proizlazila iz nje. Ali su reformirani teolozi stavili primjedbu da ljudskost nikada ne bi mogla u punini sadržati božansko, a da bi božansko moglo jedva nešto malo (ako

uopće što) dobiti od ljudskog. Oni su predložili spoj (kao kod darova Duha Svetoga) između dvije naravi putem jedne osobe. Ni jedno gledište ne zadovoljava u potpunosti. Pismo nam predstavlja jednog Gospodina Isusa Krista koji je i Bog i Čovjek.

d. Povijesni pregled nauke

Jasne izjave o Kristovoj osobi, koje se javljaju u vjeroispovijedanjima sroćene su uz dosta borbe. One su rezultat ozbiljnog napora rano-kršćanskih voda koji su se borili protiv krivih predodžbi i krivotvorenja prvih stoljeća povijesti Crkve. Slijedeći kratak pregled dajemo u nadi da će se proučavatelj s ovim predmetom upoznati iz obimnijeg djela.

1. Prva tri stoljeća - Nema sumnje da je Kristovo božanstvo bilo čvrsto uspostavljeno među kršćanima te da su ga štovali kao Boga. Preciznije definicije (osim onih koje se nalaze u Pismu) nisu bile potrebne sve dok se nisu pojavile hereze. Čitatelj se mora čuvati ideje da je definiranje božanstva našeg Gospodina istoznačno sa *stvaranjem* vjere u njega kao Boga.

S jedne strane su *ebioniti* i neke druge grupe nijekali božanstvo Kristovog. Na drugoj su strani *doketisti* nijekali njegovu pravu ljudskost te govorili kako je život Gospodnjeg na ovoj zemlji bio privid, da božanski Krist nije stvarno gladovao, trpio i umro. Doketistička usmjerena su bila veoma rasprostranjena te su kao takva bila ozbiljna prijetnja istini kršćanstva.

2. Četvrto stoljeće - (1) *Arianizam* je ugrožavao Crkvu zbog toga što je govorio da naš Gospodin nije bio u punom smislu Bog. Smatrali su da je bio podreden Ocu jer je od njega bio stvoren, a sam nije posjedovao vječno samo-postojanje. Arijev je smatrao da su osobine našeg Gospodina bile božanske samo u ograničenom obliku. Na nicejskom koncilu Atanazije i ortodoksne vode nastojale su na umetanju riječi *homoousios* ("istobitan s Ocem") u vjeroispovijedanju koje glasi: "Pravoga Boga od pravoga Boga. Rođena, ne stvorena, istobitna s Ocem". Da je Arianizam pobijedio to bi jako izmijenilo kršćanstvo, a možda bi ga i uništilo.

(2) Praveći platonovsku distinkciju između tijela, duše i duha u čovjeku, Apolinarije je govorio da je Krist imao pravo tijelo i živu dušu, ali da je umjesto racionalnog ljudskog duha imao božansko biće. To bi značilo da on nije bio "poput nas iskušavan u svemu".

3. Peto stoljeće - Nestorije (ili njegovi sljedbenici) toliko je preuvećao razliku između dvije naravi da ih je skoro odvojio te podijelio osobu Gospodina na dvoje. Eutih je suprotstavljajući se Nestoriju otišao u suprotnu skrajnost insistirajući da je Krist imao samo jednu narav; božanska narav je u potpunosti "progutala" ljudsku.

Konačna izjava koncila rane Crkve o ovom predmetu bila je veoma jasno data u Kalcedonu. Za kalcedonsko vjeroispovijedanje možemo slobodno reći da predstavlja kristološko shvaćanje cijele rane Crkve. "Sva važna središta života Crkve i svi smjerovi ondašnje teologije, Rim, Aleksandrija, Carigrad i Antiohija, doprinijeli su oblikovanju ovog zajedničkog izraza vjere."³ Tijekom cijele povijesti Crkve kalcedonska je formulacija bila siguran vodič u Kristološkim razmišljanjima. Tek u novije doba neki su je teolozi počeli osporavati.

Ovdje donosimo glavninu teksta kalcedonskog simbola. Usput ćemo ga pokušati pojasniti kratkim opaskama.

"Slijedeći svete oce svi mi jednodušno učimo ljude isповijedati jednoga istoga Sina, savršenog u božanstvu i savršenog u čovještvu, pravoga Boga i pravoga čovjeka s racionalnom dušom (protiv Apolinarija) i tijelom, koji je istobitan (*homousion*) s Ocem (potvrda nicejskog simbola) s obzirom na božanstvo, a istobitan s nama s obzirom na čovještvo, koji je u svemu nama sličan osim grijeha; rođen od Oca prije vijekova s obzirom na božanstvo, a s obzirom na čovještvo, u ovim posljednjim danima nas i našeg spasenja radi, rođen od djevice Marije, majke Božje;⁴ jedan isti Krist, Sin, Gospodin, Jedinorodenac, kojeg treba isповijedati u dvije naravi nesmiješane, nepromijenjene (protiv Eutiha po kojemu se dvije naravi stapaju u jednu, ljudska se gubi u božanskoj), nepodijeljene, nerazdvojne (protiv nestorjanaca koji su naglašavali dvojstvo naravi te je prijetila opasnost da se izgubi jedinstvo osobe); razlika u naravima se ne ukida jedinstvom (protiv Eutiha), nego se karakteristike svake sjedinjuju u jednu osobu (*prosopon*) i jedno biće (*hypostasin*), koje nije razdijeljeno i razdvojeno u dvije osobe (protiv nestorjanstva)..."

CITATI

Mt 1,23; Heb 1,1-14; 2,9-18; Iv 1,1-18; Fil 2,5-11. Slijedeći citati ukazuju na dvije naravi: Iv 1,14; 8,57.58; Rim 1,3; 8,3; 9,5; 1 Kor 2,8; Gal 4,4; 1 Tim 3,16; Heb 2,4; 1 Pt 1,20; 3,18; 1 Iv 1,1.2. Ponekad Pismo

upotrebljava riječ koja je striktno točna samo za jednu narav: 1 Kor 2,8; Dj 20,28; ("...koju krvlju svojom steče").

PITANJA

1. *Zašto je nemoguće potpuno razumjeti Kristovu osobu?*
2. *Da li je dovoljno samo ponavljati riječi Pisma (usp. nicejski simbol). Ako ne, zašto? Dokle je dozvoljeno ići dalje od Pisma?*
3. *Prouči evanđelja zbog primjera jedinstva božanske i ljudske naravi u jednoj osobi. Vidi primjere iz Mt 4,2.3; Mk 4,38-39; 9,7.8; Da li nas Pismo igdje potiče na pokušaj rastavljanja tih dviju stvari?*
4. *Usporedi jedinstvo božanske i ljudske naravi u jednoj Kristovoj osobi s našim novim životom u Kristu.*
5. *Koje su se zablude pojavile o ovom važnom predmetu? Pokaži kako svaka od njih utječe na Kristovo spasenjsko djelo.*

BIBLIOGRAFIJA

- Athanasius, *On the Incarnation*, ET, Mowbray, 1953.
 G. C. Berkouwer, *The Person of Christ*, Eerdmans, 1954.
 E. H. Gifford, *The Incarnation*, Longmans, 1911.
 J. N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines*, Black, 1968.
 R. L. Ottley, *The Doctrine of the Incarnation*, Methuen, 1908.
 See also the books listed on pages 97 and 99.

4. KRISTOV ŽIVOT

Svaki kršćanin koji nije pažljivo i polako u cijelosti pročitao jedno od evanđelja treba taj svoj propust što hitnije ispraviti. Ništa nije toliko važno u intelektualnim nastojanjima svijeta kao proučavanje djela, karaktera i učenja božanskog Učitelja. Iznenaduje da mnogi inače načitani kršćani, nisu pročitali pouzdani "Kristov život". Skoro je nevjerojatno koliko se netočnih mišljenja stalno iznosi bez provjere i kako rado kršćani prihvataju činjenicu o naučavanju i Kristovim djelima bez potvrde u Svetom pismu. Bit će to veliki dan za kršćanstvo kada njegovi privrženici ponovno otkriju stvarnu veličinu osobe koju tako nejasno štuju.

a. Atributi našeg Gospodina

Zanimljivo je, s jedne strane, zamjetiti Kristove tvrdnje da je on predmet štovanja, onaj koji može otpustiti grijeha, izvor života i pristup k Bogu, da je jedno s Ocem te da može poslati Duha Svetoga svojim učenicima. S druge strane, također primjećujemo njegovu sposobnost suočavanja sa ljudskim trpljenjem, njegovo razumijevanje ljudskih srdaca i njegov plać nad židovskim narodom.

U razmatranju njegovih atributa kontroverzija se uglavnom usredotočila na sljedeće (ovdje možemo dati samo kratak pregled):

1. Njegovo "napredovanje u mudrosti i dobi" (Lk 2,52) - Ovo smo razmatrali u trećem dijelu. Čovještvo našeg Gospodina bilo je savršeno. Lukin tekst opisuje njegov normalni ljudski rast i ni najmanje ne nijeće da je on posjedovao osobine božanstva. Da je u određenim prilikama posjedovao nadljudsko znanje vidi se jasno po tome što je poznavao misli učenika. Mk 13,32 uzkuje na sinovski odnos našeg Gospodina s Ocem.

2. Njegovo iskušavanje svime osim grijehom (Heb 4,15) - U kom je smislu Krist bio kušan? To pitanje se često postavlja. Time što nije imao nasljednog grijeha nije li se nužno mogao bolje oprijeti grijehu nego mi? Pismo nam kaže da je on mogao biti kušan svojim fizičkim tijelom, kao i Adam. Biti otvoren kušnji nije samo po sebi grijeh. Grijeh se sastoji u voljnom pristajanju na ono što nam kušnja nalaže. Unatoč prividnoj kontradikciji moramo inzistirati da je naš Gospodin bio podvrgnut stvarnoj kušnji, ali da ipak kušnja nije mogla zavesti Njegovu savršenu narav. Stariji teolozi govore o Kristovu opiranju kušnji sa *posse non peccare* ("mogućnost ne griješiti"), a *ne sa non posse peccare* ("neomogućnost griješiti"). Postajemo svjesni sve težine toga problema samo ako pomislimo na posljedice Kristova eventualnog grijeha. No episkop Maul pravilno primjećuje kako *posse non peccare* na kraju postaje *non posse peccare*.

3. Posvudašnjost - Gledište da je inkarnacijom bila ograničena Kristova božanska posvudašnjost izrazito se suproti izjavi "jedinorodenac... koji je u krilu Očeva" (Iv 1,18; usp. Iv 3,13). U svakom slučaju, u mislima lokaliziramo prisustvo božanstva na njegovo prijestolje, ili na skupove vjernika, pa ipak još uvijek vjerujemo u njegovu posvudašnjost. S druge strane Pismo ne želi izvršiti nasilje nad njegovom ljudskosti te nigdje ne spominje da je on upotrijebio svoju božansku posvudašnjost.⁵

4. Nadnaravna moć - Za stvarnost njegovih čuda i za cijelovitije razmatranje ovog problema potražite neku knjigu iz apologetike. Ovdje je važno da njegovo čovještvo nije bilo dokinuto time što je posjedovao dar čudotvorstva. (Mojsije, Ilija, apostoli, su činili slična djela u Božje ime.)

b. Imena našeg Gospodina

Proučavatelj bi trebao pažljivo proučiti Kristove nazive. Nazivi kao što su "Sin Božji", "Sin Čovječji", "Riječ", su veoma bogati teološkim sadržajem.⁶

c. Svrha njegova života

Proučavatelj treba dobro razumjeti kako je Kristov život bio više nego samo prethodnica njegove smrti ili priprave za nju. Ali se mora paziti da se, naglašavajući važnost Kristova života, ničime ne ospori središnjost i nužnost njegove smrti. Važno je ostvariti pravilnu ravnotežu između tih važnih točaka u teologiji a da se ne umanji važnost ni jedne. Možemo dati tri razloga zašto je nužan savršen život našeg Gospodina.

(1) On ga je kvalificirao da postane žrtveni prinos. Sve starozavjetne slike pridaju veliku važnost čistoći žrtve.

(2) Time je Krist iskazao potpunu poslušnost Bogu nasuprot Adamovoj neposlušnosti. Pismo to opetovano naglašava (Vidi Rim 5,19; Heb 10,6,7).

(3) Svojim životom Krist je postao dolično kvalificirani Posrednik i Veliki svećenik za Svoj narod (Heb 2,11-18).

CITATI

Pažljivi studij evanđelja će zasigurno uroditи plodom.

1. Savršeno čovještvo - Vidi citate: Mt 8,20.24; 21,18; 26,38; Mk 1,35; 11,13; 13,32; Lk 2,52; 22,28.41-45; Iv 4,6; 11,36; 19,28; Heb 2,17; 5,5.8.

2. Očitovanje njegova božanstva - (1) Vlast i sila: Mt 8,26; Mk 2,7-10; Iv 1,12; 10,18.28; 11,43.44; 14,30. (2) Znanje: Mt 17,27; Lk 5,4-6; Iv 1,48; 2,24.25; 6,64; 16,30. (3) Zajedništvo s Ocem: Mt 11,27; Iv 5,19.20; 8,28.29; 14,10.

3. *Značaj Kristova pravedna života* - Iz 49,1-6; 50,4-6; 53,11; 2 Kor 8,9; Fil 2,5-8; Heb 2,10; 5,8.9; 7,28; 9,14; 10,7-9; 12,2; 1 Pt 1,19.

4. *Nazivi* - Isus odgovara hebrejskom "Jošua" i znači "Gospodin Spasitelj". Krist odgovara hebrejskom "Mesija" što znači "Pomazanik". Značaj goluba i glasa iz neba kod njegova krštenja je taj što je pomazanje Duhom Svetim bio poseban znak Mesije (Lk 3,21.22; 4,18; Iv 3,34).

Sin Božji (također "Jedinorodenac" i "Njegov Sin"): Lk 1,35; 22,70; Iv 3,16; Rim 1,14.

Sin Čovječji se pojavljuje osamdeset puta u Novom zavjetu, a u svim slučajevima, izuzev u tri, upotrebljava ga sam Gospodin, (usp., Mt 8,20; Lk 19,10; Iv 3,13). Već smo naglasili korisnost skupljanja i istraživanja Gospodinovih naziva u Novom zavjetu. Na primjer, zamijetiti slijedeće: *Gospodin*: Lk 1,76; *Emanuel*: Mt 1,23; *Pvorodenac*: Kol 1,15.18; *Jaganjac Božji*: Iv 1,29; itd. Posebno obratite pozornost na kombinacije upotrebljene u Petrovim poslanicama, kao što je *Gospodin naš i Spasitelj Isus Krist* (2 Pt 1,1; 3,2-18).

PITANJA

1. *Što se misli pod tim kada se kaže da je čovještvo našeg Gospodina savršeno? Je li Kristovo savršenstvo isto što i bezgrešnost?*

2. *Načini listu svih Kristovih naziva. Koliko oni otkrivaju njegov karakter i njegove osobine?*

BIBLIOGRAFIJA

- A. Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Pickering and Inglis, 1953.
- A. M. Hunter, *The Work and Words of Jesus*, SCM Press, 1950.
- J. G. S. S. Thomson, *The Praying Christ*, Tyndale Press, 1959.
- H. E. W. Turner, *Jesus, Master and Lord*, Mowbray, 1953.
- B. B. Warfield, *The Lord of Glory*, Hodder and Stoughton, 1907.

5. KRISTOVA SMRT

Ponovo se od proučavatelja traži potanko upoznavanje sa zapisanim činjenicama o smrti našeg Gospodina. Valja uočiti nepravednost njegova procesa, i točan sklop riječi u opisima scena s Golgotom kako je to zapisano u evangeljima. Netočne slike i sentimentalni opisi često ostavljaju

pogrešne utiske koji sprečavaju da se pravilno sagleda značaj događaja kod križa.

6. SILAZAK U PAKAO

O periodu između smrti i uskrsenja našeg Gospodina mnogo je toga napisano čemu se mora pristupiti s najvećim oprezom. Iz nekoliko citata o iskustvu našeg Gospodina između smrti i uskrsenja bili su izvedeni prilično neispravni zaključci (npr. o ljudskoj sudbini i intermedijalnom stanju poslije smrti).

Riječi vjeroispovijedanja "Spustio se do pakla" nisu uzete izravno iz Pisma. Temelje se na dva odlomka iz Pisma: Ps 16,10 i Dj 2,26.27. Treba jasno uočiti da je riječ "pakao" prijevod Grčke riječi *hades* (hebrejski *šeol*), koja znači "boravište preminulih". Jedino što nam jednostavna činjenica daje zaključiti je da se Krist toliko poistovjetio s ljudskim rodom da nije samo okusio smrt, nego da je njegova duša prošla kroz sve što ljudski duh prolazi raspadanju tijela.

U Rim 10,6-9 vjerojatno imamo aluziju na silazak, ali je problematičniji tekst Ef 4,9.10 koji se lako može odnositi na Kristov silazak na zemlju u utjelovljenju. Ključni tekst je 1 Pt 3,18-20. Neki od tumača, poput Tome Akvinskoga, smatraju kako taj tekst govori o djelovanju druge osobe Trojstva prije inkarnacije u danima Noe. Većina teologa misli da se taj tekst ne odnosi na Kristov "posjet" pakla kao mjesta kazne (tj., gehena), već kao stjecišta mrtvih gdje su neki od njih bili spremni primiti Evandelje. Kristovim silaskom to se stjecište pretvorilo u "raj" za one koji će od tada usnuti u Kristu (Lk 23,43). Pavlove poslanice nam jasno daju do znanja da se kršćani ne trebaju strašiti intermedijalnog stanja. Vjerojatno se i u Fil 2,10 i Otkr 5,13 govori o toj promjeni koju je Krist učinio svojim silaskom i kasnijim uskrsnućem kada je pobjednički pokazao svoju vlast nad smrću (usp. Otkr 1,17.18 i Mt 27,52.53). Na temelju biblijskih podataka nemoguće je reći više od toga.

Jedinstvena poruka ovih odlomaka Pisma je da je ljudima nemoguće prolaziti kroz situacije u kojima Krist ne može imati s njima suosjećaja. Čak je i kroz smrt prošao prije nas i nadvladao ju.

CITATI

Mt 26,47-27,66; Mk 14,43-23,56; Lk 22,47-23,56; Iv 18,19.

7. KRISTOVU USKRSNUĆE I PROSLAVLJENJE

Uskrsnuće zaslužuje da ga se daleko iscrpnije obradi nego što nam je to ovdje moguće. Pogled na učenje apostola u Djelima u poslanicama (uključujući i poslanicu Hebrejima koja se, iako uskrsnuće izravno ne spominje, u potpunosti bazira na činjenici uskrsnuća) otkrit će nam da je ono jedna od dvije najvažnije točke kršćanske nauke.

a. Značaj uskrsnuća

Kristovo uskrsnuće bilo je u središtu propovijedanja prvi apostola u većoj mjeri nego križ (vidi Dj 1,22; 4,33; 17,18) zato što on predstavlja potvrdu svega onoga što je Krist za života činio, njegova učenja i tvrdnje, njegove poslušnosti "do smrti" te vjere i nadanja njegovih učenika. Ono je potvrda svega toga zato što se tim Očevim činom Krist pokazao pobjednikom nad svakom neprijateljskom silom, bila ona ljudska, demonska ili pak sama smrt (usp. Lk 24,19-21 s Dj 5,31; 13,23; također Dj 2,24; 13,34; Rim 6,6; 2 Tim 1,10; Otkr 1,17.18).

(1) Uskrsnuće je prije svega, dakle, potvrda Božjeg vjernoga Sluge, Raspetoga kao "Gospodina i Krista", kao obećanog Božjeg Mesije. Kao takvo ono svjedoči o njegovu Božanstvu te potvrđuje njegovo određenje da bude konačni sudac svih ljudi (Iz 53,10-12; Dj 2,36; 3,13-15; 5,31; 10,40-42; 17,31; Rim 1,4).

(2) Kao znak potvrde trpećeg Sluge Jahvina uskrsnuće je, također, i potvrda njegove službe (poslušnost i smrt) kao potpunog izmirenja te kao ispunjenja obećanja datih ocima. Rezultat toga je naviješčivanje spasenja i oproštenja grijeha u Isusovo ime. Uskrsenje je stoga bilo najvažniji motiv evangeliziranja staroga svijeta (Dj 2,32; 4,33; 5,31; 13,32.33.38.39; Rim 4,24.25).

(3) Uskrsnuće je potvrdilo vjernike u njihovoj vjeri u Boga i njegovu silu te im dalo sigurnost njihova konačna i potpuna spasenja. Ono nam svjedoči o spasiteljskoj vrijednosti Kristove smrti i uvjerava nas: "ako se s Bogom pomirimo po smrti Sina njegova, dok još bijasmo neprijatelji, mnogo ćemo se više, pomireni, spasiti njegovim životom" (Rim 5,10). Krist kao uskrsli nastavlja nas spasavati kao Veliki svećenik koji je ušao u

nebo za nas da bi nas tamo zastupao te dovršio djelo spasenja u nama (Rim 5,10; Heb 6,20; 7,16.23-25; 1 Pt 1,21).

(4) Kristovo je uskrsnuće znak i zalog uskrsnuća onih koji su u Kristu te tako određuje novi stav kršćanina prema smrti i daje mu nadu (1 Kor 15,12-58; usp. Dj 4,2; 26,23; Rim 8,10.11; 2 Kor 4,14; 1 Pt 1,3.21).

(5) Zajedno s uznesenjem i proslavljenjem uskrsnuće utemeljuje model smrt-uskrsnuće-proslavljenje što sačinjava duhovnu inicijaciju vjernika u njihovo poistovjećenje s Kristom. Poput Krista i zajedno s njime obraćenik postaje "mrtav grijehu" a "živ Bogu" - činjenica koja se na sakramentalni način izražava krštenjem. Kao posljedica, poziv na posvećenje postaje pobuda onima koji su uskrsli s Kristom da teže za onim što je gore. Umiranje sebi te život Bogu sačinjavaju dnevno iskustvo kršćana (Rim 6,3-11; 2 Kor 4,10.11; Ef 2,4-6; Kol 3,1.2).

(6) Uskrsnuće je jedan od najvažnijih činitelja koji potvrđuju da je kršćanska objava odista božanskog podrijetla. Ono ukazuje kako se kršćanska vjera ne zasniva na filozofskim spekulacijama niti moralnom učenju, već se temelji na Božjem djelu za spas ljudi.

c. Dokazi uskrsnuća

Za cjelovitiji prikaz argumenata pogledaj neku knjigu iz apologetike. Najjači dokazi povezani su sa slijedećim činjenicama:

1. Revolucionarna promjena u stavu učenika. Većina od njih bili su skloni ne vjerovati u uskrsnuće. Oni, izgleda, nisu razumjeli Kristova predskazivanja o tome.
2. Židovi nisu uspjeli predočiti Isusovo tijelo. Izgovor o "ukradenom tijelu" smješan je u svijetu mjera opreza koje su vlasti poduzele u vrijeme ukopa. "Šutnja Židova isto je toliko značajna kao i govor kršćana" (Fairbrain).
3. Pojavljivanje pojedincima i grupama ljudi, uključujući i grupu koja se sastojala od pet stotina ljudi, u različito doba dana te u različitim okolnostima.
4. Održanje i rast mlade Crkve i njen utjecaj na svjetsku civilizaciju. To je značajno pogotovo s obzirom na činjenicu da se čovjek posvuda uglavnom jako opire nekim od njenih tvrdnji te da je pretrpjela suprostavljanje glavnih religioznih vođa. Druge religije i političke teorije koje

su pretendirale na utjecaj u svijetu ugadaju bar u nekom vidu ljudskoj pohlepi i ponosu. S obzirom na to, kršćanstvo je beskompromisno.

d. Neke alternativne teorije

O malo kom predmetu se ljudska domišljatost više naprezala da smogne drugih objašnjenja od onih očitih. Pažljivo poređenje alternativnih teorija s tekstom Pisma više će učvrstiti vjeru čitatelja nego poznavanje protudokaza.

Glavni su pokušaji racionalnog objašnjenja uskrsnuća našeg Gospodina slijedeći:

(1) Teorija "nesvjeti", to jest, da je Isus bio sahranjen u stanju kome, te da je poslije oživio.

(2) Učenici su vidjeli seriju telepatskih fenomena ili viđenja.

(3) Pošto su bili gorljivi prihvatali su određene subjektivne osjećaje koji su možda imali neke objektivne podloge, ali koji nisu bili rezultat fizičkog uskrsnuća stvarnog tijela našeg Gospodina.

(4) Ono predstavlja samo oživljenje sile prethodnog učenja našeg Gospodina u razočaranim učenicima.

(5) Ono je mitološki izraz uvjerenja učenika o vječnom značenju Isusa kao nečega što je jače od smrti te nadilazi prolaznost čovjeka.

Ima mnogo primjera onih koji su kritički htjeli ispitati i opovrći stvarnost uskrsnuća pa su bili primorani napustiti pokušaj. U nekim slučajevima su čvrstinom dokaza bili obraćeni Kristu.

e. Kristovo uskrslo tijelo

Ovdje je potrebno biti na oprezu. Pismo nas upozorava kako je čovjeku nemoguće potpuno razumjeti stvarnu prirodu uskrslog tijela (1 Kor 16,35-44). Navedeni odlomak postavlja granice u okviru kojih se mogu praviti poređenja s fenomenima koji pripadaju našoj stvarnosti.

Što se tiče Kristova uskrslog tijela izvještaji evanđelja nedvojbeno ukazuju na slijedeće:

1. Njegovo uskrslo tijelo ne samo da je bilo stvarno, već je bilo isto ono tijelo u kojemu je bio sahranjen.

2. On se sam suprotstavio dojmu da je bio čisti duh - "... jer duh tijela ni kostiju nema..." (Lk 24,39-43). On je objedovao sa svojim učenicima iako mu jelo nije bilo potrebno. On je također nosio znake rana koje je zadobio.

3. Uskrslo tijelo posjeduje neke karakteristike koje ne posjeduju naša tijela. Npr., ono nije bilo sputano i sprječeno izvanjskom materijom u onoj mjeri u kojoj su to naša tijela: on je prošao kroz zaključana vrata te došao među učenike; iznenada je nestao iz vida dvojice koji su s njim išli putem za Emaus.

Čini se da je uskrsli Krist posjedovao ono isto tijelo u kojem je trpio. Međutim je ovo uskrslo tijelo od početka imalo drukčija svojstva od "tijela našeg poniženja" te od Kristova tijela prije uskrsnuća. Položaj odjeće u praznom grobu govori, ako i ne dokazuje, da je Krist prošao kroz povoje i kroz grob uklesan u stijeni. Kamen se izgleda otkotrlja poslije uskrsnuća. Taj događaj je više imao funkciju dokaza, nego što je bio nužni element u procesu uskrsnuća. Sv. Pavao govori o tome u 1. Kor 15: "Ima tjelesa nebeskih i tjelesa zemaljskih". Ali takav dokaz ne ukida razliku između tijela i duha. "Duhovno" tijelo se ne sastoji od duha, već duh upravlja njime.

A nema ni stvarnog dokaza za Kristovu posvudašnjost čak ni u uskrslom tijelu. Kada se Gospodin pojavljivao svojim učenicima, on je za vrijeme svog kontakta sa zemaljskom stvarnošću, bio podložan zakonu prostora. Podaci ukazuju da je uskrsli Gospodin imao novi način postojanja kako u tijelu tako i u duhu, no da se mogao tako odnositi prema našem sadašnjem stanju da smo mogli imati nepogrešive dokaze stvarnog uskrsnuća. Time on, međutim, nije bio potpuno vezan za stanja njegovog poniženja. Gospodin je poslije svog uskrsnuća živio nebeskim životom nevidljivim ljudskim očima u tijelu prilagođenom takovom stanju. "Pojavljivanja" su bila milosrdni ustupci našoj potrebi za "mnogim dokazima".

Pismo govori o nebeskom stanju za cijelog čovjeka, za tijelo i za duha, a ne o lišavanju tijela, što je sličnije grčkoj filozofiji. "Uskrsnuće", a ne zagrobni život duše kao takve, bilo je kamen spoticanja Atenjanima.

Kao proslavljeni, Gospodin još uvjek posjeduje svoje tijelo, ali u duhovnom, preobraženom obliku. Beskorisno je spekulirati o detaljima. Tvrđnje Pisma treba prihvati u njihovoj jednostavnoj veličini. Posebna narav uskrslog tijela sama po sebi dokaz je istinitosti izvještaja.

f. Uznesenje i nebesko posjednuće

Apostoli su naučavali kako su uznesenje i Kristovo posjednuće s desne strane bili Bogu kuštanacija djela otkupljenja. Ni jedna povijest o Kristu nije potpuna ako ne ukazuje na razloge zašto je Gospodin napustio svoje učenike i nejaku Crkvu. On je to učinio da bi se vratio na prijestolje Božje da tamo vrši svoju nevidljivu službu. To je poruka poslanice Hebrejima. Ona govori zašto je bilo potrebno da Gospodin napusti svoje učenike te zašto je tako dugo ostao. Prije svega, bilo je nužno da zaslugom svog otkupljenja, uđe u Svetinju nad svetinjama te da se pred Bogom pojavi kao preteča otkupljenih. Drugo, on čini važno djelo za svoje sljedbenike kao Početnik njihova spasenja te, posrednički, kao Veliki svećenik i Zagovornik.

CITATI

a. Uskrsnuće

1. Činjenice uskrsnuća i apostolsko svjedočanstvo - Mt 28; Mk 16,1-8; Lk 24; Iv 20-21; Dj 1,22; 2,14-36; 4,10.33; 5,30-32; 10,40-42; 13,34-39; 1 Kor 9,1; 15,1-19.

Pronadi naglasak koji se u Novom zavjetu stavlja na uskrsnuće. (1) sam Gospodin (Mt 8,31; 9,31; 10,34; Iv 2,19; Dj 1,3) i (2) apostoli (Petar: Dj 1,24.32.36; 4,10; i Pavao: Dj 13,30-39; 17,31; 1 Kor 15,1-4.17; 2 Tim 2,8).

2. Značaj uskrsnuća za spasenje - Vidi citate na str. 121-122 i također Iv 11,25.26; 7,4; 8,34; 10,9; 14,9; 1 Kor 6,13.14; 2 Kor 1,9; Ef 1,18-20; Fil 3,10-21; Kol 1,8; 2,12.13; 1 Sol 4,14; Heb 13,20-21; Otkr 20,4-6.

b. Proslavljenje

1. Činjenice uznesenja - Lk 9,1; 24,51; Iv 6,62; 20,17; Dj 1,2.9- 11.

2. Nebesko posjednuće - Mk 14,62; Lk 22,69; Dj 5,31; 7,55.56; Ef 1,20.21; Kol 3,1; Heb 1,3; 6,19.20; 8,1; 10,12; 12,2; 1 Pt 3,22; Otkr 5,6; 7,17.

3. Dar Duha - Iv 7,38.39; 14,25.26; 16,7.13; Dj 2,33.

4. Značaj Kristova proslavljenja i nebeskog posjednuća - Iv 14,2.3.12; Dj 2,34.35; 3,21; Rim 8,34; Ef 1,3; 2,5.6; 4,7-11; Fil 2,9-11; Kol 3,14; 2 Tim

2,12; Heb 2,5-9 (usp. 1 Kor 15,24-28) 4,14-16; 6,19.20; 7,25; 8,1.6; 9,24; 10,12.13.

PITANJA

1. Prokomentiraj tvrdnju "Vjera apostola prvenstveno je bila vjera u uskrsnuće".
2. Nabroji i opovrgni teorije koje niječu uskrsnuće.
3. Zašto je Isus otišao i ostavio učenike u žestokom progonstvu? Zašto je tako dugo odsutan? Da li bi bilo bolje da Gospodin nije uznesen nego da je ostao sa svojom Crkvom?

BIBLIOGRAFIJA

- J. N. D. Anderson, *The Evidence for the Resurrection*, IVF, 1950.
 G. R. Beasley-Murray, *Christ is Alive!*, Lutterworth Press, 1947.
 Michael Green, *Man Alive!*, IVF, 1967.
 H. Latham, *The Risen Master*, Deighton Bell, 1904.
 W. Milligan, *The Ascension and Heavenly Priesthood of our Lord*, Macmillan, 1892.
 W. Milligan, *The Resurrection of our Lord*, Macmillan, 1899.
 F. Morison, *Who Moved the Stone?*, Faber, 1930.
 C. F. D. Moule, *The Phenomenon of the New Testament*, SCM Press, 1967.
 James Orr, *The Resurrection of Jesus*, Hodder and Stoughton, 1907.
 A. M. Ramsey, *The Resurrection of Christ*, revised edn., Fontana, 1960.
 S. D. F. Salmond, *The Christian Doctrine of Immortality*, T. and T. Clark, 1907.
 A. M. Stibbs, *The Finished Work of Christ*, Tyndale Press, 1954.

8. KRISTOV TROSTRUKO DJELO

Za osobnu pobožnost veoma je korisno proučavati Kristovu trostruku službu. Navodimo samo neke važnije misli. Čitatelj može kasnije sam proučavati i uspoređivati citate o ovom predmetu te donijeti sopstvene zaključke uz pomoć Svetog Duha.

a. Prorok

Pismo ukazuje na slijedeće:

1. Gospodin je ispunjenje niza hebrejskih proroka. Vidi, npr., Pnz 18,15; Dj 3,22.26.

2. On je govorio *neposrednim* proročkim autoritetom, zamjenjujući "Ovako govorи Gospodin" s "Ja vam kažem". Njegovu je službu karakterizirao izravni autoritet. U njoj je bilo manje elemenata predskazivanja nego u poruci nekih ranijih proroka. Druge glavne karakteristike njegove proročke službe bile su jasno izlaganje nauke običnom čovjeku uz pomoć usporedbi te eshatološke izjave o blizini Kraljevstva Božjeg te njegova samoobjava kao Sina čovječjeg po čijem će se trpljenju i proslavljenju ostvariti Kraljevstvo.

3. On je potvrdio svoju proročku službu čineći čudesna liječenja itd. Takva su čudesna označavala početak novih epoha u Izraelovoj povijesti.

4. On nastavlja svoju proročku službu, u *posrednom* smislu, po apostolima i darovima službe u Crkvi.

b. Svećenik

Novi zavjet jasno uči da se u službi žrtvovanja Gospodin ponašao na dva načina:

1. *Aktivno*, time što je čvrsto odlučio otići u Jeruzalem (Lk 9,51), te voljno položiti svoj život i prinijeti se Bogu u korist otkupljenih.

2. *Pasivno*, time što je dopustio da bude razapet. On je žrtvovao sebe sama kao žrtvu (vidi Heb 9,14).

Njegova sadašnja aktivnost kao Velikog svećenika sastoji se u:

(1) njegovom posređovanju ījamčenju novoga Saveza;

(2) njegovom zagovorništvu i zastupništvu za svoj narod pred Božjim prijestoljem;

(3) tome što nam daje pravo pristupa u prisutnost Božju

U Pismu nema ni traga pogrešnom učenju po kojemu se Gospodin stalno prinosi kao žrtva pred Bogom. Poslanica Hebrejima naglašava na više mjesta da je on izvršio otkupljenje jednim svojim prinosom, i to "jednom zauvijek" (usp. Heb 10,10 i slične izjave u drugim poglavljima). Pošto je položio (potpuno) vječno otkupljenje za nas, on "sjede zdesna Bogu" (Heb 8,1). Ne naslućuje se kako Gospodin neprestalno trpi u korist svojeg naroda. To što ga je Otac prihvatio te sama njegova *prisutnost* ostvaruje svjedočanstvo, posredništvo i zastupništvo u našu korist.

c. Kralj

(1) Proročanstva o kralju-Mesiji ispunjena su u Kristu u dva stupnja. Ona su u *načelu* bila ispunjena za vrijeme Kristovog prvog dolaska kada se vrijeme bilo ispunilo za uspostavljanje Kraljevstva Božjeg među ljudima. Kristovom odlučujućom pobjedom nad Sotonom i silama zla započela je vladavina Božja, a on je sam bio okrunjen u slavi odakle sada udjeljuje blagoslove, koji se mogu sažeti izrazom "vječni život".

(2) No, konačno ostvarenje Kraljevstva koje je Krist započeo svojom smrću i uskrsnućem još predstoji. Još mu sve nije podloženo, a Sotona nastavlja se suprotstavljati njegovoj vladavini. U međuvremenu se po propovijedanju Kraljevstva ono ostvaruje u srcima ljudi. Kao Glava svoga Tijela, Krist već vlada Crkvom. Međutim, jednom će mu svi njegovi neprijatelji biti podloženi. Njegova će univerzalna vladavina biti vidljiva pri njegovoj paruziji.

CITATI

a. Prorok

Vidi Pnz 18,18.19; Mt 21,11; Lk 4,24; 7,16; Iv 4,19; 7,40.52; Dj 7,37; Heb 1,2. Za *neposrednu* narav njegove proročke službe usporedi Iz 6,5 sa Mt 17,5; 24,25; Iv 3,11; Za *posrednu* vidi Iv 15,26.27; Dj 2,18; 1 Kor 7,12.25.40; 12,10; 14,1.24-32. Usp. također i knjigu Otkrivenja (npr. 1,3.10.4; 19,10; 22,18.19).

b. Svećenik

1. *Služba žrtvovanja* - Za njegovo *aktivno* djelo vidi Lk 9,51; 22,39-44; Iv 10,17; Heb 5,1-10; 6,20; 7,27; 10,12-14. Za njegovo *pasivno* djelo kao žrtve proučavaj starozavjetne žrtve (vidi npr. Izl 12; Lev 1-5 i 16) i primjeti 1 Kor 5,7.8. (Pasha); Ef 5,2 (žrtva paljenica), Ef 2,14 (žrtva pomirnicu); 2 Kor 5,21 (žrtva okajnica); Heb 10,1.22 (dan pomirenja; 1 Pt 2,21-25; 3,18).

2. *Njegova sadašnja aktivnost* - (1) Posrednik: 1 Tim 2,5; Heb 7,25; 8,6; 9,15; 12,14; 1 Iv 2,1.2; (2) Daje pristup Bogu: Iv 14,6; Rim 5,2; Ef 2,13-18; Heb 4,15.16; 10,19; (3) Zastupnik: Iv 17; Rim 8,34; Heb 7,25; 1 Iv 2,1; (4) Glava crkve: Ef 1,22.23; 2,20-22; 4,4-16; 5,23-30; Kol 1,18; 2,19.

c. Kralj

1. *Starozavjetna proročanstva* - Post 49,10; 2 Sam 7,8-16; Mesijanski psalmi kao što su: Ps 2,45,6-7; 72,11; 124; 179,6,7; 11,1-5,10; Jr 23,5,6; Ez 37,24-28.

2. *Sadašnje ispunjenje* - Mt 12,28; 13,17; 21,1-9; 28,18; Mk 1,15; Lk 1,32; 4,18-21; 23,2; Iv 18,36; Rim 14,17; Fil 2,9; Kol 1,13; Heb 1,3-9; 2,5-9.

Buduće dovršenje - Dn 7,13; Mt 13,41; 19,28; 25,31-40; Lk 1,33; 1 Kor 15,24-28; Fil 2,10,11; 1 Tim 6,15; Otkr 5,5.7.9.10; 11,15; 12,10; 22,3.

PITANJA**a. Prorok**

1. "Isus je bio najveći židovski prorok". Da li si zadovoljan ovom tvrdnjom? U kom odnosu stoji Isus prema drugim prorocima?

2. Da li nam je Isus rekao nešto novo o Bogu? U kom smislu njegovo učenje nadopunjava Stari zavjet?

b. Svećenik

1. Pažljivo razluči između Kristove završene svećeničke službe i njegove svećeničke službe koja se nastavlja u sadašnjosti. U kom su one odnosu?

2. Da li su sve karakteristike i djela starozavjetnog Velikog svećenika tipični za Krista?

3. U kom smislu Isus nadilazi levitsko svećenstvo (usp. Hebrejima poslanicu).

c. Kralj

1. Što znači izraz "Kraljevstvo Božje (ili nebesko)"? Kakav je odnos između Isusa i Kraljevstva Božjeg?

2. Kristov dolazak i njegovo donošenje Kraljevstva te njegov drugi dolazak i dovršenje Kraljevstva dva su aspekta jednog djela spasenja. Analiziraj njihov međusobni odnos.

DOKTRINA O POMIRENJU

U doktrini o pomirenju radi se o jezgri kršćanske vjere. Tu je ponovo najvažnije pažljivo ispitati riječi samoga Pisma i ne upuštati se u teoretiziranje prije toga. Neka površna gledišta ne bi nikad došla u optok da su se teolozi i vjernici intenzivnije bavili sadržajem Pisma. Mnogo je štete učinjeno ovoj nauci što su se ponekad i oni istinski odani i vjerni posegli za neadekvatnim ilustracijama dubokih istina te nauke. Osobito, postoji mnogo zbrke o prirodi božanske pravde, djela otkupljenja i njegove etike. Nedosljedna poređenja sa sudnicom i besmislena ponavljanja određenih fraza ostavila su, na one koji ne vide sržnu istinu na kojoj se zasniva otkupljujuća žrtva, utisak kako je evanđeosko vjerovanje po tom pitanju smiješno. Učinila bi se velika usluga kršćanstvu kada bi se usluga mnogi entuzijasti naučili preciznije izražavati. Time bi se omogućilo mnogim iskrenim tražiteljima da prihvate istinu o Kristovu otkupljenju.

1. EVANĐEOSKO GLEDIŠTE

Evanđeosko se gledište može najednostavnije izraziti na slijedeći način: Osnovna misija Sina Božjega je bila otkupljenje čovjeka životom

savršene poslušnosti koji je kulminirao raspećem, čime je Krist izvršio punu, savršenu i dovoljnu žrtvu kao okajnicu za grijeha cijelog svijeta.

Smrt Kristova se može i treba shvatiti kao *primjer*, jer ona jest najuzvišeniji primjer poslušnosti Božjoj volji. Ona, nadalje, nije samo *primjer*, već je i *predstavnička*.

Ona je smrt pročelnika novoga čovječanstva, koje je shvatilo svoju nemoć pod starim Savezom te našlo život i silu u novom Savezu ostvarenom po njegovoj krvi. Međutim, ni jedna nauka o Kristovu križu koja ne izražava još dublju činjenicu da je smrt Kristova po prirodi pomirnička (*propitatio*) ne uzima u obzir cijelokupno učenje Pisma po tom pitanju. S time se u svezi obično upotrebljavaju pridjevi kao što su "pomirnički", "zastupnički", "zamjenički".

Evandeoski kršćani smatraju da je smrt njihovog Spasitelja darovala Bogu potpuno zadovoljenje za njihov grijeh. Samo je ona mogla otvoriti put pomirenja (*reconciliatio*) s Bogom i na taj način promijeniti njihove živote.

2. PRIMJERI IZ PISMA

Prije no pokušamo konzultirati ikakvu teoriju, čitatelja se moli da ispita izraze samoga Pisma te njegove vlastite ilustracije te nauke.

Ako se to učini (uz pomoć, na primjer, odjeljka sa citatima) vidjet će se kako je neodrživo gledište da se evandeosko shvaćanje izmirenja nalazi samo u Pavlovinim poslanicama. Time će se, također, raspršiti primjedba da tog shvaćanja izmirenja nema u Kristovu učenju.

a. Novozavjetni izrazi

Izrazi koje Novi zavjet upotrebljava u vezi sa Kristovom svećeničkom službom se ne tumače u samom Novom zavjetu. Stoga valja zaključiti kako se riječi kao što je "žrtva", "prolijevanje krvi", "pomirnica", "otkupnina" upotrebljavaju na isti način kao u Starom zavjetu.

Poznato pravilo tumačenja (koje se često u praksi zanemaruje) upućuje na: objašnjenje onoga što pisac misli tražiti u kulturnom i religioznom kontekstu iz koga izlazi. Upravo ta činjenica (nezavisno od teorije inspiracije) čini Stari zavjet tako važnim za tumačenje Novog zavjeta.

b. Starozavjetni primjeri

U Postanku i Izlasku imamo zapisana mnoga zbiranja u kojima granica oltara ili žrtvovanje igra značajnu ulogu. Slično, Izrael je bio oslobođen iz Egipta na način koji jasno ukazuje na simboličnost pashe.

Jednostavno je uočiti dvije stvari. Prvo, otkupljenje je povezano sa prolijevanjem krvi, i drugo, u upotrebi životinjskih žrtvi radi se o odrednom obliku zamjene (*substitutio*). Te su ideje detaljnije obradene u Levitskom zakoniku, a snažno su prisutne i u napucima za žrtve i svećenstvo. Većina kasnijih starozavjetnih knjiga spominju na ovaj ili onaj način ova dva načela. Oni su fundamentalni za cijeli Stari zavjet.

Krist je namjeravao da njegovo učenje bude sporazumno sa starozavjetnim učenjem po tom pitanju (vidi citate dolje), a poslanice, (i to ne samo Pavlove već također i Ivanove, Petrove i poslanica Hebrejima), govore o Kristovoj smrti kao dokončanju i ispunjenju starozavjetnog učenja o žrtvama.

3. ZNAČENJE RIJEČI POMIRENJE

Hebrejska riječ za izmirenje koje se upotrebljuje u Starom zavjetu, znači doslovno "pokriti". Izrično se držeći te riječi, starozavjetno učenje bi bilo: "Životinske žrtve, ako su popraćene vjerom prinositelja, pokrivaju grijeh." Grijeh je bio pokriven (Bog ga nije video) tako da nije više izazivao njegov gnjev. Stari i Novi zavjet jasno govore kako Bog nije uživao u životinjskim žrtvama, osim utoliko što su pokajničkom grešniku koji ih je prinosio bile simbol njegove vjere u opravštajuću Božju ljubav. Treba uočiti da su proroci, koji toliko mnogo govore protiv čisto izvanjskog načina prinošenja žrtvi, sami bili učesnici uobičajenom ritualu. Neki su od njih bili i svećenici. To se često zanemaruje.

Osnovne grčke riječi koje Novi zavjet uporabljuje su *thusia* (žrtva), *hilasmos* (pomirnica *propitatio*), *katalage* (pomirenje - *reconciliatio*), *prosfora* (prinos), *apolutrosis* (otkupljenje), *lytron* (otkupnina). Proučavatelj Biblije ih treba pažljivo prostudirati u njihovom kontekstu. Oni koji ne znaju biblijske jezike mogu to učiniti uz pomoć neke bolje konkordančije.

Čak i nakon što se uzme u obzir uporaba nekolicine tih riječi u klasičnom grčkom, te kad se ozbiljno uznaстоji ne "učitati" u njih ono što u

njima ne stoji, teško je izbjegći uvjerenju da su novozavjetni autori bili fundamentalno jednodušni u svojim gledištima o važnosti Kristove smrti. Zasigurno se može ustvrditi kako Kristovo učenje te shvaćanja apostola potvrđuju dvije starozavjetne ideje o kojima smo govorili. Otpuštanje grijeha ima svoju osnovu u prolijevanju krvi *našeg Gospodina*. Također se u pomirenju radi i o zamjeni (*substitutio*) po čemu Krist djeluje *umjesto* nas u izvršavanju djela otkupljenja.

4. TEOLOGIJA POMIRENJA¹

Postoji tendencija da se Božji zahvat po kojem je ostvareno naše spasenje posmatra samo sa ljudskog stanovišta te da se iz vida izgubi Božja strana izmirenja.

a. Božja strana

1. Za Boga je izmirenje vrhovni događaj u povijesti svijeta. Izmirenje ima za njega poseban značaj; ono mu je pričinilo "zadovoljstvo". U vezi s time naglasak je uglavnom na Kristovoj savšenoj poslušnosti - "do smrti, smrti na Križu". Tada je po prvi puta Božja volja bila u potpunosti izvršena "kako na nebu tako i na zemlji".

2. U izmirenju se očituje Božja pravednost i ljubav. Često se previdi da Pismo ne daje ni naslutiti da postoji konflikt među Božjim atributima. Njegova pavda i njegova ljubav nisu nikako u opreci. Otpuštanje grijeha je isto toliko rezultat njegove *pravde* koliko ljubavi. Na Golgoti ljubav i vjernost su se sastale, pravda i mir zagrlili (Ps 85,10).

3. Izmirenje opravdava Boga kao Zakonodavca. Moralno zlo koje grešnik čini usprkos Božjem zakonu, kalja čast Zakonodavca. Kristova savršena poslušnost (koja je išla čak do voljnog podređenja smrti) opravdala je Zakonodavca. On je preuzeo na križu našu "zakonsku odgovornost" i dao puno zadovoljenje Bogu kao održavatelju moralnih zakona svemira.

4. Izmirenje je stvorilo temelj za otpuštenje grijeha. Oni koji od Boga traže oprost bez potrebne zadovoljštine pogrešno razumiju ili Božju svetost ili opačinu grijeha. Svako gledište o izmirenju koje ne ukazuje da je Kristovo djelo bilo zadovoljenje, koje je potpuno udovoljilo svim

Božjim zahtjevima protiv grešnika, neadekvatno je kada se usporedi s učenjem Pisma.

Važno je točno odrediti pojам "zadovoljenja". Kristovo djelo nije samo surrogat za jedno podjednako vrijedno neispunjeno djelo grešnika. Ono ima apsolutnu, pravu vrijednost koja, kada je Bog jednom prihvati u korist grešnika, u potpunosti uklanja njegovu zakonsku obvezu. Vrijednost Kristove žrtve sastoji se u beskonačnoj vrijednosti njegove osobe. Pismo se ne zadovoljava pukom frazom "nevini je trpio za krivog" i sličnim poluistinama. Vjerniji smo Pismu (čuvajući se svakako patripasijanizma²), ako uočimo bliskost Boga Oca i Sina, te kažemo da je u izmirenju Bog *prihvatio rezultat čovjekova grijeha na svojoj vlastitoj osobi* (Heb 9,13,14). Pošto su zahtjevi zakona potpuno zadovoljeni, Bog neće suditi opravdanomu čovjeku za te iste pogreške. Starozavjetne žrtve potvrđuju ovo gledište i ilustriraju ga.

b. Čovječja strana

Mnoga gledišta pisaca koji pristupaju izmirenju sa čovječje strane neadekvatna su ako ih treba prihvati kao cijelovita objašnjenja. Shvaćanje kako je Krist umro na križu da bi na najupečatljiviji način prikazao nenadmašivu veličinu Božje ljubavi u suglasnosti je s Pismom, ali zanemaruje mnoštvo citata koji pomažu da se taj prikaz Božje ljubavi po križu shvati u njegovu pravom karakteru. Kritičari jednostranih zastupnika ovog shvaćanja izmirenja putem pokazivanja ljubavi su ukazali kako, na primjer, činjenica što će navodni izbavitelj bezglavo skočiti u vodu još kao takva ne izbavlja utopljenika. Jedino će možda prouzrokovati sentimentalne osjećaje kod motritelja. U svakom slučaju, problem grijeha i krivice ostaje neriješen.

Prema Pismu upečatljiva demonstracija Božje ljubavi prema nama spasava utoliko ukoliko nas vodi da shvatimo koliko je grijeh ogavan svetoj naravi Božjoj. Ono treba rezultirati pokajanjem prema Bogu i vjerom u Gospodina Isusa Krista.

c. Egzegetski pristup

C. Hodge u svojoj *Systematic Theology* navodi tri grupe citata o nauci o izmirenju i predlaže slijedeće ideje vodilje za razmišljanje o njoj:

1. Krist spasava ljudе kao svećenik. (Usp. poslanicу Hebrejima i slične odlomke.)

(1) Svećenik djeluje као predstavnik i zamjenik ljudi. On ima vlast biti posrednik pomirenja (*reconciliatio*) između Boga i ljudi.

(2) To se pomirenje može postići samo pomoću ispaštanja za grijeh.

(3) Ispaštanje je u Starom zavjetu bilo pomoću zamjeničke (*sub-situtio*) žrtve.

(4) Ali Bog ne uživa u životinjskim žrtvama; one su bile samo privremene predstlike jedne istinske žrtve.

(5) Krist je postao čovjekom da bi bio naš Veliki svećenik te da ostvari pomirenje za grijehu ljudi.

(6) On kao prinos nije prinio samo krv životinja, već svoju najdragocjeniju krv. On je bio zamjenička žrtva neizmjerne vrijednosti.

(7) Tom jednom žrtvom On je zauvijek usavršio one koji su posvećeni. Ova žrtva ukinula je sve druge. Ni jedna druga više nije potrebna, niti jedna druga više nije moguća (Heb 10,14).

2. Krist ljudе spasava kao žrtva. (Usp. Levitski zakonik, Iz 53, te citate o žrtvama u Novom zavjetu, npr. Rim 3,35). Izgleda jasno da je:

(1) Namjera takvih prinosa bila da se umilostivi (*propitatio*) Bog.

(2) Pomirenje (*propitatio*) se ostvarivalo ispaštanjem za krivicu. (U Starom zavjetu grijeh je bio "pokriven" i tako sakriven od pravde).

(3) Ispaštanje se ostvarivalo zastupničkom kaznom. Žrtva je bila zamjena za prinositelja.

(4) Rezultat takove žrtve za grijeh bio je oprost i obnovljenje prinositelja.

Sa egzegetskog gledišta je teško nijekati da Novi zavjet uči kako je Kristova smrt bila žrtva i prinos za grijeh kako smo to gore prikazali.

3. Krist spasava ljudе kao otkupitelj. (Usp. npr., poslanice Galaćanima i Rimljanim te odlomke o rođaku-otkupitelju u Starom zavjetu). Krist otkupljuje od:

(1) kazne Zakona (npr. Gal 3,13);

(2) obaveza Zakona (npr. Gal 4,4.5 i Rim 4,14);

(3) sile grijeha (npr. Tit 2,14; Mt 20,28);

(4) sile Sotone (npr. 2 Kor 2,14; Kol 2,15);

(5) svega zla (Heb 9,12).

Misao "ot-kupljivanja" iz ropstva ističe se u mnogim citatima.

5. ZAMJERKE ZNANOSTI O POMIRENJU

Zamjerke koje se iznose protiv gornjih shvaćanja izmirenja mogu se svrstati u tri kategorije:

a. Etičke

Često se stavlja u pitanje "etika" otkupljenja. Neki idu toliko daleko da nazivaju Božje odobrenje da Krist umre za grijeh, drugih, "nemoralnim djelom". Ovakve se kritike često zasnivaju na grubim i netočnim parafrazama nauke o izmirenju kao što je "nevin trpi za krivoga". To je svakako točno no ne smije se previdjeti narav povezanosti između nevnoga i krivog. Onaj koji spasiteljski trpi za čovjeka mora biti u dvostrukom odnosu: mora biti u odnosu prema Bogu s jedne strane, a prema grešniku s druge.

Neke zamjerke odaju veoma površno shvaćanje grijeha. Druge, se opet, zasnivaju na krivom shvaćanju stvarnog sadržaja evandeoskog motrišta. (Tome često, mora se priznati, doprinosi nepažljiva uporaba neadekvatnih primjera.) Dobro je istaknuti kako etika žrtve uvijek pretpostavlja da nevin u nekom smislu trpi za krivog.

Jedine zamjerke koje se valjano mogu učiniti evandeoskoj nauci o izmirenju, kako je ona gore iznijeta, jesu zamjerke egzegetske naravi. Ukoliko se nađe alternativno tumačenje koje u potpunosti uzima u obzir odjeljke Pisma koji su gore spomenuti, valja ga pažljivo ispitati. U praksi, kritičari prečesto nastupaju uzimajući za polazište svoje površne etičke standarde te imajući određene pretpostavke o tome kako je Bog trebao raditi.

b. Teološke

Neki su teolozi pokušali relativizirati značenje izmirenja te postaviti druge nauke ili aspekte Kristova života u centar kršćanstva. Na primjer, usprkos važnosti žrtve u okviru rimokatoličke liturgije, u praksi je inkarnacija stožer rimokatoličke nauke. Ona je centralna također i u velikom dijelu suvremenog protestantizma. Često se čuje zamjerka da se izmi-

renje prenaglašavalo u posljednja tri stoljeća i da su ga evanđeoski kršćani isticali više nego što ga Biblija sama ističe.

Čitatelj mora sam ispitati koje mjesto nauka o izmirenju i druge važne nauke zauzimaju na stranicama Pisma. Nepobitno je da Kristova smrt čini samu srž kršćanstva.

c. Naučne

Slijedeće dvije glavne zamjerke potječu s područja znanosti:

1. Čovjek je tako malen, a svemir ogroman pa je neshvatljivo da bi Božji sin umro za tako beznačajna stvorenja. Psalmist se također čudio: "... što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?" Može se lako pokazati kako veličina ne mora biti konačni kriterij vrijednosti. Istina te tvrdnje će opstojati ili ne s istinom cijele kršćanske objave koja, promatrana s ma koje perspektive, izaziva čuđenje.

2. Ako je teorija evolucije istinita, kršćanski absolutni etički standardi nemaju osnove te ne postoji krivica i grijeh koji bi zahtijevali otkupljenje. Prije svega, teorija evolucije samo je teorija. No, čak i ako bismo pretpostavili da ta hipoteza ima vrijednost znanstvene činjenice, iz toga nikako ne slijedi da Bog u izvjesnom periodu ljudskog razvoja nije mogao uspostaviti absolutne standarde.

6. NEKI DALJNJI PROBLEMI

a. Trpljenje kao kazna

Često se stavlja zamjerka da se Kristovo trpljenje ne može shvatiti kao "kazneno". On nije trpio za svoje vlastite grijhe. Njegovo se trpljenje, svakako, ne može nazvati kaznenim. No, zato što je na se uezio rezultate prekršaja onih za koje je izvršio zadovoljenje, ona su bila kaznena. Riječ "kazna" mora se upotrebljavati s pažnjom. No, to ne znači da je pogrešno reći da je Krist nosio grijeh, te je naša krivica bila položena na Njega te da je Krist učinjen grijehom.

b. Ekvivalentnost kazne

Često se čuje kako je Krist primio na sebe brojčano i po jačini kaznu koja je ekvivalentna kazni za sve grijhe ljudi od prvog čovjeka pa do paruzije. To je, međutim, pogrešno. Pismo se u pitanju izmirenja zanima za *kvalitativne*, a ne *kvantitativne* vrijednosti. Oni koji ne mogu shvatiti beskonačnu vrijednost Kristova posredničkog djela za Boga, zasigurno nemaju, visoko mišljenje o vrijednosti Sina za Oca te malo cijene veličinu njegovog djela.

c. Za koga je Krist umro?

Da li je Krist umro za cijeli svijet ili samo za svoju Crkvu? O ovom se predmetu puno diskutiralo. Oni koji slijede Augustina smatraju da su Božje odluke bile određene od vječnosti te Kristov dolazak i njegovo djelo samo za izabrane. "... Krist (je) ljubio crkvu te sebe predao za nju". Nasuprot tome mnogi smatraju kako je Krist došao te trpio i uskrsnuo za cijelo čovječanstvo.

Pitanje se ne tiče prirode i djelotvornosti otkupljenja. Ono se tiče svrhe njegova trpljenja. Teolozi u Augustinovoj tradiciji tvrde da je Krist, i pored toga što je njegova žrtva mogla zadovoljiti potrebe cijelog svijeta, pri svom trpljenju imao na umu samo one koji će u njega uzvjerovati.

Treba primijetiti da taj problem ne smije imati utjecaja na propovijedanje Evandelja. Augustinjanac (pošto ne zna koga Bog može pozvati) mora podjednako revno propovijedati Evandelje svima. S druge strane, "Anti-augustinjanci zanemaruju Božju ljubav prema Svom narodu, o kojoj se u Pismu jasno govori jedinstvo Krista i njegovih izabralih, njegov predstavnički karakter kao njihove Zamjene, sigurnu djelotvornost njegove žrtve, te nužnu povezanost između Krista kao dara i dara Duha Svetoga" (Hodge).

7. POVIJESNI PREGLED

Tijekom povijesti Crkva je razvila različita shvaćanja Kristova djela izmirenja. Učenje samog Novog zavjeta o tome predmetu mnogostruko je i pruža obilatu građu za različite teorije. Brunner navodi pet osnovnih Novozavjetnih modela shvaćanja pomirenja. "Prvi način da se objasni

dogadjaj pomirenja bio je starozavjetni žrtveni sustav i s njim povezana ideja okajnice (pri tome je motiv Jahvina trpećeg sluge (Iz 53) funkcionirao kao spona između Isusove smrti na križu i žrtvi okajnica iz žrtvenog sustava). U Izajiji se našla i druga mogućnost tumačenja Kristove pomirbine žrtve: misao zastupničkog trpljenje kazne. "Na njega pade kazna - radi našeg mira"; "A Jahve je svalio na nj bezakonje nas sviju". Treći način da se objasni dogadjaj pomirenja dolazi iz osobnog prava. Radi se o "zadužnicima". On "izbrisala zadužnicu koja propisima bijaše protiv nas" (Kol 2,14). Tu se radi o otkupu (usp. 1 Pt 1,18). Četvrti Novozavjetni motiv vodi nas od pomirenja ka izbavljenju. (To se dvoje ne smije razdvajati). "Na križu se zbiva istinsko *spoliatio hostium* koje završava s trijumfalnim pohodom pobjednika." Krist uzima plijen moćima tame. Na taj način bivaju oslobođeni ljudi koje su te moći držale u zarobljeništvu. Konačno je dogadjaj Pashe pružio mogućnost da se Krista shvati kao istinsku pashalnu žrtvu, kao posrednika novog Saveza i novoga Izlaska. Krv novoga Saveza nije samo znak, već i sredstvo ostvarenja novoga odnosa prema Bogu, novog zajedništva s Bogom, novog Saveza."

Nakon Novozavjetnog vremena se, prema tipologiji G. Aulena, mogu razlikovati tri osnovna modela shvaćanja izmirenja. Prvi on naziva *klasičnim*. Taj je model dominantan u patričkoj teologiji od Ireneja pa sve do Ivana Damačanskog, a u vrijeme reformacije obnavlja ga Luther. Drugi je model *latinski*. Osnove za njega nalazimo u Tertulijana i Ciprijana, ali ga je tek Anselm razvio. Bio je popularan također i u vrijeme protestantske ortodoksije. Od Abelarda potječe takozvani *moderni* ili *humanistički* model, koji je nakon prosvjetiteljstva postao dominantan u Zapadnoj crkvi.

(1) Klasični model - U klasičnom se modelu Kristovo djelo pomirenja predstavlja kao njegova pobjeda. *Christus victor!* Pozadina je tog modela manje više dualistička. Đavalo i sile tame stoje nasuprot Bogu. Svi ljudi i cijeli svijet nalaze se u ropstvu Đavola (u ropstvu grijeha i moći demonskih sila i k tome još pod prijetnjom Božjeg suda). Iz moći đavala (koji se predstavlja ili kao usurpator i tiranin ili se pak smatra kako on ima određeno pravo na čovjeka poslije Pada) ljudi se ne mogu izbaviti sami, već samo Kristovim djelom oslobođenja. Put oslobođenja čovjeka, stoga, je put Kristove borbe sa silama tame (usp. Kristovo izgonjenje demona u sinoptičkim evanđeljima te Pavlov naglasak na Kristovoj pobjedi nad sotonom). Križ, koji je u toj borbi izgledao kao poraz, prikazao se kao mjesto pobjede. U drami otkupljenja naglasak je na Božjem djelu. Spasenje je od početka do kraja u potpunosti Božji čin.

Neke teorije koje su rani crkveni oci zastupali u povezanosti s klasičnim modelom izmirenja opravdano su izazvale oštare kritike, pogotovo u novije vrijeme. Radi se o određenom shvaćanju odnosa između Krista i đavla po kojem Krist prinosi ili plaća otkupninu đavlu. Još neprihvatljivija je u to vrijeme veoma rasprostranjena ideja kako je Krist prevario đavalu. "Upravo kao što je on (davao) na početku prevario čovjeka mamcem požude, sad je on prevaren time što se Bog obukao u zastor ljudskosti" (Grgur iz Nina).

Klasični se model shvaćanja pomirenja ne mora nužno povezati s takvim djetinjastim i absurdnim idejama. Očišćen od njih, on predstavlja značajan doprinos shvaćanja pomirenja koji je biblijski dobro fundiran.

(2) Latinski model - Temelj klasičnog modela čini ideja borbe i pobjede. Latinski se model zasniva na ideji očuvanja pravnog poretku svijeta. U njemu zakon funkcioniра kao temelj duhovnog svijeta.

Svoje korijene latinski model ima u određenom shvaćanju oproštenja grijeha pri kojem zadovoljština igra značajnu ulogu. Tertulijan je smatrao kako se kazna za grijeh može otkloniti samo ako se za nju učini zadovoljština: zadovoljština ili kazna (*aut satisfactio, aut poena*). Taj je princip postao integralni dio rimokatoličke nauke o obraćenju. Anselm, tvorac latinskog modela, prenosi ga na nauku o pomirenju.

U svojoj knjizi *Cur deus homo?* Anselm shvaća grijeh kao povredu Božje časti (*exonoratio Dei*). Čast Božja temelj je univerzalnog prava te mira između Boga i čovjeka, pa stoga njezina povreda znači zapravo gubitak za samoga čovjeka. Bog ne može grijeh naprosto oprostiti i time riješiti problem. To bi značilo olako shvatiti grijeh. Preostaje alternativa: ili zadovoljština ili kazna. Kazna ne dolazi u obzir jer bi to, budući je kazna za grijeh smrt, značilo uništenje čovjeka. U obzir dolazi jedino zadovoljština. Tu se međutim javlja novi problem. Ono što bi čovjek mogao učiniti kao zadovoljštinu on u stvari *duguje* Bogu. Čovjek može Bogu dati samo ono što je dužan (*debitum*); za zadovoljštinu je, međutim, potrebna zasluga (*meritum*). Problem je, dakle, slijedeći: "U konačnici jedino čovjek dolazi u obzir kao subjekt otkupljenja, no zbiljski on upravo ne dolazi u obzir" (Lochmann). Upravo je zato Bog morao postati čovjek. Zato što je bio čovjek Krist je mogao *trpeti umjesto čovjeka* koji se sam ne može izbaviti. Zato što je bio Bog mogao je *ostvariti zaslugu*, i to višak zasluge, koja se uračunava čovjeku.

U klasičnom modelu je Bog bio subjekt pomirenja od početka pa do kraja. U latinskom se modelu snažnije naglašava funkcija čovjeka. Krist

može učiniti zadovoljštinu samo zato što je čovjek. U posljednjem modelu, čovjek će igrati još značajniju ulogu.

(3) *Moderno ili humanistički model* - Mladi Anselmov suvremenik, Abelard, snažno je napao latinski model pomirenja koji je Anselm razvio. Namjesto latinskog modela, u kome se prevladava jaz između Boga i čovjeka, Abelard je predložio model u kojem se radilo o prevladavanju čovjekove grešne naravi i omogućavanju življenja u ljubavi. Krist je za njega bio nadasve učitelj i primjer koji u ljudima budi ljubav (znao je citirati Lk 7,47: "... oprošteni su joj grijesi, jer ljubljaše mnogo"). (Značajno je primjetiti kako Abelard nije puno govorio o smrti Kristovoj kao primjeru.)

Teolozi su nakon prosvjetiteljstva prihvatali i temeljito izmjenili Abelardove ideje i koristili ih u borbi protiv protestantske ortodoksije koja je slijedila Anselma. Za razliku od Anselma u to vrijeme se isticalo kako je Bog ljubav te bezuvjetno oprašta. Pomirenje ne mijenja Božji stav prema čovjeku, već samo čovjekov stav prema Bogu. Tako se djelotvornost Kristove smrti poistovjetila s moralnim utjecajem koji ona ima na čovjeka. "Smrt nas Kristova opravdava utoliko ukoliko u našim srcima pobuđuje ljubav" (Rashdall). Učinak Kristove smrti zavisi o odazivu koji u čovjeku proizvodi.

Nasuprot klasičnom i latinskom modelu koji naglašavaju *objektivno* Božje djelo za čovjeka ili njegovo djelo po Kristu kao Bogočovjeku, humanističko shvaćanje izmirenja skoro je u potpunosti *subjektivno*. Pomirenjem se, prema humanističkom modelu, mijenja čovjekov *subjektivni stav* prema Bogu i bližnjemu, a ne prevladava se *objektivna* zapreka pravilnom odnosu između Boga i čovjeka.

Uzet sam za sebe ovaj je posljednji model pomirenja nedostatan. Međutim, nema razloga za njegovim shvaćanjem kao alternative drugim modelima. Ako ga se pravilno shvati, on nadopunjava prethodne modele, jer u njemu dolaze do izražaja neki značajni aspekti Novozavjetnog učenja o Kristovu djelu koje klasični i latinski model zanemaruju (usp. Iv 15,13).

CITATI

a. Pomirenje i njegovi pralikovi u Starom zavjetu

1. Hebrejska riječ kipper dolazi od korijena koji najverovatnije znači "pokruti". Sa sebi srodnim riječima upotrebljava se u sličnom smislu kao i novozavjetne riječi značenja "pomirenje". (Vidi, npr., Izl 30,10.15; Lev

1,4; 16,17.30.34 itd.). Riječ pomirenje je prvotno u sebi nosila samo ideju pomirenja u smislu *reconciliatio* (usp. Rim 5,11). Danas se upotrebljava u širem smislu označavanja obnovljenje čovjekova odnosa s Bogom po Kristovoj smrti.

2. U Starom zavjetu nalazimo slijedeće pralikove: pasha: (Izl 12,1-28. Usp. 1 Kor 5,6.7 i 1 Pt 1,18.19); žrtvovanje Izaka (Post 22); mјedena zmija (Br 21,8.9); rodak-otkupitelj (Rut 3,12.13; Lev 25,17-55), otkupnina (Br 3,49. Usp. Job 33,24).

3. Žrtve. Vidi Levitski zakonik, mesijanske Psalme (npr., 22,40,69,118) te odlomke kao što su Iz 53;59;20.

b. Pomirenje u Novom zavjetu

Suvremena teologija često nepotrebno suprotstavlja poslanice i evangelja. Činjenica je da se oni ne proturječe. Međutim, sve su nauke u poslanicama, kako je to Krist sam prorekao (Iv 16,12), razrađenije.

1. *Evangelja i Djela* - Mt 1,21; 16,21; 26,26-29; Mk 9,12.31; 10,33.34.45; 14,22-25; Lk 1,77; 2,11; 4,18.19; 9,31.44; 15; 22,14-22; 24,6-8.21.25-27; 44-47; Iv 1,29; 2,19-22; 3,14-17; 6,33.48-58; 10,11-18; 12,23-25 i 31-33; 14,30.31; Dj 2,23; 3,14-19; 13,32-36; 20,28.

2. *Poslanice* - Rim 3,24-26; 4,25; 5,6-11; 8,3.32.34; 14,9.15; 15,3; 1 Kor 6,20; 11,23-26; 2 Kor 5,14-21; Gal 1,3.4; 2,20; 3,13; 4,4.5; Ef 1,7; 5,2.25; Kol 1,14.20-22; 2,14.15; 1 Sol 5,9.10; 1 Tim 1,15; 2,6; Tit 2,14; Heb 1,3; 7,27; 9,12-15.26-28; 1 Pt 1,18.19; 2,24; 3,18; 1 Iv 1,7; 2,2; 3,5; 4,10.

3. *Otkrivenje* - 1,5.18; 5,6.9.12; 7,14; 12,11; 13,8; 21,14.

c. Novozavjetni izrazi

(Pogledaj i druge citate za svaki od izraza)

Prinos - Heb 10,10.14.

Pomirenje (*reconciliatio*) - 2 Kor 5,18.19; Kol 1,20.21.

12; 1 Kor 5,7.

Pomirnica (*propitiatio*) - Rim 3,25; 1 Iv 4,10.

Otkupnina - Mt 20,28; 1 Tim 2,6.

Otkupljenje - Rim 3,24; Ef 1,7; Kol 1,14.

Proučavatelju se preporuča da, gdje god je to moguće, proučava i odgovarajuće grčke riječi.

PITANJA

1. Da li je Kristova smrt absolutno nužna za spasenje ljudi?
Da li misliš da postoji koji drugi način za oslobođenje čovjeka? Navedi za svoj odgovor.
2. Pokaži iz Novog zavjeta da su apostoli u svojem učenju o Kristu pridavali Kristovoj smrti posebnu važnost.
3. Navedi osnovne teorije pomirenja. Koje je osnova za prosudjivanje između onoga što je odgovarajuće i onoga što nije?
4. Kako bi odgovorio na prigovor da ideja pomirenja u smislu *propitiatio* implicira podjelu među osobama Trojstva?
5. Možemo li se osloniti na Božju samilost neovisno od Kristove smrti? Navedi razloge za svoj odgovor.
6. Da li su riječi "pomirnica" (*propitiatio*) i "pomirenje" (*reconciliatio*) istoznačnice? Ako ne, koje su razlike u značenju?
7. Kakve su vrste ilustracija Kristove smrti dozvoljene? Koje nisu ispravne? Razmisli da li se pomirenje može adekvatno predstaviti u jednoj ili je za to potrebno više ilustracija?

BIBLIOGRAFIJA

- G. C. Berkouwer, *The Work of Christ*, Eerdmans, 1956.
 E. Brunner, *The Mediator*, Lutterworth Press, 1946.
 R. W. Dale, *The Atonement*, Congregational Union, 1878.
 James Denney, *The Christian Doctrine of Reconciliation*, James Clarke, 1959.
 James Denney, *The Death of Christ*, ed. R. V. G. Tasker, Tyndale Press, 1951.
 P. T. Forsyth, *The Cruciality of the Cross*, Independent Press, 1948.
 R. S. Franks, *The Work of Christ*, Nelson, 1962.
 L. Morris, *The Apostolic Preaching of the Cross*, Tyndale Press, 1965.
 L. Morris, *The Cross in the New Testament*, Eerdmans, 1964.
 A. M. Stibbs, *The Meaning of the Word 'Blood' in Scripture*, Tyndale Press, 1954.

PETI DIO

DUH SVETI

A. OSOBA DUHA SVETOOGA

1. OSOBNOST DUHA SVETOOGA

Ako se uzme u obzir ono što smo rekli o uporabi riječi "osoba" za Boga u odjeljku "Bog kao biće", onda je ispravno i potrebno reći kako je Duh Sveti osoba. U mnogim današnjim teološkim spisima dobija se dojam kako pisac Svetoga Duha smatra samo za "utjecaj" u Crkvi. Izrazi koji se često za njega upotrebljavaju odaju zbrkanu misao te pomanjkanje cijenjenja jedinstvenih blagoslova koje dobijamo od dara Kristovog Duha. Može biti lako da srednjovjekovni teolozi nisu posvetili ovom važnom i obimnom predmetu pažnju koju zaslužuje, no to još ne objašnjava činjenicu da se danas zanemaruje studij naravi i djelovanja božanskog Duha te njihovo razumijevanje.

Neki su pisci prihvatali gledište da je Duh božanski "način djelovanja", tj., da su izvještaji Pisma o "Duhu" samo simbolički izraz za stvoriteljsko djelovanje. Grčka riječ koja se prevodi sa "Duh" ista je kao i riječ za "dah" i ona je srednjeg roda. Na ovom te na njemu sličnim argumentima zasniva se gledište o neosobnosti Duha Svetoga. Smatra se, također,

kako Starozavjetni izvještaji o Duhu koji pokazuje više zanimanja za njegovo djelovanje, nego za njegovu osobu podupiru takvo motrište.

S druge strane je teško objasniti neke novozavjetne izvještaje ako se prihvati takvo gledište (među kojima se nalazi i Kristovo učenje). U njima se govori kako je Duh jednako osoban kao i Otac i Sin. Treba imati na umu slijedeće:

1. Duh se u Pismu naziva: "Duh Božji", "Sveti Duh Božji", "Duh Sveti kojega imate od Boga", "Duh njegova Sina" te "Duh Kristov".

2. Istina je da se djelo Duha i njegov utjecaj kao rezultat njegove prisutnosti, ne dijele u Pismu. Pa ipak, se ne radi isključivo o njegovom utjecaju. To podrazumijeva uporabu člana s riječju Duh te dodavanje prijedva "Sveti" (vidi Dj 2,4). O njegovim se utjecajima češće govori pomoću simbola: organj, voda, ulje, ili pomazanje i zapečaćenje.

3. Ključni odlomak za nauku o osobnosti Duha jest Kristov govor zapisan u Iv 14-16. Tu se Duha naziva "Paraklet" (Zastupnik ili Branitelj). Nakon što je opisao svoje vlastito zastupničko djelo, Krist obećaje "drugog Branitelja". Kontekst jasno ukazuje na osobnost tog Branitelja. U Iv 14,26 i 15,26 Krist upotrebljava mušku osobnu zamjenicu ("on", *ekeinos*) što ne može označavati samo utjecaj (usp. takođe 16,7-15).

4. Drugdje u Novom zavjetu se govori o laži protiv Duha te o žalošćenu Duha. To jasno ukazuje na njegovu osobnost (vidi Dj 5,3; Ef 4,30).

5. Opisi njegova djela, njegova odnosa prema nama te izvještaji o njegovim očitovanjima sadržavaju inteligenciju, volju, individualnu bit itd. - ukratko, sve karakteristike osobnosti.

2. BOŽANSTVO DUHA

Osnovni razlozi za vjerovanje u božanstvo Božjeg Duha su slijedeći:

1. U Starom zavjetu sve što se pripisuje Jahvi, pripisuje se također i onome koji se naziva "Duh Jahvin".

2. U Novom zavjetu su starozavjetni citati u kojima, prema Starom zavjetu, govori Jahve pripisani Duhu.

3. Krist govori o "neoprostivu grijehu", koji se sastoji u huli protiv Svetog Duha. Kaže se kako je to gora hula od "riječi (hule) protiv Sina čovječjega" (Lk 12,10). To je jak dokaz da se radi o osramoćenju osobe.

4. Što se u Novom zavjetu kaže o Duhu podjednako bi se moglo odnositi i na druge osobe Trojstva. On je, na primjer, izvor prosvjetljenja, učitelj, posvetitelj, i predmet obožavanja. U kršteničkom obrascu on je izjednačen s Ocem i Sinom. O tijelu kršćana govori se kao o "hramu" Duha.

U povijesti teologije bilo je usporedno malo razilaženja u mišljenju o božanstvu Duha. Rana je crkva nekoliko stoljeća bila poštedena raspri o ovom predmetu. Tako je bilo sve do pojave pneumatomaha ("borci protiv Duha") drugom polovicom četvrtog stoljeća. Zbog njihova nijekanja božanstva Duha u prošrenom Nicejskom vjeroispovijedanju, dodane su slijedeće riječi: "... Gospodina i životvorca koji izlazi od Oca, koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi..." Ova je formula konačno bila prihvaćena na saboru u Kalcedonu. Važno je pažljivo ispitati uporabljene izraze.

a. "Gospodin i životvorac"

Ovaj naziv iz nicejskog vjeroispovijedanja jedan je od najdivnijih opisa Duha. Ne nalazimo ga u Pismu ali se istina izražena u njemu može dokazati iz Pisma. Ono mnoštvo puta govori kako su stvoriteljska djelatnost, uvjerenje i buđenje čovjeka mrtva u grijehu te darivanje novog života u Kristu djelo Duha. (usp., npr., izraze kao što su "biti rođen od Duha" (Iv 3,5-8) i "živjeti po Duhu" Gal 5,25).

Ipak, važno je primjetiti kako je Božji Duh sredstvo života, a ne sam život. Iz Pisma je jasno kako se život za grešnika nalazi samo u Kristu te da u život vječni dolazi samo ako prihvati Krista. Ali je podjednako jasno kako je čin preporoda te stalno posredovanje novog života u Kristu djelo Svetoga Duha.

b. "Izlazi od Oca"

Riječ "izlazi" potječe iz Iv 15,26. Otuda teolozi znaju govoriti o odnosu Duha prema Ocu (i Sinu) kao o *izlaženju*. (Za odnos Sina prema Ocu se, kao što smo već napomenuli, uporabljuje izraz "rađanje".) O izlaženju Duha se u Pismu ne govori izravno, već je ono implicitirano. Odlomci koji govore kako Otac ili Sin šalju Duha (Iv 14,16.26; 15,26; 16,7; 20,22; Dj 2,33; Gal 4,4.6) prepostavljaju podređenje Duha Ocu i Sinu koje se izrazom *izlaženje* hoće naglasiti. Dobro je znati kako se ni

"rađanje" ni "izlaženje" ne odnose na *postanak* Sina i Duha, već na vječne odnose u Trojstvu. Podređeni položaj Duha dolazi najjasnije do izražaja kada se za Duha kaže da služi Ocu i Sinu.

c. "Filioque"

Dodavanje riječi *filioque* ("i od Sina") u nicejsko vjeroispovijedanje na koncilu u Toledu (589. poslije Krista) izazvalo je mnoge kontroverzije.¹ Da bi izrazila jasno učenje Pisma kako je Duh isto tako "Duh Kristov" (što je jedno od njegovih imena u Pismu) kao i Očev (od Oca) Zapadna je crkva (uvjelike pod utjecajem Augustina) dodala *filioque*. Istočna je crkva stalno odbijala taj dodatak jer je smatrala da to slabí nauku o podređenosti te da čini Krista odvojenim "izvorom božanstva" (grčki *arhe*). Grčka se crkva, također, oslanja na odluku donijetu u Efezu kako nisu dozvoljeni nikakvi dodaci nicejskom vjeroispovijedanju. Međutim, u odgovoru na ovu posljednju primjedbu se ističe kako se naše sadašnje nicejsko vjeroispovijedanje razlikuje u nekoliko važnih točaka od vjeroispovijedanja o kojemu se govori u efeškom dekretu. Jedinstvo Oca i Sina u "slanju" Duha suproti se svakoj ideji razlikovanja među osobama Trojstva, koja bi pokvarila njihovu unutrašnju harmoniju. Duh je ujedinjavajuća sveza koja izlazi kako od Oca tako i od Sina. S time je u skladu: ideja kako je sveza između Krista i njegove Crkve te između pojedinih vjernika stvarajući od njih jedno "mistično Tijelo". Pismo jasno govori kako je i Duh, mada izlazi od Oca, "dat" Crkvi, također, od Sina te da je on isto tako Kristov Duh kao što je i Božji Duh.

3. IMENA DUHA U PISMU

Do znanja o ovom predmetu može se doći samo pomoću kršćanske objave. U razmišljanju i diskusiji o osobama Svetog Trojstva nužno je držati se uvijek što bliže Pismu.

Proučavatelj treba preispitati koliko važnosti treba pridodati razlikama u nazivima za Duha koje se uglavnom nalaze u Novom zavjetu. Spominje se na primjer, "Duh" (*pneuma*) (bez člana), a uglavnom se uporabljuje za označavanje djelovanja Duha; "(taj) Duh" (*to pneuma*) (sa članom) je osobniji naziv; i "Sveti Duh". Ovaj posljednji izraz, čini se ukazuje na posebnu osobnost. U Starom zavjetu vidljivi su nazivi kao što su "Jahvin Duh", "Duh Božji", "Duh mudrosti".

U Novom zavjetu se pojavljuju imena kao što su "Duh Kristov", "Sveti Duh obećanja", "Duh živoga Boga", "Duh istine", "Duh vječni", "Duh milosti i slave" itd. Njegov je posebni naziv "Branitelj" (ili "Zagovornik"). Treba, također, imati na umu i simbole koji se upotrebljavaju za njegovu osobu i službu.

Glavna učenja Pisma o Duhu Svetom jesu njegova osobnost, njegovo božanstvo, njegova bliskost Kristu te njegova služba kao izvršitelja u božanstvu.

Potrebno je zamijetiti kako se u vjeroispovijedanju govori o Crkvi i otpuštanju grijeha itd. u kontekstu govora o Duhu Svetom (usp. str. 153).

4. POVIJESNI PREGLED

a. Rana Crkva

Rana Crkva je općenito imala prostu vjeru i jednostavne riječi Pisma. No, teolozi pokazuju mnogo nedosljednosti u pisanju o naravi i djelovanju Duha. Izgleda da im je najviše poteškoća zadavalo to što Pismo često pripisuje ista djela ponekad Ocu, ponekad Sinu, a ponekad Duhu. Na primjer, Duh se ponekad ne luči od Sina prije njegova utjelovljenja.

Arijevci (vidi str. 54) su smatrali Duha stvorenim bićem. On je Bog samo utoliko što je postao voljom Sina. Ta činjenica djelomice objašnjava okljevanje Istočne crkve u prihvatanju izraza "Filioque".

b. Od nicejskog do toledskog koncila

Koncil u Niceji je bio zainteresiran za nauku o drugoj osobi Trojstva. Atanazije je kasnije naučavao više o trećoj osobi, posebno o njegovoj osobnosti. Zbog pneumatomaha (i možda nekih drugih Atanazijevih neprijatelja) bilo je nužno pojasniti dijelove nicejskog vjeroispovijedanja o božanstvu Duha. Ta su pojašnjenja bila potvrđena na Kalcedonskom koncilu.

Kao što smo već rekli (str. 150), Zapadna crkva je u Toledu dodala latinskom vjeroispovijedanju izraz *filioque* - tj. da Duh izlazi od Sina kao i od Oca, no to je čini se isprva bilo učinjeno greškom.

c. Reformacija

Ponovno otkriće jedinstvenog i bitnog djela Svetoga Duha u Crkvi i pojedincu bilo je jedno od najvećih ostvarenja teologa reformacije. Naglasak je bio na *djelu* Duha više nego na apstraktnim problemima o njegovoj osobnosti.

Glavna kontraverzija tog razdoblja bila je o njegovu djelovanju u pojedincu (odnos između njegova "djelotvornog poziva" i ljudske "slobode"). Ovaj je problem još uvijek neriješen.²

d. Moderni period

U novije vrijeme postoje dvije suprotne tendencije. U liberalnoj teologiji bilo je zavladao mišljenje da je Duh bezličan, da je neka vrst "kršćanske savjesti".

Sa konzervativne strane bilo je pokreta koji su išli za tim da se ponovo naglasi osobnost Duha te da se potakne Crkva na praktično iskušto njegova djela, posebno posvećenja. Danas je posebno važno obratiti pažnju na njegovu funkciju kao tumača Svetog Pisma.

CITATI

1. Božanstvo - Glavni odlomci su: Mt 28,19 i 2 Kor 13,14 gdje se Duh spominje zajedno s drugim osobama Trojstva. Za daljnje indirektne dokaze vidi Mt 12,31; Dj 5,3.4.9; 1 Kor 2,6-11; 2 Kor 3,18; Ef 4,4-6.

2. Izlaženje - Pored citata navedenih na str. 149-150 razmisli o implikacijama slijedećih citata: Lk 24,29; Iv 16,13-15; Dj 16,6.7; Rim 8,9; Fil 1,19; 1 Pt 1,11.12.

3. Osobnost Duha - Iv 14,26; Dj 11,12; Rim 8,16; Gal 4,6; 1 Pt 1,11. Samo za osobu se može reći da "govori" (Dj 8,29), "spriječava" ili "ne dopušta" (Dj 16,6.)), "postavlja" (Dj 20,28), biva "žalošćena" (Ef 4,30) itd.

4. Imena Duha u Pismu - Rim 8,26.27; 1 Iv 5,6-8. On se naziva "Duh" (s određenim članom) (1 Kor 2,10), "Duh Božji" (Rim 8,14), "Duh Kristov" (Rim 8,9), "Duh Sina Božjeg" (Gal 4,6), "Sveti Duh" ("Paraklet") (Lk 11,13; Iv 14,26).

PITANJA

1. Što je, po tvom mišljenju osnovni razlog za vjerovanje (a) u osobnost Duha Svetoga i u (b) njegovo božanstvo?

2. Ima li razloga za razlikovanje između "Duha Božjega" u Starom zavjetu i "Svetog Duha" u Novom zavjetu? Koje je značenje Iv 7,39?

3. Sažmi Kristovu nauku o Svetom Duhu u Iv 14-16.

4. Postoje li neke razlike od onoga što se uči o Svetom Duhu u (a) Djelima apostolskim, (b) Pavlovim poslanicama? Da li ti dijelovi Pisma proširuju Kristovo učenje o tom predmetu?

BIBLIOGRAFIJA

James Buchanan, *The Office and Work of the Holy Spirit*, Banner of Truth, 1966.

A. Kuyper, *The Work of the Holy Spirit*, Funk and Wagnalls, 1900.

G. Campbell Morgan, *The Spirit of God*, H. e. Walter, 1953.

L. Morris, *Spirit of the Living God*, IVF, 1960.

G. Smeaton, *The Doctrine of the Holy Spirit*, Banner of Truth, 1959.

A. M. Stibbs J. I. Packer, *The Spirit Within You*, Hodder, 1967.

H. B. Swete, *The Holy Spirit in the New Testament*, Macmillan, 1909.

W. H. Griffith Thomas, *The Holy Spirit of God*, Eerdmans, 1955.

B. DJELO DUHA SVETOGLA

1. BOŽANSKI IZVRŠITELJ

Iz slijedećeg pregleda djela Duha može se naslutiti važnost ispravnog shvaćanja tog problema. Svaki kršćanin treba naučiti shvaćati Duha kao izvršitelja savjeta i namjera božanstva. Drugim riječima, što god Bog namjerava učiniti, on to čini posredstvom Duha.

Kao božanski izvršitelj Duh ima slijedeće osnovne funkcije:

a. U odnosu prema Kristu

1. U Novom zavjetu se o Duhu govori kao o "Duhu Kristovom".

2. Duh posreduje Krista Crkvi i pojedincu - tj., On je sredstvo očitovanja Krista ljudima (Iv 16,14).

b. U odnosu prema Pismu

1. Duh je njegov nadahnitelj (vidi Dj 1,16; 2 Tim 3,16; 1 Pt 1,11 te druge citate navedene dolje).

2. On je dostatni tumač Pisma (1 Kor 2,10). Duh uvijek iznova progovara kroz Svetu Pismo te nam pomaže da ga znamo primjeniti u različitim situacijama.

Ipak, neispravno je smatrati kako "unutrašnje prosvjetljenje" može biti u neskladu s rezultatima odgovorne primjene povjesno-kritičke metode tumačenja Pisma. Duh samo pojašnjava značenje koje se već nađe u Pismu jer on je Pismo i nadahnuo.

c. U odnosu prema prirodi i čovječanstvu

1. Duhu se pripisuje upravljanje materijalnim svemirom te uobičajenim prirodnim procesima. On je, također, izvor života prirode. (Ps 104,29.30; usp. Iz 32,14.15).

2. On je odgovoran za "uvjeravanja (dokazivanja) glede, grijeha, pravednosti, osude" (Iv 16,8-11).

d. U odnosu prema Crkvi

1. Porabimo li Tertulijanovu frazu, on je pravi *vicarius Christi* u Crkvi.

2. On daje Kristove darove Crkvi, i kontrolira njihovu uporabu. (O mjestu darovi Duha u Crkvi vidi str. 192).

3. Duh daje Crkvi božansku moć po kojoj ona može ispuniti svoju misiju u svijetu.

e. U odnosu prema pojedincu

1. "Gospodin i životvorac" budi grešnikovu uspavanu savjest, daje "djelotvorni poziv" i udjeljuje "spasavajuću vjeru". On je božanski posrednik u cijelom procesu grešnikova preporoda.

2. Kršćaninovo zajedništvo s Bogom te moći molitve ovisni su o Božjem Duhu (vidi, npr. Rim 8,26.27).

3. On je posrednik u preobražavanju karaktera i posvećenju kako pojedinca tako i crkve (vidi Rim 8).

CITATI

Božanski Izvršitelj - Duh je djelatan u Kristovu životu, smrti i uskrsnuću: Mt 12,28; Lk 1,35; 2,25-27; 3,21.22; 4,1.14.18.19; Rim 1,4; Heb 9,14.

a. U odnosu prema Kristu

1. Dar Duha ovisan je o Kristovu uznesenju i proslavljenju: Iv 7,39; 16,7; Dj 2,33.
2. On proslavlja Krista: Iv 15,26; 16,8-11.14; Dj 5,32; 1 Kor 12,3; 1 Iv 4,2; 5,6-8.
3. On je "Duh Kristov": Gal 4,6; 1 Pt 1,11.

b. U odnosu prema Pismu

1. Nadahnitelj: Dj 4,25; Hb 3,7; 10,15; 2 Pt 1,21; 2 Tim 3,16. Usp. Lk 1,41.42.67 itd.
2. Tumač: Iv 14,17; 16,12-15; 1 Kor 2,9-13; Hb 9,8; 2 Pt 1,20.21.

c. U odnosu prema svijetu

1. Stvoritelj: Post 1,2; Job 33,4; Ps 104,30.
2. Uvjerava ljude: Iv 16,8-11.

d. U odnosu prema Crkvi

1. Uspostavljanje Crkve: Dj 2,1-4; 4,31-33; 1 Kor 3,16.17; 12,12.13; Ef 2,22.
2. Udjelitelj darova Crkvi: 1 Kor 12,4-13; Ef 4,3.4; Hb 2,4.

e. U odnosu prema pojedinom kršćaninu

1. Preporod: Iv 3,3.6.8; Rim 8,9-11; 1 Kor 12,13; Tit 3,5; usp. 1 Kor 12,3.
2. On udjeljuje objavu i vjeru: 1 Kor 2,9-14; Ef 3,5; usp. 1 Kor 2,4.5.

3. Posvećenje: Rim 8,2-4.13; 1 Kor 6,11; Gal 5,16-25; 2 Sol 2,13.
 4. Vodstvo: Dj 8,29; 10,19; 11,12; 16,6.7; Rim 8,14; Gal 5,18.
 5. Zastupanje: Rim 8,26.27; Ef 6,18.
- (Uoči različite simbole koje Pismo uporabljuje za Duha Svetoga - npr., "ulje", "oganj".)

PITANJA

1. Da li Duh Sveti ostaje sa kršćaninom, ili je u njemu stalno, ili ga samo povremeno posjećuje? Navedi citate kao potvrdu svog odgovora.
2. Kako je moguće "žalostiti" Duha Svetog (Ef 4,30)?
3. U kojem smislu je Duh Sveti Kristov "zastupnik" ili "predstavnik"? Koje je značenje riječi "Paraklet" u Iv 14,16.26; 15,26 i 16,7?

2. BOŽJI PRISTUP GREŠNIKU

a. Potreba milosti

"Stanje čovjeka poslije Adamova pada je takvo da se on ne može sam, svojom naravnom snagom i dobrom djelima, odlučiti ili pripraviti da vjeruje i zazove Boga." Ove riječi izražavaju augustinijsko gledište.³ Po tom gledištu čovjek i pored toga što posjeduje slobodnu volju, nema moći činjenja Božje volje. Drugim riječima: "Mi u sebi nemamo moći da si pomognemo" te ti stoga "bez tebe (...) ne možemo ugodići". Čini se da je to gledište u suglasnosti s učenjem Pisma.

Mnoge su kotorverzije bjesnile oko pitanja da li se čovjek može pripremiti da pristupi Bogu, da li može suradivati s njim u procesu svog otkupljenja te da li pri tome inicijativa mora uvijek biti na Božjoj strani. Pelagijanci, semi-pelagijanci i slični teološki pravci u naše vrijeme stavljaju naglasak na ljudsku slobodnu volju, naučavaju kako je čovjek slobodan da se okrene Bogu kada to hoće. Glavni srednjovjekovni doprinos ovakvom shvaćanju bila je nauka o milosti *de congruo*. Po njoj je čovjek slobodan da se okrene Bogu a ukoliko se čovjek trudi ugodići Bogu, on će mu, u skladu sa svojom prirodom, pružiti nužnu pomoć te mu omogućiti da mu se okrene. Ova pomoć u stvari nije zasluzena, već se na nju poziva kao na rezultat Božje dobrote. Stoga se i naziva "sukladna

milost" (*congruous grace*).⁴ Augustin (u potpunosti) i Toma Akvinski (većinom) suprotstavljali su se ovakvim gledištima te tvrdili kako je ljudskoj volji potrebna nezaslužena Božja milost da bi mogla napraviti korak natrag k Bogu. Teolozi reformacije skoro su jedinstveno podržavali ovu nauku i beskompromisno su zastupali shvaćanje o potrebi Božje prethodne milosti.

Često se zamjera kako ova nauka zanemaruje opće prihvaćeno shvaćanje ljudske slobode te kako ona u konačnici vodi u neku vrst fatalizma. Ako se čovjek ne može sam okrenuti k Bogu, netko može reći, onda je inicijativa u potpunosti prepustena Bogu, a čovjeka se ne može smatrati odgovornim zato što nastavlja živjeti u grijehu. Ne može se u potpunosti racionalno uskladiti božanski suverenitet i ljudska sloboda. Međutim važno je na umu imati slijedeće:

1. Čovjekova volja se u određenim njezinim aspektima ni u kom slučaju ne može smatrati "slobodnom". Čovjek je uvijek bio ograničen svojom vlastitom prirodom.
2. Prije pada, čovjekova je volja, mada slobodna, bila stalno naklonjena izvršavati Božju volju. Međutim poslije pada čovjekova se volja usmjerila na sebeljublje.
3. Čovjekova volja je neraskidivo povezana s njegovom naravi i čovjek je sada u ropstvu svoje naravi.
4. Božja milost neće čovjeka nikada primoravati na svetost. No, Bog može osloboditi čovjeka ropstva svojoj zloj naravi, te njegovu volju usmjeriti prema Bogu. Pri tom je čovjekova sloboda ostala nepomučena samo što sada stoji pod utjecajem čovjekove nove prirode. Namjera Božjeg milosnog zahvata jest čovjeku dati "dobru volju".⁵ Savjetujemo čitatelju konsultaciju nekog obimnijeg djela glede detaljnije analize ovog teškog, ali veoma važnog predmeta.

b. Prethodna milost (*gratia praeveniens*)

Pod prethodnom milosti misli se na milost koja prethodi čovjekovoj sklonosti ili želji da se okrene Bogu i priprema je. Taj izraz označava posebno djelo Božjeg Duha po kojem, on i prije nego što se čovjek poželio obratiti Bogu, u njemu stvara želju izmirenja s Bogom te da čini njegovu volju. Ljudska suradnja je potrebna u svakoj slijedećoj fazi ovog djela Duha.

U određenoj mjeri (na osnovu pomirbene Kristove žrtve), Duh Sveti bori se sa svim ljudima obuzdavajući neposlušne i privlačeći poslušne. Čovjekova se odgovornost uglavnom sastoji u tome da "Duha ne trne" i da se ne suprotstavlja njegovom djelovanju, već da slobodno surađuje s njime.

Ova je nauka važna jer ističe kako je otkupljenje od početka do kraja Božje djelo. "Da, Bog u svojoj blagonaklonosti izvodi u vama i htjeti i djelovati". (Fil 2,13).

c. Djelotvorni poziv

Propovijed - to je iskustvo svih nas - nema uvijek isti utjecaj. Neki čuju i poslušni su, a drugi ne. O razlozima za to postoje dva gledišta. Neki misle da razloge treba tražiti u samim slušateljima, drugi pak, da se radi o različitom intenzitetu božanskog utjecaja prilikom propovijedanja. Posljednje je gledište augustinijansko (kalvinističko) i ono se uglavnom pribavlja u anglofonom dijelu svijeta. Ono je poznato pod nazivom "djelotvorni poziv". Ponekad se misli kako djelotvorni poziv predstavlja "osnovu" na kojoj se zasnivaju svi Božji pozivi. Razlike u slušateljstvu mogu biti uvjet Božjeg poziva, ali se ne mogu uzeti za potpuno objašnjenje njegovih različitih rezultata. "Nije, dakle, do onoga koji hoće..."

Postoji takozvani "izvanjski poziv" koji je upućen svakome kada se Božja riječ propovijeda u zajednici. "... mnogo je zvanih, malo izabranih". Jasno je iz Pisma da Bog zapovijeda "... da se svi i posvuda obrate", a Njegov je poziv u Kristu "Dodatak k meni svi vi, izmoreni i opterećeni..." Svako shvaćanje Božje svrhe i njegovih odluka koje ne naglašava da je Evanelje ponudeno apsolutno svakome, pogrešno je. U svakom slučaju, propovjednik ne zna tko su Božji izabranici te je odgovoran propovijediti njegovu poruku svima. Postoji takozvana "opća milost", koju, prema Božjim nepromijenljivim namjerama Duh Božji iskazuje svakom čovjeku.

Pored ovog djelovanja božanskog Duha postoji posebni i djelotvorni utjecaj Duha koji uvijek rezultira spasenjem. U Vestminsterskoj konfesiji stoji: "Sve one koje je Bog predodredio na život, i samo te, Bog po svojoj volji te u svoje određeno i njemu ugodno vrijeme, djelotvorno poziva ... obnavlja njihove volje, određuje ih svojom svemoćnom silom na ono što je dobro te ih djelotvorno privlači Kristu Isusu. Pa ipak, oni dolaze posve dobrovoljno, učinjeni voljnima po njegovoj milosti". Ovaj "djelotvorni poziv" rezultat je "svemoćne sile i milosti Božje". Pismo govori o djelo-

tvornom pozivu isto toliko jasno koliko i o Božjoj "vječnoj svrsi" i "općoj milosti". Tomu jasno svjedoče slijedeći citati: Rim 8,30; 1 Kor 1,26-28; 2 Tim 1,9; Heb 3,1; itd.

U sažetku valja istaknuti slijedeće. Pismo naučava kako postoji opći poziv, koji je upućen cijelomu čovječanstvu i na koji su ljudi odgovorni odazvati se. S druge strane Pismo, također, jasno otkriva čovjekovu potrebu za "prethodnom milošću" i "djelotvornim pozivom". Odgovornost propovjednika i osobnog svjedoka je da "sije obilato" jer ne zna koje će sjeme napredovati. To je Bog zadržao u svojoj vlasti ostavljajući Crkvi odgovornost propovijedati poruku po svemu svijetu te smatrajući pojedince koji poruku čuju odgovornima za prihvatanje Evangela.

d. Pokajanje i vjera

Može se reći da se proces buđenja i preporoda grešnika odvija u tri faze:

1. Postoji prethodno djelovanje Božjeg Svetog Duha. On uzima inicijativu i poziva.
2. Djelovanje Duha vodi do pokajanja i spasonosne vjere u Krista.
3. Duh ostvaruje preporod.

Pokajanje se može definirati kao opresvjedočenje o krivici na osnovu usporedbi s Božjim standardom, koje rezultira u promjeni stava prema Bogu i promjeni ponašanja. Do pokajanja dolazi na osnovu djelovanja Duha. U Iv 16,8 se govori da će Duh uvjeriti svijet "glede grijeha, glede pravednosti i glede osude", a u 2 Kor 7,10 stoji: "... žalost po volji Božjoj rada neopozivo spasonosnim obraćenjem (pokajanjem)...". U Lk 3,8 stoji: "Donosite, dakle, plodove dostojeće obraćenja (pokajanja).

Pravo se pokajanje može smatrati sredinom između naravnog stanja i stanja milosti. Ono je okretanje od grijeha, a vodi do čina vjere. Vjera je sredstvo po kojemu se Božje spasiteljsko djelo ostvaruje u životu pojedinca. Ali već je i u pokajanju prisutna vjera. Grešnik vjeruje Božjem svjedočanstvu o sebi (grešniku). Ono novo što se javlja u vjeri u Gospodina Isusa Krista jest osobno prihvatanje Božje spasiteljske milosti koju je otkrio u svome Sinu.

Pojam vjere može se raščlaniti na više činjenica. U protestantizmu se (nakon Melanchtona) zna govoriti o slijedeća tri čimbenika vjere: (1) *notitia* ili znanje, (2) *assensus* ili prihvatanje i (3) *fiducia* ili povjerenje.

(1) S izrazom *notitia* hoće se izraziti kako vjera u sebi sadrži *poznavanje* određenih istina o Bogu i njegovu djelu spasenja. Nije dovoljno imati samo *fides implicita*, odnosno vjerovati sve ono što Crkva naučava bez poznavanja sadržaja onoga što se vjeruje.

(2) S izrazom *assensus* hoće se reći kako vjera u sebi uključuje, također, prihvatanje određenih istina. Za vjeru je nužno držati određene tvrdnje o kršćanskoj objavi istinitima. Vjera u sebi uključuje, npr., prihvatanje da Bog postoji te da je Krist odista umro i uskrsnuo iz mrtvih.

Važnost *notiti-e i assensus-a* je neosporna, no oni, kao takvi, još ne sačinjavaju spasonosnu vjeru. Jer, i "đavoli vjeruju, i dršču" (Jak 2,19).

(3) Zato je najvažniji elemenat vjere *fiducia*, tj., pouzdanje u Boga. *Fiducia* je stav u kome čovjek svoj spas ne traži u sebi samome i svojim naporima (religijskim činima, etičkoj dobroti ili čemu drugom), već se oslanja jedino na Boga. Ona je stav potpunog pouzdanja jedino u Kristu. Takva vjera, kako to Luther kaže, ujedinjuje dušu s Kristom kao nevjestu s njezinim ženikom te sve ono što je Kristu svojstveno (dobra i blaženstvo) postaje dušino, a što duša posjeduje (porok i grijeh), Kristovo.

c. Preporod i obraćenje

Nakon pokajanja i čina vjere (ili prema uobičajenom shvaćanju djelovanja Duha, prije njih) dolazi do rađanja novog života u Kristu. No, pogrešno bi bilo zamišljati slijed jasno odvojenih dogadaja. Sve se može zbiti veoma brzo, ali je nužno da nam bude potpuno jasna priroda promjene iz "prirodnog stanja" u "stanje milosti".

Za naše svrhe dovoljno je obraditi nužnost i narav preporoda. O nužnosti preporoda sam Gospodin govori veoma jasno u svom razgovoru s Nikodemom. Također u Mt 18,3 on veli: "... ako se ne obratite i ne postanete kao djeca..." Ova nužna promjena različito se opisuje u Pismu: "... od idola (se) obratite k Bogu da biste služili Bogu životu i istinitomu...". "A onima koji ga primiše podade moć da postanu djeca Božja..." itd.

Što se tiče naravi preporoda mnogo se pisalo i govorilo protiv evanđeoskog shvaćanja preporoda, u smislu da ono predstavlja samo psihološku promjenu. Stoga je važno da se pozabavimo njegovom naravi. Ono nije:

1. promjena u samoj supstanciji duše:

2. slobodno djelo koje se može objasniti samo na osnovu urođenih moći same duše;

3. psihološka promjena (ako se pod tim misli na promjenu navika na osnovu djelovanja čisto prirodnih mentalnih procesa).

Preporod je Božje djelo po kojemu čovjek, koji je prethodno bio za njega mrtav, doživljava duhovno uskrsnuće u nov život, u kome živi za Boga te je u Kristu s njime sjedinjen. Bog je usadio u preporodena čovjeka *novo načelo* života. Preporod je, drugim riječima, korjeniti Božji zahvat po kojemu Duh Sveti mijenja palu ljudsku narav i stvara od nje novoga čovjeka. Ako je tko u Kristu on je novo stvorene.

Obraćenje (grčki, *epistrofe*) je "zaokret k Bogu po kojemu grešnik (Židov ili neznabozac) po vjeri ulazi u eshatološko Kraljevstvo Božje te prima eshatološki blagoslov oproštenja grijeha (Mt 18,3; Dj 3,8; 24,18). Po obraćenju se (u životu pojedinca) ostvaruje spas koji je Krist donio. Ono je neponovljiv događaj (...) Ono se opisuje kao okretanje od tame, idolopoklonstva, grijeha i vladavine Sotone ka štovanju istinitoga Boga i služenju njemu (Dj 14,15; 24,18; 1 Sol 1,9) i ka Isusu Kristu njegovu Sinu. Ono u sebi sadrži pokajanje i vjeru (...) Pokajanje označava promjenu stava prema Bogu, a vjera vjerovanje njegovoj Riječi te povjerenje u Krista. Obraćenje obuhvaća i jedno i drugo (...)

Teološki promatrano, obraćenje označava odluku na jedinstvo s Kristom koje simbolizira krštenje: na jedinstvo s njime u smrti što donosi slobodu od kazne grijeha i njegove vladavine te na jedinstvo s njime u uskrsnuću što omogućava da po Kristu živimo Bogu i s Kristom hodimo u novini života po sili Duha. Kršćansko obraćenje jest predanje Isusu Kristu kao božanskom Gospodinu i spasitelju" (NBD).

CITATI

1. *Potreba milosti* - Ps 51,5; Iz 53,6; Jr 17,9; Mt 15,19; Iv 3,3; Rim 3,19.23; 8,5-8; 1 Kor 2,14; 2 Kor 4,4; Ef 2,1-3; Tit 3,3.

2. *Prethodna milost* - Iv 6,44; Dj 16,14; 1 Kor 15,9.10 Gal 1,15.16.

3. *Djelotvorni poziv i izbor* - Iv 6,36.37; 10,16; Dj 13,6-48; Rim 1,5-7; 8,28-34; 1 Kor 1,9; Fil 2,12.13; 1 Sol 1,4.5; Otk 17,14.

4. *Preporod i obraćenje* - Jr 31,33; Ez 33,11; Mt 3,11; 16,24; 18,3; Iv 3,1-12 (klasični odlomak); 5,24; Dj 3,19; 26,20; Rim 10,9.10; 2 Kor 5,17; Ef 2,10.12.13; Tit 3,5; Jak 5,20; 1 Pt 2,24-25; 2 Pt 1,4; 1 Iv 5,10-12.

PITANJA

1. *Koji biblijski citati potvrđuju a koji opovrgavaju tvrdnju da je svaki ispravan korak sa strane čovjeka odgovor na prethodno Božje djelo?*
2. *Što podrazumijevaš pod izrazom "djelotvorni poziv"? Potkrijepi svoju suglasnost sa učenjem Pisma.*
3. *Što je to pokajanje i zašto je ono potrebno?*
4. *Da li preporod prethodi pokajanju i vjeri ili slijedi nakon njih?*
5. *Navedi neke biblijske dokaze po kojima se može vidjeti da se dogodio preporod.*

BIBLIOGRAFIJA

- B. Citron, *The New Birth*, Edinburgh University Press, 1951.
 T. C. Hammond, *The New Creation*, Marshall, Morgan and Scott, 1953.
 James Orr, article on 'Regeneration', *Hasting's Dictionary of the Bible*, T. and T. Clark, 1963.

3. OTPUŠTENJE GRIJEHA I OPRAVDANJE

Ova nauka glavno je otkriće i srž reformacije i protestantske teologije. Ona zaslužuje pažljiv studij.

a. Osnova

Biblija jasno govori kako se otpuštenje grijeha i čovjekovo opravdanje pred Bogom zbiva u potpunosti na temelju Kristove pomirbene žrtve. Bog opravdava čovjeka na osnovu Kristove poslušnosti i njegove žrtve. Ovim se odbacuje svako gledište, koje oproštenje grijeha pripisuje pukom izvanjskom ritualu ili mehaničkom učinku sakramenta. Ekstremna nauka o sakramentima *ex opere operato*⁶ koju zastupa rimokatolička Crkva, ne slaže se s učenjem Pisma.

b. Oproštenje i opravdanje

Stav da Bog olako prelazi preko grijeha zato što je Bog ljubav te da odbija samo krajne buntovnike, ne da se uskladiti s učenjem Pisma.

Takov stav neuskladiv je također s karakterom istinske ljubavi. Grčka riječ za "oprostiti" doslovce znači otpustiti. "Ako priznamo grijehu svoje, vjeran je On i pravedan: otpustiti nam grijehu i očistiti nas od svake nepravde". Radi se o tome da je Bog dosljedan svojoj pravdi, a ipak ponistiava krivicu grijeha. Kad se govori o oprostu treba uvijek upozoriti na pravednost Božju na kojoj se on temelji. Opravdanje se može definirati kao "djelo Božje nezaslužene milosti, po kojem on otpušta naše grijehu te nas prihvata kao pravedne jedino na temelju Kristove pravednosti koja nam je uračunata te koju smo primili isključivo vjerom." Čovjeku čija je volja oslobođena od utjecaja njegove vlastite naravi koja ga nuka na grijeh te koji je bio ponovo stvoren u novi život u Kristu, potrebna je promjena njegova zakonskog položaja u odnosu prema Bogu kao zakonodavcu. Nauka o opravdanju primarno se tiče "zakonskog položaja". Grčka riječ (koja se na latinski prevodi sa *justificare*) posuđena je iz rječnika sudnice. Ona označava stanje ili djelovanje koje je u suglasju sa zakonom. Sudska pozadina riječi ukazuje da se ona primarno odnosi na proglašavanje nečega ili nekoga pravnim. Način na koji Pavao porabi tu riječ ukazuje kako se opravdanje treba shvatiti u smislu Božjeg izricanja pozitivne presude u korist otkupljenika. Pri opravdanju se ne radi o darivanju pravednosti.

Ukratko, opravdanje znači da nas "Bog smatra za pravedne". To ne znači da Bog bezbožno proglašava bogougodnim. To bi bilo ozakonjenje nepravde. Bog proglašava da je voljan smatrati čovjeka koji je potpuno nedostojan svetim na osnovu Kristova djela za njega. Drugim riječima, odnos prema Bogu, koji je čovjek izgubio padom, ponovo je okajao krivicu te pokajnik može primiti otpuštenje grijeha i ponovo stupiti u zajedništvo s Bogom.

Opravdanje se razlikuje od otpuštenja po tome što se otpuštenjem uklanja kazna, a opravdanjem obznanjuje čovjekov novi status pravednosti. Hodge na slijedeći način sažima nauku o opravdanju:

1. Opravdanje je djelo milosti po kojemu se grešnik opterećen krivicom proglašava slobodnim. (Opravdanje je čin, a ne proces poput posvećenja).
2. Po svojoj naravi taj čin ne uzrokuje *subjektivnu* promjenu u pojedinca. Niti se radi o pukom oprostu poput oprosta kojeg jedan vladar daje nekom prekršitelju zakona. Radi se o sudskom djelu po kojemu se grešnik proglašava slobodnim od provedenih zakonskih sankcija te mu se daje ovlašćenje da primi nagradu primjerenu pravednosti.

3. Temelj opravdanja nije vjera (vjera se ne smatra krepošću), već Kristova žrtva zajedno s njegovom savršenom poslušnošću zakonu i izdržanju zakonske kazne umjesto nas.

4. Kršćaninu se imputira status pravednosti.

5. Vjera je *uslov* opravdanja. Bog ne uračunava grešniku Kristovu pravednost sve dok ne prihvati Kristovo djelo.

Prema Griffithu Thomasu slijedeće su razlike između otpuštenja i opravdanja te opravdanja i posvećenja.

Otpuštenje

- djelo nakon kojega slijede slična djela
- ponavlja se tijekom cijelog života
- negativno otklanja osudu

Opravdanje

- djelo nakon kojega slijedi određeni stav
- cijelovito je i nikad se ne ponavlja
- pozitivno udjeljuje odgovarajući položaj pred Bogom

Važno je pažljivo lučiti između procesa posvećenja ("učiniti pravednim") i opravdanja. Posvećenje slijedi nakon opravdanja i u njemu se radi o pravednom življenju pojedinca koji je proglašen pravednim pred Bogom (usp. također str. 173).

Opravdanje

- položaj pred Bogom
- odnos prema Bogu
- temelj mira i sigurnosti
- "Krist za nas"
- nema stupnjeva - potpuno je i vječno
- isključivo Božje djelo

Posvećenje

- stvarno stanje
- zajedništvo s Bogom
- osnova praktične pravednosti
- "Krist u nama"
- stupnjevito je
- čovjek suraduje s Bogom

c. Rimokatolička nauka

U rimokatoličkoj se nauci ne luči dovoljno jasno između opravdanja i posvećenja. U njoj je prisutna pelagijanska ideja da čovjek zadobiva pravednost svojim djelima. To dolazi do izražaja na različite načine.

Prema tridentskom koncilu opravdanje počinje Božjom prethodnom milošću s kojom čovjek može i mora suradivati kako bi se mogao pripraviti za primitak milosti opravdanja. Opravdanje se, međutim, ne shvaća

kao kod reformatora (oprost, neuračunavanje krivice, imputacija Kristove pravednosti), već kao realna promjena u čovjeku koja zavisi od njegove priprave. Kao opravdan čovjek može činiti dobra djela. Međutim se ne radi se o tome da dobra djela slijede nakon opravdanja kao što dobra i plodovi rastu na dobrom drvetu (Lutherova omiljena usporedba). Jer, opravdanje nije isključivo Božji poklon čovjeku. Dobra djela naime učvršćuju i upotpunjavaju opravdanje. U tom smislu ona imaju karakter zasluge.

Danas je važno istaknuti značaj pravilnog shvaćanja Kristove uloge u čovjekovu otkupljenju. Nauk o opravdanju temelj je naše sigurnosti da nas je Bog prihvatio te izvor duhovne slobode. Kako je to Luther jednom rekao: Crkva stoji ili pada s naukom o opravdanju.

d. Mjesto dobroih djela

Protestantima često se prigovara kako oni, zbog prevelikog naglaska na opravdanju vjerom, umanjuju važnost dobroih djela. Ništa nije nepravednije i netočnije od toga. Antinomijanizam kojeg su kritičari prorokovali nije uslijedio nakon reformacije. Protestantski teolozi, nadalje, nisu učinili zanemarivanje dobroih djela, već su htjeli jasno naglasiti istinu opravdanja vjerom te, što se spasenja tiče, dodijeliti djelima mjesto koje im pripada. Oni su ih shvaćali kao nužnu *posljedicu*, a ne kao nužan *preduvjet* spasenja.

Na kritiku da reformatori zanemaruju dobra djela. Augsburško vjeroispovijedanje odgovara: "Našima se nepravedno prigovara da zabranjuju da se čine dobra djela. Naši su pisali "o Deset zapovijedi" i o drugim temama, što potvrđuje da oni govore sa spremnošću da pomognu i da opomenu u vezi sa pravim kršćanskim življenjem i sa dobrim djelima. To se ranije jedva dogadalo... Zato se ovom učenju u vjeri ne može predbacivati da ono zabranjuje dobra djela, nego ga treba mnogo više veličati što upućuje da se čine dobra djela i pruža pomoć kako se može doći do tih dobroih djela."⁷

Zakonski sustav u katoličkom kršćanstvu može sprecavati spontanost ljubavi te dati maha ideji pogodbe s Bogom. W. James u *Varieties of Religious Experience* ukazuje na psihološku vrijednost Lutherova uklanjanja "dobitak-gubitak računa s Bogom."

CITATI

1. *Otpuštanje* - U Starom zavjetu je pokajnik bio "pokriven" i "odvojen" od svog grijeha. (Usp. odjeljak o "Pomirenju" str. 131, i Lev 16,21.22; Ps 51; Ps 103,8-13). U Novom zavjetu nalazimo izraz "otpuštenje grijeha" (Usp. Mt 6,14.15; Mk 1,4; Ef 1,7; Kol 1,14; 1 Iv 1,8-10; 2,12).

2. *Opravdanje* - Lk 18,13.14; Rim 3,20-31; 4; 5,9.16-18; Gal 2,15- 21; 3,24-26; Tit 3,4-7.

3 *Osnov sigurnosti* - Iv 3,36; 5,24; Rim 8,16-28-29; Gal 4,4-6; 2 Tim 1,12; 4,7.8; Hb 10,19-22; 11,1; 3,1.2; 5,9-13. 19.20.

4. *Dobra djela* - Rim 12; Gal 6,1-10; Ef 2,10; 4,22-5,17; 1 Sol 4,1; 2 Sol 3,13; 2 Tim 2,19-21; 3,14-17; Heb 10,24; 13,16.20.21; Jak 2,14-26.

PITANJA

1. Prouči tri izraza u Rim 3,24.28 i 5,9: "opravdani...milošću", "opravdani vjerom" i "opravdani krvlju njegovom". Koje stajalište opravdanja svaki od njih naglašava?

2. Koji odnos postoji između djela i vjere u Novom zavjetu?

3. Kako je opravdanje povezano sa sigurnošću spasenja?

BIBLIOGRAFIJA

- G. C. Berkouwer, *Faith and Justification*, Eerdmans, 1954.
 James Buchanan, *The Doctrine of Justification*, Banner of Truth, 1961.
 Leon Morris, *The Apostolic Preaching of the Cross*,
 Tyndale Press, 1965, chapter 7,8.
 Commentaries on *Romans 3* by C. Hodge (Eerdmans), W. Sanday and
 A. C. Headlam (T. and T. Clark), A. Nygren (SCM Press) and
 J. Murray (Marshall, Morgan and Scott).

4. KRŠTENJE I ISPUNJENJE DUHOM

a. *Krštenje duhom*

Među evanđeoskim kršćanima postoje značajne razlike u shvaćanju "krštenja Duhom". Nadovezujući se na učenje o drugom djelu milosti u Wesleya i Pokreta svetosti, jedan dio pentekostalaca smatra kako je krštenje Duhom drugo i posebno djelo Duha nakon postajanja kršćaninom. "Pored obraćenja, pored sigurnosti spasenja, pored posjedovanja Duha, postoji još i *krštenje Duhom*.⁸ Normalan redoslijed dogadaja oko spasenja je slijedeći: "... slušatelj primi riječ, vjeruje i bude kršten vodom; vjernik biva kršten Duhom Svetim."⁹ Pri obraćenju osoba *prima Duha* (jer svaki kršćanin ima Duha, Rim 8,9), a pri krštenju Duhom osoba biva *uronjena u Duha* (od grčke riječi *baptizo*, uroniti). Krštenje kao drugo djelo Duha "ima za svoj specijalni cilj ojačanje ljudske prirode za specijalnu službu za Boga...".¹⁰ Osnovni popratni znak krštenja Duhom jest govorenje drugim jezicima ili glasolalija. To shvaćanje krštenja Duhom kao drugog djela milosti koje za znak ima govorenje drugim jezicima zasnovano je na pet izvještaja o silasku Duha u Djelima (Dj 2; 8; 9; 10; 19).

Oni koji imaju takvo shvaćanje krštenja Duhom, obično govore samo o devet duhovnih darova koji se spominju u 1 Kor 12,8-10. Među njima se navodi i dar govorenja drugim jezicima. Stoga se pravi razlika između govorenja drugim jezicima kao znaka krštenja Duhom, što je za svakog vjernika (Dj 2,17.29) i govorenja drugim jezicima kao *dara*, koji je dat samo nekim vjernicima (1 Kor 14,30).¹¹

Gore navedeno shvaćanje krštenja Duhom, nije jedino moguće. U Bibliji postoji mnogo odanih evanđeoskih kršćana koji po pitanju krštenja Duhom misle drugačije. U odjeljku o darovima Duha pokazat ćemo kako ima više od devet darova Duha te kako darove imaju svi vjernici.

Kršćani koji ne prihvataju da krštenje Duhom označava drugo djelo Duha nakon obraćenja, argumentiraju na slijedeći način. Oni prvo ukazuju na jedno značajno hermenautičko pravilo. Kršćansku doktrinu treba prvenstveno izvoditi iz *didaktičkih* dijelova Novoga zavjeta (učenje Krista i apostola), a ne iz njegovih *deskriptivnih* dijelova (izvještaji o iskuštu ranih kršćana). Svako pojedino od iskustava koja se opisuju u deskriptivnim dijelovima može biti mjerodavno za današnju Crkvu, ali ne

mora. (Svi kršćani danas, na primjer, ne moraju slijediti primjer ranih kršćana pa prodati sve što imaju, Dj 2,44.45). Iskustva ranih kršćana za nas su mjerodavna *ako su potvrđena u didaktičkim dijelovima Novog zavjeta.* U razmatranju Novozavjetne nauke o krštenju Duhom valja, dakle, započeti s didaktičkim dijelovima Novoga zavjeta.

Zanimljivo je kako poslanice nigdje ne govore o "drugom djelu Duha" nakon obraćenja i pored toga što puno govore o osobi i djelu Duha općenito. Također, u njima se ne nazre postojanje dvije grupe kršćana, oni koji su primili krštenje Duhom te oni koji to još nisu. Značajno je, također, da se u poslanicama kršćanima nigdje ne zapovijeda da traže krštenje Duhom. (O slučaju u Djelima čemo još govoriti).

Na jednom mjestu gdje se u poslanicama govori o krštenju Duhom Pavao kaže: "Jednim Duhom smo mi svi kršteni u jedno tijelo" (1 Kor 12,13). Iz konteksta je jasno kako Pavao hoće naglasiti da su *svi* kršćani kršteni Duhom (vidi kontrast "svi kršteni" i "svi napojeni" i "jednim Duhom", "u jedno tijelo"). To se moglo zbiti jedino u trenutku obraćenja.

Za Pavla su, prema tome, "postati kršćaninom" i "biti kršten Duhom" istoznačni izrazi, Krštenje Duhom nije, dakle, drugo iskustvo nakon obraćenja, već je s ovim identično.

Izraz "krštenje Duhom" pojavljuje se još u evangeljima (Mk 1,8 par.) kada Ivan Krstitelj proriče da će Isus, za razliku od njega koji je krstio vodom, krstiti Duhom. Pod krštenjem Duhom Ivan misli na eshatološki dar Duha kojeg je Isus kao Mesija trebao udijeliti. Dolazak Duha je prema prorocima bila karakteristika "posljednjeg vremena" ili vremena mesijanskog spasenja (Jl 3, lss; Iz 31,15; 44,3; Ez 36,25-27; 37,14; 39,29).

Ivanovo svjedočanstvo bilo je ispunjeno na dan Pedesetnice (Dj 1,5; 2,2ss), kada je Duh bio izliven na učenike. Iz toga se može zaključiti kako je "krštenje Duhom" istovjetno s mesijanskim spasenjem koje Krist donosi.

Prije nego što predemo na objašnjenje događaja u Djelima koji naizgled govore suprotno gore iznesenom gledištu, potrebno je naglasiti jednu stvar. Kod mnogih kršćana koji su doživjeli "krštenje Duhom" te pri tome govorili drugim jezicima, *ne radi se o pogrešnom iskustvu*, već o pogrešnom (nebiblijskom) nazivu za *ispravno iskustvo*.¹² U mnogim se slučajevima doživljaja takozvanog "drugog djela Duha" moglo raditi u stvari o "prvom djelu Duha", koje je, kao što je to ponekad bio slučaj u Novom zavjetu (Dj 10,44ss; 19,6) pratila glosolalija. Postoji i mogućnost da se radilo o Božjoj obnovi nakon perioda hladnoće ili naprosto o

primitku dara govorenja drugim jezicima. "Drugo djelo Duha", dakle ne treba stavljati u pitanje ako (1) ga se ne zove "krštenjem Duhom" te (2) ako poslije njega u načelu mogu uslijediti i daljnja slična iskustva Duha.

Stavu da je krštenje Duhom u Novom zavjetu istoznačno s postajanjem kršćaninom može se prigovoriti ako ima više slučajeva u kojima su već obraćeni kršćani bili kršteni Duhom. Pobornici tog stava odgovaraju na kritiku na slijedeći način. Prvo, treba ukazati na već iznijeti stav kako doktrinu treba tražiti prvenstveno u didaktičkim, a ne deskriptivnim dijelovima Novoga zavjeta.

Nadalje, ako se pažljivo pogledaju slučajevi u Djelima vidi se kako se u njima radi ili o neobraćenima koji su tek trebali postati kršćani ili pak o iznimnim slučajevima.

(1) U slučaju efeških "učenika", jasno je da se ne radi o kršćanima. Da su bili kršćani teško je povjerovati da ne bi čuli za postojanje Duha Svetog (Dj 19,5) ili da ne bi bili kršteni u ime Isusa (Dj 19,5). Kako to u Duda-Fučakovom Novom zavjetu lijepo stoji, radi se o Ivanovcima, dakle, o sljedbenicima Ivana Krstitelja. To što se nazivaju učenicima (Dj 19,1) još ne znači da su bili kršćani. I za Šimuna čarobnjaka se kaže da je "povjerovao" (Dj 8,13), a jasno je da nije bio kršćanin.

(2) U slučaju apostola Pavla nije uputno govoriti o njegovu obraćenju pri susretu s uskrsnim Gospodinom (Dj 9,3ss) te o njegovu ispunjenju Duhom tri dana kasnije (Dj 9,17). Iz drugih se izvještaja vidi kako Pavao svoje obraćenje shvaća kao jedinstven događaj (Dj 22,6ss; 26,17ss), a iz poslanica je jasno kako on ne zna za dva djela Duha. Uostalom, malo je razloga da se Pavlov susret s Uskrsnim kao takav shvati kao obraćenje. Rezultat je bilo samo sljepilo i post.

(3) Slučaj stodvadesetorce na dan Pedesetnice je jedinstven i ne može se uzeti kao primjer za sve kršćane. Oni su živjeli i obraćali se u posebnom povijesnom trenutku kada su se zbivali osnovni događaji spasenja (Kristov život, njegova smrt i uskrsnuće te izliće Duha).

Učenici su svakako bili obraćeni prije dana Pedesetnice, ali oni su to bili i prije Kristova raspeća i uskrsnuća (Mk 8,27.30). Isto kao što je *dan* nemoguće nekoga nazvati kršćaninom ako ne zna za smrt i uskrsnuće Kristovo, ne može ga se nazvati kršćaninom ako nije bio kršten Duhom.

(4) Slučaj samarijanca nešto je složeniji. Oni koji zastupaju teoriju "dva djela Duha" se mogu najlakše na njega pozivati. S druge strane, po-

stoje ozbiljni bibličari koji smatraju kako Samarijanci poput Šimuna čarobnjaka, u stvari, nikada nisu bili uzvjerivali.¹³ No, čini se da je to posljednje gledište neodrživo. Sve upozorava na to da su Samarijanci bili uzvjerivali, ali da su Duha primili tek kasnije. Najprihvatljivije objašnjenje te činjenice je da se radi o vjekovnom neslaganju između Židova i Samarijanaca (usp. Iv 4,9).

Da se kršćanstvo počelo širiti u Samariji bez prisustva apostola iz Jeruzalema prijetila bi opasnost da se stara neprijateljstva nastave i u Crkvi. Zato je bilo potrebno da dodu apostoli iz Jeruzalema (što je *iznimski slučaj u Djelima*) te potvrde Filipov rad time što su polagali ruke i molili za silazak Duha. U pitanju je, dakle, bilo jedinstvo Crkve. Kako se vidi, slučaj *nije tipičan* te se, stoga, ne može uzeti kao mjerilo za današnje vrijeme.

Ako se, dakle, pretpostavi da je krštenje Duhom istovjetno s postajanjem kršćaninom moguće je makar isto toliko dobro (ako ne i bolje) objasniti slučajeve u Djelima kao kad se to pokuša s teorijom "dva djela Duha".

Međutim, evanđelja i poslanice, čini se, jasno govore u prilog poistovjećivanja krštenja Duhom i postajanje kršćaninom.

b. Ispunjavanje Duhom

(1) Prema Novom zavjetu svaki kršćanin ima Duha. "A nema li tko Duha Kristova, taj nije njegov" (Rim 8,9). Čovjek prima Duha kada postaje kršćanin. (Taj primitak Duha (ili ispunjenje Duhom) može biti ponekad popraćen vidljivim znacima kao što je govorenje drugim jezicima, ali i ne mora.) U tom je smislu svaki kršćanin ispunjen Duhom.

Međutim ispunjavanje Duhom ujedno je i zapovijed za sve kršćane. Pavao piše: "... punite se Duhom" (Ef 5,18). Puniti se Duhom znači dozvoljavati Duhu da stalno upravlja i vlada životom kršćanina. Etički nedosljednim životom može se Duha žalostiti (Ef 4,30). Zapovijed "punite se Duhom" (ne napunite se!) pretpostavlja da kršćani mogu biti manje ili više puni Duhom.

(2) Ispunjavanje Duhom može u Novom zavjetu označavati i iznenadno nadahnuće u posebnom kritičnom trenutku (Dj 4,8; 13,19).

(3) Konačno, Novi zavjet zna za ispunjenje Duhom za određenu životnu službu (Lk 1,15-17).

Nakon zapovijedi "punite se Duhom" Pavao u Ef 5,19ss navodi neke od osnovnih karakteristika života ispunjenog Duhom. Prva karakteristika koju spominje je radosno zajedničarenje u cilju međusobne izgradnje ("razgovarajte međusobno..."). Druga je zdušno proslavljanje Boga pjesmom ("pjevajte i slavite..."). Treća je karakteristika zahvaljivanje Bogu u svakoj situaciji ("svagda i za sve zahvaljujte..."). Četvrta karakteristika života ispunjenog Duhom je spremnost na međusobnu podložnost ("podložni budite jedni drugima..."). Ta posljednja karakteristika je veoma važna. Donald Gee je kazao: "Vjerujem da je najbolji znak ispunjenja Duhom slomljenošć i poniznost..."

5. JEDINSTVO S KRISTOM I POSVEĆENJE

a. Posvećenje

Shorter Catechism definira posvećenje na slijedeći način: ono je "djelo Božje nezaslužene milosti po kojem se obnavljamo da budemo potpuni ljudi na sliku Božju te po kojem možemo sve više umirati grijehu, a živjeti pravednosti". Konačni cilj otkupljenja je da otkupljenici mogu živjeti životom savršenog zajedništva sa Bogom te da budu suočeni njemu.

Starozavjetnim izrazima "posvećenje", "svetost", "očišćenje od grijeha" dato je u Novom zavjetu dublje značenje zbog povezanosti s Kristovim djelom i djelovanjem Duha Svetog u vjerniku. Posvećenje se u Pismu posebno veže za treću osobu Trojsva. Osnovno značenje starozavjetnih riječi za posvećenje bilo je "odvojenje od grijeha" i "življenje u poslušnosti Bogu". Novi zavjet o tome govori na slijedeći način "...smatrajte sebe mrtvima grijehu a živima Bogu...", "Ako ste suuskrslji sa Kristom, tražite što je gore...". Odvojenje od grijeha povezano je sa sudjelovanjem kršćana u Kristovoj smrti, te sa životom za Boga, njegovom sjedinjenju s Kristom u uskrsnuću.

Posvećenje se može promatrati na dva načina: (1) iz perspektive Božjeg djela (2) te iz perspektive čovjekova iskustva.

1. Božje djelo - Božje djelo u korist našeg posvećenja je potpuno. Krist "nama posta ... posvećenje". Zato što posvećenje počiva u njemu, jedinstvo s njime daje nam potpuno posvećenje. Pavao kaže Korinćanima: "... ali oprali ste se, ali posvetili ste se, ali opravdali ste se." U Hebrejima

stoji: "... posvećeni (smo) prinosom tijela Isusa Krista *jednom zauvijek*. (Dj 26,18; 1 Kor 1,2; 6,11; Heb 10,10; 1 Pt 1,2). Naziv "sveti" za kršćane ukazuje u istom smjeru. On neznači samo da smo "odvojeni" ili "posvećeni" kao Božje sluge, već da je naše posvećenje ostvareno po Kristovu križu i uskrsnuću. *U principu* naše je posvećenje stvarnost u Kristu, koji je na križu razapeo naše staro ja, a svojim nas uskrsnućem podigao u novinu života (Rim 6,1-14).

2. Čovjekovo iskustvo - Sa ljudske strane, posvećenje je proces u kome čovjek postaje ono što je već "u Kristu". Posvećenje je u tom smislu postupan proces preobražavanja karaktera kršćanina dok ne postane "poput Krista". Taj proces će biti dovršen pri paruziji kada će Gospodin "ovo naše bijedno tijelo" "suobličiti (...) tijelu svome slavnome" (Fil 3,21). Proslavljenje će biti vrhunac njihova potpunog posvećenja.

U međuvremenu, sve dok stara priroda ne bude potpuno iskorijenjena (recimo fizičkom smrću) ona ostaje zapreka rastu nove prirode koju smo u Kristu dobili pri obraćenju. Božji zahvati u tu staru prirodu (ona se u Pismu zove "stari čovjek" ili "tijelo") čine praktičnu stranu posvećenja.

Pismo govori na tri načina o posvećenju:

1. Postoje odlomci koji ukazuju na forenzično shvaćanje posjedovanja ili neposjedovanja pravednosti i svetosti. Pavao, na primjer, govori kako nam je Krist postao pravednost i posvećenje, ili "... predajte udove svoje za robe pravednosti - do posvećenja." Ovi stihovi, čini se, uče dvije stvari:

(1) Pravednost kršćanina zasniva se u potpunosti na Kristovoj poslušnosti te njegovu otkupiteljskom djelu. Pod "pravednošću" misli se na naš položaj pred Bogom. Ona se naziva: "... pravednost Božja po vjeri..."

(2) Krist koji prebiva po svom Duhu u nama ostvaruje kopiju svoje pravednosti. Pokušaji kršćana bi, bez Božje pomoći često bili promašaj. Ostvarena pravednost jednog kršćanina rezultat je stalnog djelovanja božanskog Duha. Drugim riječima, Isus Krist je i temelj naše pravednosti u odnosu prema Bogu i izvor naše pravednosti u svakodnevnom životu. Pismo jasno naglašava Božji zahtjev za pravednim življnjem (usp. Tit 2,12).

2. U drugim djelovima Pisma posvećenje se predstavlja kao svlačenje stare prirode i oblačenje nove (vidi, npr., Ef 4,22- 24). Ovo shvaćanje posvećenja jasno ističe kako postoji stalna borba između starog načela zla

i smrti, koji je nekada vladao pojedincem, i novog načela pravednosti i života u Kristu Isusu (usp. Rim 6,6; Ef 4,22 i Kol 3,9). U Pavlovim se poslanicama (sažeto govoreći) ističe slijedeće:

(1) Stara priroda je osuđena na smrt. Bog je ne priznaje te ona nema pravo smetati kršćaninu u njegovu napretku u posvećenju.

(2) Pošto je stara priroda osuđena na smrt, kršćanina se poziva da dnevno ostvaruje svoju potencijalnu slobodu. Poput otrcanog odijela on treba odbaciti staru zasadu života te "obući novog čovjeka".

3. Konačno, u Pismu postoje i odlomci, koji predstavljaju posvećenje kao rezultat ujedinjenja s Kristom u njegovoj smrti i njegovom uskrsnuću (na primjer, "Tako i vi: smatrajte sebe mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu" Rim 6,11; Usp. Gal 2,20; Kol 3,10). Pismo nas potiče da svoje sjedinjenje s Kristom smatramo tako stvarnim i bliskim kao što je odnos Krista i Oca. "Ako tko prione uz Gospodina jedan je Duh" (Vidi također jedinstvo o kojem se govori u Iv 17,21-23).

Drugim riječima, kršćanin treba sebe smatrati kao "razapetog s Kristom" (smrt stare naravi) i "suuskrslog s njim" (hod u novini života). To je značenje izraza kao što je "od mrtvih oživjeti". "Ako ste suuskrsli s Kristom tražite što je gore..." U ovoj doktrini nema ni traga antinomizmu. U njima se izražava snažan poziv na život svetosti.

b. Praktična sredstva

Ključ za razumijevanje doktrine o posvećenju nalazi se u pravilnom shvaćanju službe Duha Svetog. On obitava u vjerniku da bi ono što je Bog učinio (pružanje uvjeta života svetosti kršćaninu) učinio djelotvornim u životu pojedinca. Pismo je veoma jasno po tom pitanju. Izvor moći i pobjede nad grijehom počiva u Kristovom uskrsnom životu kojega kršćaninu posreduje Sveti Duh. (Za detaljniju analizu tog predmeta potraži obimnije djelo o djelu Duha.) Ostvarenje "pravednosti" u životu čovjeka, mogućnost zamjene starog načina života novim te praktično očitovanje "uskrsla života" u Kristu, djela su Duha Svetog. Zakon grijeha, koji nemilosrdno djeluje u našim udima suprostavlja se zakon Duha koji pne prestalno djeluje da bi ukinuo njegovu moć nad našom voljom. Kršćanin treba nastojati da njegova oslobođena volja stalno izabire ono što je u skladu s nukanjem Duha. Ovaj stav potpunog pouzdanja u djelovanje Duha koji oslobođa, podiže te snaži čovjeka omogućava kršćaninu pobjedu i život svetosti.

c. Praktične poteškoće

1. Čin ili proces - Evandeoski kršćani se razlikuju u shvaćanju načina na koji posvećenje postaje životna stvarnost. Neki shvaćaju posvećenje kao čin koga prate jednak snažna osjećanja kao i obraćenje. Po tom "drugom djelu Duha" nakon obraćenja vjernik u trenutku postaje svet jer se njime u potpunosti odstranjuje korjen grijeha. Drugi smatraju da se radi o procesu postupne transformacije vjernika pod djelovanjem Duha.

Važno je ne smetnuti s uma slijedeće:

(1) Kada bi istinski svete ljude nalazili samo među predstavnicima jednog shvaćanja posvećenja možda bi se mogle opravdati kategoričke izjave koje se ponekad čine. Ali činjenica je da nalazimo podjednako odanih i posvećenih ljudi među predstavnicima oba shvaćanja.

(2) Dobro je usporediti oba ta shvaćanja posvećenja s onim što se događa pri obraćenju. Općenito se opaža da neki ne znaju točan dan kad su se obratili. Kod drugih je obraćenje bilo silovito. Isto tako može biti i s posvećenjem. Bitno je samo da li svaki kršćanin živi svakodnevno kao obraćen i kao posvećen. Ukoliko to nije slučaj, onda ga je potrebno opomenuti na tu stvar što će često imati za posljedicu dramatičnu promjenu njegova cijelog kršćanskog života.

2. "Punina" - Riječ "punina" može se upotrijebiti u vezi posvećenja samo u odnosu na kršćaninovo nasljedstvo u Kristu. Međutim, ona zavodi ako se primjeni na njegovo praktično iskustvo. Iskustvo je bezbroj puta pokazalo da življenje onih koji tvrde da imaju "potpuno posvećenje" može biti više na sramotu Krista nego pomanjkanje potpune svetosti, koje oni kritiziraju u drugima.

3. Bezgrešnost - Jedini je Krist bio bez grijeha. Pismom se ne može opravdati niti rimokatolička nauka o bezgrešnosti Kristove majke kao "najodličnijeg ploda otkupljenja" niti tvrdnja da su neki kršćani dostigli "bezgrešnu savršenost". "Reknemo li da grijeha nemamo, sami sebe varamo i istine nema u nama."

No, time se ne želi reći kako kršćanin ne može poznavati "slobodu od grijeha" kako s obzirom na kazne za grijeh tako i s obzirom na nedopušteno ropstvo grijehu u dubini svog bića. Kršćanin može i treba biti oslobođen od "stalnog grijeha" i on može i treba iskusiti pobedu nad svojim grešnim željama. Stalna pobjeda, da! Nemogućnost da se ponovo

sagriješi ne! Pobjeda nad svjesnim grijehom je moguća, ali i onda ostaju "potajni grijesi" o kojima govori psalmista (Ps 19,13.12). (Zanimljivo je kako se u tradiciji koja naglašava mogućnost "bezgrešne savršenosti" u ovom životu, grijeh definira kao "voljni prijestup poznatog zakona" (Wesley). U protestantskoj se tradiciji, međutim, pod grijehom misli na bilo kakav prekršaj Božjeg zakona što uključuje kako grijeha propusta tako i grijeha *prijestupa*. Kršćanin treba hodati uvijek ponizno i oprezno.)

4. "De congruo" - Srednjovjekovne doktrine o "zaslužnim djelima" nije nestalo. Prvotno, ona je bila usko povezana s gledištem kako je prilikom pada čovjek izgubio samo nadnaravni dar, ali da mu je njegovo naravno stanje još uvijek omogućavalo pristup Bogu i zazve milost. Drugim riječima, ako čovjek želi pravilno upotrijebiti svoje naravne sposobnosti on može postati primatelj božanske milosti. Činjenica što se trudi činiti dobra djela sama po sebi polučuje milost (*meritum de congruo*). Ako pravilno porabljuje svoju volju on može zadobiti habitualan dar milosti koji može rezultirati u zasluzi više vrste koja se zasniva na božanskoj pravednosti (*meritum de condigno*). Iz toga slijedi kako će Bog opravdati čovjeka koji tako zasluzuje milost. Rimokatolička crkva se na sličan način bori za vrijednost djela prije opravdanja.

Jedan suvremeni oblik ove doktrine uzima maha. Smatra se da je važan čovjekov način života i njegov moral, a ne sadržaj njegova vjerovanja. Drugim riječima, kriterij je *ponašanje*, a ne vjera u Krista. Ponekad se to čuje i u malo pozitivnijem obliku: "

Oni koji se ne pretvaraju da su religiozni često žive boljim i časnijim životom od onih koji stalno idu u crkvu." Podrazumijeva se da Bog bolje misli o prvima te kako će zanemariti njihovo nevjernstvo. Zaboravlja se kako je prvotni i glavni problem čovjekova odnosa prema Bogu bio i još uvijek je, pogrešna upotreba njegove volje, a ne toliko sam njegov način življenja kao takav. Prvoklasna moralnost (da za trenutak prepostavimo nemoguće) ako proizlazi iz buntovničke samovolje, koja odbija priznati Boga za Boga i primiti Krista, nema puno vrijednosti pred Bogom. Živjeti pravedno samo je ono što je čovjek *dužan* učiniti. Mora se uzeti u obzir ne samo stvarni način života, već i motiv.

d. Tri shvaćanja praktičnog posvećenja

Postoje tri glavna shvaćanja praktične primjene doktrine o posvećenju.

1. Iskorjenjenje - Neki smatraju kako Duh Sveti iskorjenjuje zlo načelo grijeha. Protiv ovog gledišta govore kako Pismo tako i opće iskustvo.

2. Zatomljenje - Drugi idu u drugi ekstrem pa ostavljaju čovjeka da se bori dugom i beznadnom borbom za nadvlađivanje zakona grijeha. Ovo gledište ne uzima dovoljno u obzir silu Duha Svetog i njegovu funkciju. Neki novozavjetni odlomci (npr. Rim 6-8) jasno svjedoče o njegovoj neodrživosti.

3. Protuakcija - Gledište koje se, izgleda, najviše slaže s Pismom je da po sili "zakona Duha" grijeh nije više neizbjegjan. Kršćanin nema valjanog opravdanja za stalno griješenje. On si to ne bi smio dozvoliti. Međutim, ako padne u grijeh on ima zagovornika. "... Ovo vam pišem da ne grijesite. Ako tko i sagriješi imamo zagovornika kod Oca..." (Iv 2,1).

e. Konačna ustrajnost (perseverancija)

Ova se doktrina u teološkim spisima obično naziva "konačna ustrajnost svetih". No, radi se o Božjem ustrajanju u spasenju njegovih svetih ili o "konačnom ustrajanju".

Ovaj je problem prouzrokovao mnoge žučne kontroverzije među kršćanima. On je bio izvor poteškoća u svim razdobljima crkve. Pitanje konačne sigurnosti bilo je jedno od glavnih područja neslaganja koje je dovelo do razilaženja Whitefielda i Wesleya. Whitefield je smatrao kako je, nakon što je čovjek opravan te mu je darovan vječni život, nemoguće da on bude konačno izgubljen. "... Onaj koji otpoče u vama dobro djelo, dovršit će ga do Dana Krista Isusa" (Fil 1,6). Wesley je s druge strane, stavio naglasak na neke druge dijelove Pisma te stalno upozoravao svoje sljedbenike da paze kako ne bi "otpali od milosti". On je bio siguran kako Bog, sa svoje strane, može dovršiti proces otkupljenja te da je voljan to učiniti. Ali je smatrao kako je moguće prodati svoje prvorodenčko pravo te namjerno učiniti duhovno samoubojstvo. Proces može početi pomanjkanjem pažljivosti i igranjem s grijehom što može skoro nepri-mjetno dovesti do namjernog otpada od Boga (vidi Heb 6,4-6 i 10,26,27). Pobornik kalvinizma rješava ovu stvar veoma brzo. Njegovi osnovni stavovi zabranjuju zamisao o konačnom gubitku onoga, tko je kao "izabranik Božji" primio djelotvorni poziv te bio opravan (Rim 8,29.30).

S druge strane, oni koje njihov sustav vodi da u tim stvarima stave naglasak na odaziv ljudske volje, prije nego na Božje odluke, bit će skloni dopustiti mogućnost pogreške čovjeka, koji je predmet božanske milosti u nastavku njegova kršćanskog puta.

Ima dvije grupe citata koji su ovdje svršishodni:

1. Oni koji naglašavaju vječnu sigurnost kršćana, kao što su Iv 6,37; 10,28.29; Rim 5,9.10; 8,29-39; Ef 1,13.4; 4,30; Fil 1,6; 2 Tim 1,12; 4,18; 1 Pt 18,9.

2. Oni koji upozoravaju na opasnost igranja s Bogom i zanemarivanja duhovnih prednosti, kao što su: Mt 18,23-35; 1 Kor 8,11; Heb 2,1-3; 6,4-6; 10,26.27.38.39; 2 Pt 1,10; Jd 5.

Mnogo zavisi od toga kako pristupimo predmetu. "Ako za polazište uzmemu od božanski suverenitet, ne možemo izbjegći vjerovanje u ustrajnost; samo ako za polazište uzmemu ljudsku slobodnu volju možemo zastupati mogućnost otpada od milosti" (Griffith Thoms). Pažljivo proučavanje citata i jedne i druge grupe jasno ukazuje na što Pismo stavlja svoj naglasak. Imo veći broj aluzija i daleko više izjava o vječnoj sigurnosti. Treba također reći kako su izjave Pisma o mogućnosti otpada većinom negativne naravi i uzimaju oblik preventivnih upozorenja što se tiče Heb 6,4-6 i 10,26,27, u oba slučaja radi se o pretpostavljenom slučaju iznesenom i cilju argumenta. "Ako otpadnu ... koji bi bio očekivani rezultat?" Nadalje, činjenicu mogućnosti otpada od milosti svi priznaju. Ali se javljaju dva pitanja: da li se radi o spasavajućoj milosti, te da li je to konačni otpad?

"Čini se kao da pozitivne tvrdnje daju vodeći duhovno načelo, a negativne, upozorenje da ga ne iskvarimo; pozitivne potvrđuju sigurnost kršćanina kao takvog, a negativne upozoravaju čovjeka da se ne vara o svojem kršćanstvu te, iznad svega, da si ne dozvoli da grijeh ne uzme ozbiljno" (H.C.G. Moule).

CITATI

1. *Krist u vjerniku* - Iv 14,20; 15,4-7; 17,23; Rim 8,10.11; 1 Kor 6,17; 2 Kor 13,5; Gal 2,20; Ef 2,5.6; 3,17; Kol 1,27; 3,3-4.

2. *Pravednost vjernika* - (1) Početak: Rim 6,1-11; 1 Kor 1,30; Ef 1,13.14; 2,10; 4,24; Fil 3,4-9; Heb 9,14; 10,10.14; 1 Pt 1,2.16. (2) Proces: Iv

17,17; Dj 20,32; Rim 6,11-22; 8,2.4.5; 12,1.2; 1 Kor 6,19.20; 2 Kor 3,18; 7,1; Gal 5,16-25; Ef 3,15.16; Kol 2,20-3,2; 1 Sol 5,2.3.24.

PITANJA

1. Navedi veze i razlike između opravdanja i posvećenja?
2. Prema Pismu, koju ulogu, imaju tri osobe Trojstva u djelu posvećenja?
3. Ako posvećenje negativno znači odvojenje od grijeha a pozitivno život u zajednici s Bogom, kako se to ostvaruje u životu vjernika? Kojim sredstvima se to postiže?
4. Jedan teološki pravac naučava kako kršćanin prima posvećenje polaganim procesom koji se neće završiti sve dok ne dođe u nebo; drugi uči kako je ono rezultat doživljaja sličnog obraćenju te može biti odjednom i potpuno. Što naučava Biblija? Možeš li, uzimajući u obzir ono što kaže Pismo, uskladiti ova dva suprotna gledišta? Koje su modifikacije i jednom i drugom potrebne da se to postigne?

BIBLIOGRAFIJA

- Steven Barabas, *So Great Salvation: The History and Message of the Keswick Convention*, Marshall, Morgan and Scott, 1952.
- G. C. Berkouwer, *Faith and Perseverance*, Eerdmans, 1958.
- G. C. Berkouwer, *Faith and Sanctification*, Eerdmans, 1952.
- Evan H. Hopkins, *The Law of Liberty in the Spiritual Life*, Marshall, Morgan and Scott, 1952.
- D. Martyn Lloyd-Jones, *Christ our Sanctification*, IVF, 1948.
- K. F. W. Prior, *The Way of Holiness*, IVF, 1967.
- J. C. Ryle, *Holiness*, James Clarke, 1952.
- Jeremy Taylor, *Holy Living*, 1650 (many editions).
- R. S. Wallace, *Calvin's Doctrine of the Christian Life*, Oliver and Boyd, 1959.
- John Wesley, *A Plain Account of Christian Perfection*, Epworth Press, 1952.

ŠESTI DIO

KRŠĆANIN U CRKVI

FEDARACIJA HRVATSKA
HRVATSKE CRKVE
Cvjetkovova 32, PB 370
HR - 31103 OSIJEK, HRVATSKA

U ovom se dijelu raspravlja o području u kojem je bilo mnogo konfliktnih mišljenja. U samoj naravi predmeta tomu nema razloga. Interdenominacionalna čitalačka publika kakvoj je ova knjiga primarno namijenjena, mnogo može naučiti ozbilnjim ispitivanjem prirode rane Crkve, bitnih načela na kojima je Krist zasnovao upravu svoje Crkve te razloge za neke od većih devijacija danas. Postoje, ipak, neki stavovi i neka upozorenja koja treba imati na umu.

1. Svakom kršćaninu mora biti jasno da je Božja volja da pripada nekoj zajednici u vidljivoj Kristovoj crkvi. Posebno se mladi ljudi trebaju čuvati nestrpljivosti s tradicionalnim crkvenim strukturama (valja misliti na njihov veliki utjecaj u prošlosti) te preuranjenih sudova po tim pitanjima. Mudro je opće pravilo za njih da ne pokušavaju previše eksperimentirati. Jedini uslov pod kojim se ovo opće pravilo može zanemariti jeste ukoliko dolazi do snažnog konflikta savjesti u određenim stvarima. U tom slučaju svatko po svaku cijenu mora istraživati Pismo i sam za sebe na taj način doći do biblijske nauke i slijediti je.

2. Mnogo štete učinili su ne toliko oni koji dogmatski izjavljuju kako je njihov stav ispravan već, oni koji tvrde kako je njihovo shvaćanje *jedino* ispravno. To se u povijesti znalo osvetiti. Čudnom ironijom, oni, koji su htjeli održati zajednicu sasvim čistom ponekada su postigli upravo suprotno, a oni koji su kritizirali ono što su smatrali zlouporabama sami su često postali najodaniji njima, samo pod drugim imenima!

3. Ovdje želimo naglasiti opće evandeosko protestantsko stajalište suprotno liberalizmu secerdotalizmu i drugim skretanjima od apostolske tradicije.

1. CRKVA

U najširem smislu, Crkva je "društvo svih istinskih vjernika", što uključuje i one koji su preminuli kao i sve istinske vjernike koji još žive. "Crkva je univerzalno društvo svih vjernih, koje je Bog od vječnosti predodrio za vječni život".

Crkva se može podijeliti na pobjedničku Crkvu (svi oni koji su "umrli u Gospodu") i borbenu Crkvu ovdje na zemlji. Uobičajenija podjela je na vidljivu Crkvu (vidljiva, organizirana Crkva) i nevidljivu Crkvu (poznata jedino Bogu a sastoji se od svih onih koji su istinski Kristovi, dakle, kako od svih istinskih vjernika u vidljivoj Crkvi tako i od onih koji su vjerovali u prošlosti i koji će uzvjerovati u budućnosti).

Grčka riječ za Crkvu je "eklesia", a može se prevesti sa "zajednica", "skupština izabranih ljudi" iz sveze grijeha. Riječ Crkva se u Novom zavjetu porabi se uvijek za ljudе, a nikad za zgradu.

a. Svrha Crkve

1. Osnovna svrha Crkve (nevidljive Crkve) u povezanosti je s vječnom svrhom Božjom. Novi zavjet tvrdi kako ona ima posebnu vrijednost za Krista Isusa (Ef 5,25-27).

2. Neposredna svrha Crkve (vidljive Crkve) je slijedeća:

(1) Crkva je društvo otkupljenih ljudi koji se sastaju radi zajedničkog štovanja Boga te uzajamne izgradnje. Tu je najznačajnija ideja bliske zajednice. Zamijeti usporedbe Pisma o tijelu i njegovim udima te zgradi "uskladenoj i povezanoj".

(2) Crkva je mjesto u kome će se Evanelje očuvati te sredstvo njegova naviještanja drugima. Pošto je naviještanje Evangeliјa povjerenje Crkvi, Crkva ima izvanrednu važnost za čovječanstvo. Ona postoji da bi navijestila i predočila Krista.

b. Narav Crkve

Nemoguće je previše naglasiti kako je Crkva *organizam*, a ne toliko organizacija. Iz tog razloga i postoje detaljni napuci o ustrojstvu Crkve (usporedive sa onima iz Levitskog zakonika) odsutne iz Novog zavjeta. Ostavlja se mnogo mjesta nacionalnim ili lokalnim razlikama i nema prisile na jednoobraznost. Ako se gleda samo na izravne tvrdnje i izričite upute, pravila za ustrojstvo Crkve više su skup načela koji imaju za cilj da očuvanja određenih bitnih karakteristika Crkve. Ta načela još ne grade cjeloviti i zatvoreni sustav. Karakteristike apostolske ekleziastičke tradicije bile su jednostavnost i prilagodljivost.

Pri uporabi izraza "vidljiv" i "nevidljiv" za Crkvu, nužno je imati na umu kako vidljiva Crkva nije nikada istovjetna s nevidljivom Crkvom na zemlji. Često, naime, u zajednici kršćana ima i onih koji njima stvarno ne pripadaju (1 Iv 2,19). Članstvo u vidljivoj Crkvi ne osigurava, dakle, članstvo u nevidljivoj. Prema Pismu u lokalnim zajednicama kršćana može biti i onih, koji nisu istinski kršćani. Zajednice moraju težiti najvišim mogućim standardima, ali će ih ostvariti u različitom stupnju. Ali, s druge strane, "tijelo Kristovo", "hram Boga", "nevjestica Kristova" (nazivi za nevidljivu Crkvu) predstavljaju nešto savršeno i cjelovito u naumu Božjem. Još jednom, izrazi "vidljiv" i "nevidljiv" ne opisuju dvije različite Crkve. Vidljiva je Crkva Kristovo Tijelo, koje djeluje u svijetu. Ona nikada nije idealna, već je opterećena ograničenjima vremena, prostora i ljudskih slabosti.

Mnogi pokušavaju ujediniti vidljivu i nevidljivu Crkvu i to ima katastrofalne rezultate. Npr., Rimска crkva tvrdi da je istovjetna s nevidljivom Crkvom (na zemlji), a svi izvan njenog okrilja su u velikom gubitku.¹ Ako se naglasak stavi na vidljivost više se gubi nego što na prvi pogled izgleda. Posljedica je napuštanja visokih duhovnih standarda te prihvatanje mehaničkih metoda, koje sužavaju koncept Crkve na hijerarhiju ili organizaciju. Novi zavjet stavlja naglasak na jedinstvo s Kristom u životu "skrivenom s Bogom" a zahtijeva vanjsko očitovanje tog nutarnjeg duhovnog života pri određivanju granica vidljive Crkve.

c. Karakteristike istinske Crkve

Teolozi govore o "oznakama Crkve". Postoje neke osobine koje ju karakteriziraju kao Tijelo kojemu je Glava Krist. Najčešće se navode

jedinstvo, svetost, katoličnost, apostoličnost. "Vjerujem u jednu, svetu, katoličku, apostolsku Crkvu."

1. Jedinstvo - Jedinstvo Crkve nije nikada (čak ni u apostolsko vrijeme) bilo zamišljeno kao organizacijsko jedinstvo. Također, nije bilo uniformnosti prakse i potpune jednodušnosti u nauci. Bitno jedinstvo Crkve je u njenom vodstvu - "Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu". Postoji samo "Jedan Gospodin! Jedna vjera! Jedan križ! Jedan Bog i Otac svijet..." Crkva nije jedinstvena po oblicima bogoslužja, načinu uprave i metodama službe, već po tome što je sastavljena od svih onih koji istinski ljube Gospodina. "Ni jedna izvanska organizacijska forma ne može dokinuti prvotni odnos u kojem zajednica стоји prema svom Osnivaču."

2. Svetost - Crkva je odvojena za Boga i svijeta. Ovo se, svakako, odnosi samo na one koji su u Kristu. Oni su sveti ponajprije i u najdubljem smislu zato što je Krist postao njihovo posvećenje (1 Kor 1,30). Crkva je, nadalje, sveta zato što u konkretnom životu pokazuje plodove Duha. Postojanje onih koji pokazuju plodove Duha u vidljivoj Crkvi te mjera njihova utjecaja u njezinu konkretnom životu i nauci osnov su za pripisanje svetosti vidljivoj Crkvi. Ona je, stoga, (u tom drugotnom smislu) manje ili više sveta srazmjerno svetosti njezinih članova.

3. Katoličnost - Ta riječ znači jednostavno sveopćost ili univerzalnost. Crkva se razlikovala od židovstva time što su joj kao članovi mogli pristupiti svi narodi i to pod jednakim uvjetima. Njezina cijelokupnost sastoji se u tome što se njezina poruka odnosi na sve narode. Kasnije se ta riječ sve više počela odnositi na držanje svega onoga što je učio Krist.

4. Apostoličnost - Apostoličnost se Crkve sastoji u tome što je "nazvana na temelju apostola i proroka" te u stalnom prijanjanju njenih članova uz apostolsko učenje zapisano u Novom zavjetu. "Bijahu postojani u nauku apostolskom." (Dj 2,42).

Apostoličnost *sigurno ne znači* neprekinuti slijed vodstva koji se čuva prenošenjem vlasti polaganjem ruku biskupa koji u takvoj povezanosti stoji s apostolima. Takvo se shvaćanje apostoličnosti ne može potvrditi Pismom, a i sama povijest govori protiv toga. Povjest nam ne pokazuje kako su današnji biskupi odista nasljednici apostola.

Istinska Kristova Crkva nalazi se svugdje gdje Krist i Duh Sveti kraljuju u ljudskim srcima. Tko je istinska Crkva "cijeli kršćanski puk rasijan diljem svijeta."

"Crkva je *jedna* zato što je ujedinjena s Kristom uprkos nemogućnostima izvanskog jedinstva zemaljske uprave. Crkva je *sveta* jer u njoj

prebiva Duh Božji. Crkva je *sveopća* zato što se Krist navješta svugdje i zato što je za svako vrijeme i za svaki prostor. Crkva je *apostolska* zbog toga što je vjerna novozavjetnom apostolskom učenju. Tako je svaka "oznaka" u svezi s Kristom i jedna, sveta, katolička, apostolska Crkva nije ni puki agregat vidljivih Crkava niti jednostavno nevidljiva zajednica pojedinaca. Ona nije ništa manje stvarna zato što je njen karakter duhovan, a njen život u Kristu. Crkva Novog zavjeta je Tijelo Kristovo koje se sastoji od svih onih koji su vjerni njemu, i svaka je odvojena zajednica takovih ljudi istinska vidljiva Crkva" (Griffith Thomas).

d. Odnos Crkve i pojedinca

Gornja definicija Crkve stavlja naglasak na odnos pojedinog kršćanina prema Kristu. To naglašava i samo Pismo. Ništa ne smije nadomjestiti ili pomutiti izravnu zajednicu kršćanina s Glavom. Prebijanje Duha Svetog daje i svakom kršćaninu vodstvo koje je nepogrešivo ako se pravilno uporabi. Moguće je da pojedini kršćanin bude dulje vremena odvojen od vidljivih sredstava milosti, a da ipak očuva svu vitalnost svog novog života u Kristu pravilnim pristupom samoj Glavi Crkve. To daje dostojanstvo svemu pojedinca o pitanjima vjere koje ni jedna teorija crkvene discipline ne smije zanemariti.

S druge strane, Pismo uči kako nije normalno za kršćanina da živi za sebe. On mnogo prima od zajedništva s drugim kršćanima, posebno po djelovanju darova u Crkvi. On, također, prima posebne blagoslove, putem sredstava milosti. Osoba koja nema vremena posjećivati redovito lokalnu zajednicu puno gubi. On se može hvaliti da je "neovisan" ali ako želi biti uspješan Kristov učenik, on si ne može dozvoliti da zanemari sredstva milosti i zajedništvo vjernika.

c. Autoritet Crkve

Kako smo ranije otkrili (str. 31-33), evandeosko-protestantsko gledište je da je Pismo vrhovni autoritet po pitanjima vjere. Crkva ima autoritet samo u sekundarnom smislu. Rimokatolička crkva naglašava kako crkva ima autoritet po pitanjima vjere i ponašanja. Stoga će biti dobro razmotriti doseg autoriteta Crkve.

"Crkvi nije dozvoljeno naložiti ništa što je suprotno Božjoj pisanoj Riječi, niti smije tumačiti jedno mjesto u Pismu u suprotnosti drugom..."

pored toga ona ne smije ništa dodavati Pismu što bi kao sadržaj obveza-

Jedinstvo je dublie od jednoličnosti. Iako je mnogima teško vjerovati

uživati, ako može biti ravnodušan prema očitim pogreškama drugih... onda taj čovjek može biti dobar i poslušan pripadnik svoje denominacije, može biti dobar katolik, protestant, pravoslavac ili baptista, ali si ne smije umišljati da je dobar kršćanin."

Isticanjem nužnosti vidljivog jedinstva se ne želi reći kako mora postojati striktna jednoobraznost u načinu bogoštovlja itd. niti se želi zanemariti biblijski temelj Crkve. Jedinstvo ne prepostavlja jednoobraznost, a Biblija kao Božja Riječ mora ostati temelj jedinstva kršćana. Pozvani smo da ostvarujemo zrelo jedinstvo različitih provodeći u život *istinu u ljubavi* (Ef 4,15).

CITATI

1. *Svrha Crkve* - Ef 1,3-14; 2,22; 3,8-11; 1 Pt 2,5.9; 21,2.3.
2. *Narav Crkve i njene karakteristike* - Mt 16,16-18; Iv 10,16; Dj 2,41; 7,38; 1 Kor 10,17; 12,12-27; Gal 16,16; Ef 1,22.23; 2,19-22; 4,11-16; Kol 1,18; Heb 12,22.23; Otk 5,9.10.
3. *Autoritet Crkve i njezina uprava* - 1 Kor 12,28; Ef 1,22.23; 4,3-6.11; 5,23.24; Kol 1,18-24.
4. *Odnos pojedinca i Crkve* - Mt 18,15-17; Dj 2,44-47; Rim 12,4-8; 1 Kor 10,32; 11,29; 12,1.2-27; Ef 4,15.16; Heb 10,25; 13,17; Jak 5,14.

PITANJA

1. *S obzirom na različitost opisa Crkve u Novom zavjetu koja je Božja svrha u osnivanju Crkve?*
2. *Šta naglašava Kristova molitva "da svi jedno budu" (Iv 17,21)? Da li misliš da je Božja svrha jednoobraznost ili različitost u jedinstvu?*
3. *Da li se svetost crkve može uskladiti s grešnošću njezinih članova?*

BIBLIOGRAFIJA

- Roland Allen, *Missionary Methods: St Paul's or Ours?*,
World Dominion Press, 1960.
- G. C. Berkouwer, *The Conflict with Rome*, Baker Book House, 1958.
- E. Best, *One Body in Christ*, SPCK, 1955.
- E. Brunner, *The Misunderstanding of the Church*, Lutterworth Press, 1952.
- H. M. Carson, *Roman Catholicism Today*, IVF, 1964.

- J. D. Douglas (ed.), *Evangelicals and Unity*, Marcham Manor Press, 1964.
- C. H. Hodge, *The Church and its Polity*, Nelson, 1879.
- F. J. A. Hort, *The Christian Ecclesia*, Macmillan, 1908.
- T. M. Lindsay, *A History of the Reformation*, T. and T. Clark, 1907-8.
- D. Martyn Lloyd-Jones, *The Basis of Christian Unity*, IVF, 1962.
- J. I. Packer (ed.), *All in Each Place*, Marcham Manor Press, 1965.
- G. Salmon, *The Infallibility of the Church*, 1890; abridged edn. ed. H. F. Woodhouse, Murray, 1952.
- A. M. Stibbs, *God's Church*, IVF, 1959.
- W. Walker, *A History of the Christian Church*, T. and T. Clark, 1960.

2. DAROVI DUHA

Posljednjih godina, prvo u pentekostalnom pokretu, a onda i u drugim protestantskim denominacijama i u katoličkoj crkvi, otkriven je Novozavjetni naglasak na darovima Duha ili karizmama. To je otkriće značajno jer karizme predstavljaju jedan od najznačajnijih aspekata Novozavjetne nauke o Crkvi. Stoga je uputno detaljnije se pozabaviti tim pitanjem.

Da bismo o darovima Duha mogli govoriti u njihovoj Novozavjetnoj širini, nužno je prethodno ukratko razmotriti pitanje mogućnosti događanja čudesa u današnjoj Crkvi. Mnogi, naime, evandeoski kršćani smatraju da su čudesa bila ograničena samo na biblijsko vrijeme.

a. Čudesa u današnjoj Crkvi?

Prisutnost vrhunaravnih fenomena u Isusovu djelovanju i životu rane Crkve niječu samo oni koji tekstovima prilaze s već unaprijed utvrđenim uvjerenjem "čudesa se ne događaju". Međutim, postoji značajan broj teologa (u evandeoskim protestantskim krugovima) koji niječu da se čudesa trebaju i mogu izbivati u Crkvi današnjice. Ako su Korinćani (i neki pentekostalci) tražili djelovanje Duha isključivo u izvanrednom i spektakularnom, tendencija teologa nakon reformacije bila je da to djelovanje nadu samo u redovitom i običnom. Teološki argumenti za takav stav vezani su naročito uz određeno shvaćanje čudesa. (U neto- loške razloge za takav stav ovdje ne možemo ulaziti. Uglavnom se radi o utjecaju prosvjetiteljstva na teologiju.)

Prema teologima koji niječu čudesu u Crkvi današnjice, primarna je svrha čudesu da, kako su to ortodoksni teolozi znali reći, uzrokuju Božju objavu. Međutim završetkom pisanja Novozavjetnih spisa je *objava završena* te stoga u današnjoj Crkvi ne treba očekivati čudesu. Zahtjev za čudesima danas, kako je to Calvin rekao, potpuno je pogrešan "jer mi ne pravimo novo Evanelje, već zadržavamo ono isto čiju su istinitost potvrdila sva čudesu koja su učinili Krist i apostoli."

Kao što se može vidjeti iz onoga što smo već rekli o čudesima, takav stav izražava djelomično krivo shvaćanje svrhe čudesu. Ondje smo naglasili kako primarna svrha čudesu nije potvrda objave, već ostvarenje spasenja te kako su ona sastavni dio Božjeg zahvata u posljednjim danima." Ukoliko je to istina, onda nema nikakvih razloga da ih se ograniči na biblijsko vrijeme. Jer posljednji dani su, prema Novom zavjetu, započeli s Isusovim prvim dolaskom i silaskom Duha, a završavaju s njegovom paruzijom.

Za potvrdu gornjeg stava protiv vrhunaravnog djelovanja Duha u Crkvi danas često se navode i slijedeće Pavlove riječi: "Kada dode ono savršeno, uminut će ovo djelomično" prorokovanje, jezici itd., a "ono savršeno" novozavjetni kanon. Međutim se tu radi o pogrešnoj egzegezi. Kontekst jasno govori - u tome su komentatori suglasni - kako se "ono savršeno" ne odnosi na kanon, već na eshatološku budućnost.

Zastupnici gledišta da čudesu nestaju nakon apostolskog vremena ne čine samo teološku grešku. *Povjesno gledano*, jednostavno je netočno tvrditi da su takozvani "vrhunaravni darovi" nestali iz Crkve nakon apostolskog vremena. Postoji dovoljno dokaza da su oni bili prisutni u Crkvi u njezinim ranim stoljećima, a, u manjoj mjeri, i kasnije.

Ukoliko se vrhunaravni elemenat djelovanja Duha ne može ograničiti na Novozavjetno vrijeme, to znači da nema teološkog opravdavanja odsustva izvanrednih darova Duha u današnjoj Crkvi. Pavlovu zapovijed "čeznite za darima Duha" (1 Kor 14,1) - za svim darima Duha - valja uzeti ozbiljno. Oni trebaju biti sastavni dio života Crkve danas. Pitanje nije *da li* darovi Duha trebaju biti prisutni u Crkvi, već *što su* oni i kako se trebaju očitovati.

b. Darovi duha

Općenito se može odrediti što su darovi Duha (ili karizme) ako se obrati pažnja na srodnost grčke riječi za dar (*harisma*) i riječi za milost

(*haris*). Darovi Duha pokloni su Božje milosti; oni su "konkretna ostvarenja božanske milosti" (Käsemann).

1. Porijeklo darova - Već sam izraz "dar" ukazuje kako darovi ne proizlaze od pojedinca koji ih ima. Darovi su pokloni koje *uskrsli Gospodin* daje Crkvi: "Na visinu uzlazeći (...) dade dare ljudima" (Ef 4,8). No, prema Pavlu, nije samo Krist izvor darova. Jedan od njegovih naziva za darove je *pneumatikoi* (1 Kor 12,1) što doslovce znači "duhovne stvari". Time se hoće kazati kako darovi bino potječu od *Duha*. "A sve to djeluje jedan te isti Duh, dijeleći svakome napose kako hoće" (1 Kor 12,11). Izvor darova je, prema Pavlu također i *Bog Otac*. Ispred liste u kojoj nabraja darove Duha, Pavao kaže: "(...) neke postavi Bog u Crkvi (...)" (1 Kor 12,28; usp. Rim 12,3). Darovi dakle imaju svoje podrijetlo u svakoj osobi Trojstva (1 Kor 12,4-6). U tom smislu izraz "darovi Duha" zavodi. Jer, isto je tako točno govoriti o njima kao o Kristovim ili Božjim darovima.

2. Broj darova - U određenim se pentekostalnim krugovima naglašava kako Novi zavjet zna samo za devet darova Duha. No, veoma je sporno ograničiti izraz "dar Duha" na samo devet koji se spominju u 1 Kor 12,8-10. O darovima se u Novom zavjetu govori i na drugim mjestima (Rim 12,6ss; 1 Kor 12,28ss; Ef 4,11.12; 1 Pt 4,10.11).

Narav lista darova Duha ukazuje da ih Novozavjetni pisci najvjerojatnije ne smatraju iscrpnima. U svakoj se od lista pojavljuju barem djelomično različiti darovi, a ni jedan se dar ne pojavljuje u svih pet lista. Osim toga, darovi se ne pojavljuju u točno određenom i stalnom redoslijedu. To, čini se, ukazuje kako je moguće da se u novim situacijama i u kojima se Crkva tijekom povijesti nade pojave i novi darovi koje Biblia ne spominje (npr., dar komponiranja duhovnih pjesama, dar rada preko multi-medija...). Na pitanje: "Koliko ima različitih darova?" John Scott odgovara: "Novi zavjet spominje barem dvadeset, a živi Bog, koji voli raznolikost, velikodušan je darovatelj te ih može dati puno, puno više.

3. Narav darova - Ako se riječ dar shvati u njezinoj biblijskoj širini onda postaje jasno kako se u Novom zavjetu ne spominju samo spektakularni darovi. Novozavjetni pisci znaju za mnoštvo različitih darova sve od veoma spektakularnih (npr., dar liječenja i čudotvorstva, 1 Kor 12,9.10), pa do sasvim običnih, često prezrenih (npr., dar dijeljenja, Rim 12,7-8). Stoviše, Pavao govori i o daru (*harisma*) neženstva ili djevičanstva (1 Kor 7,7).

Ponekad se pravi razlika između *naravnih* i *vrhunaravnih* darova. Međutim ako svi darovi potječu od Boga i dobijaju se posebnim njegovim činom, onda je takovo razlikovanje neopravdano, jer su svi darovi vrhunaravni. Da bi se izrazila razlika između spektakularnih darova i onih koji to nisu, bolje je govoriti o *običajnim* i *izvanrednim* darovima. *Običajni* darovi sastoje se u posebnom poboljšanju čovjekovih prirodnih sposobnosti. Kod *izvanrednih* darova radi se o Božjem djelovanju koje nadilazi sve moći i sposobnosti čovjeka (John Owen).

4. Primatej darova - Novi zavjet jasno naglašava kako Darove imaju svi oni koji su primili Božji najveći dar, vječni život (Rim 6,23). U 1 Kor 12,11 stoji: "A sve to djeluje jedan te isti Duh, dijeleći *svakome* napose kako hoće." Ta se činjenica ističe u *svakoj* listi darova u Novom zavjetu (Rim 12,3-6; 1 Kor 12,7,11; Ef 4,7; 1 Pt 4,10). Nebiblijski je, dakle, reći kako darove posjeduju samo neki kršćani (npr., samo oni koji su doživjeli tzv. drugo djelo Duha).

Da svaki kršćanin posjeduje dar (ili darove) govorи i Pavlovo shvaćanje Crkve. Crkva je za njega Tijelo Kristovo koje se sastoji od mnogih udova od kojih svaki ima određenu funkciju. Funkcije udova u Tijelu Kristovu Pavao poistovjećuje s darovima. "Jer kao što u jednom tijelu imamo mnogo udova, i svi udovi nemaju isto djelovanje (...) Dare pak imamo različite" (Rim 12,4- 6). Pavle čak zna misliti o darovima kao o ljudima s posebnom funkcijom. "On dade jedne za apostole, druge za proroke (...)" (Ef 4,11; 1 Kor 12,28). (Zanimljivo je primjetiti kako Pavao na sva tri mesta gdje govorи o darovima, govorи i o Crkvi kao o Tijelu Kristovu (Rim 12,4,5; 1 Kor 12,12-28; Ef 4,1-8). Ako svi kršćani imaju darove to još ne znači da ih svi i *upotrebljavaju*. Dare je moguće zanemariti (1 Tim 4,14). Naprotiv, zadatak je svakoga da svoj dar raspiruje.

Činjenica da svi kršćani posjeduju darove ima dvije važne posljedice. (a) Budući je dar, kao izraz Božje milosti, upravo dar, ne može ga se smatrati za nagradu za žrtvovanje ili duhovni uzrast. Posjedovanje darova ne može biti mjerilo kršćanske zrelosti. I pored toga što korintska crkva nije oskudjevala ni na jednom daru (1 Kor 1,7), Pavao ih, zbog nedostatka ljubavi, nije smatrao duhovnima, već tjelesnima, nejačadima.

(b) Ako svi kršćani imaju darove (karizme) to znači da se riječ "karizmatski" ne smije ograničiti samo na određene kršćane ili određenu grupu kršćana u Crkvi. Biblijski govorеći svi su kršćani "karizmati", a sve prave crkve "karizmatske zajednice".

5. Svrha darova - Darovi imaju u osnovi dvije svrhe: izgradnja zajednice i misija.

(1) O izgradnji zajednice kao svrsi darova govorи i sama činjenica da Pavao o njima uvijek raspravlja u kontekstu govora o Crkvi kao o Tijelu Kristovu, čiji se svi udovi trebaju jednakom brinuti jedni za druge (1 Kor 12,25). U tom smislu darovi moraju služiti na "(opću) korist" (1 Kor 12,7). Pavao potiče Korinčane da nastoje obilovati darovima Duha "radi izgrađivanja Crkve" (1 Kor 14,22; usp. 1 Pt 4,10). U Efežanima 4,12-16 Pavao jasnije određuje što misli pod izgrađivanjem Crkve pomoću darova. On sažimlje zrelost Crkve u dvije značajne riječi: istina i ljubav.

(2) Zagonetan odlomak 1 Kor 14,20-25 dovoljno je jasan da ukaže kako darovi ne djeluju samo *prema unutra* da bi kvalitetno izgradili Crkvu, već i *prema vani* da bi je kvantitativno izgradili. Nevjernik koji dode u Crkvu u kojoj je na djelu dar prorokovanja, veli Pavao, pasti će "ničice i pokloniti se Bogu priznajući: Zaista, Bog je u (ili među) vama" (1 Kor 14,25). Nadalje, neki od darova koji se u Novom zavjetu spominju imaju izrazito misijsku funkciju (apostoli i evanđelisti). Kako darovi funkcioniraju u kontekstu misije najbolje se vidi u Djelima (usp. 2,41; 4,4; 5,14).

Iz Novog zavjeta je jasno kako i sam autentični život Crkve ima misijsku funkciju (usp. Iv 13,34; Mt 5,16). Iz toga proizlazi da darovi, već samim tim što izgrađuju Crkvu u istini i ljubavi, djeluju misijski.

Na gore navedeno određenje svrhe darova upućuje i jedan od Pavlovih značajnih naziva za darove - *diakonia*, služba (1 Kor 12,6). Taj naziv za darove jasno ukazuje kako su oni dati za upotrebu i služenje drugima. Svrha im, dakle, nije toliko da obogatiti pojedinca, koliko cijelu zajednicu. (Izuzetak tome je dar govorenja drugim jezicima, kad nije popraćen tumačenjem, za koga Pavle kaže da izgrađuje dotičnog pojedincu kojemu je dar dat, 1 Kor 14,14.) U tome se smislu može kazati kako darovi nisu primarno dati pojedincu, već zajednici kao cjelini.

U povezanosti s izgradnjom Crkve kao svrhom darova značajno je kako je, prema Pavlu, jedan od osnovnih načela za uporabu darova, da oni moraju biti vođeni ljubavlju, koja "ne traži svoje", već dobro drugoga. Pavao je u 1 Kor 13 jasan: spektakularnost (govoriti andeoske jezike ili premještati brda) i požrtvovnost (dati da se tijelo sažeže) nemaju nikakve vrijednosti ukoliko nisu vođeni ljubavlju. Osnovno pitanje u uporabi darova mora biti: "Da li se po određenom daru ljubav provodi u djelo?" (Bittlinger).

6. Koji su darovi najvažniji? - Svrha darova upozorava na to kako ih trebamo vrednovati. Ako su darovi dati na izgradnju cijele Crkve, onda se kao osnovno načelo treba postaviti da je najvažniji onaj dar koji najviše izgrađuje Crkvu. Upravo iz tog razloga Pavao daje prednost prorokovanju nad govorenjem jezicima (1 Kor 14,5).

Nadalje, pošto je funkcija darova da izgrađuju Crkve, to znači, da nas osobita narav pojedinih darova ne smije zavesti da ih držimo važnijima od onih manje osobitih. U stvari, činjenica da je određeni fenomen izvanredan još ne znači da je on dar *Duha*. Dar razlučivanja Duhova te poziv na provjeravanje i rasuđivanje (1 Sol 5,19-21; 1 Kor 14,29) bili bi u tom slučaju besmisleni. Novom se zavjetu čini isto tolika nepravda kad se prenaglašavaju izvanredni darovi kao i kad se oni zanemaruju. U načelu su običajni i izvanredni darovi *jednako* važni jer njihovu važnost ne određuje njihova narav (običajnost ili izvanrednost), već njihova djelotvornost u izgradivanju Tijela Kristova.

Gornje načelo kako su najvažniji oni darovi koji najviše izgrađuju, treba djelomice relativizirati. Činjenica da je Crkva shvaćena kao Tijelo Kristovo ukazuje upravo kako su svi udovi sa svojim raznolikim funkcijama važni. U 1 Kor 12,14-26 Pavao kritizira i precjenjivanje i potcenjivanje pojedinih udova u Tijelu Kristovu. Zanimljivo je, nadalje, s tim u svezi kako se u listama darova u Novom zavjetu obraća malo pažnje da svrstavanju darova po važnosti. U Rim 12,7 poslužitelj stoji prije učitelja, dok u 1 Kor 12,28 učitelj stoji odmah iza apostola i proroka. Stoga se može reći: "Jednom je jedan dar važan, a drugi put drugi, već kako ih Bog može upotrijebiti! (Schweitzer).

c. Glosolalija

Dar govorenja drugim jezicima (ili glosolalija) igra relativno značajnu ulogu u pentekostalnim krugovima i predstavlja jedno od kontroverznih predmeta u diskusiji o njemu. Stoga je uputno pozabaviti se tim darom detaljnije. Glosolalije se mogu definirati kao "vrhunaravno očitovanje Duha Svegoga po kojemu vjernik može govoriti jezikom kojega nikad nije čuo te kojega ne razumije" (Christenson).

(1) Važnost glosolalije - Dar govorenja jezicima jedan je od mnogih darova Duha. Pogrešno bi bilo isticati ga iznad svih ostalih drova. S druge strane, isto je toliko pogrešno i zanemarivati ga ili ga čak zabranjivati. To bi bilo suprotno Pavlovoj izričitoj želji ("A htio bih da vi svi govorite

drugim jezicima", 1 Kor 14,5) i zapovijedi ("(...) ne priječite da se govoriti drugim jezicima", 1 Kor 14,39). Pavao je sam bio zahvalan Bogu što govoriti jezicima "većma nego svi" Korinčani (1 Kor 14,18). Važnost glosolalije počiva na činjenici da u njoj "(...) djeluje (...) Duh" (1 Kor 12,11) te da je izravno postavljena od Boga (1 Kor 12,28).

(2) Svrha glosolalije - Glosolalija ima dvije svrhe. (1) Ukoliko je popraćena tumačenjem ona služi na izgradnju cijele crkve (1 Kor 14,5). Pavao u tom slučaju njenu funkciju izjednačuje s funkcijom prorokovanja (1 Kor 14,5). (2) Ukoliko glosolalija nije popraćena tumačenjem, ona služi za osobnu izgradnju pojedinca (1 Kor 14,4; usp. 14,27-28). U tom slučaju Pavao zabranjuje njenu uporabu u okviru bogosluženja (1 Kor 14,19,29). Međutim iz toga nikako ne treba donijeti zaključak o "nekorisnosti govora u jezicima u osobne svrhe ako govornik i dalje sam ne razumije ono što govoriti" (John Stott). Stott ovo svoje gledište bazira na činjenici da je um onoga koji moli duhom (glosolalija) neplođan ili neaktiviran (1 Kor 14,14). No, iz te činjenice za Pavla ne slijedi još bezvrijednost glosolalije u osobne svrhe. Naprotiv, on kaže: "Molit će se duhom, molit će se i umom" (1 Kor 14,15).

Ponekad se čuje kako su jezici bili dani kao pomoć pri evangelizaciji. To se gledište izričito kosi s Pavlovom tvrdnjom da je reakcija neznačajaca na glosolaliju negativna. "Ako (...) svi govore drugim jezicima, (...) a uđu neupućeni ili nevjernici, neće li reći da mahnitate" (1 Kor 14,23). I na blagdan Pedesetnice jezici nisu bili sredstvo evangelizacije. "Shvaćanje kako je dar jezika vrhunaravni Božji zahvat po kojem su apostoli mogli govoriti stranim jezicima da bi mogli propovijedati Evandelje svakom stvorenu grešku je koju mogu napraviti samo oni, koji nisu pažljivo proučavali Pismo s obzirom na taj predmet. Prema izvještaju, na blagdan Pedesetnice jedini je Petar propovijedao i tu se nije služio drugim jezikom osim onim kojega su svi razumjeli - aramejskim ili grčkim." (Horton).

(3) Narav glosolalije - U određenim (pogotovo neo-pentekostalnim) krugovima smatra se kako se glosolalija zasniva na prirodnim čovjekovim sposobnostima. Po tome gledištu u glosolaliji se ne radi o određenom jeziku (s prepoznatljivom lingvističkom strukturu), već o (neartikularnom) izljevanju čovjekovih najdubljih težnji u obliku molitve, slavljenja ili pjesme uz pomoć Duha. U tom bi slučaju glosolalija bila običajna, a ne izvanredna karizma.

Međutim, sve ukazuje na to da je prema Novom zavjetu glosolalija izvanredna karizma. Ona ne počiva na čovjekovim prirodnim sposobno-

stima već predstavlja Božji vrhunaravni dar koji nadilazi naše sposobnosti. Kao što je već bilo rečeno, ona predstavlja vrhunaravni dar govorenja neučenim jezicima. Pri glosolaliji "ne radi se o neartikuliranom mrmljanju i prekretanju jezikom. Jezik u glosolaliji ne igra drugačiju ulogu no u normalnom govoru. Grčka riječ *glossa* ima ovdje isključivo značenje jezika." Isto tako stoji i s riječju "tumačiti" (*hermeneuo*), koja je korelativna pojmu govorenja drugim jezicima. Ona redovito označava tumačenje stranog jezika. Čini se, dakle, kako Novi zavjet ne pravi razlike između glosolalije i ksenoglosolalije (govorenja drugim jezicima i govorenja stranim postojećim jezicima). Svaka prava glosolalija je ksenoglosolalija.

No, ako je glosolalija izvanredna karizma pogrešno bi je bilo shvatiti kao govor u ekstazi. Činjenica da onaj koji ima dar govorenja drugim jezicima ne može glosolaliju proizvesti još ne znači da je ne može kontrolirati. Pavao, u stvari, prepostavlja kako onaj tko govoriti drugim jezikom može odlučiti i *da li* da govoriti i *kada* da govoriti (1 Kor 14,28). Jer "proročki su duhovi prorocima podložni" (1 Kor 14,32). Neekstatičnost glosolalije je prepostavka Pavlova poziva na red pri upotrebljavanju dara jezika.

Valja, nadalje, istaknuti kako svako govorenje jezicima *ne mora nužno biti od Duha*. Postoje slučajevi u kojima se radi o čisto *psihološkom fenomenu* te slučajevi u kojima je govorenje jezicima *demonskog* porijekla. Da te mogućnosti postoje jasno je i po tome što se fenomen glosolalije ne pojavljuje samo u krštanstvu, već igra određenu ulogu i u drugim religijama. Kao što je to slučaj s drugim darovima (usp. 1 Kor 14,29; 1 Sol 5,19-21), Crkva je pozvana na prosudbu da li se u pojedinom slučaju radi o pravoj ili patvorenoj glosolaliji.

Darovi Duha (kako izvanredni tako i običajni) predstavljaju važan aspekt djelovanja Duha u zajednici. No, valja imati na umu da su oni samo *jedan aspekt* djelovanja Duha. Isto tako značajna (ako ne i značajnija) djela Duha jesu *preporod* (usp. Iv 3,1-12) i *posvećenje* (Gal 5,22.23).

3. SLUŽBE

U ovom odjeljku izostavljamo pitanja po kojima postoje različita mišljenja među evandeoskim kršćanima. Čitatelju savjetujemo da se usmjeri na važne razlike između evandeoskog i sacerdotalnog shvaćanja službe. Danas se mnogo toga zanemaruje i smatra nevažnim. Postoji opasnost da izgubi pravilno biblijsko shvaćanje službe.

a. Službe

Mada u Novom zavjetu ne nalazimo detaljnih uputa (kakve su, npr., bile date levitskom svećenstvu) ipak imamo dovoljno podataka za jasno određivanje naravi službe. (Usp. relevantne citate).

Većina se evandeoskih kršćana slaže u slijedećem:

1. Gospodin se pobrinuo za "dare" svojoj Crkvi (Ef 4,11.12č, od kojih je jedan od najvažnijih dar izlaganja Riječi Božje (davanje uputa vjernicima i svjedočenje neobraćenima).

2. Spomenuti reci u Efežanima i drugi dijelovi Pisma jasno ukazuju da je primarni cilj darova a time i službe, koje na darovima počivaju, izgradnja kršćana i misija Crkve.

3. Pismo se ne slaže s dvije pojave koje su se javile u srednjem vijeku, a koje su u Crkvi prisutne još danas. Radi se o ograničavanju vlasti upravljanja Crkvom na hijerarhijski red (Novi zavjet govoriti o upravljanju Crkvom u kontekstu *služenja*) te dodjeljivanju onima koji imaju službu posredničke uloge svećenika. Pismo kaže kako svi kršćani čine svećenstvo (1 Pt 2,5). Teolozi se slažu da se služba svećenika ne spominje kod kršćanskih pisaca sve do kraja drugog stoljeća. "Žrtva nije dio kršćanske službe" (Hooker).

4. Razlika između onih koji se u službi Crkve i ostalih kršćana koja bi ovim prvim davala posebnu privilegiju nepoznata je Pismu. Crkveni radnici ne razlikuju se striktno od ostalog naroda (*laos*) Božjeg. Aristokratizacija Crkve je strana Novom zavjetu. Ovim se ne želi reći kako u Crkvi nema posebnih "darova", odnosno pojedinaca, koji su pozvani da upravljaju Crkvom te kako Crkvu treba shvatiti kao anarhično tijelo. Oni koji su pozvani u službu jesu (kao što sama riječ implicira) "sluge" Crkve, a ne njeni vladari.

5. Smjernica koje nam po tom pitanju daje Pismo valja se svakako držati:

(1) Osoba koja hoće raditi u crkvi kao sluga mora za to primiti potreban "dar" od Glave Crkve i treba biti tako sigurna u stvarnost poziva kao i osoba koja odlazi ponositi Evangelje neznabogačkim zemljama.

(2) Predstavnici crkve odgovorni su utvrditi da li određena osoba ima nužne formalne kvalifikacije za pravilnu uporabu "dara" provjeriti njegovu duhovnu zrelost i ponašanje.

(3) Ordinacija ne znači posjedovanje *vlasti* nad crkvom. Ona je davanje službenog priznanja, preporuke onome koga je Bog prethodno odabrao.

b. Razvoj

Često se kaže kako izvještaji Pisma govore o "embrionalnom" stupnju službe, koja se tek počela razvijati u vrijeme apostola te kako je kasnije moralno doći do daljnog razvoja. To je, bez sumnje, u izvjesnom smislu točno. Međutim, na samom početku razvoja položena su *načela*, koja su normativna za Crkvu u svim stoljećima. Sva odstupanja od Novozavjetnog modela, koja zahtijevaju lokalni uvjeti, ne smiju ozlijediti niti jedno jasno načelo Pisma.

Kratak povijesni pregled će razjasniti što mislimo.

1. Novi zavjet poznaje tri razdoblja:

(1) Kristova služba i služba sedamdesetorice koju je on izravno pozvao.

(2) Krist je dao poseban autoritet apostolima pošto ih je izabrao za vode rane Crkve.

(3) Duh Sveti vodio je apostole u onome što su poduzeli i poslije je nadzirao i razvijao njihovo djelo. Oni su postavili "dakone" da se brinu za svjetovni posao Crkve. Važno je da su im bile potrebne i duhovne kvalitete kao dodatak njihovim prirodnim sposobnostima. Apostoli su, također, postavili "starješine". Oni su okupljali starješine na sastanke, koji su bili klica kasnijih općih koncila. Apostoli su nadalje zapisali svoje učenje o ustrojstvu crkve. Tri pastoralne poslanice sadrže, npr., osnovne zasade za službu.

2. *Vrste službi* - Pastoralne poslanice ukazuju na dvije vrste službi. Postojali su:

(1) *dakoni*, čija nam se služba ne opisuje pobliže i

(2) *starješine*, koji su bili odgovorni za duhovnu djelatnost Crkve. Oni su bili ordinirani "polaganjem ruku" drugih "starješina". Pastoralne poslanice jasno navode njihove funkcije te duhovne kvalifikacije, koje moraju imati. Oni su bili odgovorni za vođenje bogosluženja, za poučavanje iz Pisma te za disciplinske postupke prema članovima lokalne crkve.

S obzirom na upravu crkve, Pismo ne zastupa ideju čiste demokracije. S druge strane ono jasno odbacuje svaki individualizam. Starješine su za svoje ponašanje i rad primarno odgovorni Kristu. Oni su upravitelji njegovih dobara. Iako im je bila odgovornost omogućiti da sve u crkvi ispravno funkcioniра, oni nisu imali prava nametati zakone svojoj braći kršćanima. Ljudi koji služe u crkvi odgovorni su sprovoditi zakone Svetog pisma, a ne praviti nove zakone kojih u Pismu nema, ili pak što od njega oduzimati. Najviše treba žaliti da se jedan starješina (papa) toliko uzdigao da posjeduje vrhovnu duhovnu vlast, koja mu omogućava da stvara nove duhovne zakone, koji su za vjernike isto toliko obvezatni kao i zasade Novoga zavjeta.

c. Povijesni pregled

Glavne povijesne podjele su slijedeće:

1. *Latinska crkva* - U četvrtom stoljeću se javlja sustav nadbiskupa koji su imali određenu kontrolu nad biskupima u svom području. Od tog je vremena rimski biskup imao primat nad drugim biskupima. Od devetog stoljeća njegovo se pravo sve više prihvaćalo u Zapadnoj crkvi. S time je išao i daljnji razvoj sacerdotalnog sustava. Shvaćanje papina primata se tijekom stoljeća razvijalo.

2. *Istočna crkva* uporno je odbijala priznati primat pape i nastavila je djelovati pod svojim patrijarsima. Ona smatra da je raskol prouzrokovala Rimska crkva. (Ovdje je podobnosteni radi prihvaćen izraz "Istočna crkva". U stvari, radi se o slobodnoj federaciji nekolice pravoslavnih crkava na Istoku).

3. *Anglikanska reformacija* odbila je autoritet pape, iako je zadržala episkopalni oblik upravljanja. Ona je obnovila zaboravljenu ideju "svećeništva svih vjernika" te shvaćanje ordinacije kao službenog priznanja prethodno dobivenog dara Duha.

4. *Reformirane Crkve* u Europi (i Škotskoj) su, pod utjecajem Calvina, uspostavile oblik upravljanja crkvom, koji se zasniva na autoritetu starješina i to kako u najmanjim zajednicama tako i u općoj skupštini. Razlika se pravi između starješina koje poučavaju i starješina koje upravljaju (vidi 1 Tim 5,17).

5. *Društvo prijatelja* i nekoliko drugih kršćanskih zajednica ili smatraju da je ordinacija za službu (i u izvjesnoj mjeri sakramenti) bila ograničena samo na rani prelazni period u Crkvi ili niječu autoritet

svakog današnjeg oblika službe. Neke od tih crkava nemaju obreda za potvrđivanje darova u crkvi. Oni smatraju da se darovi trebaju dokazati u uporabi.

f. Odstupanje od doktrine Pisma

Ukratko ćemo razmatrati četiri kriva shvaćanja službe: (Za cijelovitije razmatranje treba konzultirati veća djela).

1. Ordinacija - Način ordiniranja nije posebno važan. Međutim, shvaćanje naravi ordinacije može imati dalekosežne posljedice. Klica mnogih zlouporaba kršćanske službe leži upravo u krivom shvaćanju ordinacije. Potrebno je spomenuti neosnovanu tvrdnju nekih Crkava da ordinacija udjeljuje vlast svećeništva, koja u stvari isključivo pripada Gospodinu Isusu Kristu (Heb 7,24). Svako shvaćanje kršćanske službe po kome se ordinacijom udjeljuje vlast posredovanja, žrtvovanja i posebne vlasti nad grešnicima Pismo smatra pogrešnim. U Novom zavjetu se kršćanski sluga ni jednom ne naziva "svećenik".

2. Apostolsko naslijede i služba autoriteta - Ispravnost apostolskog nasljeda je veoma teško dokazati. Rimokatolička crkva tvrdi dvije stvari:

(1) Autoritet u Crkvi je prvotno bio povjeren Petru (Mt 16,18), a po njemu i biskupima koji su ga naslijedili u Rimu. Vlast "svezivanja i odrješivanja" u odnosu na otpuštenje grijeha povezana je s ovim autoritetom. (Taj se autoritet mora lučiti od vlasti koja uključuje pravo i koriti i isključiti pojedinog člana crkve za velike prijestupe). Takvo shvaćanje autoriteta prisutno je i kod mnogih kršćana izvan rimokatoličke crkve.

(2) Određeni su sakramenti valjani samo ako ih obave svećenici koji su apostolski naslijednici.

Što se tiče prve tvrdnje, nema dokaza da je Petru bio zapovijeden prijenos autoriteta koji mu je bio povjeren. (U stvari drugi su apostoli dobili isti autoritet kao i on. Vidi Mt 16,19; 18,18; Iv 20,22,23.) Za tako važnu prijepornu točku opravdano je tražiti više dokaza od navodnog Petrova puta u Rim. Jasno je da se papinski primat polagano razvio (na Mt 16,18,19 se počelo pozivati tek u trećem stoljeću) zbog ugleda koji je rimska crkva uživala kao crkva u prijestolnici imperija, gdje su dva glavna apostola, Petar i Pavao, bili mučenički ubijeni.

Što se tiče druge tvrdnje, Pismo jasno naučava poželjnost naslijeda (2 Tim 2,2), i prisutnost takvog naslijeda ima veliki utjecaj na stabilnost

Crkve. Ali ovo se učenje uvelike razlikuje od učenja rimokatoličke crkve. Što se tiče povijesnih dokaza, može se naglasiti kako ni jedan član klera ne može dokazati da je naslijednik apostola. Nema dokaza da su apostoli imali poseban svećenički autoritet: Nadalje, ako su ga imali, nema dokaza da su imali vlast prenijeti ga na druge. Nema, također, dokaza da su njihovi neposredni naslijednici tvrdili za sebe kakav autoritet ili da su se njime koristili.

Teorija apostolskog nasljeda razvila se u trećem stoljeću iz zdravog naglaska na povijesnom kontinuitetu crkava koje su osnovali apostoli i propovjednika u njima. U svoje je vrijeme ta teorija odigrala značajnu ulogu u obrani vjere protiv krivovjerja koja su se širila u apostolsko ime.

3. Sacerdotalizam - Ideja da je kršćanski sluga posrednik između Boga i čovjeka "protuslovna je Svetom pismu". On može biti kanal (ili medij) kroz koga Bog govori svom narodu. Ali Pismo ne daje ni naslutiti da je on nužna sveza između pojedinog kršćanina i njegova Boga. Nema ni traga nauci mise po kojoj kršćanski sluga postaje *sacerdos* u smislu svećenika koji žrtvuje. U Novom se zavjetu ta riječ ni jednom ne porabi za službu.³

Ista zabluda može se pojaviti i u podmuklijem obliku. Kršćanin se mora čuvati svakog gledišta koje umanjuje slavu velikosvećeničkog djela našeg Gospodina (vidi poslanice) ili oholo čovjeku pripisuje vlast za koju Pismo kaže da pripada samo Kristu ili Duhu Svetom. Kršćanin treba cijeniti službu onih kojima je povjeren da "pasu stado Božje", no on, također, mora inzistirati na svojim preimstvima kao člana "kraljevskog svećenstva" otkupljenih grešnika.

CITATI

a. Služba

Vidi posebno Pavlove poslanice Timoteju i Titu.

1. Stalna služba

(1) Karakteristike onih koji su u službi: Dj 20,17-35; 1 Tim 3,1-13; 4,1-5,25; 2 Tim 2,1-4,9.

(2) Starještine ili nadglednici: Dj 14,23; 20,17; Fil 1,1; 1 Tim 3,1-7; 4,14; 5,17,19; Tit 1,5-9; 1 Pt 5,1-4.

(3) Đakoni: Dj 6,1-7; Rim 16,1; 1 Tim 3,8-13.

b. Uprava u Crkvi

1. *Kristov primat* - Ef 1,22; 4,15.16; Kol 2,19; Heb 13,20; 1 Pt 5,4.
2. *Dokazi uprave u Crkvi* - Mt 16,18; 1 Kor 12,28; 16,15.16; 1 Sol 5,12.13; 1 Tim 5,17; Tit 1,9; Heb 13,7.17.24.
3. *Udruženje crkava* - Dj 15,2; 20,17; Rim 15,26; 1 Kor 11,16; 2 Kor 8,1.18.19.23-9,2: Kol 4,16; Tit 1,5.

c. Sacerdotalizam

1. *Gospodin jedini Veliki svećenik* - Heb 9,28; 10,11.12; 13,10-16 (usp. Heb 7,1-28).
2. *Svi vjernici su svećenici (u duhovnom smislu)* - 1 Pt 2,9; Otk 1,6; 5,9.10.

PITANJA

1. *Koje je priprave za upravu Crkvom učinio Gospodin za vrijeme svog života na zemlji?*
2. *U kojoj su mjeri službe "nadglednika", "starješina" i "dakona" istovjetne a u kojoj se mjeri razlikuju?*
3. *Što se misli pod izrazom "apostolsko nasljede"? Na osnovu čega se ono treba odbaciti?*
4. *Što Novi zavjet uči o svećenstvu? Što se podrazumijeva izrazom "svećeništvo svih vjernika"?*

BIBLIOGRAFIJA

- N. Dimock, *The Christian Doctrine of the Sacerdotium*, Longmans, 1910.
 E. M. B. Green, *Called to Serve*, Hodder and Stoughton, 1964.
 J. B. Lightfoot, *Essay on the Christian Ministry*, Macmillan, 1901.
 T. W. Manson, *The Church's Ministry*, Hodder and Stoughton, 1948.
 T. W. Manson, *Ministry and Priesthood: Christ's and Ours*, Epworth Press, 1958.
 L. Morris, *Ministers of God*, IVF, 1964.

4. SREDSTVA MILOSTI

Pod "sredstvima milosti" podrazumijevaju se sve uredbe Božje po kojima primamo blagoslove saveza s njim. Proučavatelj treba pažljivo preispitati učenje svojih propovjednika i roditelja. Najpotrebnije je upoznati ono što Pismo govori o tome. Natuknice koje slijede otkriti će na šta treba staviti naglasak te upozoriti na pojave koje ukazuju kako kršćanin dvadesetog stoljeća lako zaboravlja lekcije prošlosti.

a. Molitva

Prirodu molitve se općenito slabo razumije. Za mnoge kršćane ona je sredstvo da nalaženja izlaza iz nezgodnih situacija ili da se dode do nečega željenog. Često nije jasno kako je molitva jedno od glavnih sredstava milosti po kojemu čovjek može upoznati Boga na potpuniji i dublji način. Kao rezultat velikosvećeničkog Kristova djela kršćani imaju pravo izravnog pristupa prijestolju Božjem. Sama ta činjenica trebala bi dati moličvi posebno dostojanstvo i vrijednost.

Kršćanin treba pažljivo ispitati ozbiljne poticaje Pisma na molitvu i primjere molitava koje tamo nalazimo. Slijedeće, posebno valja istaknuti.

1. Molitva je primarno zajedništvo čovjeka s Bogom i slobodni razgovor s njime. (Usporedi zajedništvo između Boga i čovjeka koji još nije bio pao.)
2. Molitva je sredstvo po kojemu postajemo spremni činiti Božju volju. Nemoguće je pravilno moliti ako smo samovoljni, a ništa tako brzo ne raspršava naše vlastite odluke kao molitva. Pri molitvi, također, učimo ispravno gledati na Krista i tako postajemo zahvaćeni njegovim interesima u svijetu.
3. Molitva je prilika da Boga izravno zamolimo za svoje potrebe ili za potrebe drugih.

Treba, također, primjetiti kako su druga sredstva milosti nedjelotvorna ako nisu povezana s molitvom. Bog je, nadalje obećao posebne blagoslove crkvi koja je ujedinjena u molitvi.

b. Čitanje Biblije

U povezanosti s djelom Duha Svetog, dnevno čitanje Biblije ima posebnu važnost i dostojanstvo.

Premalo je kršćana koji dnevno prilaze svojim Biblijama s uvjerenjem da im je u njoj dostupna Božja objava te kako u sebi samim posjedu prosvjetljenje koje su dobili od autoriziranog Tumača (Duha). Riječ Božja je sredstvo milosti na tri načina:

1. Ona je sredstvo po kome se Bog objavljuje, bilo da ju čitamo, privatno ili javno.
2. U propovijedanju, ona je sredstvo koje Bog obično porabi da stvori uvjerenje o grijehu, o spasavajućoj vjeri i posvećenju.
3. Ona je usko povezana sa svim ostalim sredstvima milosti. (Usporedi uporabu molitve).

c. Služba Riječi Božje

I pored toga što je Duh Sveti u potpunosti dovoljan i pouzdan Vodič, kršćani kao pojedinci imaju ograničene sposobnosti za shvaćanje i prihvatanje božanskog nauka. Jedno od sredstava za koje se Bog pobrinuo da bi pomogao pojedinačnom kršćaninu je služba Riječi Božje. Prilikom propovijedanja pojedinac poredi svoja shvaćanja istine sa shvaćanjima drugoga te tako dolazi do boljeg i potpunijeg shvaćanja Božje Riječi.

Na taj način on postaje zreli kršćanin. Pri propovijedanju se istina izražava putem osobe. Zreli propovjednik ima neobično važnu ulogu u tome što stimulira duhovni rast svojih slušatelja.

d. Bogoslužje

Često se, sasvim ispravno, kaže kako kršćanin može imati bogoslužje kod kuće ili na bilo kom drugim mjestu. Međutim, Pismo govori kako je Bogu ugodno kada se sastane zajednica otkupljenih ljudi u svrhu čašćenja Krista. Bogoslužja su bila jedan od najranijih oblika kršćanske aktivnosti. Opisi, kao što je Plinijevo pismo Trajanu, otkrivaju jednostavnu prirodu bogoslužja rane Crkve. "Oni pjevaju pjesme Kristu kao Bogu."

Štovanje Boga transformira samog pojedinca. Ali i mimo toga, davanje časti presvetom Trojstvu od koga smo primili tolike nebrojene darove sigurno je najuzvišenija djelatnost koju otkupljeni ljudi mogu činiti. Ljudi se sastaju radi užitka te u čast svojih prijatelja. Ako to imamo na umu iznenaduje da kršćane treba nagovarati da se sakupe na zajedničko štovanje Boga. Uzrok tomu najčešće je zanemarivanje drugih sredstava milosti.

e. Sakramenti

U napuštanju srednjovjekovnih zlouporaba u doktrini i crkvenoj praksi, crkve reformacije pravilno su naglasile pravo izravnog pristupa Bogu i važnost osobne vjere u Krista. Njihovi suvremeni nasljednici slijede ih u naglasku, ali ponekad gube iz vida njihovu praksu i važnost koju su pridavali sredstvima milosti. Ispravna kritika sacerdotalizma stvara danas opasnost zanemarivanja ili omalovažavanja nekih Božjih uredbi koje su od neobične važnosti za duhovno zdravlje kršćana. Teško je razumjeti kako marljiv i posvećen kršćanin može čitati odlomke kao što je 1 Kor 11,23-26 a da ne postane uvjeren o izuzetnoj važnosti večere Gospodnje.

1. Definicija sakramenta - Riječ sakramenat izvedena je od latinske *sacramentum*, koja je prijevod grčke riječi *mysterion*, koja znači "tajna koja je sada objavljena", ili "simbol". Latinska se riječ upotrebljavala kada je vojnik polagao prisegu prilikom ulaska u vojsku, a također i za svečanu obvezu ili zavjet religiozne prirode.

U trećem stoljeću ta riječ je u crkvenom latinskom dobila uže značenje i porabila se za sveta djela u povezanosti s kršćanskom službom. Katedikaz Engleske crkve definira riječ "sakramenat" kao "vanjski i vidljivi znak unutarnje i duhovne milosti". Vestminsterski kraći katedikaz kaže: "Sakramenat je sveti obred koji je Krist osnovao; sakramenat u obliku vidljivih znakova predstavlja, zapečaćuje i udjeljuje vjernicima Krista i milosti novoga Saveza". Za cjeleoviti prikaz suvremenih upotrebe te riječi prouči neko veće djelo.

2. Broj sakramenata - Protestantske crkve prihvataju samo dva sakramenta. Riječ "sakramenat" za njih odnosi se samo na one uredbe koje je sam Gospodin osnovao. To je postao dio njihove definicije sakramenta. Jedina dva simbolična djela koja je Krist zapovijedio jesu krštenje i Gospodnja večera. Rimokatolička crkva smatra da ih ima sedam,

dodajući krštenju i Gospodnjoj večeri još pokoru, potvrdu, ženidbu, sveti red i bolesničko pomazanje.

3. Narav sakramenta - Izvanjski ih se treba smatrati vidljivim znacima božanske milosti. (Usporedi obrezanje i židovske svetkovine poput Pashe.) Njihova je uporaba izvanjski znak kršćaninove vjere u svijet oko njega. S obzirom na njihov značaj za samog vjernika, oni su zalog Božje zavjetne milosti. Oni su kao izvanjski znaci po kojima Bog naviješta činjenicu svog djelovanja u korist onoga koji sakrametnat prima, tako i pečati kojima on daje zalog istinitosti svojih obećanja onome koji u njima sudjeluje. U posljednjem smislu "pečata", sakramenat, npr., Gospodnje večere Božji je potpis da će on sigurno izvršiti sve što je obećao u savezu otkupljenja (to se misli riječima: "... smrt Gospodnju navješćujete, dok on ne dode."), te da on već djeluje na ispunjenju tih zavjetnih obećanja.

Tako se za sakramenat (u evanđeoskom smislu) zahtijevaju tri stvari: on mora biti od Krista osnovan, mora imati vidljivi znak i mora biti povezan s određenom unutarnjom milošću. (Vidi ispod).

4. Djelotvornost sakramenata - Postojale su dvije tendencije koje odstupaju od ispravnog shvaćanja djelotvornosti i vrijednosti sakramenata. Prvo, sakramente se znalo previše isticati. Srednjovjekovna je crkva postala zajednica u kojoj su se religijski čini vršili ritualno. Stvoreno je kršćanstvo koje se sastojalo od laika koji su plaćali kleru da u njihovu korist obavlja rituale koje oni nisu razumjeli, a kojima su pravovjerno pripisali sigurnu djelotvornost koja ih je oslobođila istinske životne službe Bogu. Za svaku životnu potrebu pojedinca stvoren je sakramenat. Religijski život time se reducirao na puko ritualno sudjelovanje u sakamentima.

S druge strane, bilo je onih koji su zapostavili sakramente. Za Zwinglija se kaže, (ali ne s pravom) kako je naučavao da su sakramenti puki izvanjski znaci te kako milost koju udjeluju dolazi samo posredstvom mentalne slike koju stvaraju u onima koji učestvuju u sakramentu. Mistici su poduhovili značenje sakramenta i ponekad su smatrali kako je njihova uporaba skoro neduhovna; vjera kršćanina treba, navodno, biti toliko jaka da mu oni više ne budu potrebni. "Društvo prijatelja" smatra kako su dva sakramenta bila namijenjena samo mladoj Crkvi, a da više nisu bili potrebni kada je kršćanstvo ojačalo.

U odgovoru na pitanje kako dva sakramenta treba smatrati "sredstvima milosti", nužno je jasno odrediti što se misli pod sakramentalnom

milošću. Lako je reći što ona nije. Ona nije mutni, nedefinirani božanski utjecaj. Ona nije "roba" koja se može raspodjeljivati po volji kao što bi se to moglo, na primjer, činiti s materijalom od koga su simboli sačinjeni. Sakramentalna milost nije drugačija milost od Božje "redovite" milosti. "Milost" je Božji stalni stav nezaslužene naklonosti prema čovjeku. Ona se pokazuje u tome što je darivao svog Sina za palog čovjeka te u njegovu stalnom djelovanju na ljudskom otkupljenju. Upotrebljavajući riječi "sredstva milosti" ne namjeravamo implicirati da postoji posebna vrsta naklonosti koja se njihovom uporabom dobija od Boga, nego da su ona sredstva po kojima bolje upoznajemo i temeljiti shvaćamo Božji stalni stav prema nama.

Glavna shvaćanja djelotvornosti sakramenata su slijedeća:

(1) Rimokatolička nauka, kako je zvanično formulirana na Tridentskom koncilu glasi: "Ako tko kaže da se milost ne dobija *ex opere operato* (tj., "Samim izvršenim činom") već da je sama vjera u božansko obećanje dovoljna da se dobije milost, neka bude proklet"! Srednjovjekovno shvaćanje sakramenta *ex opere operato* može se ukratko sažeti na slijedeći način: Milost se objektivno udjeljuje samim činom obavljanja sakramenata. Sakramenat je na taj način djelotvoren ako učesnici nisu u stanju smrtnog grijeha te ako je nakana službenika u suglasnosti s nakanom crkve. Ovo mehaničko shvaćanje sakramenta povezano je podjednako nebiblijskom naukom o "nakani". Tako se naučavalo kako je, s jedne strane, darovana milost bila neovisna o načinu života službenika a, s druge strane, da je on obvezan pravilno izvršiti sakramenat; sakramenat nije bio djelotvoran ako svećenik nije izvršio obred u skladu s nakanom crkve.

(2) Luteranska nauka se slaže sa rimokatoličkim naglaskom na objektivnosti sakramenta i često se i o njoj govori kao o *ex opere operato* shvaćaju sakramenta, ali se razlikuje od rimokatoličke što pripisuje djelotvornost Riječi Božjoj o povezanosti sa sakramentalnim obredom. Luther, nadalje, naglašava kako nedostatak vjere stvara zaprek u djelotvornosti sakramenta, a ne "smrtni grijeh" kao što to rimokatolička nauka naglašava. Većina luterana odbacuje optužbu da shvaćaju sakramente *ex opere operato*. Ukoliko naglasak leži na vjeri, oni smatraju, nemoguće je u isti mah tvrditi da sakramenat djeluje po svojoj vlastitoj snazi.

(3) Kalvinističko motrište (s njime se slažu i anglikanci) naglašava "dostojno primanje", a djelotvornost pripisuje Bogu koji u nama djeluje tako da sakramenat postaje "siguran svjedok" i potvrda Božje naklonosti.

Naglasak se premješta. Ne ističe se toliko moć samog sakramenta koliko Božje djelo u čovjeku.

(4) Zwingli je navodno učio kako sakramenti predstavljaju obećanje čovjekove vjernosti Bogu, a ne potvrdu Božje naklonosti čovjeku.

Naglasak se zasigurno mora staviti na vjeru i "dostojno primanje". "A bez vjere nemoguće je omiljeti Bogu". U svakom Božjem djelovanju u čovjeku njegov posrednik je Duh Sveti, a sredstvo po kojemu ga primamo je vjera. S druge strane, vjera ne mijenja narav sakramenta. Ona čovjeku samo omogućava primanje onoga što je Bog prethodno za njega učinio. Sakramenat predstavlja Božji pristup čovjeku u obliku posebnog zavjetnog zaloga, a čovjekov odgovor mora biti stav vjere.

Shvaćanje sakramentalne milosti *ex opere operato* mora se odbaciti. U Pismu za njega nema nikakvih dokaza i ono je u izravnoj suprotnosti Božjem postupanju s čovjekom na osnovu vjere.

f. Krštenje

Po pitanju krštenja među evanđeoskim kršćanima ima ozbiljnih razlika. Jednako odani kršćani nalaze se kako među onima koji misle da je ispravno krstiti malu djecu (pedobaptisti) tako i među onima koji smatraju da je ispravno krstiti samo odrasle koji su osobnom vjerom prihvati Krista.

U značenju krštenja, međutim, evanđeoski su kršćani uglavnom jedinstveni. Kao sakramenat, ono je vanjski i vidljivi znak unutrašnje i duhovne milosti. Krštenje se, stoga, može izvršiti samo ako su zadovoljeni određeni uvjeti. Krštenik mora vjerovati u Krista i biti mu odan. Potrebno je također da u grubim crtama poznaje osnovne sadržaje kršćanske vjere. Potrebno je, nadalje, da pokaže da se odriče starog načina života i da želi u svom svakodnevnom životu biti poslušan Gospodinu. Krštenje vodom izvanjski je znak krštenja Duhom u jedno Tijelo Kristovo (1 Kor 12,13). Krštenjem vodom javno se *imenuje* onoga tko je uzvjerovao za člana crkve. Ono je stoga *znak* pripadnosti Tijelu Kristova. Krštenje je, također, *pečat* vjernikova sjedinjenja s Kristom i njegova novog odnosa s Bogom. Pavao, nadalje, na temelju krštenja poziva kršćane da se smatraju mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu te ih stoga potiče da hode u novosti života (Rim 6,1ss).

Osnovna tri shvaćanja krštenja u teologiji su slijedeća:

1. Rimokatoličko shvaćanje krštenja povezano je sa shvaćanjem sakramenta *ex opere operato* i kao takvo nema potvrde Pisma. Mehanička primjena obreda krštenja (službenik može biti svećenik, dakov ili, u iznimnim slučajevima, bilo koji laik) uklanjaistočni grijeh i udjeljuje kršteniku opravdanje. Naglasak je na pravilnom vršenju obreda jer se tek tada udjeljuje milost. Protestanti su naglasili pravilno prihvatanje obreda i inzistirali na vjeri koja mora biti povezana sa sakramentom.

2. U slučaju odraslih krštenika glavnina protestantskih zajednica zahtijeva gore navedene kvalifikacije. Što se tiče krštenja male djece, treba naglasiti da evanđeoski kršćani nikad nisu smatrali da se krštenjem dijete kršćanskih roditelja preporuča te da krštenjem postaje ud Tijela Kristova. Kada vjerni roditelji donesu svoje dijete u vjeri i ono bude kršteno ono je stavljen u područje Božje zavjetne milosti. Sakramenat je znak da je ono u krugu koji uživa preim秉stva kršćanskog Saveza. "Ta za vas je ovo obećanje i za djecu vašu..." Dijete je ipak odgovorno da samo primi Krista vjerom te da dobrovoljno napravi zavjet s Kristom. Rano izvršenje krštenja ne otklanja potrebu vjere ni roditelja koji donose dijete niti samog djeteta koje kad odraste mora vjerovati da bi primilo svoje naslijedstvo u Kristu. Ono također ne oslobada roditelje od obveze pažljivog poučavanja dijeteta o Bogu. (Usporedi krštenje s obrezanjem koje je bilo zalog i znak Božjeg saveza s Izraelom. Židovsko dijete je još uvijek bilo odgovorno zadržati svoje prvorodenčko pravo te privatiti Jahvu Gospodina za svog Boga.) Osobna vjera bezuslovni je zahtjev i sredstvo po kojem čovjek prima Božju milost.

3. Za razliku od pedobaptista, baptisti (u tradiciji anabaptista) i neke druge zajednice (tu ubrajamo i najveći dio pentekostalaca, s izuzetkom takozvanih "malokrštenih") ograničavaju obred krštenja samo na one koji su osobnom vjerom prihvati Krista. Takvo shvaćanje krštenja zasniva se na biblijskoj tvrdnji kako je osobna vjera nužno sredstvo za primanje Božjeg spasenja. Krštenje odraslih nužno slijedi iz protestantskog načela *sola fide*. Krštenje je izvanjski znak onima koji su uzvjerivali da su im griješi otpušteni te da su "u Kristu". Ta se uska povezanost između vjere i sakramenta mora snažno naglasiti *nullum sacramentum sine fide*, (bez vjere nema sakramenta!) jer se samo na taj način može izbjegći srednjovjekovna nauka *ex opere operato*. Važno je istaknuti kako prema Bibliji vjera mora biti osobna. Biblija ne zna za zastupničku vjeru ili za vjeru male djece o kojoj je Luther govorio.

Značajno je kako u Bibliji nigdje nema izvještaja o krštenju male djece. U svjetlu gore rečenog, može se zaključiti da Biblija, kada govori o

krštenju cijelog doma (Dj 10,47.48; 16,15.29-34; 1 Kor 1,16; 16,5), misli također i na njihovu osobnu vjeru. Nadalje, nema nikakvih egzegetskih razloga (usprkos tvrdnjama većine njemačkih luteranskih novozavjetnica) za gledište da se u Mk 10,14-16 radi o krštenju djece.

Baptističko shvaćanje krštenja se, također razlikuje od pedobaptističkih u tome što ističe kognitivnu i simboličku stranu krštenja, a zanemaruje sakramentalnu. Krštenje je izvanjski znak sjedinjenja s Kristom po vjeri. U povezanosti s time također se ističe kako je podronjenje jedini pravilan oblik krštenja. U tome se pobornici baptističkog gledišta s pravom pozivaju na značenje riječi *baptizo* (podroniti), na ranokršćanski običaj krštavanja podronjenjem (Didache 7) te na činjenicu kako samo podronjenje adekvatno simbolizira samo značenje krštenja: umiranje i ustajanje s Kristom (Rim 6,4).

Za detaljniji prikaz različitih shvaćanja krštenja pogledaj neko obimnije djelo.

g. Sveta večera

Sa nekoliko izuzetaka, Crkva je jedinstveno naglašavala obvezu da Kristovi sljedbenici sudjeluju u tom sakrementu koji je osnovao sam Gospodin. Način vršenja sakramenta večere Gospodnje razlikuje se među pojedinim protestantskim zajednicama, ali svi se slažu što se tiče kvalifikacija koje se zahtijevaju od osobe koja želi sakrament primiti. Glavnina evandeoskih kršćana duboko cijeni ovaj sakramenat. Pažljiv studij dijelova Pisma koji se odnose na ovaj predmet obilato će urodit plodom. (Vidi tri izvještaja o osnivanju tog sakramenta u evandeljima te 1 Kor 10,15-17 i 11,23-29.)

Važno je usporediti Novozavjetni izvještaj o osnivanju sakramenta Večere Gospodnje održavanjem Pashe u Izraelu. Pasha je predstavljala sjećanje na izbavljenje iz ropstva i znak opetovnog obnavljanja Saveza. Činjenica da je Sveta večera uspostavljena u povezanosti s blagdanom Pashe govori kako je Krist namjeravao da Sveta večera uzme mjesto Pashe. Sveta večera je (1) sjećanje na smrt Kristovu; (2) ona omogućuje kršćaninu da sudjeluje u tijelu i krvi Kristovoj; (3) predstavlja kršćanovo prihvaćanje novog Saveza koji je bio zapečaćen Kristovom krvlju; (4) predstavlja i odjelotvoruje zajedništvo kršćana. "Budući da je jedan kruh, jedno smo tijelo mi mnogi."

Glavne prijeporne točke u vezi s protestantskim odbacivanjem rimokatoličke doktrine jesu: primanje euharistije samo pod prilikom kruha, nauka o misi i nauka o "stvarnoj prisutnosti".

1. Primanje euharistije samo pod prilikom kruha - Koncil u Tridentu izričito ističe kako rimokatolička crkva ima "opravdane razloge" za nedavanje čaše laicima. U dokumentima se, nadalje kaže: "Ako tko zanijeće da se Krist u potpunosti prima pod jednom prilikom kruha jer se, kao što neki pogrešno izjavljuju, ne prima u skladu sa njegovom naredbom da se prima pod obje prilike, neka bude proklet."

Očito se radi o namjernom zabacivanju jasnog učenja Svetog pisma. Sasvim je jasno iz izvještaja o Kristovu ustanovljenju sakramenta da je on namjeravao da i vino i kruh primaju svi vjernici. Upute Tridentskog koncila su, po jasnim povijesnim dokazima, suprotne papinskim dekretima iz petog stoljeća. Čak i u dvanaestom stoljeću papa, Paskal II (godine 1118.) nije odobrio primanje euharistije samo pod prilikom kruha.

Reformatori su, tvrdeći da predstavnici Crkve nemaju pravo mijenjati božanske zapovijedi, vratili čašu puku.

2. Nauka o misi - Reformatori su podjednako odbacili i nauku o euharistijskoj žrtvi. Rimokatolička crkva naučava: "Ako tko kaže da se u misli ne žrtvuje istinska i pravilna žrtva Bogu, neka bude proklet."

Reformatori su u potpunosti odbacili nauku da svećenstvo treba posvuda i neprestano u crkvi prinositi "krvnu žrtvu, što je bila jednom prinesena na križu čineći je prisutnom" (Tridentski koncil). Tu su doktrinu smatrali za prezir djetovornosti jedne, potpune i savršene zadovoljštine za grijehu koju je Krist učinio na Golgoti. "Kristova žrtva koja je jednom prinijeta savršeno je otkupljenje, pomirenje i zadovoljština za sve grijehu cijelog svijeta kako istinske tako i aktualne. Nema ni jedne druge zadovoljštine za grijehu osim ove".

U Bibliji nema osnove za rimokatoličku nauku o misi. Naglašava se upravo suprotno (usp. Heb 7,27; 9,12.26; 10,10). U Heb 6,6 je ponovno razapinjanje Krista (ako bi to bilo moguće) jasno osuđeno. Također, svećenička terminologija (rijeci poput "oltar", "žrtva") se ne razvija sve do kraja drugog stoljeća. Caprijan prvi izričito povezuje žrtvu s Gospodnjom večerom. "U ovom prvom razdoblju se u kršćanskoj literaturi ni jednom ne upotrebljava riječ "oltar" ni za jedan konkretni, materijalni predmet. Štoviše, nema nikakve podloge da se riječ oltar tako upotrijebi" (Westcott).

Proučavatelju savjetujemo pažljivo iščitavanje poslanice Hebrejima. Time će biti otklonjena svaka sumnja glede mise. "Što se tiče otkupljenja, čini se da nas Biblija uči da o njemu mislimo kao o činu u prošlosti - o nečemu učinjenom 'jednom za uvijek'" (Hort).

U povezanosti s rimokatoličkom doktrinom o misi govoriti se o promjeni biti materijalnog kruha i vina. Smatra se da je Gospodin pod prilikama kruha i vina prisutan na poseban način koji se bitno razlikuje od njegove prisutnosti među kršćanima sabranim u njegovo ime.

Povjesno se ova nauka o sakramantu Gospodnje večere razvijala na slijedeći način:

Pri kraju drugog stoljeća Sveta večera je polako postajala centralnim oblikom kršćanskog bogoslužja i počela joj se pridavati važnost centralnog otajstva.

U slijedećoj fazi dolazi do promjene naravi sakramenta. Od uspomene i jamstva on se pretvorio u vidljivo obnavljanje Gospodinove žrtve. Kao posljedica toga materijalna supstancija koja je simbolizirala stvarnost polako se počela shvaćati stvarna bit žrtve koja se žrtvovala.

Konačno se simbol žrtve shvatio kao stvarna *hostia* ("žrtva") i počelo mu se klanjati. Još se dalje odstupalo od onoga što je Krist ustanovio kada su se euharistijske žrtve počele prinositi i za umrle kako bi im se pomoglo izbjegći organj čistilišta.

Dva osnovna elementa u zvaničnom rimokatoličkom učenju jesu:

(1) U misi dolazi do transupstancijacije ili promjene biti. Izrazom "transupstancijacija" hoće se reći kako je Krist pod prilikama kruha i vina prisutan "na jedinstven način sav i cio, Bog i čovjek, supstancialno i trajno" (Pavao VI). Promjena biti jednako je veliko čudo kao i Kristovo utjelovljenje.

(2) Kruh i vino koji su promijenjeni u *stvarno* Kristovo tijelo i njegovu krv žrtvu Bogu Ocu za grijeha i prijestupe posredstvom svećenika. Bit (*substancija*) im je promijenjena a prilike (*accidentia*) (izgled, ukus itd. kruha i vina) ostaju iste. Ove promjene se dogadaju, ukoliko je "nakana" službenika istovjetna s nakanom crkve, neizostavno. Žrtvovano tijelo i krv djelotvorni su za grijeha živih i mrtvih.

Glavna suprotna gledišta su slijedeća:

(1) *Luteransko gledište* - Gospodin je u euharistijskom kruhu i vinu stvarno prisutan ali bez promjene u substanciji simbola. Ovo stajalište, poznato kao konsubstancijacija (za razliku od transubstancijacije), može

se najbolje opisati kao prisutnost stvarnog Krista sa nepromjenjenom substancijom kruha. Riječ "konsubstancijacija" Luterani uvijek ne prihvataju. Oni radije kažu kako je Krist prisutan "u, sa, ili pod" kruhom i vinom.

(2) *Zwinglijansko gledište* - Sakramenat je puki simbol. Pri Gospodnjoj večeri radi se samo o sjećanju na njegovu smrt.

(3) *Kalvinističko gledište* - Sudjelujući u sakramentu Gospodnje večere vjernici ne uzimaju stvarno proslavljeni tijelo Kristovo. Takoder bit kruha i vina ostaje nepromijenjena. Pa, ipak Calvin je smatrao kako se vjerom pri Gospodnjoj večeri kršćanin na poseban način duhovno sjedinjuje s proslavljenim Kristom. Radi se, dakle, o "duhovnom primanju" Krista vjerom. Mnogi pak više vole povezivati Gospodnju večeru s raspetim Kristom, te naučavaju da se pri njoj kršćanin duhovno ujedinjuje s razapetim Gospodinom.

CITATI

a. Molitva

1. *Osobna* - Mt 9,38; 26,41; Mk 9,29; Lk 11,1-3; Iv 14,13.14; 15,7; 16,24; Rim 8,26.27; Fil 4,6; Kol 4,3; Jak 5,16-18; 1 Iv 3,22; 4,14-16.

2. *Zajednička* - Mt 6,9-13; Dj 1,24; 2, 42; 3,1; 4,23-31; 12,5.12; 13,3; 16,13; 21,5; 1 Tim 2,1.2.8; Heb 10,19-25.

b. Čitanje Biblije

Jš 1,8; Ps 1,2; 19,7-11; 119; Is 34,16; Dn 9,2; Iv 5,39; Dj 17,11; 2 Tim 3,14.15.

c. Služba riječi

1. *Primarna dužnost* - Mt 28,19.20. Lk 24,44-48; Dj 5,20; 10,42; Rim 10,11-17; 2 Kor 5,19.20;

2. *Naglasak apostola* Dj 2,14-46; 3,12-26; 4,29; 5,28.42; 6,4; 8,4.5; 1 Kor 1,17; Kol 4,16; 2 Sol 3,1; 1 Tim 4,13; 2 Tim 2,2; 4,2.

3. *Blagoslovi* - Iv 8,31.32; 15,3; 16,13-15; 20,30; Rim 15,4; 1 Kor 10,6-11; Ef 6,17; Fil 2,16; Kol 3,16; 2 Tim 3,15-17; Heb 5,11-14; Jak 1,21.22.

d. Štovanje Boga

1. *Osobno* - Izl 34,5-8; Jš 5,14; Ps 103,1-5; 138,2; Mt 4,10; Lk 18,10-14; Dj 22,17-21; Rim 12,1.2; 1 Kor 6,19.20; Heb 13,15.16; Otk 1,10-18.

2. *Javno* - Iv 4,19-24; Dj 2,46.47; 3,1; 13,2; 14,27; 15,12; 20,7-12; 1 Kor 11,18.20; 14,23-40; Ef 5,19.20; Fil 3,3; Kol 3,16; Heb 10,25; Jak 2,1-4.

e. Narav i djelotvornost sakramenata

Bez vjere sami u sebi nemaju ukupnost moralnih vrlina: Dj 8,13-24; Rim 2,28.29 (usp. Heb 4,2); Rim 4,9-12; 1 Kor 10,1-6; 11,27-29; 1 Pt 3,21.

f. Krštenje

1. *Obveza* - Mt 28,19; Dj 2,38; 10,47.45; 16,33; 22,16.

2. *Značenje* - Dj 11,15-17 (i 10,47.48); 19,1-6; Rim 6,1-4; 1 Kor 12,13; Gal 3,27; Ef 4,5; Kol 2,11.12; Tit 3,5; 1 Pt 3,20.21.

3. *Krštenici* - Dj 2,39; 8,12. "Baptisti" ograničavaju krštenje samo na odrasle vjernike. "Pedobaptisti" vjeruju da su i vjernici i njihova djeca pogodni za krštenje. Ova dva teksta ilustriraju oba gledišta.

g. Sveti večeri

1. *Ustanovljenje* - Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,14-20; 1 Kor 11,23-29.

2. *Primjeri u Novom zavjetu* - Lk 24,30.35; Dj 2,42.46; 20,7.11; 1 Kor 10,21; 11,20.

3. *Značaj* - 1 Kor 5,7.8; 10,16-23; 11,20.34. Vidi također Iv 6,44-58. Premda se taj tekst, po nekim ne odnosi na Gospodnju večeru, on uči istine koje se na vidljiv način izražavaju u sakramantu.

PITANJA

Proučavateljima savjetujemo da se koncentriraju na narav sakramenata i obaveze povezane s njima. Razlike u načinu vršenja manje su bitne.

1. *Što podrazumijevaš pod "sredstvima milosti"?*

2. *Koja je važnost molitve i čitanja Biblije u kršćanskom životu?*

3. *Zašto protestantske crkve prihvataju samo dva sakramenta nasuprot sedam sakramenata koje prihvata rimokatolička crkva? Koje se shvaćanje broja sakramenata najviše slaže s učenjem Novoga zavjeta?*

4. *U kojem smislu je rimokatolička crkva odstupila od Novozavjetnog učenja o Gospodnjoj večeri?*

5. *Kakva je povezanost između propovijedanja i sakramenata u životu crkve?*

BIBLIOGRAFIJA

- R. Abba, *Principles of Christian Worship*, OUP, 1957.
- G. R. Beasley-Murray, *Baptism in the New Testament*, Macmillan, 1962.
- E. M. Bounds, *Power through Prayer*, Marshall, Morgan and Scott, 1954.
- G. W. Bromiley, *The Baptism of Infants*, Church Book Room Press, 1955.
- Robert BRuce, *The Mystery of the Lord's Supper*, James Clarke, 1958.
- E. P. Clowney, *Preaching and Biblical Theology*, Tyndale Press, 1962.
- N. Dimock, *The Doctrine of the Sacraments*, Longmans, 1908.
- O. Hallesby, *Prayer*, IVF, 1961.
- A. J. B. Higgins, *The Lord's Supper in the New Testament*, SCM Press, 1952.
- C. H. Hodge, 'The Sacraments', *Systematic Theology*, James Clarke, 1960.
- G. W. H. Lampe, *The Seal of the Spirit*, Longmans, 1951.
- A. J. MacDonald (ed.), *The Evangelical Doctrine of Holy Communion*, SPCK, 1930.
- P. C. Marcel, *The Biblical Doctrine of Infant Baptism*, James Clarke, 1953.
- R. P. Martin, *Worship in the Early Church*, Marshall, Morgan and Scott, 1964.
- Handley Moule, 'Pastoral charge', *Letters to my Younger Brethren*, Hodder Stoughton, 1892.
- C. F. D. Moule, *Worship in the New Testament*, Lutterworth Press, 1961.
- R. H. Mounce, *The Essential Nature of New Testament Preaching*, Eerdmans, 1960.
- J. Murray, *Christian Baptism*, PRPC, 1952.
- W. Niesel, sections in *Reformed Symbolics*, Oliver and Boyd, 1962.
- J. I. Packer (ed.), *Eucharistic Sacrifice*, Church Book Room Press, 1962.
- J. C. Ryle, *Knots United*, James Clarke, 1954.
- J. C. Ryle, *Practical Religion*, ed. J. I. Packer, James Clarke, 1960.
- J. C. Ryle, *Principles for Churchmen*, Thynne, 1884.
- C. H. Spurgeon, *Lectures to my Students*, Marshall, Morgan and Scott, 1954.
- J. S. Stewart, *Heralds of God*, Hodder and Stoughton, 1946.
- A. M. Stibbs, *Expounding God's Word*, IVF, 1960.
- A. M. Stibbs, *Obeying God's Word*, IVF, 1955.
- A. M. Stibbs, *Understanding God's Word*, IVF, 1950.

- A. M. Stibbs, *Sacrament, Sacrifice and Eucharist*, Tyndale Press, 1961.
 J. R. W. Stott, *The Preacher's Portrait*, Tyndale Press, 1961.
 R. A. Torrey, *How to Pray*, Oliphants, 1955.
 J. Warns, *Baptism: its History and Significance*, Paternoster Press, 1958.

SEDMI DIO

ESHATOLOGIJA

Važno je da kršćani koji hoće proučavati probleme budućnosti veoma paze na izvore. Sвето писмо је једини потпуно pouzdani vodič. Međutim, пошто је Бог нашао за добро да нам о неким стварима излоžи само natuknice, neophodno је веома паžljivo tumačiti odредене izolirane tekstove. Mnogo шете направили су добронамјерни, али непаžljivi revnoscnici који су dozvolili да njihov entuzijazam "pobjesni" u dogmatskim izjavama o stvarima u којима је dogmatizam nemoguć. Још су више шете učinili они који су се ограничили на одредене izolirane tekstove i satkali oko njih doktrine које се не slažu s осталим dijelovima Pisma. Treba sumnjati u svaku teoriju која mijenja или slabи ма коју од doktrina које се на другим mjestima Pisma jasno naučavaju. У eshatologiji je posebno važno да се držimo hermeneutičkih pravila te poređimo citate jedne s drugima. Valja imati на уму да се ни jedно proročanstvo Pisma не може tumačiti samovoljno (tj. odvojeno ili izolirano od drugih) (2 Pet 1,20).

1. KRISTOV DRUGI DOLAZAK

a. Činjenica dolaska

Evandeoski se kršćani uglavnom slažu u svezi stvarnosti drugog dolaska. Nema sumnje да Biblia smatra "blaženu nadu" drugog Kristova

dolaska važnom. Dokaz za to (ako je dokaz uopće i potreban) može se lako naći pažljivim ispitivanjem izvještaja Pisma. Ako učestalost spominjanja treba smatrati opomenom o važnosti doktrine (što svakako nije nužno) onda je naglasak na drugom dolasku veoma velik. U svakom slučaju, dovoljno se puta govori o paruziji da se ta nauka ne može jednostavno otpisati.

O doktrini drugog dolaska Kristova se u Novom zavjetu govori preko tri stotine puta (prosječno jednom na svakih trinaest stihova). U poređenju sa činjenicom da se Sveta večera jasno spominje samo na četiri mesta te da samo jedna poslanica o njoj izravno izvještava teško je razumjeti zašto mnogi kršćani tu doktrinu zanemaruju.

Proučavatelj se treba koncentrirati na *činjenicu* dolaska i uočiti njegov duhovni značaj. Činjenica Kristova dolaska treba biti jedna od osnovnih pobuda na sveti život i marljivost u službi Kristu.

b. Narav drugog dolaska

O načinu dolaska (osim da će to biti "isto tako" kao i Uzašašće) i vremenu (osim što se kaže da će povijest Crkve po Božjem računu biti relativno kratka) ne govori nam se skoro ništa te o tome nije mudro raspravljati. U svakom slučaju Pismo nam daje premalo podataka o opravdanosti dogmatičnosti. Krist je obećao da će se vratiti (Iv 14,3; Dj 1,11). Kršćani čekaju taj povratak, a ne toliko odlazak u nebo putem fizičke smrti. "Očekivanje Isusa je srž vjere novozavjetnih kršćana." Jedan od najvažnijih usklika u ranokršćanskem bogoslužju bio je: "Maranatha" - Dodi Gospodine skoro!

Ovo podjednako važi i za one kršćane koji su "usnuli" u ranijim periodima povijesti. Kristov dolazak upotpunit će njihovo spasenje kao što će to učiniti i s našim. Oni, takoder, očekuju obećanu suočljenost Kristovu proslavljenom tijelu. Čak se i za stvorene kaže da uzdiše čekajući "sudjelovanje u slobodi i slavi djece Božje".

Kršćaninu treba biti jasno slijedeće:

1. Doktrina Pisma o drugom dolasku ne može se svesti na izraz kao što je "Krist dolazi pri smrti". Istina je da Krist prima svoje kada se njihovo tijelo raspade, ali Pismo kaže više od toga. U Dj 1,11 i 1 Sol 4,13-18 može se raditi samo o osobnom dolasku. Kristova dolaska će Crkva kao cjelina biti svjesna. Gospodin sam iskazuje kako postoji razlika između smrti i njegova dolaska (Iv 21,23).

2. *Osobna* priroda Gospodnjeg povratka jest najvažniji kut promatranja ove doktrine. Pismo kaže da će se po Kristovu dolasku s njim sjediniti svi istinski vjernici. Oni će ga vidjeti (na sličan način kako sada gledaju stvari oko sebe) i bit će suočeni njegovu duhovnom tijelu.

3. Ova nauka nije namijenjena zadovoljavanju naše znatiželje. Kršćani trebaju biti vrijedni u upravljanju ("trgujte dok ne dodem"), i pravedni u ponašanju ("i tko god ima tu nadu u njemu, čisti se kao što je on čist"), a u svim okolnostima ispunjeni radosnim iščekivanjem. Oni moraju znati kako će sva proročanstva i sva obećanja Božja (uključujući i proslavljenje Crkve i njihovo vlastito spasenje) biti ispunjena.

c. Svrha drugog dolaska

Može se reći da Kristov drugi dolazak ima pet glavnih svrha:

1. *Konačnu potvrdu Isusa Krista kao Gospodina* - U cijelosti će biti ostvareno ono što je u načelu postignuto prvim Kristovim dolaskom. On će uspostaviti svoje Kraljevstvo. Kristov povratak će biti *apokalipsis* ("otkrivanje") Krista i njegove slave (1 Kor 1,7; Tit 2,13; 1 Pt 1,7.13; 5,1). Vidi Mk 14,62; 1 Kor 15,23- 28.54.55 (usp. Heb 2,5-8.14.15); 2 Tim 4,1; Heb 9,28; Otkr 12,10.

2. *Upotpunjivanje i proslavljenje Crkve* - Poslanice primarno govore o ovom aspektu svrhe drugog dolaska. Tu se, takoder, misli i na spasenje izraelskog naroda (Rim 11,25-32). Vidi Mt 24,31; Rim 8,19.23; 1 Sol 4,15-17; 2 Sol 2,1.

3. *Pravedni sud živih i mrtvih* - S obzirom na kršćane, procjenjivat će se njihovo upravljanje i davati nagrade za vjernost (Rim 14,10-12; 1 Kor 3,9-15; 4,5). Oni koji su odbacili Krista bit će vječno osuđeni (Mt 13,41.42.49.50; 2 Sol 1,7-9; Otkr 20,11-15).

Prije suda doći će do općeg uskrsnuća mrtvih (Dn 12,2; Iv 5,28.29; Dj 24,15).

4. *Konačna pobjeda nad silama zla* - Vidi 1 Kor 15,23-28 i 2 Sol 12,3-10. Neki dijelovi glavnih poglavlja Otkrivenja opisuju tu pobjedu iako je teško znati kako točno protumačiti slike koje se ondje upotrebljavaju.

5. *Uspostavljanje novog neba i nove zemlje*

Važno je shvatiti kako Novi zavjet u većini slučajeva navodi čiste činjenice o ispunjenju različitih neispunjениh proročanstava. Novi zavjet ne potiče na spekuliranje o vremenu i načinu tih događaja. Kršćani se

trebaju duhovno izgrađivati pomoću izjava o "blaženoj nadi" Kristova osobnog povratka te pomoću stalnih upozorenja povezanih s njim. Ali se treba čuvati krutog usustavljanja "vremena i zgoda". Obično su takve krute sheme bazirane na nedovoljno podataka ili na nejasnim citatima koji mogu imati više značenja od kojih se proizvoljno odabire samo ono koje se uklapa u teoriju.

d. Povijesni pregled.

1. Gospodin je govorio da će se zasigurno vratiti, ali upozorava i na to da se njegov dolazak može otegnuti (Mt 24,28; 25,19; Lk 12,38) te da će mnogi kršćani umrijeti prirodnom smrću (npr., Lv 6,44.54; 21,18).

2. Apostoli - Ni u kom slučaju nije tako sigurno, kako bi to neki htjeli, da je Pavao bio uvjeren da će se Gospodin vratiti za njegova života. Istina, ponekad dobije dojam kako on očekuje Kristov neposredan dolazak, no čini se kako je to samo način na koji izražava *sigurnost* Kristova dolaska i svoju žarku želju za ostvarenjem Kraljevstva. Tako Pavao u mnogim odlomcima diskutira o dogadajima u svezi sa smrću. On sam je, čini se, očekivao da umre pa da pri dolasku bude uskrsnut. Vidi, na primjer, Fil 1,23 i 3,11 i usporedi to s 2 Sol 2,2. Njegov misionarski plan je bio strategijski tako izrađen da osigurava efektivnu evangelizaciju cijelog rimskog svijeta.

3. Drugo i treće stoljeće - Bilo je mnogo razlika u mišljenjima među teologima u to vrijeme. Ona su varirala od očekivanja vrhunca svjetske povijesti općim uskrsnućem i velikim bijelim prijestoljem do zemaljske Kristove vladavine tijekom tisuću godina neposredno poslije dolaska.

4. Augustin i mnogi drugi bili su uvjereni kako su sile tame potpuno uništene (Heb 2,14) te da im je moć slomljena nakon Kristove smrti. To je značilo kako je milenij već otpočeо. Augustin je dalje vjerovao kako će se stihovi iz Otkrivenja koji se odnose na buduće događaje ispuniti na kraju milenija. Zbog Augustinova učenja bilo je široko rasprostranjeno uvjerenje da je s približavanjem tisućite godine poslije Krista dolazio kraj povijesti.

5. U vrijeme reformacije mnogi od njezinih vođa vjerovali su kako se nalaze u vremenu konačne katastrofe te kako se bore protiv antikrista u obliku rimokatolicizma.

6. U novije vrijeme među evanđeoskim kršćanima postojale su dvije struje u zavisnosti od stava koji su zauzeli prema Danijelu i Otkrivenju.

(1) *Historicisti* vjeruju kako je glavni dio proročanstva Danijela i Otkrivenja već ispunjen, ali da se još uvijek čeka vrhunac konačne borbe zlih sila protiv vladavine Gospodina što će završiti u potpunoj pobedi nad silama zla.

Mnogo toga govori u prilog ovom gledištu. Da je "otajstvo bezakonja" djelovalo već u Pavlovo vrijeme očito nam je iz njegove druge poslanice Solunjanima, a Luther je smatrao kako se simbolom "skerletne žene" iz Otkrivenja misli na papinski Rim. Ali očito neki dijelovi Otkrivenja još ostaju neispunjeni.

(2) *Futuristi* - Drugi smatraju da se većina (ako ne i sva) proročanstva poslije kraja trećeg poglavљa Otkrivenja odnose na budućnost.

Čini se da je ispravno smatrati kako će se mnogo toga što se već dogodilo u povijesti (i reformatori i drugi odani kršćani tijekom povijesti Crkve pravilno su primjenjivali naputke Otkrivenja na svoje vrijeme) dogoditi u mnogo većem obujmu na kraju razdoblja Crkve.

Za razmatranje postmilenijskog i premilenijskog gledišta u odnosu na paruziju vidi odgovarajuće knjige.

e. Temeljna načela

Uprkos svih razlika u detaljima po pitanju drugog dolaska važno je istaknuti slijedeće:

1. obećanje stvarnog osobnog Kristovog povratka;
2. konačno proslavljenje Crkve i neopoziva osuda onih koji su Krista odbili;
3. doktrina o dolasku mora se očuvati kako od neispravnog poduhvjeta (na primjer, da je na Dan Pedesetnice bilo ispunjeno obećanje o dolasku) tako i nedopuštenog doslovnog shvaćanja (na primjer, da je konačna svjetska vlast našeg Gospodina identična s pobjom svijeta od strane određenog zemaljskog vladara).

Na kraju, dr. James Orr je ukazao kako postoje tri veoma značajna načela koja opažamo u citatima o ovom predmetu:

1. Pismo zanemaruje elemenat vremena. Događaji koji su naizgled rastavljeni dugim periodom vremena postaju zgušnuti, a s druge strane jedan jedini redak može sadržati aluzije na više drugih i sukcesivnih stupnjeva božanskog djelovanja.

2. Kristov dolazak se opisuje više kao *proces* (sa nekoliko faza) nego kao jedan dogadjaj.

3. Izgleda da je vrijeme dolaska uvjetovano. Da je više kršćana ostalo vjerno i da je Crkva ispunila svoj zadatok Gospodin bi možda već bio došao. U Božjem predznanju vrijeme Kristova dolaska je fiksirano. Pa ipak, (paradoksalno) Crkvu se poziva da "požuruje" dolazak, na primjer, nošenjem Evandelja svim nacijama i Novi zavjet ju smatra krivom ako to ne učini.

CITATI

Drugi dolazak

1. *Osobna narav dolaska* - Mt 24,30; 26,64; Lk 17,24; Iv 14,3; Dj 1,11; 1 Kor 15,23; Kol 3,4; 1 Sol 4,16; 1 Tim 6,14; Tit 2,13; Heb 9,28; 1 Pt 5,4; Otk 1,7; 22,20.

2. *Proročanstvo o blagoslovu i sudu* - 2 Kor 5,10. (1) Blagoslov: Mt 13,43; 25,34; Lk 22,29; Rim 8,18-23; Kol 3,4; 2 Tim 4,8; Otk 3,11; 22,3,4. (2) Sud: Mk 8,38; Iv 5,26-29; Dj 17,31; Rim 2,16; 2 Sol 1,7-9.

PITANJA

1. *Koji citati, po tvome mišljenju, najjasnije naučavaju osobnu narav Kristova povratka? Koje su glavne svrhe njegova povratka?*

2. *Da li je točna tvrdnja: "Uskrsavaju samo kršćani"?*

3. *Koje rezultate treba nada Kristova povratka proizvesti u životima kršćana?*

BIBLIOGRAFIJA

David Brown, *Christ's Second Coming*, T. and T. Clark, 1882, for the post-millennial view.

W. J. Grier, *The Momentous Event*, Evangelical Bookshop, Belfast, 1945.

W. Hendriksen, *More than Conquerors*, Tyndale Press, 1947.

G. E. Ladd, *The Blessed Hope*, Eerdmans, 1956, for the pre-millennial view.

G.T. Manley, *The return of Jesus Christ*, IVF, 1960.

Article on 'Eschatology', *The New Bible Dictionary*, IVF, 1962.

2. LJUDSKA SUDBINA

Ljudi još uvijek ponavljaju stoljećima staro pitanje: "Što dolazi poslije smrti?" Stanje mrtvih je bilo predmet mnogih spekulacija od najranijih vremena. Teorije o njemu nalazimo u beskrajnim varijacijama u svim religijama. Čak i kada istraživanje ograničimo samo na kršćanstvo susrećemo se sa određenim razlikama. U nekim se slučajevima radi o ozbiljnim zabludema. Učenje samog Pisma je po tom pitanju jasno. Proučatelj treba pažljivo ispitati ono što sveti tekst stvarno kaže.

a. Smrt i besmrtnost

Riječ "smrt", kako se obično upotrebljava u pismu, ukazuje na odvojenje duše od tijela. O smrti se još zna govoriti i na slijedeći način:

1. *Anihilacija* - U cijeloj Bibliji nema ni jednog primjera koji bi implicirao potpuno uništenje.

2. *Duhovna smrt* - Gospodin i Pavao jasno naučavaju da su nepreporođeni ljudi u stanju duhovne smrti, tj., u stanju otuđenja i odvojenja od Boga. Ovo stanje odnosi se na zemaljski život, i ne implicira uništavanje fizičkog života. Vidi, na primjer, Rim 8,6; Ef 2,1; 1 Iv 5,12.

3. *"Druga smrt" ili "vječna smrt"* - Ovi izrazi upozoravaju na stanje u kojem se duhovna smrt (odvojenje od Boga) više ne može prevladati (Otk 20,12-15).

I pored toga što je vlast Sotone, grijeha i smrti slomljena na križu, fizička smrt još uvijek kosi sve. Pismo za pobjedu nad smrću upotrebljava riječ koja znači "anulirati" ili "učiniti bezutjecajnim". Potencijalno su grijeh i smrt pobijedeni na Golgoti. Za one koji hoće primiti pobjedu križa, fizička smrt sada su vrata u svjetlo i život s Kristom. Ali ona ostaje nepromijenjena u svojoj strahoti onima koji odbijaju Kristov križ zato što su tjelesna i duhovna smrt božanska osuda grijeha.

Jasno je da Pismo uči kako čovjek nastavlja osobno živjeti između trenutka raspadanja zemaljskog tijela i "oblačenja" nebeskog tijela (vidi odjeljak o intermedijalnom stanju i usp. 1 Kor 15 gdje se pretpostavlja kako postoji nešto što nastavlja živjeti nakon raspadanja tijela i što očekuje oblačenje u besmrtnost). U tom se smislu često govoriti o besmrtnosti duha ili duše. Često se, također, zna govoriti o "prirodoj be-

smrtnosti" što svakako nije bez problema. Slijedeće tri stvari valja naglasiti u vezi s besmrtnošću:

1. Jedino Bog ima kao osobinu izvornu i apsolutnu besmrtnost

(1 Tim 6,16).

2. Pod besmrtnosti života u uskrsrom tijelu ne misli se na jednu "prirodnu besmrtnost". Oblačenje uskrslog tijela naziva se "oblačenje besmrtnosti" (1 Kor 15,53.54). Radi se, u stvari, o tome da će cijelo čovjekovo postojanje (i tijelo i duša) biti besmrtno.

3. Pavao, također, smatra kako je biti "gol" ili "svučen" preliminarno stanje iza kojega se očekuje "oblačenje" i ulazak u "zdanje od Boga" (2 Kor 5,1-4). Ovi se stihovi odnose na period života između dva tjelesna oblika postojanja. To znači da je za Novi zavjet pravo postojanje uvijek tjelesno.

b. Karakter intermedijalnog postojanja

Za cijelovitiju analizu ovog problema nužno je konzultirati odgovarajuće knjige. Ali slijedeće točke svakako treba imati na umu:

1. *Svjesnost duše* - Glavna gledišta po tom pitanju su: (1) da je duša u potpunosti svjesna; (2) da duša nastavlja postojati, ali u stanju pokoja (usp. prirodni san); (3) da duša umire zajedno s tijelom i da poput njega čeka uskrsnuće.

Iako neki odlomci u Starome zavjetu mogu sugerirati prestanak svjesnosti duše u intermedijalnom stanju, izgleda da Novi zavjet jasno svjedoči da je duša u potpunosti svjesna. Isus Krist je iz mrtvih bio "oživljen u duhu" (1 Pt 3,19). To, prema nekim tumačima, podrazumijeva svjesnost za vrijeme njegovog "silaska". Premda se u slučaju bogataša i Lazara radi o usporedbi ne smijemo zanemariti isticanje svjesnosti duše nakon smrti. Gospodin je na križu obećao razbojniku koji je umirao "... danas ćeš biti sa mnom u raju". Te riječi podrazumijevaju da je razbojnik bio odmah po smrti premješten u stanje blaženstva. Konačno, moramo zamjetiti da je Pavao bio razdrt između mogućnosti da ostane sa svojim obraćenicima i odlaska da bude s Kristom. Biti s Kristom, smatrao je, bilo bi "mnogo bolje" (Fil 1,22.24). On sigurno ne bi stanje nesvjesnosti nazvao boljim od stanja u kojemu je mogao nastaviti svoju pastirsку brigu. Pogledaj kontekst toga odlomka, a isto tako i druge citate, kao što su Otk 6,10.11; 7,15.

Argumenti koji se iznose u prilog gledištu o "spavanju duše" ne izgledaju uvjerljivi. Na primjer, argumenat koji se zasniva na ranokršćanskoj uporabi riječi "san" da bi se opisala smrt, ne uzima ozbiljno činjenicu da su rani kršćani time htjeli izraziti da se smrt preobražava od Kralja strave u prijatelja sveca koji je umoran od borbe. "... neki usnuše" (1 Kor 15,6) može isto tako lako značiti da preminuli kršćani ne sudjeluju u kršćanskom životu i aktivnosti, kao i da su prešli u nesvjesno postojanje. Zamijeti da se u Heb 12,23 pravednici opisuju kao "savršeni". Pavao govori da će Bog dovesti k sebi one koji su usnuli, ali kaže da su u međuvremenu takvi "kod kuće kod Gospodina".

2. *Razvoj* - Na osnovu univerzalnog zakona razvitka u svijetu mnogi smatraju kako duša ne stagnira nakon smrti, već da nastavlja svoj moralni razvitak. Pismo ne niječe mogućnost da postoji takav razvoj nakon smrti ono ništa ne govori o njegovoj prirodi. Stoga je mudrije o tome ne spekulirati.

3. *Čistilište* - Sumnjivom egzegezom 1 Kor 3,15 neki od crkvenih otaca naučavali su da preminuli vjerni trebaju upotpuniti proces svog posvećenja ispaštanjem u ognju čistilišta koji ih treba očistiti od lakih grijeha i nesavršenosti. Srednjovjekovni teolozi proširili su ovo učenje i govorili o četiri prebivališta preminulih. Prvo je za svece koje su smatrali posebnom skupinom kršćana. Drugo je za nesavršene kršćane (takov je najveći dio Crkve). Treće, takozvani limb, je za one koji umiru u iznimnim okolnostima (npr., nekrštena djeca), a četvrto, za neznabiošce. Gledišta u svezi drugog prebivališta, ili čistilišta, dovela su do molitava i misa za mrtve i prodavanja oproštajnica. Ne treba ni spomenuti da za ovakva gledišta nema nikakve potvrde u Pismu. Ako i zanemarimo ostale značajne primjedbe doktrini o čistilištu, gledište da čistilište ima nekakve veze s opravdanjem direktno je proturječno učenju Pisma o jedinstvenoj i sigurnoj djelotvornosti Kristova izmirenja. Svako eshatološko motrište koje ne prihvata potpunu djelotvornost Kristove žrtve treba bezrezervno odbaciti.

4. *Mjesto* - Ukratko, Pismo naučava slijedeće:

(1) U Starom zavjetu se smatralo da su preminuli obestjelovljeni u "šeolu". Smatralo se da je to podzemni svijet u koji su išli svi mrtvi. Općenito starozavjetni opisi daju naslutiti samo neke tračke nade budućeg blaženstva.

(2) Evangelija preuzimaju to gledište (grčka istoznačnica je *hades*) U Lk 23,43 Gospodin potvrđuje kada uvriježenu podjelu prebivališta preminulih na *gehenu* (mjesto ognja) i *raj* (svjesno blaženstvo).

(3) U poslanicama, (osim nekih indikacija da je uskrsnuće Kristovo promijenilo sudbinu preminulih vjernika, Ef 4,8; Hb 11,40; 12,22-24), glavna je poruka da pri smrti kršćanin odlazi da "bude s Kristom" i svjesno uživa u njegovu raju. Istiće se kako se kršćanin ne mora bojati intermedijalnog stanja, već ga može željno iščekivati. Treba primjetiti da Novi zavjet upotrebljava riječ "nebo" za prebivalište pravednih, ili "pakao" za prebivalište zlih, tek nakon suda, (osim ako "treće nebo" iz 1 Kor 12,2 "nije možda identično s rajem").

Čini se da Pismo naučava kako bezbožnici iz svih stoljeća čekaju sud u hadesu (on se nalazi "ispod"), a oni koji umru "u Gospodinu" čekaju njegov dolazak u raju i tamo svjesno uživaju u njegovoj prisutnosti.

c. Uskrsnuće

Krist je u svome učenju isticao važnost uskrsnuća (Iv 5,28.29), a Pavao o njemu opetovno govori kao o "otajstvu" otkrivenom po Evandjelu. Stoga se mora uzeti da je uskrsnuće kršćana neobično važna doktrina Pisma.

1. S obzirom na Krista, uskrsnuće se smatra za rezultat

(1) njegovog izmirenja (on je umro i ustao "da Gospodar bude mrtvima i živima" Rim 14,9);

(2) njegova autoriteta (on "ima moć sve sebi podložiti" Fil 3,21; usp. Iv 5,21.27);

(3) jedinstva kršćana s njime (Usp. Iv 5,26; 11,25.26; "Ja sam uskrsnuće i život").

2. S obzirom na kršćane Kristovo uskrsnuće je

(1) zalog da će i oni ustati (Iv 14,9; 1 Kor 15,20);

(2) model kako će izgledati njihovo uskrsnuto tijelo (Fil 3,21).

Glavni problemi tiču se naravi uskrslog tijela kršćana.

Pismo nam ne daje izravno podatke o tome i ne potiče da o tome spekuliramo. Ali Pismo uči kako je priroda našeg uskrslog tijela identična s prirodom proslavljenog tijela našeg Gospodina.

Treba izbjegavati kako odveć materijalistička gledišta ("uskrišava tijelo *duhovno*", 1 Kor 15,43.44)¹ tako i pretjerano poduhovljavanje uskrsnuća kao (da buduće duhovno "tijelo" ne bi imalo nikakve veze sa sadašnjim ljudskim tijelom).

Nakon pažljivog uspoređivanja citata dolazi se do slijedećih zaključaka o uskrsnom tijelu.

(1) Ono će biti slično ljudskom (oni koji su se poznavali na zemlji moći će se prepoznati po izgledu lica).

(2) Ono će posjedovati nove moći nepoznate čovjeku u sadašnjem stanju.

(3) Ono će biti "duhovno", "neraspadljivo" i "besmrtno".

(4) Ono će biti "slično" proslavljenom tijelu Gospodina.

(5) Postojat će određeni kontinuitet između uskrslog tijela i zemaljskog tijela.

c. Sud

Nakon uskrsnuća dolazi do suda za sve (i otkupljene i bezbožne). Sudac je Isus Krist. Razlozi i načela suđenja jasno su određeni u Pismu. Odluka je u potpunosti pravedna. Sigurno ćemo primiti pravednu nagradu.

Evo nekih stvari koje mogu biti korisne za studij:

1. Sud kršćana - Pitanje o krivici grijeha se tu ne pokreće, jer je ona već otklonjena pomirenjem koje je Krist učinio. Sud se uglavnom sastoji od udjeljivanja nagrada za upravljanje. Svakako treba proučiti neke citate koji su puni opomena nepažljivim kršćanima.

Grijeh koji se stalno ponavlja u životu kršćanina, sigurno će proizvesti ozbiljne gubitke kod sudskog prijestolja. Pismo se redovito suprotstavlja antinomizmu.

2. Načela suđenje nekršćanima - Slijedeće je jasno:

(1) Bog je apsolutno pravedan (Post 18,25).

(2) Biti će uzeti u obzir različiti stupnjevi prilika i odgovornosti. Usporedi to s Gospodnjim riječima o Sodomi (Mt 11,24).

(3) Odlučujući čimbenik kod onih koji su čuli Evandelje je prihvatanje ili odbijanje Krista.

(4) Pogani koji nisu imali prilike čuti Evandelje, bit će sudeni na osnovu znanja koje su imali (Rim 1,19-23; 2,14.15). Za cjelevitiju analizu toga problema konzultiraj veće djelo.

3. Rezultati suda - Riječi konačne osude izrekao je Gospodin u Mt 25,41-46. Ne vidimo razloga zašto te riječi ne bismo razumjeli u njihovom izravnom značenju. Dva pogrešna mišljenja, prilično su rasprostranjena u Crkvi:

(1) Univerzalisti smatraju da odvojenje dobrih i zlih neće biti vječno i da će konačno svi ljudi biti pomireni s Bogom.

(2) Anihilisti uče da će duše onih koji su konačno osuđeni na odvojenje od Boga biti uništene, a ne sačuvane za vječnu kaznu.

Dvije stvari su sigurne. U potpunosti je jasno da Pismo ne daje nikakve nade za drugu priliku onima koji su zanemarili ili namjerno zlouporabili svoje sadašnje prilike.

Vječna osuda čeka na sudu svakog onog tko namjerno odbacuje Krista.

CITATI

Ljudska sudbina

1. Intermedijalno stanje - Lk 16,19-31; 2 Kor 5,1-8.

(1) Za kršćane - 1 Kor 15,18a; Fil 1,23; 1 Sol 4,14.15; 5,10; Otkr 6,9-11; usp. Iv 11,26; Heb 12,23.

(2) Za nekršćane - Ps 9,17; Lk 16,19-31; 1 Pt 3,18-20.

2. Sud

(1) *Tko će biti suđen?* - Mt 25,32; Dj 10,42; 17,31; Rim 2,6.9.10; 14,10; 2 Kor 5,10; Heb 9,27; Otk 20,12.

(2) *Načela sudenja* - Post 18,25; Mt 11,20-24; 25,34-46; Lk 12,47.48; Iv 3,18.19; Dj 10,34.35; Rim 2,2-16; 2 Kor 5,10; 2 Sol 1,5-10; Heb 10,28.29; Otk 21,8; 22,11-12.

(3) *Upozorenje* - Mt 3,7-12; Rim 2,3.4; Heb 2,2.3; 10,26.31; 12,25; Otk 20,15.

PITANJA

1. Kako pomiriti Mt 25,31-46 s učenjem Pisma na drugim mjestima (npr., 2 Sol 1,5-10) da će kriterij suda biti vjerovanje odnosno nevjerovanje u Krista?

2. Kako tumačiš izraze "raj" i "san" u odnosu na intermedijalno stanje vjernika?

3. Po kojemu standardu će Bog suditi neznaboćima?

BIBLIOGRAFIJA

Sir Robert Anderson, *Human Destiny*, Pickering and Inglis, 4th edn., 1895.

G. C. Berkouwer, *The Triumph of Grace in the Theology of Karl Barth*, Paternoster Press, 1956.

E. Brunner, *Eternal Hope*, Lutterworth Press, 1954.

O. Cullmann, *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead?*, Epworth Press, 1958.

H. E. Guillebaud, *The Righteous Judge*, The Phoenix Press, Taunton, advocating conditional immortality.

L. Morris, *The Wages of Sin*, Tyndale Press, 1955.

J. A. Motyer, *After Death*, Hodder and Stoughton, 1965.

S. D. F. Salmond, *The Christian Doctrine of Immortality*, T. and T. Clark, 1907.

H. B. Swete, *The Life of the Word to Come*, SPCK, 1917.

3. ISPUNJENJE SVEGA

Ranije se isticalo kako postoje tri ispunjenja (ili dokončanja) u izvještajima Pisma.

1. Uredenje svijeta za stvaranje prvoga čovjeka.

2. Događaji koji su vodili do Kristova rođenja.

3. Prestanak sadašnjeg svijeta.

Oba prva dokončanja uvela su sljedeću fazu Božjeg nauma. Tako će biti i sa posljednjima. Po završetku konačnog suda bit će ostvaren Božji naum za svijet. Vječni naum i spasiteljske odluke Trojstva bit će potpuno sprovedeni i Crkva će biti proslavljenja. Ostati će još da se ispuniti posljednji od nauma Božjih - "Evo, sve činim novo!"

Nekoliko odlomaka jasno govore o ovom konačnom ispunjenju (Ps 102,25.26; Iz 51,6; 2 Pt 3,6-13; Otk 21,1). Ovi reci ne uključuju anahilaciju, već potpuno kidanje svih veza sa stariim i grešnim svijetom i pretvaranje staroga svijeta ognjem u novi svijet, koji nikada neće znati za grijeh i pokvarenost.

Kada proučavamo Božji vječni naum i savez s čovjekom i njihovo sigurno ostvarenje dobivamo novo nadahnuće u vjeri. Izgubljeni raj iz Postanka u Otkrivenju se ponovo zadobiva. Između ta dva raja leži sjajna priča obećanja i priprave za otkupljuće djelo Krista, samo to djelo i njegovo ostvarenje u svijetu od Pedesetnice do drugog Kristova dolaska. Nema uvišenijeg predmeta za studij od proučavanja Božjeg bića i njegova otkupljujućeg djela. Ako ova mala knjižica posluži samo da usmjeri nekoga na doživotno proučavanje bogatstva njegovog nasljedstva u Kristu ona će ispuniti svoju namjeru.

CITATI

Iz 2,2-4; 65,17-25; 66,22.23; Dj 3,20.21; 1 Kor 15,24-28; Ef 1,10; Fil 2,10.11; Kol 1,20; 2 Pt 3,10-13 (usp. Mt 19,18); Otk 20,11; 21,22.

PITANJA

1. Da li će novo stvorenje biti u potpunosti novo?
2. Da li postoji neka veza između smrti Krista i "dokončanja svih stvari"?

BIBLIOGRAFIJA

- Richard Baxter, *The Saints' Everlasting Rest*, ed. John T. Wilkinson, Epworth Press, 1961.
 K. Heim, *Jesus, The World's Perfecter*, Oliver and Boyd, 1959.
 K. Heim, *The World: Its Creation and Consummation*, Oliver and Boyd, 1962.

BILJEŠKE

VAŽNOST KRŠĆANSKE DOKTRINE

¹ Oscar Cullman, *The Christology of the New Testament* (Philadelphia: Westminster, 1963). str. 99

TEMELJI VJERE

¹ Usporedi s nemogućnosti točnog definiranja načina Gospodinova rođenja.

BOG

¹ Kantovo odbacivanje se zasniva na gledištu da "egzistencija" ništa ne dodaje unutrašnjem kvalitetu objekta. Stotina mogućih dinara je po svome konceptualnom sadržaju ista koliko i stotina aktualnih dinara. Ali, kao što je Hegel suho primijetio, većina ljudi vidi veoma znatnu razliku između ta dva koncepta.

² Nije sasvim sigurno kako treba izgovarati sveti četveroslov JHVH. Htijući izbjegći profanizaciju imena Božjega, Hebreji su ga bili prestali iz-

govarati. U sveti četveroslov umetali su samoglasnike imena *Adonai* koje su izgovarali umjesto imena Jahve. Iz toga proizlazi stariji izgovor *Jehova*. Oslanjajući se uglavnom na transkripcije crkvenih otaca, znanstvenici danas smatraju da je sveti četveroslov pravilno izgovarati *Jahve*.

³ Kada bi čovjek znao što nije u redu s upravljačem na njegovom autu mogao bi izračunati skretanje auta na određenoj putanji. Nedopustivu uporabu toga imamo u vraćanju i čitanju horoskopa.

⁴ U svezi ovog, zanimljivo je usporediti biblijsko učenje s učenjem neznabožičkih mitologija. Vidi na primjer, *The World's Religions*, edited by J. N. D. Anderson (IVF, 1954).

⁵ Pod strastima se misli na emocionalna proživljavanja, čiji je uzrok djelomice izvan bića koje ona zahvaćaju. Boga ne mogu promjeniti djela drugih bića.

⁶ Ovo upozorenje podjednako važi i za druga područja, na primjer, za doktrinu o pomirenju.

⁷ Vidi na pr. *Modern discovery and the Bible*, prof. A. R. Short (I. V. P.) i R. E. D. Clark, *Creation* (Tyndale Press).

⁸ Proučavatelj grčke filozofije će primijetiti važno mjesto koje zauzima koncept primitivne vječno postojeće *hyle* u sustavima Platona i Aristotela. Jasno se vidi da skolastici u toj točki napuštaju Aristotela te zamjenjuju prvotno *hyle* konceptom stvorene "materije".

⁹ O. Hofins, *New International Dictionary of New Testament Theology*, II, 631.

¹⁰ K. Barth, *Einführung in die Evangelische Theologie*, 56-57.

ČOVJEK I GRIJEH

¹ U granicama ove knjige nemoguće je potpuno razmotriti mnoštvo problema koji su povezani s ovim odjeljkom i s onima koji slijede. Proučavatelju se savjetuje čitanje odgovarajućih poglavlja u obimnijim djelima.

² Pitanje o sudbini onih koji nikada o Kristu nisu čuli nešto je složenije. Mnogi smatraju da Rimljanima 1,18-25 i 2,12-16 upozorava da će oni biti suđeni na osnovu stupnja svoga razumijevanja. Dobro je znati da se osuda o kojoj Biblija govori odnosi na one koji su bili sučeljeni s Kristom (usp. Iv 3,19). To nikako ne znači da možemo biti ravnodušni glede evangeliziranja onih koji još nisu čuli o Kristu. (Za kratko razma-

tranje toga problema vidi Roger Foster i Paul Marston, *Da, ali...*, str. 94-98).

OSOBA I DJELO ISUSA KRISTA

¹ Vidi također odjeljak o Trojstvu.

² Nema istinskog dokaza iz Pisma da je Krist, a ne rajski Adam, bio prototip ljudske vrste te kako bi se, da Adam nije sagrijeo, inkarnacija ipak zbilja. Calvin o ovoj stvari ima podužu diskusiju u *Institutio religionis Christianae* knj. II, pogl. 12. On piše: "I da je čovjek ostao savršeno nevin njegovo bi stanje još uvijek bilo prenisko da bi mogao pristupiti k Bogu bez Posrednika." Ali on kasnije dodaje: "Pošto cijelo Pismo tvrdi da je on bio obučen u tijelo kako bi postao otkupitelj, bila bi to krajnja drskost zamisliti drugi uzrok ili drugi cilj za to."

³ Aloys Grillmeier, *Christ in Christian Tradition*, str. 544.

⁴ Protiv nestorijanizma koje je naglašavalo da je Marija samo majka ljudske naravi Isusa, Kalcedon je naglasio da je Marija majka bogočovječanske osobe Isusa Krista. Dodatkom izraza "s obzirom na čovještvo" ukazuje se da Marija nije majka njegovog vječnog božanstva, nego njegove utjelovljene osobe (*logos ensarkos*). Schaff pravilno ističe da se s izrazom *theotokos* prvotno nije mislilo toliko uzdignuti djevcicu Mariju, koliko afirmirati pravo božanstvo Krista i stvarnost utjelovljenja (*Creeds of Christendom*, I, str. 64).

⁵ Paralela se može naći u Božjem stvoriteljskom djelovanju. Bog je "u" svojim stvorenjima, a također je i "iznad" njih. Calvin razvija misao o Logosu *intrā carnem* i Logosu *extra carnem* (Institutio, II, 113).

⁶ U *Rječniku biblijske teologije* bilo bi uputno prostudirati slijedeće članke: "Gospodin", "Isus (ime)", "Janje Božje", "Mesija", "Riječ Božja", "Sin Čovječji", "Sin Božji", "Sluga Božji". Iste nazive valja proučiti i u *Biblijskom leksikonu*.

DOKTRINA O POMIRENJU

¹ Usp. James Denney, *The Death of Christ*, R. W. Dalea, *Atonement* ili H. E. Guillebaut, *Why the Cross*.

² Vrsta modalizma (tj., vjerovanja da su Otac, Sin i Duh Sveti samo oblici ili aspekti jednog Boga) koji je naučavao da je Bog Otac trpio na križu, jer Otac i Sin samo su dva imena za jednu osobu.

DUH SVETI

¹ Iako je izraz "Filioque" bio spomenut na koncilu u Toledo, on je postao dio zapadnog vjeroispovijedanja puno kasnije.

² Vidi odjeljak "Božji vječni naum i čovjekova slobodna volja" (str 94-103).

³ Vidi str. 101.

⁴ Vidi str. 177-178.

⁵ Kada se volju ne bi moglo preusmjeriti dobrom utjecajima i proširenim znanjem, onda bi bila uništena osnovna pretpostavka odgoja. Sloboda se nikada ne zbiva *in vacuo*.

⁶ *Ex opere operato* naziv za shvaćanje da sakramenti sami u sebi imaju moć da posreduju duhovnu milost koju predstavljaju, ukoliko nema zapreke djelovanju sakramenta (uspl. također str. 213).

⁷ "Augsburško vjeroispovijedanje", čl. 20, Izvori 24 (1981), br. 11, str. 18.

⁸ L. Christenson, *Speaking in Tongues*, 37.

⁹ *Ibid.*, 37-38.

¹⁰ Nelson, *Pentekostne istine* II; 44.

¹¹ Za daljnji prikaz toga shvaćanja vidi knjige E. Williams, *Pneumatologija*, H. Horton, *Darovi Duha*, W. Cantilon, *Krštenje u Duhu Svetom*, Nelson, *Pentekostne istine*.

¹² Detaljnije o tome vidi u dijelu o Crkvi pod naslovom "Darovi Duha".

¹³ Vidi J. D. G. Dunn, *Baptism in the Spirit*, 55ss.

KRŠĆANIN U CRKVI

¹ Nakon drugog vatikanskog koncila Rimska je crkva puno otvorenija prihvatići i članove drugih zajednica kao "kršćane". Naziva ih se odijeljenim kršćanima.

² Skoro je sigurno da je Petar dospio do Rima te da je tamo umro mučeničkom smrću nedugo nakon svog dolaska. To, međutim, nema veze s papinim primatom i njegovom nepogrešivošću.

³ Westcott je znao tvrditi kako odsustvo izraza "svećenik" (u kontekstu stalne židovske i rimske uporabe tog izraza s kojim su apostoli bili upoznati) jest najjači dokaz u prilog verbalne inspiracije. Etimološki gledano, ni riječ *hiereus* ni *sacerdos* nemaju smisao žrtvovanja. Uporaba je dala tim riječima to značenje. Tertulijan često uporabljuje *sacerdos*, ali bi bilo krivo u svim slučajeima tu riječ razumjeti u smislu žrtvovanja.

ESHATOLOGIJA

¹ Srednjovjekovni teolozi išli su u beskrajne detalje u svezi godina i prirode uskrslog tijela. Na primjer, neki su smatrali da će ono izgledati kao tijelo dotičnog čovjeka u trenutku njegove smrti, a drugi, da će biti kao tijelo Gospodina kada mu je bilo trideset i tri godine.

DODATAK I

LUTHER O STUDIJU TEOLOGIJE

K tome ću ti još pokazati koji je pravi način studiranja teologije, jer ja sam se u tome izvježbao. Ako se držiš tog načina, bit ćeš toliki znalač da ćeš i moći sam (ako bi to bilo potrebno) pisati isto tako dobre knjige kao oci i koncili. Tako se i ja (u Bogu) smijem drznuti i pohvaliti bez ponosa i laži: ne stojim daleko iza pojedinih otaca, što se pisanja knjiga tiče. Što se života tiče, tu se ni iz daleka ne mogu tako hvaliti. To je način o kojemou poučava David u 119. psalmu. (To su, bez sumnje, naučavali i svi patrijarsi i proroci.) Vidjet ćeš da se u čitavom psalmu govori o tri pravila. To su: *oratio, meditatio, tentatio*.

Prvo, trebaš znati da je Sveti pismo takva knjiga koja pretvara mudrost svih drugih knjiga u ludost, jer ni jedna osim nje ne govori o vječnom životu. Zato se trebaš smjesta odreći svoje pameti i razuma. Time nećeš postići ništa, već ćeš i sebe sama i druge sa sobom, s velikom drskošću baciti s neba u bezdan pakla, kao što je to učinio Lucifer. Naprotiv, ti klekni u svojoj sobici i moli se Bogu u istinskoj poniznosti i ozbiljnosti da ti on, po svome Sinu, da svoga Svetog Duha, koji će te prosvijetliti, voditi i dati ti razumijevanje.

Kao što vidiš, David u psalmu, kojega sam spomenuo, stalno moli: "Pouči me, Gospodine, uputi me, vodi me, pokaži mi". Takvih je riječi puno. Iako je on poznavao tekst Mojsija i drugih knjiga i dnevno ga slušao i čitao, on još uvijek želi pomoći od pravoga učitelja Pisma, da se u njemu ne bi zapleo svojim vlastitim razumom, te na taj način postao sam sebi učitelj. Jer iz takvog se stava radaju ponosnici, koji umišljaju da im je Pismo podređeno, te da im ga je lako dokučiti vlastitim razumom, tako da je u pitanju Markolf ili kao da se radi o Ezopovim basnama, za što nije potreban ni Duh Sveti ni molitva.

Drugo, trebaš meditirati i to ne samo u srcu, već, takoder, izvanjski; usmeni govor i pisane riječi u knjizi trebaš ponavljati i ponavljati, čitati i opet čitati, vrijedno pazeći da ti ne dozlogrди ili da ne pomisliš kako je dovoljno što si to jednom ili dva puta pročitao, čuo ili rekao, te da sve do kraja razumiješ. Iz takva stava se nikad ne rađa naročit teolog. Takvi su kao voće koje otpada još prije nego što je i poluzrelo. Zato vidiš u istom psalmu kako David stalno spominje da hoće govoriti, stvarati pjesme, kazivati, pjevati, slušati, čitati dan i noć bez prestanka i to ništa drugo osim Riječi Božje i Zakona. Jer Bog ti neće dati svoga Duha bez izvanjske riječi. Po njoj se upravlja. On nije uzalud zapovijedio da se izvanjski napiše, propovjeda, čita, sluša, pjeva, govoriti itd.

Treće je, zatim, *tentatio*, napast. Na tome se sve ispituje. Tu učiš ne samo razumjeti i znati, već, takoder, i doživjeti kako je prava, istinita, kako slatka, kako ljupka, kako je moćna, te kako tješi Božja riječ, mudrost iznad svake mudrosti.

Zato vidiš kako se David, u gore spomenutom psalmu, često žali na razne neprijatelje, na bezočne kneževe ili tirane, na zle duhove i gomile, koje mora podnosići. To je zato što meditira, tj., što s Božjom Riječju postupa na tri navedena načina. Jer čim Božja Riječ počne iz tebe izlaziti, odmah će te davo posjetiti i od tebe načiniti pravog učenjaka; kroz svoje napasti učit će te da tražiš Božju Riječ i da je ljubiš. I ja sam (...) dugujem puno svojim papistima da su me kroz bješnjenje davola tako razbili, prisnuli i zastrašili, tj., od mene načinili jednog pravog, dobrog teologa, do čega inače nikad ne bih došao. (...) Eto, ovdje je Davidovo pravilo: ako proučavaš po tom primjeru, onda ćeš s njim pjevati i veličati: "Draži mi je zakon usta tvojih, no tisuće zlatnika i srebrnika". I još: "Tvoja me zapovijed mudrijim učini od neprijatelja mojih, jer ona je sa mnom dovjeka. Umniji sam od svih svojih učitelja, jer razmišljam o svjedočanstvima tvojim. Razumniji sam od staraca, jer tvoje čuvam naredbe" itd. I vidjet ćeš kako će ti knjige otaca biti neslane i neprijatne. Tako, nadalje, nećeš

samo prezirati knjige protivnika, već ćeš se i sam sebi sve manje dopadati kako u poučavanju tako i u pisanju. Kada to dostigneš, onda se utješen nadaj da si na putu da budeš teolog, koji može poučavati, ne samo mlade i nesavršene kršćane, već i one napredne i savršene. Jer u Kristovoj Crkvi ima svakakvih kršćana: mladih, starih, slabih, bolesnih, zdravih, jakih, svježih, loših, priprostih, mudrih itd.

Ako, međutim, osjećaš da sve jamačno znaš i da si umišljaš, ako se hvališ svojom vlastitom knjižicom, učenjem ili spisima kao da si ih lijepo napisao ili prigodno ispropovijedao, ako ti se sviđa da te se pred drugima hvali, ako želiš da te se hvali, jer inače bi se žalostio ili obeshrabrio, ako si od te vrste, dragi moj, onda se uhvati za svoje uši. I ako se dobro uhvatiš, naći ćeš u svojim rukama lijepi par, velikih, dugih, hraptavih magarećih ušiju. Sve svoje imanje usmjeri na njih i ukrasi ih zlatnim zvončićima, tako da te se čuje gdje god ideš, da se na tebe ukazuje prstom i govorи: "Gle, gle, evo lijepe zvijeri koja piše tako dragocjene knjige i lijepo zna propovijedati". Tako ćeš biti blažen i preblažen u nebu. Da, u onom nebu gdje je davlu i njegovim andelima pripravljen pakleni organj. Da sažmem: tražimo čast i budimo ponosni tamo gdje možemo, ali u toj se knjizi govoriti samo o časti Božjoj. U njoj stoji: "Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam" ("Bog se oholima protivi, a poniznima daruje milost"). Cui est gloria i saecula saeculorum. Amen.

DODATAK II

O ODNOSU EVANĐEOSKE I PRAVOSLAVNE TEOLOGIJE

Pisac ovog *Uvoda u teologiju*, T. C. Hammond, živio je i radio na Zapadu. Stoga je i njegova knjiga pisana u kontekstu zapadne teološke tradicije. Da bi se to ustanovilo, dovoljno je pogledati u kazalo: Hammondovi glavni sugovornici misaonom dijalogu su zapadni teolozi, protestanti i katolici. Pravoslavlja i pravoslavne teologije dotiče se uglavnom kad govorи o trinitarnim i kristološkim kontroverzijama, te u diskusiji o filioque-problemu.

Dok sam prevodio i dopunjavao ovaj udžbenik, namjeravao sam, makar u njegovim povijesnim dijelovima, dodati i glas pravoslavne teologije. U tome su me na žalost, spriječile druge dužnosti. Taj nedostatak udžbenika želio bih djelomice nadoknaditi time što ћu u ovom dodatku razmatrati odnos između pravoslavne i evanđeoske teologije. Dakako, nemam pretenzija da pri tome budem sveobuhvatan. Na slijedećih nekoliko stranica želim samo staviti naglasak na neka područja dodira i razmimoilaženja tih dviju tradicija, te posebno na ono što one mogu naučiti jedna od druge. Od konkretnih teoloških problema razmatrat ћu filioque-

spor, te shvaćanje konačnog autoriteta i spasenja u tradiciji. U drugom dijelu želim govoriti o razlikama u temeljnoj strukturi evandeoske i pravoslavne teologije. Moja želja je da pisanjem ovog dodatka pripomognem uspostavljanju dijaloga između evandeoske i pravoslavne teologije. Kao u svakom pravom dijalogu i u ovom će prvi korak morati biti - otvoriti se za drugoga i slušati. U ovom dijalogu to je potrebno tim više što je evandeoskim teozimima, kao i općenito teozimima koji pripadaju zapadnoj tradiciji, pravoslavna teologija, manje-više, strani i nepoznat fenomen. To u velikoj mjeri važi i za pravoslavne teologe, s obzirom na zapadnu teološku tradiciju. To je razlog predrasuda koje postoje na obadvije strane. Njih će se moći prevladati samo ako se teolozi obiju tradiciju otvore jedni prema drugima.

Evandeoska teologija iznikla je na tlu zapadnog kršćanstva. Kao oblik protestantizma, ona se pojavila kao reakcija na duhovnu obamrlost i teološko bespuće protestantskog liberalizma. Evandeoska teologija svjesno prekida s tendencijama i sadržajima određenog oblika protestantizma i želi se vratiti na izvore reformacije. No, ne zato da bi jednostavno Schleiermachera i Harnacka zamijenila Lutherom i Calvinom. Luther i Calvin za nju ne predstavljaju posljednje autoritete. Od njih evandeoski teolozi nadasve žele naučiti kako svaka autentična teologija mora svoje sadržaje crpiti iz Svetog pisma, te iz prvih ekumenskih koncila.

Evandeoski teolozi će se stoga rado složiti sa svojim pravoslavnim kolegama da, pored Pisma, nicejsko-konstantinopolsko vjeroispovijedanje ima jedinstvenu funkciju u određivanju pravovjera.

U povezanosti s jedinstvenim značenjem nicejsko-konstantinopolskog vjeroispovijedanja, treba istaknuti kako je crkveno-pravna strana filioque-problema između Zapadne i Istočne crkve, za evandeoske kršćane - kao uostalom i za većinu protestanata - uglavnom riješena. (Kao što je poznato, crkveno-pravna strana filioque-spora sastoji se u tome što je Zapadna crkva, objašnjenja radi, nicejsko-konstantinopolskom vjeroispovijedanju dodala riječ "filioque" - "i od Sina".) Danas većina protestanata smatra kako je dodatak "filioque" nicejsko-konstantinopolskom vjeroispovijedanju neutemeljeno, te da ga treba izostaviti iz vjeroispovijedanja.

Dakako, izostavljanjem dodatka "filioque" iz vjeroispovijedanja evandeoski kršćani ne moraju nužno odbaciti i zapadno tumačenje odnosa između Sina i Duha. Štoviše, povratak na izvorni oblik vjeroispovijedanja znači da se jedino ono treba prihvati kao dogma. Vjeroispovijedanje

naglašava božanstvo Sina i Duha, ali ostavlja nedorečenom narav njihova odnosa. Stoga bi odnos između Sina i Duha bilo ispravno interpretirati i na monopatriistički način (Duh ishodi samo od Oca), kako to čini Istočna crkva, i na filiovistički način (Duh ishodi od Oca i od Sina) kako to čini Zapadna crkva. Neslaganje oko teološke opravdanosti filioque-dodataka, prema tome, ne bi trebalo uzeti za *impedimentum diremene*. (Ovaj prijedlog u suštini odgovara prijedlogu ruskog povjesničara Crkve Bolotova, kojeg je iznio u svome poznatom članku "Thesen zum Filioque", objavljenom 1898. godine.) U konkretnom određivanju odnosa između Sina i Duha evandeoska teologija nema razloga nužno slijediti tradiciju iz koje potječe, iako to uglavnom čini. Tom pitanju ona može i treba pristupiti otvoreno, te s perspektive Svetoga pisma preispitati i filiovističko i monopatriističko tumačenje. (Vidi moju recenziju knjige *Geist Gottes-Geist Christi*, izd. Lukas Vischer, koja je tiskana u *Bogoslovskoj* smotri u kojoj upozoravam na neke teškoće filiovizma.)

Zato što se evandeoski kršćani svjesno vraćaju učenju Svetog pisma, prvih ekumenskih koncila i ranih crkvenih otaca, postoji realna podloga za konstruktivan dijalog između pravoslavnih i evandeoskih teologa. Međutim, ističući taj zajednički temelj teologije, ne želim jednostavno prijeći preko razlika koje postoje između pravoslavne i evandeoske teologije po pitanju *vrednovanja predaje*. Dok obje teologije Pismo smatraju nadahnutim izvorom objave, u pravoslavnoj teologiji predanje nije samo važna i nezaobilazna pomoć pri tumačenju Pisma, kao što je to slučaj u evandeoskoj teologiji, već također samostalni, nadahnuti i nepogrešivi izvor objave pored Pisma. Takav stav suprotstavlja se jednom od temeljnih načela evandeoske teologije - načelu *sola scriptura*.

Evandeoski teolozi smatraju da će samo držeći se tog načela moći slijediti savjet Ignacija Antiohijskog koji kaže: "Budite vrijedni da čvrsto stojite u učenju Gospodina i apostola."

Bilo bi, međutim, pogrešno od samog početka dijalog između evandeoskih i pravoslavnih teologa usmjeriti na problem predaje. Prvi pokušaj zbližavanja pravoslavne i protestantskih crkava - korespondencija između Tübingena i Konstantinopolja - bio je ugušen neslaganjima upravo oko tog centralnog problema.

Danas bi možda bilo plodnije razgovarati o odnosu između dva centralna soteriološka pojma u obje tradicije - o odnosu između opravdanja (*iustificatio*) i oboženja (*theosis*). Novija protestantska teologija napušta ideju puko-forenzičnog opravdanja u prilog opravdanju shvaćenog

kao čina Božjeg kojim čovjek postaje novo stvorenje. Opravdanje ne označava samo promjenu statusa, već i promjenu biti. Upravo o tome se - svakako na nešto drugačiji način - radi u ideju oboženja.

Postoje i važne razlike između soteriologije pravoslavne i evandeoske teologije, pogotovo s obzirom na ulogu čovjekovih dobrih djela u spasenju. Dok evandeoski protestanti ukazuju na načelo *sola gratia - sola fides*, pravoslavni teolozi zastupaju ideju synergizma. No, valja imati na umu kako prema pravoslavnoj teologiji u toj suradnji između Boga i čovjeka, u čovjekovu spasenju, kako to kaže Ivan Zlatousti, "veći dio, ako ne i sve, zavisi o Bogu, a nama je prepusten manji dio". Jednako važnim kao i dijalog o specifičnim teološkim problemima, čini mi se i razgovor o temeljnoj strukturi evandeoske i pravoslavne teologije. Prisutne su značajne razlike u naglasku, te tako jedni teolozi mogu puno naučiti od drugih. Počet ću ističući ono što evandeoski teolozi mogu naučiti od pravoslavnih.

Više nego i jedna druga crkva - možda s iznimkom pentekostalne crkve i karizmatičkog pokreta - pravoslavna crkva ima u središtu svoga bogoštovlja proslavljanje Boga. Mjesto propovijedi u pravoslavnim crkvama zauzelo je liturgijsko proslavljanje Boga. (To, dakako, ne znači da se u pravoslavnim crkvama ne propovijeda - propovijed je sastavni dio pravoslavne liturgije - niti da se u protestantskim crkvama ne proslavlja Bog.) U liturgijskoj doksologiji ne veličaju se samo Božja djela u povijesti, nego nadasve sam Bog kakav on jest od vječnosti do vječnosti. Na taj se način u bogoštovljvu buduće spasenje doživjava u sadašnjosti.

Proslavljanje Boga kao temeljna dimenzija bogoštovlja pravoslavne crkve određuje i strukturu pravoslavne dogmatike. Kao što u evandeoskoj crkvi dogmatika stoji u službi naviještanja, tako u pravoslavnoj ona stoji u službi proslavljanja Boga. Štoviše, liturgija je "plastični izraz pravoslavne vjere" (Karmiris). Ona je "moljena dogma". Doktrina pravoslavne crkve ne nalazi se toliko sadržana u pisanim konfesijama, kao što je to slučaj u protestantizmu, već u prvom mjestu u liturgiji, posebno u euharistijskoj liturgiji.

Na tom području evandeoska teologija može nešto naučiti od pravoslavne. Pored naviještanja i misije, jednako važan dio života crkve je i obožavanje Boga, za ono što on jest i za ono što čini. Crkva ne smije biti samo okrenuta svijetu koji je u potrebi spasenja, već mora, također, biti okrenuta Bogu kao izvoru snage i života. Stoga i evandeoski teolozi moraju imati na umu da teologija ne treba samo služiti naviještanju i

misiji, već da, također treba biti sredstvo koje će crkvi pripomoći u božjem proslavljanju Boga. Teologija mora biti ne samo pomoćnica propovijedanja, već i slavljenja.

S druge strane, kao što evandeoski kršćani, okrenuti svijetu, mogu zaboraviti na proslavljanje Boga za spasenje koje već sada imaju, tako pravoslavci stoje u opasnosti da, okrenuti Bogu, zaborave na svijet kojemu trebaju služiti riječju naviještanja i djelima ljubavi. Koncentrirajući se primarno na liturgiju u kojoj sada i ovdje doživjava buduće spasenje, pravoslavna crkva je u opasnosti da zaboravi svoju odgovornost prema svijetu - npr. zauzimanje za pravedne socijalne strukture - kojemu spasenje treba donijeti.

S tim u svezi postavlja se i pitanje, da li u teologiji akcent smije primarno stajati na proslavljanju Boga, kao što je to slučaj u pravoslavnoj teologiji. Jednako važna svrha teologije je naviještanje. A služi li teologija istinski naviještanju, onda se neće moži zadovoljiti da, manjeviše, ponavlja ono što stoji napisano u Pismu, te što su naučavali crkveni oci. Poruku Evandelja potrebno je prilagoditi u termine i kategorije današnjeg vremena. Dakako, sadržaj Evandelja se prericanjem ne mijenja; on mora ostati isti. Jedino se forma u kojoj je Evandelje sadržano mora mijenjati s obzirom na kulturno-povijesnu situaciju u kojoj se crkva nalazi.

U zadatku prilagodbe poruke Evandelja mogu upravo crkvenioci poslužiti kao izuzetan primjer. Kao izvrsni poznavatelji, kako biblijske doktrine, tako i svoje kulture, oni su Evandelje koje je "od Židova", prenijeli u kategorije grčkog mišljenja. Uzeti crkvene oce ozbiljno stoga znači, ne toliko ponavljati njihove rezultate (koji nisu od izuzetne važnosti!), već latiti se u našem prostoru i vremenu, zadatka kojega su oni sebi postavili prije petnaestak stoljeća.

Pravoslavni naglasak na doksologiji i evandeoski na naviještanju nisu suprotnosti koje se međusobno isključuju, iako se kao takve često shvaćaju. Štoviše, proslavljanje Boga i naviještanje svijetu, dva su centra elipse svakog istinskog kršćanskog života i teološkog rada. Proslavljanje Boga treba biti izvor snage za posredovanje spasenja svijetu. Posredovanje spasenja svijetu, s druge strane, podloga je proslavljanju Boga. Što se tiče temeljne strukture kršćanskog života i mišljenja, pravoslavci i evandeoski kršćani mogu jedni drugima pomoći prebroditi svoje jednostranosti. To je konkretan zadatak njihova međusobnog dijaloga. Njegova je konačna svrha ispunjenje Isusove velikosvećeničke molitve za svoju Crkvu: "(...)" da

budu jedno kao što smo mi jedno - ja u njima i ti u meni, da tako budu savršeno jedno, te da svijet upozna da se me ti poslao i ljubio njih kao što si mene ljubio." (Iv 17; 22,23).

BRANISLAV PEGELA, PH.D.
INSTITUT ZA KRIGANSKU
PEDAGOGIJU I KULTURU
Cvjetkovu 32, PP 370
HR - 31103 OSJEK, HRVATSKA